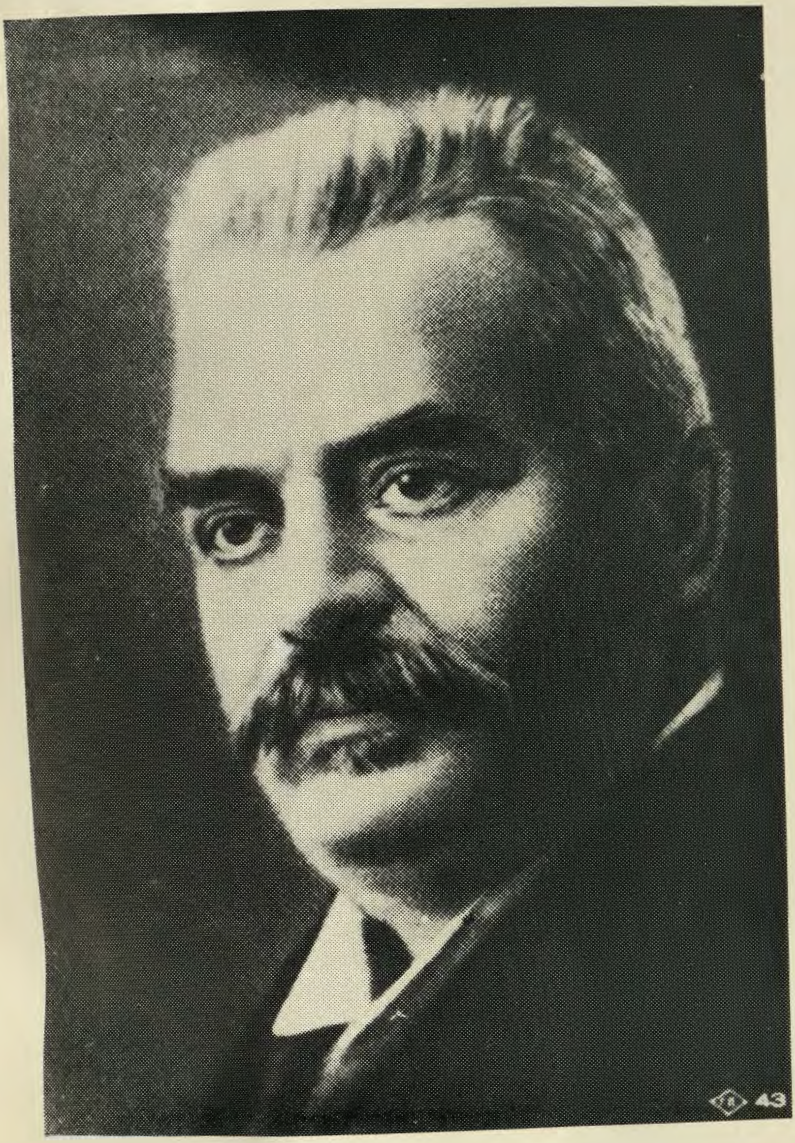
Т 2629

ЛИТЕРАТУРЕН АРХИВ

VIII

МИХАЛАКИ ГЕОРГИЕВ

М. Горький.

ЧПТ
БАН
Архивът на
литературата
БИБЛИОТЕКА

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

ИНСТИТУТ ЗА ЛИТЕРАТУРА

ЛИТЕРАТУРЕН АРХИВ

Т 2629 литер

ЛИТЕРАТУРЕН АРХИВ

ТОМ ОСМИ

МИХАЛАКИ ГЕОРГИЕВ

ВСТЪПИТЕЛНА СТАТИЯ, ПУБЛИКАЦИЯ И КОМЕНТАР
ВЕСЕЛА МИХАЙЛОВА МАЛЕЕВА

ЧИТАЛНЯ
БИБЛИОТЕКА

София . 1981

ИЗДАТЕЛСТВО НА БЪЛГАРСКАТА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ

ЛИТЕРАТУРНЫЙ АРХИВ, ТОМ ВОСЬМОЙ

МИХАЛАКИ ГЕОРГИЕВ

ВСТУПИТЕЛЬНАЯ СТАТЬЯ, ПУБЛИКАЦИЯ И КОМЕНТАРЬ В. М. МАЛЕЕВОЙ

ИЗДАТЕЛЬСТВО БОЛГАРСКОЙ АКАДЕМИИ НАУК . СОФИЯ, 1981

ОТГОВОРЕН РЕДАКТОР
СОНЯ БАЕВА

ПРОВЕРКА
2009 - 2010

П 2629
Б 3033/81

© Институт за литература
Весела Михайлова Малеева
1981
c/o Jusautor, Sofia

82 Б

АРХИВЪТ НА МИХАЛАКИ ГЕОРГИЕВ

След смъртта на Михалаки Георгиев неговата съпруга Магдалина имала обичай често да казва на децата си: „Ако можехме да запазим пълната библиотека, архивата и всички ценни спомени на баща ви, къщата ни щеше да бъде истински музей."[1] Според спомените на близките на писателя най-привлекателната и мъчно достъпна стая в големия дом на М. Георгиев била работният му кабинет. „До стените имаше голям шкаф за книги и две-три етажерки, също с книги."[2] Когато писателят работел на своята масивна писмена маса или беседвал с близки приятели, децата минавали на пръсти край кабинета му и с любопитство гледали затворената врата. По-късно, вече юноши, на тях им е било разрешено да влизат в кабинета на баща си, за да вземат за прочит някоя книга от библиотеката или да се любуват на минералогическата му сбирка и богатите хербарии, свързани с агрономическото образование и природонаучните му интереси.

Какво е станало с архива на писателя, с богатата му библиотека от художествена и научна литература на български и няколко чужди езика — руски, чешки, сръбски, немски, — със сбирките и колекциите му, като се има пред вид и високото културно равнище на цялото семейство на М. Георгиев, което с разбиране и респект се отнася към литературната, научната и обществено-политическа дейност на писателя?

Съпругата му Магдалина Георгиева е една от малкото образовани българки на своето време. Още преди Освобождението, през 1874 г., тя завършва в Киев Института за благородни девойки, след което е назначена от Българската екзархия в Цариград за учителка в Русенското класно девическо училище. Преподава история, руски и френски език, педагогия. За нея К. Иречек пише: „Каква интелигентност! Какъв европейски образ!" А петте му деца — една дъщеря и четирима сина — Надя, Константин, Милко, Александър и Борис — получават образованието си в Австро-Унгария, Франция, Русия и Германия.

М. Георгиев завършва агрономическо образование в Табор, Чехия. Той владее литературно чешки, сръбски, руски, немски и отчасти френски и полски език. Освобождението на България от руските войски през 1878 г. го заварва учител по естествознание във Видин. По-късно той е учител в Лом и София. След това заема редица отговорни държавни служ-

---

[1] Б. М. Георгиев. Михалаки Георгиев. Биографични бележки и спомени. С., 1960, с. 72.

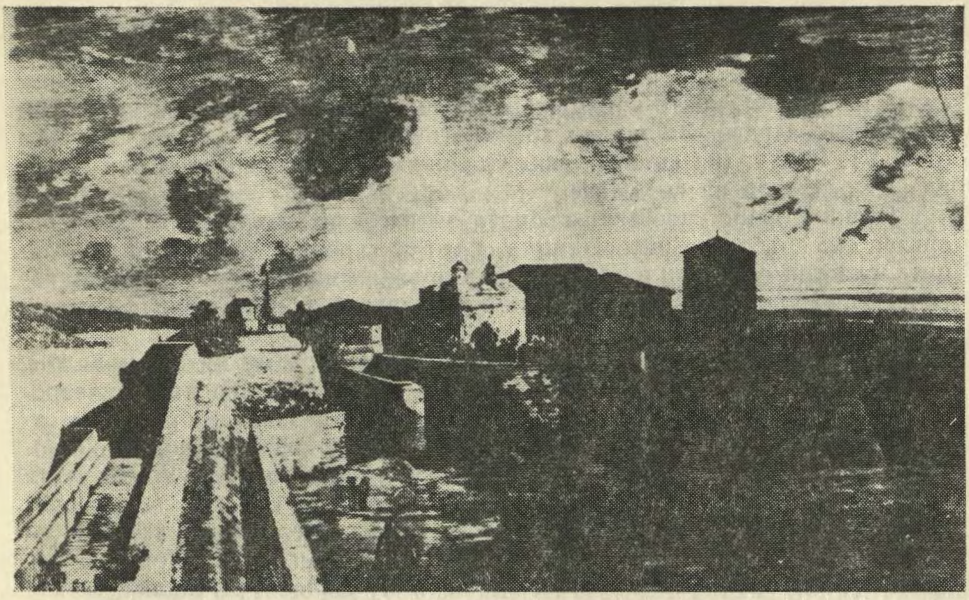
[2] Пак там, с. 67.

би в Министерството на общите сгради, земеделието и търговията, Министерството на финансите и Министерството на външните работи. Той е бил изпращан за дипломатически представител на България във Виена и Белград. След пенсионирането му е редактор и съсобственик на в. „Балканска трибуна“. По време на първоначалното натрупване на капитала у нас, когато в младото княжество се разгарят икономически и политически борби и новите богаташи никнат като гъби след дъжд, възрожденският демократизъм на М. Георгиев не му позволява да участвува в този грабеж на народа, той претърпява материален крах, който понася стоически. През 1916 г. М. Георгиев умира от инсулт почти беден в малка приземна къща.

Очевидно при такъв жизнен път трудно се съхранява литературен архив, библиотека, природнонаучни колекции и пр. Те били разнасяни на различни места и М. Георгиев до края на живота си все се надявал да събере отново своя голям културен дом като оживено средище на приятелски срещи и разговори, на гости от провинцията. Една част от вещите била оставена на съхранение в дома на омъжената му дъщеря Надя Ив. Тюлева. През Втората Световна война две бомби паднали върху същото жилище и го унищожили, а заедно с него унищожили и вещите на М. Георгиев. Друга част била преместена в дома на най-малкия му син д-р Борис Георгиев, при когото живеела и майка му. През 1940 г. д-р Георгиев остава без работа и се премества със семейството си да живее в родния град на баща си — Видин. По това време става голямото наводнение на Дунава (март 1941 г.) и къщата е заляна от водната стихия. Цялата покъщнина на богатия някога дом е отнесена от водите и от нея е останало само бюрото на писателя, което и досега е запазено и служи за работна маса на внука на писателя инж. Михаил Б. Георгиев.

И все пак от архива на М. Георгиев е останала, макар и малка част. Това са ръкописи на разкази и статии, отделни листчета със записани сюжети и планове на разкази и драми; служебни доклади и преписки, биографични материали; писма от него и до него; ръкописи и преводи на учебни помагала; тетрадки, свързани с преподавателската му работа, и др. Тези архивни материали са предадени от наследниците на писателя — сина му д-р Борис Георгиев и внука му д-р Михаил Ив. Тюлев — през 1950 г. в Народната библиотека „Кирил и Методий“, в Архивния отдел на Института за литература при БАН. Архивни материали на М. Георгиев намерихме и в Централния държавен исторически архив, в Министерството на външните работи, в Архивния отдел на БАН, във фонда на проф. Иван Шишманов и на д-р Константин Иречек, в музея на Иван Вазов. Не открихме архивни материали в родния град на писателя Видин, където специално ходихме да търсим. Тук М. Георгиев е работил като учител в класното училище и като управител на митницата. Освен това градското читалище „Цвят“ на своето време е било превърнато в истинско народно училище за млади и стари. Младият тогава учител М. Георгиев често е изнасял научно-популярни сказки.

Новооткритата служебна кореспонденция (повече от 500 стр.) — доклади, писма и телеграми на М. Георгиев като дипломатически служител — от 1894 до 1896 г. първи секретар в дипломатическото агентство във Виена и през периода 1896—1899 г. дипломатически агент в Белград, — изпращани до министър-председателя и министъра на външните работи д-р Кон-

Изглед на Видин, XIX в.

стантин Стоилов и Димитър Греков и съответно от тях до него, хвърлят светлина върху дейността на писателя през този период. Тези документи са богат източник за черпене на нови данни, които допълват с нови черти многостранната личност на писателя. От тях например може да се научи, че М. Георгиев последователно е работил за създаване на искрени градивни отношения между България и братска Сърбия, за славянско единство и външна политика, насочена към неразривно свързване на България с нейната освободителка Русия.

Много от архивните материали, съхранявани в Централния държавен исторически архив, които се отнасят до М. Георгиев, го характеризират като горещ родолюбец, защитник на националната ни кауза и по-специално на интересите на българското население в Македония, останало под османско робство и след Освобождението, и като дипломат, който добре знае езика, историята и културата на страните — Австро-Унгария и особено Сърбия, — в които е изпратен да представлява своята родина.

В не един служебен доклад М. Георгиев говори за изостряне на отношенията между България и Сърбия до такава степен, че за него било трудно да продължава да стои в Белград. При такива случаи личните му приятелски връзки със сръбската интелигенция му помагали да се преодолеят създадените обществени враждебни отношения към България. За тези приятелски връзки М. Георгиев споменава не на едно място в своите служебни доклади от Белград, за тях пишат в спомените си и близките на писателя — жена му и синовете му. Те твърдят, че М. Георгиев поддържал кореспонденция с Бранислав Нушич. През 1911 г. писателят присъствува в Белград на X всеславянски конгрес на журналистите като

ръководител на българската делегация. На гарата той бил посрещнат тържествено от многобройните си сръбски приятели, а през всичките дни на конгреса бил обект на изключително внимание. За това нарочно пише синът му Борис[3], който придружавал баща си, по това време вече с доста разклатено здраве. За такива връзки говори и писмото на М. Георгиев от 1. VI. 1902 г. (на сръбски език) до писателя Йован Йованович Змай, главен редактор на сп. „Невен"[4].

Горните данни поставят въпроса за изследване връзките на М. Георгиев със сръбската интелегенция, като се търсят документи в държавните и частните архиви в Белград. Тия връзки имат свое място в историята на българо-сръбските литературни и културни взаимотношения в края на миналия век.

При среща с потомците на писателя — внуците му инж. Михаил Б. Георгиев, д-р Михаил Ив. Тюлев и Мария Ив. Тюлева, по мъж Бъчварова — видяхме до каква степен е жив в тяхното съзнание образът на отдавна починалия им дядо — големия български писател-гражданин М. Георгиев. За него те говорят с любов и заслужена гордост. У себе си те намират далечен отглас на негови черти и в разговор с тях се създава вълнуващо впечатление за безсмъртието не само на делото на писателя, но и за биологическото безсмъртие на човека чрез неговото потомство.

Първият внук на писателя от дъщеря му Надя, д-р Михаил Тюлев, неотдавна почина. Той не дочака излизането в печата на литературния архив, към който прояви голям интерес. Приживе той даде ценни писмени сведения, а при личен контакт с него оставяше вълнуващото впечатление за външна прилика с дядо си М. Георгиев.

Спомените на другия внук на писателя, доцент инж. Михаил Б. Георгиев, могат да се нарекат спомени в твърде условен план, тъй като цели 28 години разделят деня на неговото раждане от смъртта на дядо му. По тези причини той отклони предложението ни да напише спомени, но в личен разговор с готовност се върна към своето детство и юношество, когато в бащиния му дом е живяла баба му Магдалина Георгиева. Нейното присъствие и разкази за миналото са създавали атмосфера, наситена със спомени за писателя — за неговите навици, вкусове, употребявани любими изрази. Затова внукът съобщава интересни факти за дядо си, за които друг не е говорил. Например като учител в Лом М. Георгиев гледал в дома си лисица, която изяла веднъж кокошките на хазяйката му, а в чифлика в Горна баня наред с домашни животни по двора се разхождали паун и санбернардско куче. По време на силна буря писателят много обичал да седи в остъкления чардак на горнобанската къща и да се любува на мълниите.

По думите на близките си — баща и баба — внукът Михаил Георгиев приличал на дядо си по своята голяма обич към животните и растенията. От дете той отглеждал котки, риби, екзотични птици, щиглец и таралеж, правел хербарии. Тия интереси и сега съществуват у инж. Георгиев като хоби. Той свързва с дядо си и своя научен интерес към електричеството в атмосферата. Оттам според него идва и решението му да си из-

[3] Б. М. Георгиев. Цит. съч., с. 85.

[4] Ил. Конев. Българо-сръбски и българо-хърватски книжовени отношения. С., 1966, с. 48.

бере професия на инженер по високо напрежение, в което специално се изучават мълниите.

Михаил Георгиев разказва за любовта на дядо си към народните песни. В последните месеци от своя живот парализираният, прикован на легло, изгубил говора си писател ненаситно слушал народни песни, които му пели специално повиканите за това негови племенници.

По думите на внука прословутото трудолюбие, честност и душевна широта на писателя, станали задължителен морален закон за членовете на семейството му, естествено преминали в поколението му. И сега патриархалният дух на семейството на М. Георгиев буди дълбоко уважение у неговите потомци и в известна мяра те се считат приемници на този дух.

Внуците с готовност и разбиране предоставиха неизвестни досега снимки на дядо си М. Георгиев и семейството му, дадоха сведения, написаха спомени. Посочиха ни къде можем да търсим част от библиотеката на писателя или минералогическата му сбирка. Те ни свързаха с внуците на близкия приятел, почти брат на М. Георгиев, Спас Вацов, които проявиха желание да допринесат, с каквото могат, при изготвянето на архивния том. Те ни съобщиха неизвестния факт, че през 1889 г. Сп. Вацов и М. Георгиев заедно превеждали хумористичния роман на Жул Верн под заглавие „Д-р Окс".

Свързаха ни също така и със сина на друг най-близък приятел Иван Николаев, неотдавна починалия Николай Николаев, който даде писмени сведения и спомени за Михалаки Георгиев и неговото семейство. Ценни сведения и лични спомени даде и писателят Ангел Тодоров, който е роден във Видин.

Живее в Америка още една внучка на М. Георгиев — Магдалина Ал. Георгиева, — омъжена за американец, с четири деца. Тя е прекъснала отдавна всякакви връзки с родината на родителите си (майка ѝ е също българска преселница в Америка) и с роднините си в нея.

В спомените си Борис Георгиев[5], като говори за останалия архив на баща си и посочва конкретно какво е предадено в Народната библиотека „Кирил и Методий", пише: „и отчасти фолклорен материал (разни народни песни, обичаи и рецепти за лекуване и за „развързване" на магии и пр.)." При работата ни с архива на М. Георгиев в Народната библиотека такива материали не намерихме.

Някои от обнародваните архивни материали в този том, например автобиографичните сведения от М. Георгиев, дадени през 1881 г., или писма, като писмото на Петко Тъпчилещов от 16. IV. 1895 г. и др., отчасти или изцяло цитирани, са публикувани в книгата на Б. Георгиев. Тук те са включени изцяло поради своята зачимост за биографията и характеристиката на писателя.

В архивния том даваме за пръв път заедно, обединени в едно снимките на любители на литературата, участници в оформилия се негласно литературен кръг от писатели, книжовници и културни дейци — Михалаки Георгиев, проф. Иван Шишманов, Спас Вацов, Христо Белчев, Атанас Илиев, д-р Кръстьо Кръстев, Велчо Велчев и др. След завръщането си от Одеса през 1889 г. Иван Вазов също влиза в това литературно общество и естествено става негов център. Този любителски кръг, може

[5] Б. М. Георгиев. Цит. съч., с. 72.

да се каже, е първият оформил се литературен кръг в България след Освобождението, предхождащ литературния кръг „Мисъл“ с няколко години. Магдалина Георгиева (вж. спомените на внука ѝ д-р Михаил Ив. Тюлев) казва: „Домът ни беше литературно консулство. В него се събираха всички наши първенци на перото. У дома ни стана запознаването на Иван Вазов с проф. Иван Шишманов.“ За този литературен кръг говорят още и Б. Георгиев[6], К. Георгиев[7], две писма на Ив. Вазов до проф. Ив. Шишманов с дата 20. XI. 1899 г. и 29. II. 1900 г. и писмото на М. Георгиев до К. Иречек с дата 9. I. 1889 г. Величко Вълчев[8] също пише подробно за този литературен кръг.

Литературният архив на М. Георгиев е групиран в следните раздели:

Първият раздел съдържа непубликувани досега разкази, стихотворения, план за драма с посочени действуващи лица и наброски на сцени, отделни листчета със записвани сюжети, планове за разкази, отделни мисли, пародии, фактически данни и пр. Тук се намира и нов вариант на разказа „Неразбория“, поместен в I том на двутомника на М. Георгиев от 1961 г., а така също и на разказа „С тебешир и с въглен“ под заглавие „Съвременна картина из народния живот“ — всичко 15 машинописни страници, докато обнародваният в I том от съчиненията на М. Георгиев е 65 страници.

Разгънатият план за драма с отделни сцени, картини, действуващи лица и пр. на най-актуална обществено-политическа тема ни насочва към спомените на Магдалина Георгиева: „много искаше да напише две-три комедии със социално-обществен характер в стила на Нушич и Ст. Л. Костов. Той ги беше замислил, но смъртта му попречи.“[9]

По-особен интерес за литературния изследовател представляват три от най-значителните разкази в литературното творчество на М. Георгиев — „С тебешир и с въглен“, „От зло на по-зло“ и „Мола Мутиш бег, колаковският господар“. Ръкописите на тези творби, намиращи се в архивния фонд на писателя в Народната библиотека „Кирил и Методии“, са претърпели сериозна редакторска работа. Сам авторът е правил големи съкращения, като е зачерквал текст, а, от друга страна, е вмъквал нов текст. Ние сверихме ръкописите на тези литературни произведения, като разчетохме съкратения текст и новия вмъкнат текст, с публикациите на тези разкази съответно в сп. „Денница“ (год. II, 1891, кн. 1, 2, 3, 4 и 5), сп. „Български преглед“ (год. I, 1894, кн. 6 и 8) и в съчиненията на М. Георгиев в два тома (1961). Оказа се, че има значителна разлика. В какво се изразява тази разлика и какви изводи могат да се направят за творческата лаборатория на писателя, какви съображения са наложили тия изменения? При внимателно прочитане на двата варианта се вижда, че направените съкращения се отнасят предимно до редакторската работа, за повишаване художествената стойност на художественото произведение; до намаляване личното присъствие, авторското вмешателство в текста на разказа и до автоцензура, наложена от времето, в което са създадени и обнародвани споменатите разкази.

---

[6] Б. М. Георгиев. Цит. съч.
[7] К. Георгиев. Народни сърцеведци. Лични спомени. С., 1945, с. 7.
[8] В. Велчев. Иван Вазов. Жизнен и творчески път. С., 1968, с. 353.
[9] В. Ханчев. Един час при жената на М. Георгиев. — Лит. глас, бр. 616,1941.

При това в разказа „Мола Мутиш бег, колаковският господар“ не само са направени съкращения и е вмъкнат нов текст, но и композицията на разказа е основно изменена, за да се промени идейният замисъл на автора.

Например ето какъв текст е зачеркнал писателят в разказа „С тебешир и с въглен“: „Ако да вземах да ви разправям, доброуважаеми читателки и читатели, каква ужасна нощ прекарах в . . ., но тъй като тази работа няма нищо общо с вашето любопитство, то аз ще се задоволя само с ироническата ви усмивка и ще пристъпя към по-нататъшното си излагане на моя разказ“: или: „И мене ми довлажня нещо на очите. . . Аз исках да отговоря на дядо Кольо, но нещо ме задави в гърлото; едвам приглътвах; плюнката ми засъхна, гласът прималя; па не можах нито „гък“ да изрека!Не можах нито да го успокоя, че не е закъснял, нито да го ободря, нито да го утеша.“

Като пример за автоцензура може да послужи следният текст за партизанското вмешателство в работата на съда, който авторът е зачеркнал в ръкописа: „Преди да захване съденето, сврачовският кмет влезе в стаята при съдията и му подаде една хартишка, по която бяха написани с едри като бръмбаре букви няколко редове: „Господин Виловски, подателят на тази хартишка, е от нашите. Макар и простичък, но е великолепен работник и агитатор на партията, при това той е депутат и личен приятел на министъра. . . Всичко, което Ви съобщих, е да Ви предупредя. Вярвам, че се и сам сещате, та няма нужда да Ви указвам нищо по-нататък.“

Съкращения в разказа „От зло на по-зло“: „Зер пък мислите, че я имам камък в гърдите?. . .зер пък мислите че и мене не ми дожалява?“ А поради съобразяване с политическото положение в страната писателят зачерква: „Направиха го депутатин, правиха го кмет, и нишан му закачиха на шията, па може да има по-патриот човек от него? Да има кабил, той би закупил и слънцето под аренда, па като дойде при него некой сиромах, а той ще му рече: „Що сакаш ти? Слънце?. . .да се погрееш на слънце? харно, бива, ама требва да платиш! Плати, па се грей! . . .“ Или: „Не видя хаир и досега със своята правдица, па вер селям!. . .Па и какво да види хаир?. . .Зер е некой прокопсал с правдицата на тоя свят, та и он да прокопса?. . .Хортува бае Цоло тук, хортува там: томува в очите — бух правото, оному в очите — бух правото, докато един ден намери дрънголника!. . .и т. н.

В „Мола Мутиш бег, колаковският господар“ преобладават поправки на елементарна редакторска работа. Но разликата в композицията изменя идейния замисъл на разказа. В първоначалния ръкопис писателят има за цел да покаже един демократичен управител-господар — Мола Мутиш бег, — който обича селяните и е обичан от тях заради справедливостта и добрината си, заради широтата във верските си разбирания. Той не само помага за построяването на нова черква в селото, като дава и собствен дървен материал, но присъствува на освещаването ѝ заедно с православния свещеник и участвува в празненството на селяните. Мола Мутиш бег подарява на черквата тежка сребърна кандилница. „Ако някой не вярва — казва писателят. — може да я види и сега в черквата.“

Разказът е написан по време на управлението на Стефан Стамболов, когато произволът на управляващите е пълен. Не случайно именно то-

гава М. Георгиев създава художествения образ на идеалния народен ръководител. Но в обнародвания в печата разказ идеята е променена: двама млади се обичат много, но не могат да се съберат поради имотното си неравенство. Момата е от богато семейство, а момъкът — сирак, сетен бедняк в селото. Мола Мутиш бег като добър и справедлив господар помага на влюбените. Той открива, че бедният младеж е син на някогашния му ортак в работата и под формата, че уж има да дължи на починалия баща, връща сумата на сина, като му купува имот и с това го прави равен на девойката. Епизодът за черквата изцяло е отпаднал.

При бъдещо издание на съчиненията на М. Георгиев вероятно ще се вземат пред вид откритите от нас различия.

Текстът от ръкописа на разказите „С тебешир и с въглен", „От зло на по-зло" и „Мола Мутиш бег, колаковският господар", който е отпаднал в публикациите им в печата, както и вмъкнатия нов текст в архивния том са курсивирани.

Вторият раздел, който съдържа автобиографични, биографични и други материали и спомени е сравнително беден. Интерес представляват дипломата за завършена стопанска промишлена школа в Табор през 1874 г. с бележки по отделните предмети, автобиографичните сведения, дадени служебно от М. Георгиев през 1881 г., послужният списък, списъкът на научните му трудове. Нов момент от биографията на писателя представлява единственият по своя характер документ — свидетелство за честност и благонадеждност с дата 20. VIII. 1899 г., издадено от Софийското градско общинско управление, с което се разрешава на М. Георгиев да търси руди. В този раздел се намират и издирените от нас писмени сведения и спомени от внука на писателя, от сина на близкия му приятел Николай Николаев и от Ангел Тодоров. Тук е приложена и молбата на Магдалина Георгиева за отпускането ѝ на народна пенсия с посочени биографични сведения за съпруга ѝ и с мотивировката на отказа, подписан от министъра на финансите. В този раздел се намират и други материали.

Третият раздел съдържа писма от М. Георгиев, писани през периода 1881—1911 г. Интерес представлява кореспонденцията му с министър-председателя д-р Константин Стоилов и неговия главен секретар Петко Тъпчилещов. По това време М. Георгиев е дипломатически служител във Виена и Белград и въпреки личното му и идейно-политическо приятелство с К. Стоилов, който е кръстник на най-малкия син на писателя, а обръщението към П. Тъпчилещов е „брате", М. Георгиев е понесъл немалко огорчения, обиди и несправедливости от тях. Особено вълнуващо е писмото-отговор до П. Тъпчилещов, в което писателят описва своето отчаяно положение и защищава свободата на своето перо, като отхвърля остро, без оглед на последствията предложение да пише политически статии срещу облаги в служебното си положение. Това писмо е ярък документ за гражданска смелост и творческа независимост на М. Георгиев. То рисува вярно и неговите политически приятели и особено д-р К. Стоилов, който е написал следната безучастно коравосърдечна резолюция на докладваното му писмо: „Интересно! Говори за себе си."

Писмата на М. Георгиев до проф. Иван Шишманов разкриват нова страна от всестранно развитата личност на писателя. В едно от тях от 1907 г. той благодари за дадената му възможност да се занимава с етно-

графски изследвания, като сочи резултата от издирванията си във Врачанска околия, където е обиколил повече от 48 села. Интересуват го народните носии — мъжки и женски, — отношението на старите хора към станалите обществени промени; събира сведения за реконструкцията на къщите и за разположението на селищата, съобщава свои наблюдения върху някои изменения на езика в този край. Доколко тази дейност на писателя не е случайна, а представлява сериозен научен интерес, говори фактът, че още преди 15 години, през 1892, като директор на първото българско земеделско-промишлено изложение в Пловдив М. Георгиев организира записването на народни песни и приказки. За тази цел специално кани от цялата страна и събира в Пловдив повече от 120 души певци и разказвачи, а така също и изпълнители на народни инструменти — кавал, гъдулка, гайда и др. В резултат на тази лична инициатива на Михалаки Георгиев били записани повече от 300 народни песни и приказки. Няколкото писма до жена му Магдалина и синовете му Коста, Милко и Сашо говорят за здравите патриархални отношения в семейството, за високия морал и добродетели, в които се възпитават синовете.

Четвъртият раздел съдържа писма до М. Георгиев, отнасящи се до времето от 1875 до 1916 г. Те могат да се групират по характер така: писма от роднини и приятели по уреждане на семейни въпроси, искане на услуги с критически и иронически коментарии по политическото положение на страната. Немалко писма разкриват разклатеното финансово положение на писателя — изплащане на протестирани полици, подновяване на записи за изплащане на заеми, уреждане на ипотека и др. Тези писма говорят за топли роднински и приятелски отношения, за доверие и готовност да си помогнат при трудности, и то във време, когато М. Георгиев заема високо служебно положение. Интерес представляват и няколкото писма на Петко Тъпчилещов. В едно от тях той съобщава, че министърът на финансите Григор Начович е съгласен да уреди законно парично искане на М. Георгиев само срещу задължението да пише политически статии за печатния орган на партията, към която сам принадлежи— в. „Мир“. Има писма от проф. Ив. Шишманов, Сп. Вацов, проф. Абрашев, д-р М. Станчов и др., които допринасят за по-пълното очертаване личността на писателя.

Разделите на писмата от М. Георгиев и до него са богати с данни за гражданската и политическата характеристика на писателя. Те дават и вярна картина на близката следосвобожденска епоха, когато се изграждат основите на младата буржоазна държава и се поляризират обществените и класовите отношения.

Към петия раздел са приложени няколко писма между трети лица, в които се говори за М. Георгиев. Например писмото на Цани Гинчев до проф. Ив. Шишманов от 12. I. 1892 г., в което писателят е наречен „наш Гогол“, който пише жално-весели повести“, както и съболезнователни писма и телеграми до Магдалина Георгиева по случай смъртта на мъжа ѝ от Гр. Начович, Ст. Чилингиров и др.

Шестият раздел на архива съдържа служебни материали на М. Георгиев до министерството на външните работи през периода 1894—1899 г., когато е бил на дипломатическа работа във Виена и в Белград.

Служебната кореспонденция се състои от доклади, писма и телеграми. Прави силно впечатление, че във всички служебни материали протича

като червена нишка основната тенденция на българската външна политика спрямо Сърбия — последователно миролюбива и доброжелателна, с дълбоко осъзната дейност за утвърждаване на искрени, градивни отношения между двата братски съседни народа. На тази благородна народополезна цел М. Георгиев подчинява цялата си дейност на дипломатически агент на Княжество България в Белград. Немалко страници са отделени и на сръбската пропаганда сред българското население в Македония.

Изцяло обнародваните материали са подбрани с оглед да се установят някои биографични данни за М. Георгиев, но основната част от тия материали характеризират писателя-демократ. Неговите критерии, оценки и позиции към вътрешното икономическо и обществено-политическо положение на Сърбия се определят от интересите на народните трудови маси. И когато в докладите си М. Георгиев описва теглото на сръбския народ, неговото безправно положение и мълчалив протест, който предвещава силни социални бури, пред нас застава с пълната си сила писателят-демократ, който еднакво съчувствува както на своя български народ, така и на братския сръбски народ. Неговата критика на политиката на сръбското правителство към народа е същата, каквато той отправя в своето художествено творчество към българското правителство. Тия страници ни напомнят за разказите на М. Георгиев със сюжет от Сръбско-българската война през 1885 г., в които той отразява отношението си към сръбската властвуваща династия и нейното правителство и към простите сръбски войници, които се бият храбро, но са жертва на безразсъдната политика на своето правителство.

Обнародваните материали говорят за голямата работоспособност на М. Георгиев, за неговата всеотдайност и компетентност при изпълнение на служебните му задължения.

Твърде интересни размисли налага свързването на дипломатическата служба на М. Георгиев и по-сетнешната негова дейност извън Министерството на външните работи. Като дипломат писателят е в най-тясна връзка със сръбския кралски двор, кралете Александър и Милан, с правителството и преди всичко с министър-председателите Симич и Владан Джорджевич. Всички негови доклади и писма са адресирани до министър-председателя на България, а някои от тях са с копие до княз Фердинанд. М. Георгиев придружава сръбския крал при посещението му в България, а когато се завръща в България, писателят е приет на аудиенция от Фердинанд.

И именно след тази близка връзка с монарсите на Сърбия и България и с техните правителства, когато, тъй да се каже, се запознава с кухнята на монархическия институт, след завръщането си в България М. Георгиев посвещава последните години от своя живот на публицистична дейност. Като редактор и съсобственик на всекидневника „Балканска трибуна“ той си поставя за цел да покаже цялата антинародна същност на монархията и лично на княз Фердинанд. Доколко дейността му на журналист е засягала Фердинанд, може да се съди по преследванията и заплахите, на които са били подложени сътрудниците на вестника, от конфискациите на броеве, от нанесения побой на художника карикатурист Иван Славов на улицата, от подпалването на печатницата и накрая от арестуването и затварянето на самия М. Георгиев, главния редактор на вестника, в Черната джамия. От своя страна М. Георгиев е поставял така високо

Черната джамия

своята публицистична дейност, че за да бъде свободен от всякаква зависимост, самоволно излиза от политическата партия, в която членува.

Седмият раздел на архива съдържа опис на материали, които не са публикувани в този том, защото в известна степен стоят настрана от предимно литературния характер на архива. Редът на описаните материали отговаря на композицията на този том. Те представляват голям интерес за бъдещия изследовател-биограф на писателя М. Георгиев и са документален източник за неговото реалистично художествено творчество и за биографията му. Много ревизии, доклади, писма говорят за добрата му професионална подготовка, за дълбокото чувство на отговорност при изпълнение на служебната работа, за широката европейска мярка при констатиране състоянието на даден отрасъл на народното стопанство или предложените конкретни мерки за радикално изменение и подобрение. Материалите в този раздел са доказателство за искрения демократизъм на писателя-служител в младата българска държава, който вярно е видял тежкото положение на непросветените народни маси и според силите си се е стараел да им бъде полезен.

ЛИТЕРАТУРНИ МАТЕРИАЛИ

ПЧЕЛАТА И СЪДБАТА

На тоя свят съдбата ни на пчела прилича,
и пчелата кат' съдбата — капризът обича;
и едната, и другата със шега боравят:
Едного с жило бодят, а друг в' мед заравят!. . .
. . . . . .
Всяки медар предпазва се пчелата да дразни. . .
И съдбата за хората има шила разни!. . .
По някого тя остави, та пояс развие
и белята дор си търси — шило му забие!. . .
Има хора, що са на ум дотолкова боси,
та си мислят, че пчелата винаги мед носи,
но комуто сърцето е от скръб вече гнило,
той познава на пчелата отровното жило!. . .
Но случва се, че пчелата ралта разменява,
както що се и съдбата често променява,
и томува, комуто е дала медни пити,
с' отровното свое жило тя ще го накити!. . .
И съдбата, когото е много разгалила,
току видиш, че чергата му се запалила!. . .
Ако си млад и окусваш медените пити,
попогледай към старите, към тез, що са сити;
ако ли си веч остарел, ти не кори млади,
припомни си младините и медът, що слади!. . .
Радваш ли се ти на светът — скърби не презирай. . .
В жилото на съдбата само не задирай!. . .
Който мисли славата си: велика, безкрайна —
сал раната от жилото нему ще е трайна!. . .
Ако мислиш, че със злини всичко ще надвиеш,
под болките на жилото кат' черв ще се свиеш!. . .
Който иска сам във медът да бърка, да рови,. . .
утре може със жилото и да се отрови.
Който иска сал от злоба злини да ти стори,
ще се рани от жилото, с' което се бори.
Който мисли да сполучи, кат' прави доноси,
от жилото на съдбата милост нек' не проси!
Който пълзи пред големци, за да стане харен,

много скоро от жилото ще бъде ожарен.
Който има власт голяма и се брои силен,
пред жилото на съдбата — човек е безсилен. . .
който иска с' насилие правдата да гази,
пред острецът на жилото във калта ще лази!
Който дръзне с властта си страх, трепет да сее,
под жилото на съдбата в' мъки ще да тлее!. . .
. . . . . .
Все се случва, та пчелата жилото показва. . .
кога да е и съдбата, все злото наказва!. . .

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 37

Текстът не е завършен. Написан е с черно мастило. Няма зачеркванията и поправки.

Първан Калинки думаше:
„Калино, калинчице ле,
що рано раниш в неделя?
Из узун дълга чаршия
бело ли лице продаваш,
черни ли вежди залагаш?"

Калина дума Първану:
„Нит' бело лице продавам,
нит черни вежди залагам.
Аз търся платно за байрак,
ще войвода да стана
напред юнаци да вървя,
хранена коня да ездя,
син-зелен байрак да нося,
сабя френгия да въртя."

Първан Калинки думаше:
„Калино, Калинчице ле,
не ти прилича, Калино —
напред юнаци да вървиш,
хранена коня да яздиш,
син-зелен байрак да носиш,
сабя френгия да въртиш.
Най ти прилича, Калинке,
на висок чардак да седиш,
желта коприна да предеш,
желти жълтици да нижеш
и мъжко дете да бавиш."

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 37

Стиховете са написани на лист за заявление, сгънат на две във формата на тетрадка. Първата страница и пет реда на гърба са написани с черен молив. Няма никакви зачеркванията или поправки.

ОПИТИ ЗА ЛЮБОВНИ СТИХОВЕ

Кому кой —
ти си мой.

Кому коя —
ти си моя.

Да ти китка не вехне,
ти си мисли за мене!

Твоята хубост
само искри лъчи,
умът запаля,
а душата ми мъчи.

Тъгувах всяки ден,
тебе да позная.

Сега си при мен,
и — пак те не зная!
Без трън роза няма —
и без кусур човек;
цветът нека бъде твой,
а пък търнът — мой.

Любов що е — знаеш,
и пак се още маеш,
милост към мен имай
ил' мъглите взимай!

Любовта е чудно чудо,
а не е шега,
щом по нея тичаш лудо,
гледаш — избягà!

Що се лудо ражда,
все лудо ще бъде,
това всек' угажда
по светът, навсъде.

С поглед севна,
искра мерна,
сърце ми запали,
в душа ми нещо светна,
но тя това знай ли?

Мене ако питаш,
сърцето си дръж,
после да не скиташ
по вятър и по дъжд!

Три пъти премервай,
па тогаз отрезвай.

Що се лъска, не е всичко злато,
риба има у всякакво блато.

Не е войник само,
кой в боя отива,
войник ще е само,
ако се не скрива!
Пръстенът е, казват, знак,
що любовта свързва,
но даже при пърстен, пак
любовта замръзва!

Лицето ти бяло,
в' очите ти жар,
за друго са тяло,
а аз — аз съм стар!

Само тоя твой мил поглед
надежди ми крепи,
а баща ти и майка ти —
към мен са свирепи!

Не допускай
твойте очи
да проливат сълзи,
към неволя старост сочи,
а дните са бързи.

Око в' око като гледа,
жарът буди жар,
в сърце буди нова следа:
любов — божи дар!

Че парите светът владат,
това всяки знай,
но богати, кога страдат,
пак са с' беден край!

Една беда
преди гледа,
— тя не е беда:
Само следи
от три беди
да нямаш вреда.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 37

Написано на лист за заявление в две колонки с химически молив.

КАЛАМБУРИ

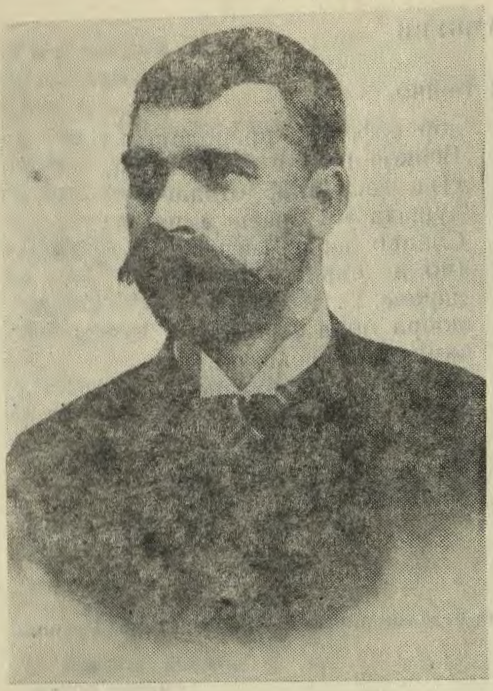
Драги Бойчо,

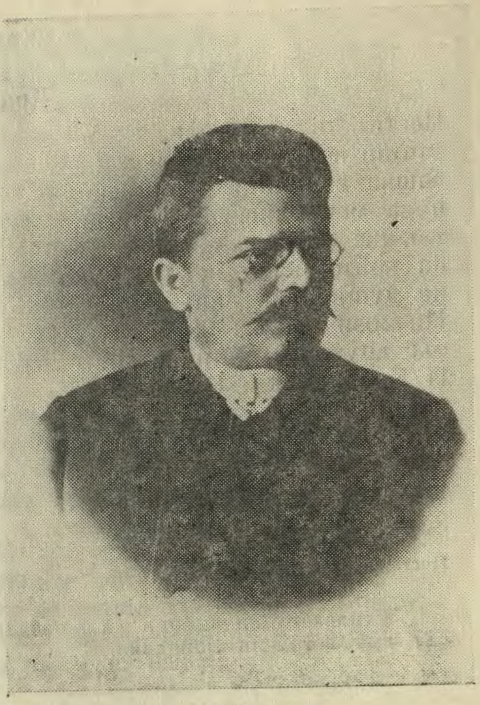
Честит ти имен ден,
считай за гост днес и мен,
чашка винце като пийнеш
и за мен една да сипнеш,
туй ще сторя и аз тук,
па който иска, нек се пука
на душманите напук.
На този ден аз желая
със дружина пълна стая:
И Камбуров, и Гърчето,
и Григора, и момчето —
мисля, санким, за Абраша
и цялата група наша.
Що даде господ да хапнете,
руйно винце да пийнете,
дор софра се преполови.
Всякой нек те благослови,
Пък аз, макър отдалеч,
душата ми знаеш веч:
Сладко здраве медено
(но не сърце ледено),
здраве. . . и живот,
добра мома с инат,
живота ти нека трае,
цял век нек обхване,
всяко куче, що те лае,
бясно нека стане,
дружбата ни нека трае,
цял век нек обхване.

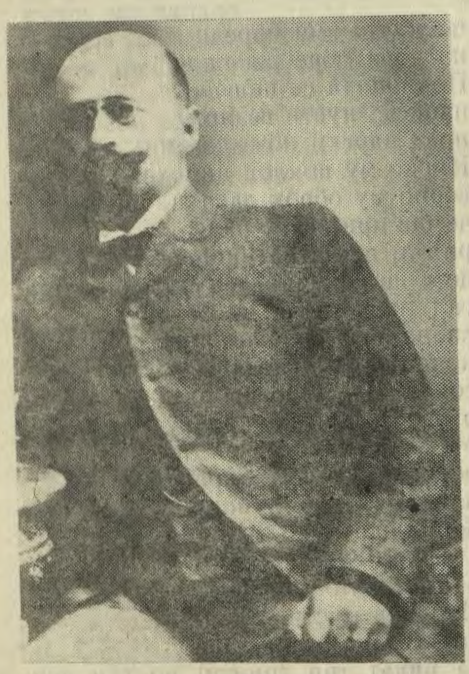
Инст. за лит., ф. 1, инв. № 37

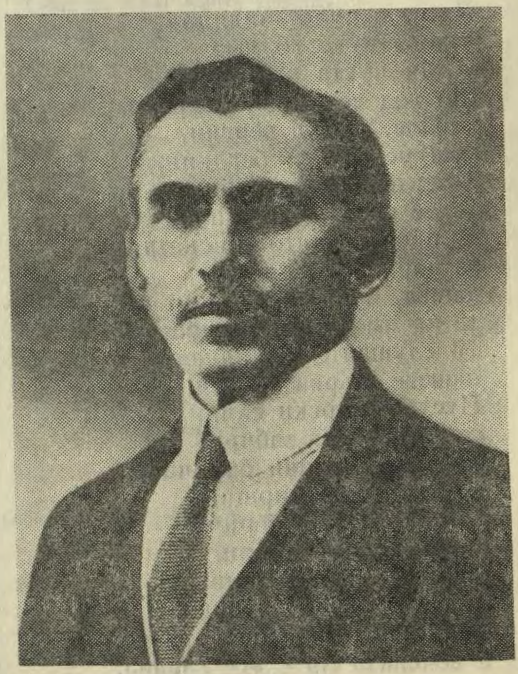
Стиховете „каламбури“ са написани на отделно листче с черно мастило. Ръкописът има неголеми поправки.

Де се е чуло, видяло
такова чудо голямо
у тая пуста царщина!
Що год се хирел събрало,
харале, тежки вергии,
пошуре, пусти беглици,
и всите царски берии
да не наситят ни царя,
ни царя — нито войската,
та царя вика пашале,
пашва, пусти везири,
та па им дума поръчва:
„Я слушайте ме, пашеве,
пашеве, първи везири:
Пустите царски ехчии,
ехчии, сербез забири,
забири, страшни бирници,
по тая пуста царщина
да сбират още берии,
берии, тежки верии,
юшури, още беглици
и башка пътни даждия,
че хазната ми е пак празна,
а войската ми е все гладна,
все гладна, гола и боса,
па пусто ими нареди
па това море дженале.“
Поклониха се пашеве,
пашеве, пусти везири,
пред царски нозе доземи:
Ниско му поклон чинеха,
верно му оброк даваха,
че ще притегнат раята,
раята, пуста патница,
дете ще в' майка разплачат
сал' царю воля да сторят,
хазната да му напълнят,
конаци да му позлатят,
сокаци да му посребрят
от злато всите direци,
от сребро пусти калдърми,
войската да му нахранят,
нахранят, още напоят,
войнишко рухо да купят,
с рухо всите гусари
и това люто джепане.
Пуснаха пусти талали
по тая пуста царщина
да викат три трижди по три дни
да чуе рая патница,

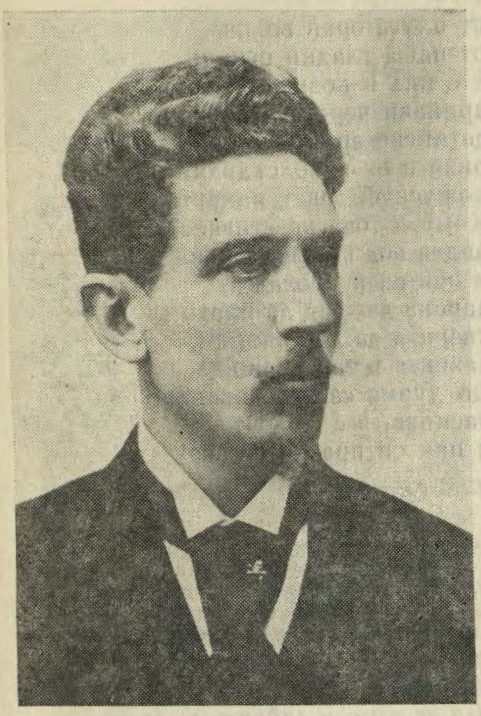

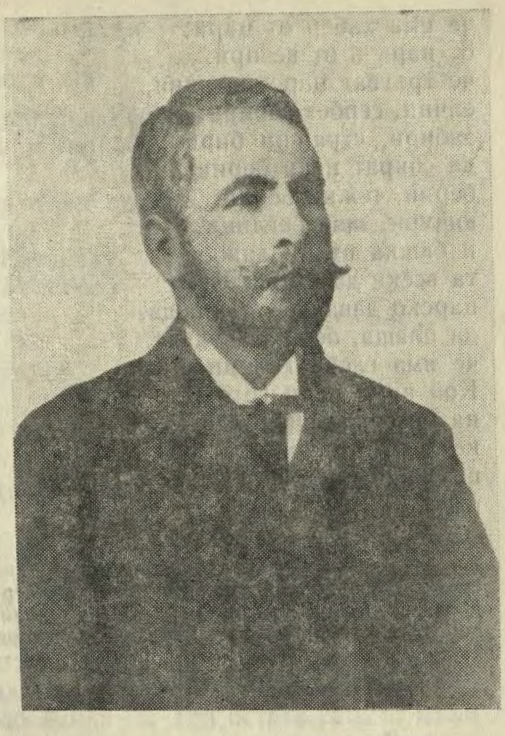

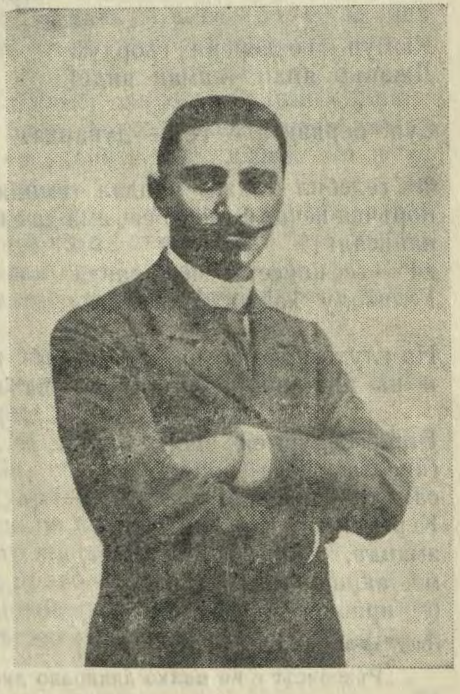

Членовете на литературния кръг: Ив. Вазов, М. Георгиев, д-р Кр. Кръстев, проф. Ив. Шишманов

В. Велчев, Ат. Илиев, Сп. Вацов и Д. Илков

че има хабер от царя,
от царя и от везири,
че тръгват царски елчии,
елчии, сербез забири,
забири, страшни бирници,
да сбират нови берии,
берии, тежки верии,
юшури, още беглици,
и башка пътни даждия,
та всеки да е приготвен
царско даванье да плаща,
да плаща, без да забавва,
че има глоби големи.
Кой няма пари готови,
на мезар да си продаде
котлето от веригата,
връшника от огнището,
от плуга оран волове,
от паша гладни овчици,
а с них и кози шугави,
дрипави чержки, повивки,
детински дрипи из люлка,
ризите от гръб съдрани
кожуси с' девет накърпки.
Кому и това не стигне,
калта под нокти да рони
и нея да я продаде
царска даждия да плати,
хазната да се напълни,
хазната в тая царщина,
що дурма сал се насипва,
насипва, все се допълва
и пак си празна остава!

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 37

Написано на сгънато листче от тетрадка. Първите две страници и една четвърт от третата са изписани със ситен почерк с черно мастило. Встрани на 2-ата страница е добавено: ниви, ливади, угари, лозя, градини, бранища. Ръкописът има незначителни поправки. Това е втората част от стихотворението „Нова песен на стар глас" (в. „Балканска трибуна", год. I, бр. 1, 1906) — доста съкратен и изменен вариант.

МИРАЗЪМ

Кюмур гьозлерени гьордум
Джанъм янди — аман янди!

Сун бардакта — геми дуварда.

От гелебил хаджи мандал гемиджия
поръчва печат с името си, ама да е вътре и гемията с каика, а мухурджията написал:
ес — сефиписету меа сандал —
Гелиболу хаджи Мандал.

На глух камбана, на сляп свещ
и на пияница черпня — бадева харч.

Бир гьоруштен ашик алдум,
(кисела трева монос)
сам те обожавам.
Керемеплен сен гел бери!
амандъ, джанъм гел бери,
ме акран тирания
(с крайно мъчителство).

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 37

Ръкописът е на малко линирано листче, написан е с черно мастило.

Превод на български

Наследството ми

Видя ли черните (като въглища) му (й) очи?
Душата ми изгоря, ах изгоря!

Водата в чаша — гемията на стената.

Хаджията Мандал от Гелиболу.
Хаджията Мандал от Гелиболу

Влюбих се изведнъж.
Великодушие, поне ти ела!

ПЛАНОВЕ, СЮЖЕТИ И ИДЕИ ЗА РАЗКАЗИ, НАХВЪРЛЯНИ ОТДЕЛНИ МИСЛИ

1) Трайна любов. Един старец разказва за любовта на един селяк млад и на една циганка.

2) Една млада тъща, за да си отмъсти, че я презират младите, сама се оженва и отнема наследството на дъщеря си.

3) Баща, мъчител на чедото си, момиче, на което не позволява да се ожени за любимия момък, а я пресилва да я ожени за един старец богаташ, та момата се отчайва и отбягва с любовника си. Той остава сам, от мъка се разболява и при умирането разправя (изповядва), че е крал, обирал и убивал, за да събере имане и да добрува с децата си, а пък бог го за това наказва, като отбягва дъщеря му, а син му се скарва с турци, които го убиват.

4) Пропил се от мерак за момата, която се оженила по принуждение за другиго, и от горест пиянството му било толкова лошо, щото напада на хора невинни, за да си отмъсти, и го ударят, да се избавят от него, та пада в снегът, който го засипва мъртъв.

5) На Гергьовден момата оставила под босилека пръстен и като отива да го вземе, улавя я момъкът, който я пита кого е сънувала, и като не иска да каже, той я пресилва да му каже барем не мрази ли го. Тя се издава, че го обича, и се оженват и стават добри домакини, а тя много вредна домакинка.

6) Кметство сънувал, а пък то го затворили.

7) Адвокат подмамва да търсят наследство, но ги оскубва така страшно, щото се съсипват и дават клетва никога на съд да не ходят.

8) Оженва се, като му се чинила хубава жената, но после вижда, че е грозна, отвръща се — тя се мъчи за него, ходи при врелки, ходи на воденица с точило наляво да отвърне (украдват пръстен от младоженеца, та да отвърне), търси обичняк, но нищо не помага и една нощ при месечината отива на реката и се удавва. Като я донасят мъртва и той я вижда, едното ѝ око отворено и като че гледа право в него!. . . Това го стресва и вижда в този мъртъв поглед упрек и почва съвестта да го мъчи! Оттогава от богат домакин става пияница и се съсипва! На годината на смъртта ѝ

дохожда на ум да иде на гроба ѝ, а оттам на реката, където се е удавила, и пада в същия вир, та се удавва. Като го погребвали, баба Мара казала: Венчилото е божи възел, ако човек сгреши на тоя свят да иска насила да го развърже, то господ ще го притегне възела на оня свят. Божа работа!. . .

9) Срещу Божич отива беден роднина при своя богат чича да иска назаем за хляб, но той го изпъжда! През нощта нападат къщата на богаташина да го отведат в гората за откуп, а роднината му го избавва и се сепва богатия, та наченва друг живот. В живота на богаташина да се означи титър на скъперниците егоисти, които гледат само за себе си.

10) Мащеха към завареното момиче! Кара я боса на кладенеца да пере вълна или черги, да мъкне непосилна работа, да бави децата ѝ! И богу дотягва, и хората се чудят!. . . Почват да мрат същите ѝ деца!. . . докато измират до едно, а в това време момичето си нашло късмета. За сирачетата бог си има грижата и който ги мъчи — бога сърди, казва баба. . .

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 37

Написано на двете страници на три отделни малки листа с черно мастило, без зачеркания и поправки.

Един свидетел, изкаран на разпит пред разбойника, отказва своите показания, като казва, че ако каже истината, утре разбойника, като го пак простят (защото е осъждан два-три пъти и все по партизански ходатайства пускан), ще си пропати, та затова казва пред съда: „от тоя човек по-харен няма. Ако беше лош, то като го осъдеха такива съдии като вас, нямаше да го пуснат по-големците от вас.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 37

Ръкописът е на отделно малко листче, сюжет за разказ от 11 реда, написан с черно мастило.

1. Отчислили дядо. . . разсилен при мировия съдия, и защо го отчислили.
2. Какъв е бил едно време дядо. . . и защо е изпаднал.
3. Как е станал разсилен (старите съдии).
4. Как е научавал и предварително препъждал спорещите се страни.
5. Чорбаджи х. . .овия син и неговите изедничества с помощта на партизанството на властта.
6. Скроявање от х. . . как да загреби градската мера и да я присвои.
7. Водене лъжливи свидетели при съдията.
8. Клетвата на свидетеля У. . . (боязлива) и как дядо. . . узнал, че се е криво клел, като му извадил камъка из пояса.
9. Възмущението на Х. . . и на съдията от намесата на дядо. . . и излияние на тяхната злоба върху главата на дядо х. . .
10. Дядо. . . е сега градинар, знае да ашланса, да кастри дръвчета и се чуди как не се е намерило колай досега да се ашлансват и да се кастрят и хората, за да растят право, а не да пущат само търне и чепуре.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 37

Написано на отделно малко листче с черно мастило.

1. След белоградчишката буна завеждат с кола в града едно момче на 12—14 год. Чичо му разправя как са съсекли баща му, как мъчили раята, как се удавила, като полудяла майка му от скръб. Ободрява го да расте, да се учи и да отмъсти. Указва му, кога порасне, къде ще намери закопано имане.

2. Расъл-порасъл, тръгва с пътници за Св. гора, приключение при изпращането им с Али бей, който залибва неговата любовница и иска да му я отнеме — затварянето на момчето.

3. Потеклото на момата. Неопределеността на нейната любов. Съба циганката, подпратена от бея да я прилъже, врачува на момата.

Откradване на момата от бея.

4. Запознаване в затвора (описание на видинския затвор) с другите арестанти, скрояване план и избегване.

5. Нападение на бея в неговите кули при чифлика му — бея се скрива. Нова борба между момчето и бея — срещат се в едно село (две думи не се четат), бея вади кобур и стреля, без да го познава — излъгва го нишана, — момчето умерва бея, но не го убива, а той оздравява и почне пак да го гони.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 37

Написано на отделно малко листче с черно мастило.

Завещание на децата ми.

Упътствие на песните.

Не е изкусното управление, а голямото давление.

Бог и хората.

Ранен солдатин.

Завиждам на слепеца, че не вижда злините на света.

И между звездите има плява — и планетите, които светят, са от кал — имат кал.

Дъгата вести светските грехове: червената кръв, жълтата срама, зелената жлъч.

Тълкуване на дъгата.

Дъбът и вървата — мъжът и жената.

Кой съд е истински съд — не този от червената маса, а народния съд.

Изповядва се прахът какви остатъци носи от велики и малки хора — прахът еднакъв.

Оплакването на хартията (перото) що е патила и що пати.

Доктор и баща му касапин и двама колят.

За да имат трима за себе ред (мир), турят три милиона в перед (в немир.).

Тираните захващат да развързват хората от краката, а не от душата (свободна мисъл, свобода на печата).

За да светиш сам, не е право да хвърляш хората в тъмнина.

Като гледам света, чини ми се, че цяла година в целия свят друго не е освен маскиран бал.

Пъдари — жандари (разпитват се как са), разлика между село и град (столица).

Що е постояно от всичко на света?
Защо са на света зверовете, жандари, когато има гълъби, яснота и др.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 37

Написано на малко листче с черен молив.

Адвокати-изедници.
Двама братя за нищо и никакво кавга и спор — от 200 000 лева остават 2000 лева и тогава се целуват и помиряват.
Да се развие цял разказ.

На Гергьовден под цветето пръстен и пеят, за да видят каква песен се пада. На нея се паднало тъжна — Смиляна смил жълта — изсъхнала охтика от свекървени мъки.

Да разкаже бае Мито колко пъти е имал севда и защо се пропил.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 37

Написано на малко листче с черен молив.

Бог само два пъти сгрешил — когато създал жената и парите на тоя свят! Оттам е всичкото зло.

Жената може да измами първия човек, та няма да мами и другите мъже след него?

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 37

Написано на малко листче със син молив.

1. Защо се е развалило кумството
(съдията кръстник, а подсъдимият кумец).
(Лом — Гавр. Карастоянов и М. Маринов)
Кумството ти в капата!. . .
2. Защо са свързани очите на богинята на правдата?
3. Бащата бил изедник, а при старост, макар че бил богат, господ го наказал, като малкият син убива големия с подкупен убийца, за да наследи сам, но се открива и големия син обесват, та бащата остава сам. Като се връща от бесилка, баба Тота го среща и му показва с пръст към небето, което отмъсти за злото, вместо слабите обидени и народния съд.
4. Една хумореска, където разправя хартията — какво е претърпяла на тоя свят.

* * *

Един побойник-пакостник изтезавал много хора и един смирен човечец, като се отчайва и го убива.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 37

Написано на отделно листче с черно мастило, син молив и черен молив.

Модерния живот — криви понятия за чест
адвокатски поразии
партизански работи, агитации, обещания и пр.
сполука. Министър!
падане от кабинета — скандал

братовчедката на жената
помощник на адвоката
адвокатката
офицерин, един министър, един дипломат
един банкерин
Ташулана
човек на адвоката за агитация партиз.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 37

Написано на малко линирано листче с черен молив.

Нечистата съвест на чорбаджи Банко.
Калугерът оставя жълтиците в иконостаса аманер на св. . . и разочарованието му.
Мъките на сиротинята.
Присвояване на чужди имоти.
Клетвата на хората.
Първото наказание.
Синовете му.
Съсипчийството на синовете му и докара разваленост.
Да (не се чете) сиротинската челяд.
Първият удар от демона, но не мре, за да бъде свидетел на цялата верига на божѝ наказание.
Позорното съсипване на синовете му. Смъртта изравнява всичко.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 89

Планът е написан на малко листче с избледнял лилав молив.

Божил и Неда край селото, селското хоро.
Янье и кръчмата и агата.
Неда без баща.
Проклетиите на Янье.
Янье и Божил.
Патилата на Неда.
Божил във видинската тъмница.
Неда и циганката (Съба).
Подлъгването на Неда и затварянето ѝ в турска къща.
Божил вижда Неда.
Слугуването на Божил у турци и споразумението му с Неда.
Избягването на Божил, Неда в отчаяние.

Спасение.
Края на Янье.
Край.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 89

Написано на малко листче с черен молив.

Вместо художествена рисунка от нашия художник г-на Ив. Славова, който лежи окървавен на постилката от ударите из засада на подкупените убийци — шайкаджии, — поднасяме на нашите читатели цитати от Свято писание.

„. . .Всички, които хванат нож, от нож ще загинат."

Евангелие от Матей 2 л. 26 : 52

„. . .Който пролее человеческа кръв, неговата кръв от человек ще се пролее."

Битие 9 : 6

Бог казва на Каина:
„. . .Гласът на братовата ти кръв вика към мене от земята."

Битие 4 : 10
Исая 1 : 10 и 15

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 37

Текстът е написан на отделно малко листче, сгънато на две. На едната страница с черно мастило са написани седем реда, а на обратната страна на двете страници с молив — цитати от евангелието. Отнася се за художника на в. „Балканска трибуна", чийто редактор е М. Георгиев. Първият брой на този вестник излиза на 1. XII. 1906 г.

МАТЕРИАЛ ЗА РАЗКАЗА „СВЕКЪРВА"

1. Чужда кост — изюдила, омаяла, омагьосала, подмамила.
2. Защо изпраща снахата?
3. Защо го гледа у очи, като му говори, а не у земи като мъж.
4. Окотила се котката — удари назад на берекета — снахата донесла опакията.
5. Сънувала лошо свекървата, все от злото, което мисли снахата.
6. Сторва да я подозре мъжът в неверство, като подпраща да кажат на един чапкънин да се разхожда край портата и сама обажда на мъжа.
7. Циганките за майя и обират, пак снахата крива.
(Синът пита майка си защо не са я обрали и завели и нея.)
8. Вечер каже да се отложи нещо за сутринта да се свърши, а сутринта се кара що не е свършила снощи — повод за карби и секиране.
9. Ако умре някъде някоя свекърва, все снахата крива — надумка.
10. Ако яде — ще изяде и ушите на мъжа си, а ако не яде, гевези се, па се . . .(не се чете).

11.Ако се тури на огнището много дърва — вика, а ако се тури малко, не ври ястето — не знае, не са я научили не само да сготви, но и огъня да накладе.

12.Ако ѝ дойдат на снахата гости, она е крива, че събира махалата, па като узнаха и престанаха да дохождат — снахата затворила къщата на мъжа си — никой я не бакари за нищо — толкова е стока на цена!

13.Докато нямаше дете — ялова биволица — бадява храна, а като добие — зло от паплач, които ще оголят баща си.

14.Ако уготви по-хубаво ястие — съсипчийка, а ако уготви скромно— не може на уста да се тури — толкова мурафетлийка.

15.Защо се не буди рано — уморена от неспане с детето.

16.Ако ходи в черква — пали свещи, за да се куртулиса по-скоро от нея — зло ѝ мисли.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 37

Написан е на дълго листче с черно мастило. Последните три точки са написани на гърба.

БЕЛО[ГРАДЧИШКИ] ВЪСТАНИЦИ (СЕЧЕНИ В КРЕПОСТТА)

Вълчо Боцов, Цоло Тодоров, дядо Божин, Неделчо влаха, Лило Паков, Константин Янев (Гърчка порода), Петко Казанджи — тези били главни предводители. 1850 год. срещу Спасовден въстание, арестирани на 7 дена. Деветия ден вечерта дошли башибозуци под предводителството: 1) от Видин — Маруж Капетан, 2) от Лом — х. Абас и Шериф, докарали около 200—250 души. Щом стигнали вечерта, още на улицата посекли Лило Карчов, Петър Божинов, Живко Бел мустак, Неделкьо Плещията, Стамен Куюмджи, Живко Трифонов, Лило Дългия, Андрей Бояджията, Саво Василев, Димитър Куюмджия, Мишо Панов.

Въстанието открил баш кнеза от Врбово, Живко Белперчин, проводил да обади Първан Радоковски от същото село.

Каймаканина в Белогр. али ефенди.

Крепостта под команда на Мустафа Юзбашията и син му чаушин.

Белоградч. турци (башибозуци) първенци: хаджи Мустафа, Мамуд ефенди кадия, хаджи Осман Хусейн Камджияш, Ибрахин Банялия, хаджи Мехмед, Топал Мурад, Хусеин Саранч, Осман Севдиогли, Юсуф ефенди шех.

у Видин валия Меамер паша.

Владика Веледин.

Чорбаджиази: Цанко х. Ангелов, Игнат Камарашико и х. Томаки.

Владиката доде по въстанието около 20 юли и повел със себе си Никола Вълчев, Васил Георгиев и Лазар Николов Бабин и ги научил да протестират за избитите си хора. Протеста се захвана около 20 септември 1850 и траял до 23 дек. и се пак се продължил до Великден 51. Берате се дадоха тутакси, когато биле излезли в Цариград с дата 10 март, на мъжко дете 25 пр., жена 30, момиче 20, платата се получавала до 76-а година, край февруар.

* * *

Съучастници на Белогр. водители: Първан Стайков от с. Стакиевци, дядо Велко от Орешец, дядо Стоян от с. Раяновци, дядо Кърсто от с. Влахович, Веселин от с. Праужда, Пешо от Острокепци, дядо Недялкьо от Кладеруп, дядо Лозан от Върбовчец.

Центърът на Раковешкия манастир при игуменът. Сърбите не пропущали никого (20 дена под кошари на местност Китка при сръб. граница между Влахович и Раяновци около Княжевец).

Контракта подписан от всичките водители (6 души). Даден чрез игумена на сръбския княз Ал. Карагеорги и препратен във Видин при съденето.

* * *

Всичките се опростили в Цариград на 53 год., само са били осъдени мудирине, юзбашията и сина му на вечни окови. След 15 год. юзбашията биде освободен със сина си.

У Белоградчик 600 души клани,

Хасканова махала (Ломско) 120.

Гърци (Петко паша Грамадски, Стоян Джамбаз из Градсков, дядо Нино от Полстковци) 250 души клани. Последните били простени и после повторно набедени и проводени в Диарбекир, където загинали.

* * *

Видинско-Кулско, Раковица, Грамада, Съропатница, Урбаница, Макреш, Кула Бойница — Раковешки манастир. Хаджи Агапия, сух. висок, черна дълга брада, черни очи, високо чело, год. 48 (??Търн. окр.).

Паша Петко — нисък, дебел, вратест, рус, руси закървени очи, гръмогласен, решителен.

Хайдушка чешма над гърци.

От Рак. ман. за Сърбия през гората на Салашко през плетът в с. Корито и в Сърбия до самия Тимок при Новия хан (Тимошка окол.) Княжевaски окръг.

Игумена се казвал дядо Серафим.

Името на турчина, който убил Ружана на границата до Рак. манастир — Фета чауш.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 37

Ръкописът е на 2 листа от тетрадка. Първата и втората страница са написани с черно мастило, а третата с химически молив. Отстрани, на полето на първата страница пише: Султан Меджид и Петър Вълчев.

Де[финиция] физ[ическите] пр[ичини] — ако някой нощем се съпне, та си строши някой крак, той не се е изменил. Ако някого отчислят, съставът му остава същия; пие ли някой мътна вода, па подир пак пие бистра, то той не се изменява, спаднат ли квартирните, то квартирите си остават пак неизменени, ожени ли се някой, бият ли някого и т. н. явления са всички физ[ически].

Хим[ически] явления. Физ[ически] явления се отличават от хим[ическите] по това, че при последните става винаги с изменение състава на телата и пр. разсърдената домакинка не прилича вече себе си, обогатее ли някой чифутин — той се преобразява в израилтян, остане ли някой без пари — той вече не е богат, добрият баща и чиновник става лош съпруг като нечиновник; веднаж употребената пудра не може се повърне, новите чипичета след употреблението им стават стари: изключение от общото правило съставляват само ония ор[ганически] тела, известни нам под име „д а м и", които и след като остареят, пак не са стари. Тука принадлежат още и след[ните] явления: празната кесия не прилича на пълна; скъперник-злодейник не прилича на любовник; гладният човек не прилича на. . . ете. . ., сития е по-сит от гладния и т. н.

Сила нар[ичаме] прич[ината] на всяко явление. Силата ако и да се явява и под няколко вида, обаче според най-новите съобщения на прочутите физици за единството на силите може да се приведат в една обща, а така също и няколко разни сили могат да произведат еднакви явления. Природата е претрупана с подобни явления, както и пр., за да стане явлението, което наричаме кални улици, могат за причина следующите сили: дъжд, скъпо плащани работници, гениални инженери, лоши канали, хубаво време, ходене без галоши, дълги панталони, скъпотия на файтоните и т. н. За да се въздигне някой в скоро време на висок пост, могат да повлияят еластичен врат, подпрени клепачи, железни пети, остри мустаци, турски език, двуелична лопата, златна средина, яки зъби и т. н. За да фалира някоя банка, могат за причина на всяка една от следующите сили: много акционери, голям кредит, изкусен директор, много агенти и филиалки, малко пари и честност и т. н. По някои пъти някои явления стават вследствие една само известна сила, поне тъй се нам струва привидно; и пр., за да отчислят някого, винаги за причина бива силата на немирното стояне и незанимаване със своите работи, но някои физици искат да кажат, че и на такива явления за причина могат да бъдат и други някои сили и пр. хитри интриги, неблагонадеждно минало и т. н., повтарям, че това мнение е само на някои съвременни авторитети по физиката, което мнение обаче аз не мога да споделям, докато точните наблюдения и строго научните студии не дадат възможност на науката да изрече своето последно слово. Освен това, което казах досега за силата, трябва да забележа на многоуважаемите мои слушатели да не мислят, че силите не могат да се променят една в друга, наопаки, всичките досега направени опити с всичките прости и сложни експерименти още от дяда Архимеда, Галилея, Нютона, Паскала, Геплизак, Дюма, Далтон, Берцилеуза, Лавоазие, Пулие, Левиера, дори до Либика, Ериксона, Хофмана, Тиндала и пр. потвърждават това изменение на силите една в друга. Вярвам, че примерите и в тоя случай няма да бъдат излишни: Движението на вълните, които носят до ушите на някоя мома някой звук, като напр. „щ е т е с г о д я в а м е", причиняват в целия неин организъм едно молекулярно движение, което се променява или в поизчервяване, или в приятна усмивка, или пък наново в сила, която причинява звук из устата ѝ, подобен на думата: „кога" и въпросителна.

С в о й с т в а т а н а т е л а т а наричаме белезите, с които се отличават телата и пр., позабелялата коса на някой момък е белег, че той е имал свойството да среща барем 35 до 40 пъти Новата година; наплив

от зъболекари е белег, че някои хора имат свойството да обичат повече чуждите зъби, отколкото своите; посещаването на кроячките е белег, че дамите са имали по-напред свойството да се запознаят с новопристигналите кумаши в галантерийските магазини по булевардната улица. Отварянето на многото берберници е белег, че кавалерите имат свойството да конкурират с дамите относително употреблението на пудрата, и т.н.

Свойствата биват общи и отличителни. Общи наричаме онния свойства, които притежават всичките тела, а отличителни свойства са онези, с които се отличават само някои тела.

Общи свойства на телата са:

1. Че всеки е по-умен от другиго, 2. че по-младите дами са винаги по-стари от по-старите, 3. че за всякого другите хора са по-глупави от него, 4. че парите се лесно не печелят, 5. че който не ги е печелил, мъчно не ги харчи, 6. че богатият е по-сиромах от бедния, 7. че бедният е по-галантен от богатия, 8. че хубавелките не забравят лицето си никога, 9. че къща без дим не бива, 10. че виното винаги ще се пие, 11. че салон без пиано не струва, 12. че салата без оцет не се яде, 13. че краднати пари не се връщат, 14. че млади години не се забравят, 15. че баня чиста не бива, 16. че болник и при доктор умира, 17. че по прозорците винаги ще се зяпа, 18. че железница от дърво не става, 19. че ръкостискането винаги не се обажда, 20. че от много пари стомах не се разваля, 21. че сватба без момък не бива, 22. че хвалба без мяра не бива, 23. че евтин корсет не струва, 24. че пешком е по-мъчно да се ходи, отколкото с кола, 25. че ум в аптека се не купува, 26. че хубост на лотария не се печели, 27. че от младост капитал не се прави, 28. че сърце без кръв не бива, 29. че хубави зъби не се крият, 30. че стари грехове се никога не отплащат, 31. че птица няма да ражда и че риба няма да хортува, 32. че адвокат ням не струва, 33. че къща без врата се не прави, 34. че дом с мома без гости не бива, 35. че евреин скъпо не продава, 36. че на смърт никой не вярва, 37. че град без баба не струва, 38. че цер евтин не бива, 39. че винаги мома за момък ще сънува, 40. че две жени са повече от една, 41. че кълница без жито не бива, 42. че от тиква паприкаш не става, 43. че сапун без вода не мие, 44. че трима тайна не пазят, 45. че фурна без огън не грее, 46. че куче от път старее, 47. че всяка мома момее, 48. че актриса в черква не пее, 49. че сол в земя се не сее, 50. че зиме грозде не зрее, 51. че старо злато не ръждее, 52. че на Турция някак не вирее, 53. че Бисмарк много върлее, 54. че на Австрия сърцето тлее (за Солун) и 55. че Русия скоро пак ще запее.

Отличителни свойства на телата са, както споменах и по-горе, тези, които притежават и с които се отличават само някои тела. Напр. 1. че всичките комини не кадят, а само някои се отличават с това свойство, 2. че всеко сърдце не е от лявата, а по някои пъти и от дясната страна, 3. че не всяка мома отказва, 4. че не всяко сърце се ранява, 5. че не всека целувка е от сърце, 6. не всеки въглен е диамант, 7. не всеки ден е Великден, 8. не всяка вода се гази, 9. не всеки очи са черни, 10. не всяка дума обвързва, 11. не всеки честен не пати, 12. не всяко дърво жар прави, 13. не всеки поглед пронизва, 14. не всяко сърце е от камък, 15. не всяко стъкло е прозирно, 16. не всяко яйце се замътва, 17. не всяка баня помага, 18. не всеки град е Цариград, 19. не всеки лед се стопява и 20. не всеки огън ожарва.

Молекула е последната физическа неделима частица, напр. сърце, око, фаетон, мъж, къща, приятен слух и т. н.

Но понеже всяка молекула се състои от няколко атома, които ако не физически, то поне химически могат да се заменяват, то и молекулата приема различни свойства, така напр. сърцето е физически неделимо, но атомите в него може да се заместват различно според химическата деятелност на отвън приходящите елементи атоми били те цивилни или нецивилни, щях да река: били те металоиди или метали. Така също и окото като молекула не може да се дели, но може да гледа, да туря в химическо действие своите атоми на две, на четири, на осем, на 16 и т. н. страни, въобще законът на природата и тук остава постоян. Фаетонът е тоже физическа неделима молекула, но и в тази молекула атомите могат да се променяват, т. е. може да се вози в него или някой сам, или мъж и жена, любовник и любовница, съдия и адвокат и т. н.

Мъжът е една от тези молекули (по химическия си характер електронегативна), която има постоянна химическа енергия да изменява своите атоми и колкото по-разнородни атоми среща — разбира се, думата е само за електропозитивни атоми, към които единствено може да има някоя по-силна или по-слаба химическа наклонност — толкова повече разнородни молекули, а следователно и разнородни съединения образува. Вярвам, че многоуважаемите мои слушатели няма да настояват да им указвам и тука на примери, които всеки един може да срещне в световната химическа лаборатория — в природата, къщата е такава молекула, която наистина често стои в съприкосновение с различни атоми, били те позитивно или негативно електрични, но има това свойство, че мъчно задържа прибраните атоми, а повечето пъти, особено ако тази къща бъде електронегативна и даде в съприкосновение тоже с електронегативни атоми, то тя се стреми по всеки начин да ги изгони било с бастун, с лопата, с вила или с що му драго. Това същото се случва и ако къщата съществува като повече електропозитивна молекула, която в този случай тоже изпъжда, но само електропозитивни атоми, които са били притеглени от друг някой електронегативен атом в същата молекула, изгонванията стават в тоя случай с плач и крясък, с чинии и стъкла по глава, с метла или галоши и т. н.

Относително валенцията на самите атоми, т. е. че някои атоми могат да се насищат с повече атоми от по-малка валенция, както напр. ако някой атом е петовалентен, то навярно всеки от вас ще знае, че той не може да се насити с един само едновалентен атом, а нужни му са или 2 двувалентни и един едновалентен (разбира се, метални или неметални), или един тривалентен и един петовалентен, или пък цели 5 едновалентни — недейте забравя, че повечето елементи са многовалентни, а само по някой тук-там ще намерите едновалентен. Този въпрос обаче като чисто химически въпрос подпада при изучването на химията, която наука, както ви е известно, има съвсем дълги и широки принципи.

Аз се надявам, че научната деятелност на съвременните авторитети ще намери благоприятно поле за работа през наступающата нова 1883 г., та ще ми бъде твърде драго, ако науката се пообогати с нови още някои издирвания по тази толкова важна наука, които аз с извънредна старателност ще се мъча да събирам, за да мога да ви ги съобщя при първата удобна среща — au revoir.

Инст. за литература, без инв. №

Ръкописът има 4 листа от тетрадка, изписан сгъсто от двете страни с химически молив.

Институт за литература БИБЛИОТЕКА

На 16 окт. т. г. след лутането ми цял ден по дъжда и калта в лозята на. . . бърдо, едвам привечер се прибрах заедно със съпътниците си в малкото селце Глинен дол, за да пренощувам. Кметът бай Лозан, който ни съпътстваше цял ден, каза, че е сторил хабер да ми приготвят за нощуване в къщата на дядо Найден в същото село, към която къща ние се и упътихме. Селската кал и селските кучета са познати на всекиго със своята досада, затова аз ще премълча за тях.

Стигнахме. Къщата на дядо Найдена е като всяка селска къща, та затова и нея няма да описвам. И вратнята селска, и двора със свинете селски, и огнището, и капаклиите прозорци, и одърчето, и чергите, приготвени за постилка и завивки, и кросната с нищелките, възправени край стената, и замижалата газова ламба, на която цилиндърът е бил изтриван още във фабриката в Австрия, и котлето, по което още стояха налепени остатъците от варения през деня качамак, . . . всичкото си беше така, както във всяка селска къща — така, както си го дал господ.

„Е, оно сега, господине, тука ще заповедаш — каза дядо Найден и ме въведе в една стаичка. — Па да прощаваш, господине, ама нали го виждаш, що е рекъл оня, да го речеме, това е дал бог. Нали сме си, що го (листът е скъсан) хора, като човеци, та па оно сме си, знаеш, простички. . ."

Влязох в стаичката и един доста силен, доволно неприятен мирис като че искаше да ме задуши. Мене ми се стори, като че тука са правили някакви химически опити с а с о ф е т д и д а с а м п у р е н в о д о р о д, в ъ г л е н е н с у л ф и д и други тем подобни благоухания, които. . . но да оставим обонянието и да преминем към впечатленията върху другите от чувствата.

Двете стени, които съставляваха един от ъглите на стаичката, бяха олепени с няколко хартиени икони, които, както узнах по-после, дядо Найден ги бил донесъл от Света гора, където бил ходил в млади години още заедно с една дружина от 68 поклонници, всички „б и н е к", предвождани от бае Христо Арнаутина; по тези икони се виждаха както светите лица, тъй също и страданията и чудесиите на мнозина светци. На една страна виждаш един светец как го режат с трион през слабините като някой буков пън; по-нататък — как пребиват светаго Стефана с камъне; от другата страна Варух се прострял над стоковницата и обтяга 79-год. сън и т. н., и т. н. До иконата на св. Богородица Троеручица беше образа на арнаутския св. Георги, облечен във фустанелата си с кабуре и ятаган на пояса, и с червени тозлуци върху заостриите си еминии. От другата страна старецът Лот води едно магаре, натоварено със стовна да полива един изорел кърпел за покаяние на един тежък грях, а пък дявола надигнал стовната и пие ли синеца, пие. До иконите бяха наредени няколко сплита бял и червен лук, а на гредите на тавана стърчаха подбодени изсъхнали стръкове от кантарион, чубрица, пелин, метлица и различни още тревуляци, които напомагаха върху ароматическото усъвършенствуване на затворения в стаичката въздух, който по своята неподвижност прилича на застоялите води в басейните, откъдето медоносните софийски чешми черпят своята бистра вода, за да поят столичаните.

Аз се поотклоних малко, но нали знаете, че дума ражда думица.

Уморен, съсипан, почти капнал да съм, рекох да си легна по-раншко, та се отказах и от предложената от дяда Найдена вечеря, състояща се от вековечните селски менюта: пържени яйца и варена кокошка.

Легнах и мислех, че ще заспя тутакси, но не било ми така писано: от една страна, задушливата миризма, от друга страна, науморната деятелност на някои безкрилни и полукрилни божи създания, принадлежащи според зоологическото разпределение към отдела на безгръбначните, клас инсекти, род безметаморфозни, род. . . и т. н., а покрай това бъбренето на няколкото селяни, наредени около огнището на дядо Найдена, всичко това, събрано в едно, повлия върху моите полузаспали очи, разнесе ми дрямката и аз се обзех от това неприятно чувство, на което по нас му казват безсъница. . .

Не зная как се случи, че дадох ухо на разговора, който се водеше край огнището, където и сам дядо Найден участвуваше, и като се ослушах, чух, че приказката се върти около моята личност; вероятно те са предполагали, че съм бил заспал.

— Добро момче, паметно момче, сиромашкото, но нали му се обърнал памето!. . . хортува, хортува, гледаш паметно божем казва, па току наведнаж го видиш, че тръгнал по лозята, па — „де копай". Ех, копаш, копаш, а то току измъкне кореня, па извади някаква джамовица в кутийка, па гледа, гледа и току каже тѐ нà, ето вижте. Ех, брате, нали гледам, нема нищо, корен като корен, както си го дал господ. Не, бубулечки имало, казва, па гледаш, па нема нищо. Оно, види се, сиромашкото, кой знае що има у главата си. Може па у мозъка нещо да се е развъдило, знаеш, като у вътоглавите овци! . . езък за момчето. А младо още, сиромашкото, тамам сега свет да светува. Оно е и за чудо, какво са го пратили оттам, дали пък не го знаят, какво ли?. . . Хем да видиш, бе дядо Найдене, как го слушат джандармето, знаеш, баяти като г-н старшио. Па сам г-н старшио стои пред него на крака.

— Ех, па оно си са всичките такива у Софията, зер па не съм ги видел; нали ходих лани зиме по давията, да се довосвам с Кънчо Кълин за бранището, нали ги гледах. . оно, некакво све като замаяни ли го речеш, на вътоглаво ли го речеш,све такива са си; види се соя им такъв у Софията.

— Де бе, дядо Найдене, се поприкажи какво е тамо у Софията. Като си видял, оно ще е рекъл оня, трябва и да помниш.

Аз наострих ухо и се приготвих да слушам съжденията на дядо Найдена върху столицата на Българското княжество.

Ето що им разказа дядо Найден.

„Бе брате, оно, що да кажеш, като не е за изказване, оно, нали ти кажем, чудо па свет. Пойдохме ние, да го речем, у София. Па ходиш, ходиш, па нема. Па спиме, па пойдеме, па пак ходиш, ходиш, па пак нема. Пак спиме. Оно знаеш, човек, що е рекъл оня, се па и попоумори. Хеле па пойдеме, па току видиш летят некакви кола, като вихрушка. Ама оно, нали ти кажем, хвърчи. Па онния коне, море по-хубави и от коня на свети Георги, дека е изписан у нашата църква. Току-речи изпадат по-доле от конете на свети Илия. Па у колата едни дисаги от мешина, ама големи като черги; па на них седи един като джандарин, ама не е джандарин. Оно истина, има пушка, ама етѐ, носията му другояче. Па онния звънци по конете, море като мнизарти. Бре, ха сега да стигнем, бре ха час да стигнем, та де, та де, та чак пети ден. Оно, нали ти кажем, по-далек и от Цариград. У София бехме на един хан при един кръчмарин Спиро. Ама да видиш що е човек тоя Спиро, само сърце, чалашкънин, та подскача. Па печели бе, брате, може да има барем пет кесии пари. На заранта пойдох

да тражим нашио адвокатин. Он, синецо, си стигнал от Видин до София за два дни. Найдох го у един хан, дека му думат „Искъро". Ех, това било, онова било, етѐ току ме тури у една кочия като царските кочии, та отидохме при другия адвокатин, по-големец от нашио. Оно, нали ти кажем, да гледаш, та памет да ти се завърти. Къщи, къщи, като изписани, па пенджер над пенджер, врата над врата, отишло чак у висини. Като стигнахме при големио адвокатин, качихме се, качихме, та чак горе. Кога там, що да видиш, памет да ти стане! Чехли наредени, наредени, па дрехи покачени, покачени, като у некой дюкян Като влезнахме у одаята, дека седеше големия адвокатин, оно, брате, да се забъркаш. Све прострено, па наредено, море по-хубаво от дюкяна на нашио чифутин Мушон. Па седалките све като някои пълни чували, като седнах, току потънах, па рекох, ха, сварших го, те рипи на ноги, гледам, па си равно. Нашио адвокатин се позасме, па току рече: „Седи, дядо Найдене, седи, не бой се, няма да паднеш." Хеле, докато седехме, тая била, оная била, хортуват. Па божем български хортуват, ама де разбери де, ако е разбрал нещо чувала или седалката под мене, та кажи тогава, че и аз съм разбрал. Е, хайде сега да си вървим, дядо Найдене, подбра ме нашио адвокатин. „Хайде, синко, рекох, та защо ли съм дошъл?" Нашио адвокатин се пак позасмя и ми рече: „Добра е работата, дядо Найдене, утре ще идем на съдо, па, ако ще бог, ние ще спечелим". Големия адвокатин току налегна нещо, речи го като копче, речи го като заструза, и току нещо баш като звънец дрррр. . ., току отвори вратата едно момче, ама и оно у черни дрехи, па като току рече: „Заповядайте." Я се почудих, почудих, па си рекох, щом съм жив, да видим, а оно после да видиш, що имало още да се чудиш.

Пойдохме си. Кога по пъто, що да видиш? — хора, хора, па току де, едни на вам, други натам като бъбинци. Па жената им да видиш, море за чудене, бе брате: току гледаш на всяка се поиздало нещо отзад, да е на гърба, щех да речем, че всичките жени у София са гърбави, а оно не е на гърба. Кой знае, я се чудих, чудих, па си помислих: може па от водата да е, кой знае що е това чудо. Па по лицето брашнени, брашнени, види се, каквото са си сели в къщи брашно, така и излезли, без да се мият. Па току гледаш млади, божем, момчета, едвам що им поникнали бради и мустаци, па све с очила някои като някои старци. Па носията им да гледаш, па да се чудиш. Па капите им, оно, нали ти кажем, за чудо и за прика3. Па всичките, и женско, и мъжко, све на ръцете си наръквици, ама с пръсти. Види се, ръцете им све попарени, или от сипаница, или от брадавици, или бог знае от що. Па като минахме покрай едно замръзнало блато, а оно да се чудиш. Лед като джам, па се набрало, набрало свет. Като на сватба. Кога назърнах, оно, кой момчетия, кой стари мъже, кой братушки, кой женурии, пълно като семе у тиква. Па си турили на краката подкови с ножове, па стъпи, брате, на ножо, па като се пущи, море жив дявол не може да го стигне. Я се пообърнах, оно при мене един с едно очило само на едното око, па едно куче — като теле при него. Па жените им у главата гледай, па се кръсти. Няма брате ни една със забрадка, все нещо като кошница, като щърково гнездо, па с перя като от петли, па току пуснало по една загажня пред лицето си като булите, ама не са баш като них. Пойдеме си по пътя, па при една къща, голяма като 20 воденици на едно място, све с джам на панджерете, от горе до доле, току се спре нашио адвокатин, па рече: „Постой малко да почекаш, аз сега ще дойда". Като позрех

през пенджера, а оно, брате, една голема синия със зелена чоха покрита, па на нея три яйца като топки, едно червено, а другите бели, па двама души като взели по един остен, па като удари, оно, брате, да речеш, че искра ще пущи, като го запохвърли с остена, па хоп у другото. Я рекох, че ще се счупят, кога погледнах, другия му го чушна назад със своя остен. Па иди речи сега, че не са всичките хора у София със завъртен памет, чудиш се, па не можеш да се начудиш. Като си излезна адвокатино, ние пойдохме през големата чаршия. Кога погледнах, викат едни момчетия и носят нещо под мишка. Поуслушах се и чух, че продават нови месци, попитах адвокатино какво продават тия дечурлига, а он ми каза, че продавали газети. Кой би си помислил, че такива момчурлячета са били майсторите на газетите, ама така си е на тоя свет, отдето се не надаш, оттам ще се изненадаш. Па чаршията да видиш, па ония дюкяне, па оная стока, море от врабче мляко да потърсиш, па пак ще да намериш. Кога изминахме големата чаршия, ние се упътихме през една по-тясна уличка, дека продават крушки, кой ябълки, ех брате, оно нали ти кажем, стани, па се кръсти. . . Евреи, евреи, евреи, ама пълно бе, брате, па викат, па викат, оно да речеш, хаврата им у чаршията. Я не знам кога ходихме на Света гора, назе ни казваха в Хилиндарския монастир за Юда Ескариотска, дека продал Христа, ама не ни казаха откъде е. . . а се на каул хващам, че трябва да е бил из София.

Кога минахме край хано, я рекох да си се прибера, а оно, нали адвокатино, ме току хвана, па де, с мене, та с мене, море, думам му, къде бестрага ще се мъкнем още, аз ще подивея и повилнея от чудо тук, а он, йок, ще те разведем, каже, да повидиш София. Е, оно като е така, хайде, нали, що е рекъл оня, да го речеме, етѐ, дал го господ, та сме си па и простички, оно що чеш му, пойдохме.

„Море, бре, рекох, нема ли да се яде днеска бре, я гле, оно пладнина вече, па досега е ял и оня, дека волове загубил?. . .“ — „Щеме, дядо Найдене, щеме, сега ще идеме да ядеме у котело.“ Море, рекох, какво ли ще бъде това ядене у котел, види се, ще е останало от войската, дето е яла, ама що е, нали са и оно сега наши братя, не са поганци, я. . ., кога оно не било котел, ами хано му така думале. Е брате, наопаки свят. . . Оно да е като нещо друго, човек и така, и така да рече, а оно нали го хортуваме, стоиш божем, що е рекъл оня, па гледаш като човек, ама оно де, нали си добиче, разбери де,. . . като влязохме у хано, дека му викат котел, а оно астале, астале, па све покрити с месале. Па столиците им, па паниците им, па кърпите им. . . оно, нали ти кажем, обърнал се света, па пази боже. Па и чирачетата, това момчурлясата, дека слушат де, све облечени у търговска носия като господаре, па све по една кърпа под мишка, види се, като се много потят, та да се трият. Адвокатино рече да ни донесат гозба. Донесоха, па гледам, гледам нещо като забъркано, ама не знаеш що е, вкуснах, а оно като колево нещо, ама не е колево, ни чушка, ни червен пипер, па нищо. Море бре, рекох на чирако, що е това, а он ми рече у д р и к о т е. Море какво ударено коте, бре, хич коте яде ли се? — па не е ударено коте, ами андрикоти. Хеле би господ добър, та му даде памет да ми донесе три-четири чушки, па като ги разтрих, па яж, па яж, та малко като че си поусетих сърце наместо. Адвокатино заръча и малко вино, та па като си и посръбнах, а оно, доде тая била, оная била, и току се смръкна. Е, оно знаеш, ден час зиме, доде се съмнало, а оно току видиш, че се смрък-

нало. Таман нашио адвокатин ми казваше, че двамата, що сме били яле, чинило таман 50 гроша, и таман бях взел да се кръстя от чудо, току навлезоха няколко жени, момичетия с цигулки, с кавале, с тамбури, па се курдисаха да свирят. Море свирят, свирят, па току излезне по една да пее, ама нищо и не разбираш. Ох, що бях жив да видя, рекох,и женски цигани, това де свирачки. Като посвириха малко, току погледнах, че се разпощъркляли, като пчели. Една при едного, друга при другиго,. . . море, ох бре, рекох, тия са си имали и мъжете тука,. . .а оно не били им мъже, адвокатино казва, че така само. . . ех, свет. . . Море, стой не думай, рекох, хич бива ли това, зер па у София нема поп да ги посъди, зер па те не ходят на комка. . .? Кога захванаха па да свирят, едни мъже, а ти да видиш чудо бре, брате, свеки мъж хвана по една през половината и за врато, па като че играят по чиф, ама, нали ти кажем, не са се хванали какво бог дал или за ръката, или за пояса, оно. . . да иде у пусти гори, ашикаре нещо бе, брате, пред толко свет,. . . я се току изпотих, па треба да съм се изчървел, е па знаеш, стар човек съм, па барем от мене нема да се засрамят. Току повлекох адвокатино, па хайде на хано. . . Море, нали ти кажем, що съм се кръстил и що съм се чудил, я рекох, че и я ще залудея у тая София. . .“

Какво е още разказвал дядо Найден, аз не помня, защото ме открадна сън и аз съм заспал като пребит. На заранта, кога се събудих, гледам при мене една зелена паница, пълна с вода и във водата три яйца здрави, едно кръстле от иньорог, светогорско, три глави бял лук, китка босилек и една земляна кандилница с изгорели в нея въглища. „А какво е това, рекох, бе дядо Найдене,кой е наредил тия магии?“ — „Ех, синко, добро е, добро е, това бабичката е турила, за да пъди нечестивия от тебе, това е па за твое здраве, синко, не бой се, ще ти премине, оно, знаеш, да иде у пусти гори, има по-лошо, ама тебе ше ти мине, само забрави тия бубулечки, що ги търсеше по корените на лозите, и ще видиш какво памето ти ще си дойде на мястото. Ако имаш жена и дечица, барем здрав ще ги завариш в София.“ Не ми оставаше друго, освен да се посмея, както вас.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 42

Ръкописът е без заглавие. Написан е на 3 големи листа с черно мастило. Поправки и зачеркванията почти няма.

— Кога рече да дойде зло до глава, а оно не пита главата колко може да понесе!. . . Нито можеш на кантар да го мериш, па да кажеш: доста; нито можеш с аршин мерка да му хванеш, па да кажеш: късай!. . . Щеш, не щеш, което е за тебе дробено, ще го кусаш,. . . какво ще го чиниш, като орисницата ти е такава?!. . .

Така почна дядо Първан от село Криводол да ни разказва, кога бае Тодор ковача се оплакваше от своята неволя пред кръчмата на Ицо цинцарина, където имаше адет да гаси често тая неволя с препечената Ицова ракия. А дядо Първан беше от ония, що познаваха и живота, и хората, и неволите така, както и търговците познаваха парите. Като види бешлик и отведнаж ще ти рече: „Пет гроша!. . .“

Па и как да не знае дядо Първан от живота, като е прекарал през глава две чуми, три холери, пет моарабета и десетина поводе, па навикнал,

обръгнал човека на всичко, па нищо вече не може нито да го изненада, нито да го уплаши! Дошло — дошло, остави му вратата, нека влезне, па като му омръзне, а оно и само ще намери път откъде да си излезне!. . . А речеш ли да се опиняш, я главата ще си строшиш, я от зло на по-зло ще налетиш!. . .

Кога почне някой плисак, пита ли те? Сакаш, не сакаш, като му е дошло до валеж, а оно ще се извали, колкото си сака. А кога слънцето го попие, та го изпари, това и не усетиш! Само се радваш на припека му, като че ли го максус оставили за тебе да се припичаш и да му се радваш. Има по някои, та сами чоплят, оттук, оттам, като че си търсят белята със свещ, па кога им се изпречи злото пред тях, а они ударят на вик: „Елате да ме куртулисвате!. . .“

Оня, който е майстор в тоя живот, той никога. . .

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 89

Ръкопис без заглавие. Написан е с черно мастило на една страница, откъсната от тефтер. Последното изречение не е завършено.

РАЗГЪНАТ ПЛАН ЗА ПИЕСА С ОТДЕЛНИ ДЕЙСТВИЯ, СЦЕНИ И ДЕЙСТВУВАЩИ ЛИЦА

Писалищната стая на адвоката[1]

Слугинята, слугата — какви са адвокатите (не се чете) развалят, (не се чете) стан, отделно — хората.

Сцена а

Влиза майката на адвоката да прегледа слугите — хока слугите, жали сина си, да си беше останал в село,а тук?,да си се оженеше за момичето на нейната комшийка, работно момиче, а това чудо: деколте, пудри, не работи, не меси, не пере, не готви, слугите крадат — яс и пус всичко отгоре гладеж, отвътре — смрдеш.

Сцена б

Госпожата вика слугите и влиза да ги търси, па се чуди що търси майката — хока я, изпъжда я в мутвака. Ядосва се, че ѝ се смеят за свекървата познатите, па и обожателя.

Сцена в

Влиза слугинята за пари за пазара и съобщава, че един офицер пита дали знае госпожата кога ще си дойде господина.

Сцена г

Влиза офицерът, стари познати — любовна сцена.

---

[1] Написано на отделно листче, откъснато от тефтер, на двете страни с химически молив. Ръкописът е доста изтрит и трудно четлив.

Сцена д

Влиза майката от канцеларската врата, защото отвън затворено, и заваря целувките на ръцете, вика, кряска, избягва госпожата, остава бабата и се чуди (не се чете) ни е поп, ни е владика, защо ѝ целува ръка тоя офицерин.

Пада завесата

Вечеринка в един салон. Една от задните стаи на танцувалния салон.

Сцена а

Няколко дошли одумват познатите и жената на адвоката.

Явяват се и заминават разни парове и говорят, а някои се и задържат. Една майка води двете си дъщери и ги учи как да примамят новия офицер. Той иде към сцената да търси адвокатката, намира горните и майка им иска да му ги закачи, а той гледа да се отърве.

I. В къщата на адвоката

1. Адам е крив, че светът е лош. Да нямаше да има Ева, нямаше да има каил, па нямаше да има ни кавги, ни партизанства. Слугата и слугинята приказват за опаките желания на хората и чистят салон-кабинета.

2. Влиза госпожата, отпраща слугата, говори със слугинята какво е било в Румъния и какво иска тука, търси роман да чете.

3. Дохожда един партизанин да търси господаря, изказва своята любов на госпожата (слугинята отива да пази).

4. Идва господарят с трима партизани още и се сговарват как да успеят на изборите. Един младеж новак се възмущава от средствата и като идеалист протестира. Той има намерение да вземе сестрата на госпожата.

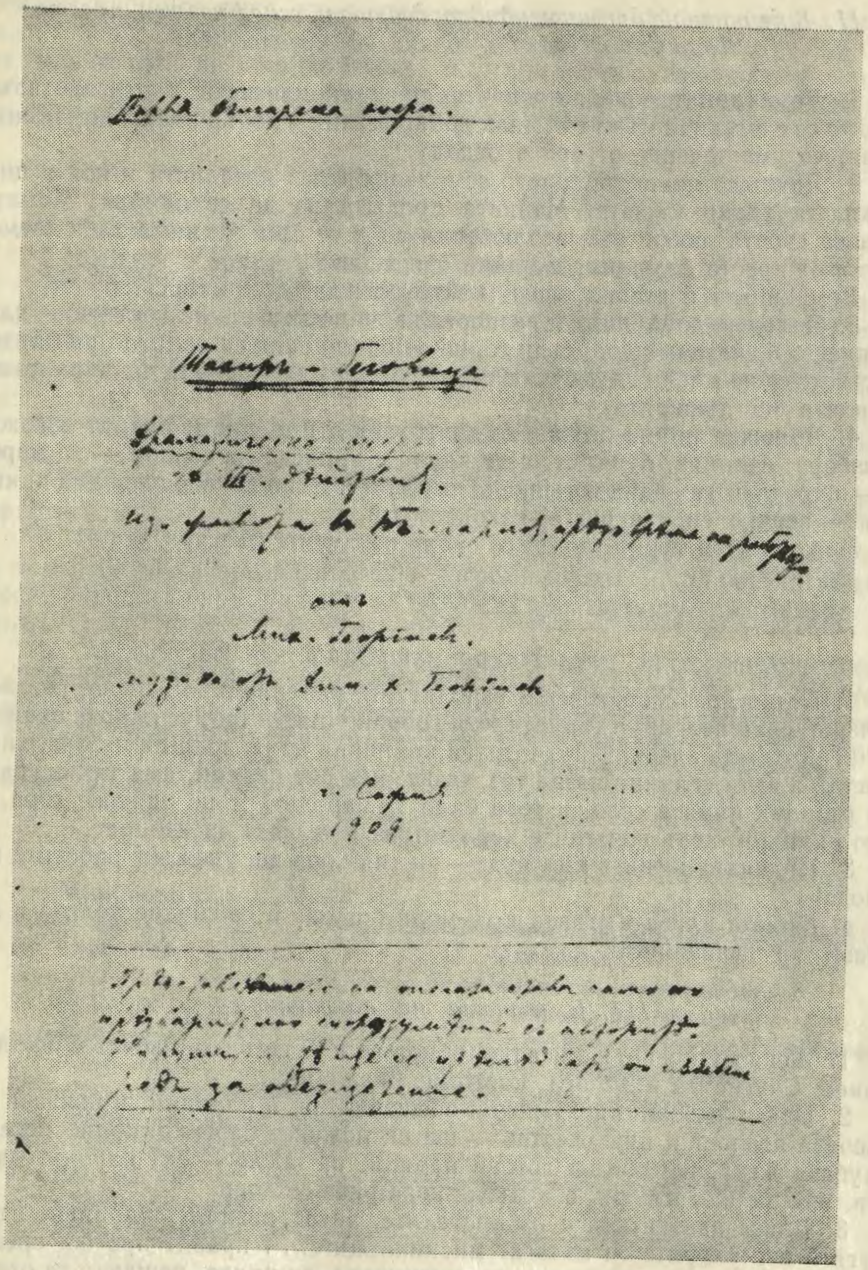
5. Всички излизат да действуват, влиза сестрата с учителката и ѝ обещава добър мъж, ако стане министерка.

6. Връща се идеалистът да вземе забравения списък на масата, разменва огнени погледи с момата. Жената любопитна спира го да узнае резултата на сговарянето.

7. Слугинята извиква госпожата и оставя момата с момъкът. Госпожата се бави с гостенката в другия салон, а двамата млади се сдоговарят и като виждат, че иде госпожата с гостенката, излизат в другата стая, като си изказват любов.

8. Влиза госпожата и гостенката и почват да одумват своите познайници. Гостенката шпионства и узнава планът за изборът.

9. Отива гостенката и госпожата я изпраща, а слугата внася нещо в салона и се чуди, че всички ги е хванало болест на партизанство — сяда на едно канапе да се отмори, влиза слугинята и се чуди, че такъв слуга не била видяла, а 10 години била в Букурещ. Той ѝ казва, че ако Ева приличаше на нея, Адам нямаше да се излъже с ябълката.

Ръкопис от заглавната страница на „Тахир-беговица“

II. В къщата на другия кандидат депутат, еснаф човечец, проста стаичка с чержки, баща на идеалистът

1. Домакинката окайва живота си и проклетисва партизанството, в който се е вмъкнал мъжът ѝ, инак добър терзия и добър човек, домакинът казва, че има течение отгоре и отдолу.

2. Дохожда момата ѝ, която се е залюбила в идеалиста и която шие дрехи, та храни къщата. Майката продължава да се окайва. Момата изказва своята любов към възлюбения си и се бои, че няма да я вземе, като е от проста фамилия, и майка ѝ я теши.

Домакинята и стария баща, който осъжда сегашния свят.

3. Дохожда домакинът и разпорежда за посрещане на гостите — ядене, пиене. Жената се кара, съди го, че е проял целия си капитал по партизанството, а не мисли за децата си и не го ли е срам да чака да се нахрани от плата на дъщерята.

4. Дохожда пияна дружина, която вика, пее, пие и правят заговор за избора, единият, буйният, чете какво е написал да говори — за народа — народа от тях чака и пъшка от тираните. Един наивен пита ама какво пати — всичко си е в ред — изхокват го!

Между тях и турци, които се смеят на лудите българи.

* * *

Нова сцена

1. Пияни, разпосъблечени, изполягали, разхвърляно всичко, повалени чаши, един пее, друг хърка, трети говори у пиянство, че народа пъшка.

2. Дохожда адвокатинът с друга компания да ги води на избора, вик, крясък, а един селянин иззад тях казва, ние сме селяни, ама такъв градски резилък няма в село, и това било за народът! Я не виждам хора, а само пияници, аслъ почтените хора затова и не идат да избират.

3. Надниква жената и се чуди — и тия хора ще уреждат работите на народа!

4. Момата влиза в стаята и се моли богу да ѝ се сбъдне волята ѝ да запази бог любовникът.

III. В къщата на адвокатина

1. Жена му превръща всичко, обира го и се готви да избяга с шарлатанина. Слугинята ѝ помага, която ще бяга с них.

2. Влиза любовникът, който ѝ обещава гори и планини, и изказва се в своята подлост и нищожество — ще си поживее барем няколко месеца с хубава жена, ще поядат готови парици, па после — ех, народът да е жив, пак ще има избори, а в мътна вода риба се лови.

3. Влиза адвокатина с избирателите, викат, резилят, укоряват един другиго и в укорите си излагат мискинлъците. . . правят протест срещу насилия на властта, телеграми до вестниците, до княза, решават да отиде адвокатина при (не се чете) той иска да се облече, вика слугата да му донесе дрехи, слугата казва, че е затворено, праща го за госпожата, той казва, че е седнала на една кола и е отишла на железницата с г-н. . . той се чуди защо ли, да не би да дохожда майка ѝ от Влашко, в това време му

донасят писмо от жена му, с което му обажда, че като не е могъл да спечели изборите и да стане министър, той не е достоен за нея и отива при майка си, а по пътя ще я придружава г-н. . . Сътресение, изненадване, а някои се подсмиват. Той отива на гарата да узнае закъде са билетите, и да телеграфира.

IV. В къщата на еснафина

1. Обличат булката и приказват.
2. Отиват в другата стая да приготвуват.

Влиза бащата и дядото, и зетят. Говори старецът какъв трябва да бъде човек и че той в живота си е видял много злочести хора, които са се мешали в царски работи, що не е било за тях, съветва зетят и казва, че неговият бабалък, откакто махна партизанството и хвана иглата, пак на чест излезе.

3. Влиза булката и младата, тъкмят я, младите се любуват един на други.

4. Влиза едно момче да обади, че иска да влезе една госпожа, която пристига от път.

5. Влиза жената на адвокатина и с плач разправя своето положение и подълството на прелъстителя, с когото прекарали три недели заедно и после той обрал парите и избягал. Моли да ходатайствуват да се върне при мъжът си.

6. Старецът излиза и укорява, дава съвети на младите, музиките засвирват, за да водят младоженците в черква, а жената на адвокатът клеква и се кае горко за грешките си и проклина партизанството, което е станало причина да доведе мъжът ѝ в къщи прелъстителя да я излъже!

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 37

* * *

Министър
жена му
слугинята
слуга
адвокат
жена му
кочияшина
сестра на министъра
майка на министъра
вуйка на министъра
партизани
млади дипломати
кадъна, турци
селяни
вестовой
офицер
3 вестникари
свидетели за клетва

1 действие

1. Канцеларска стая на адвоката с чакалнята.
2. Градинско увеселение.
3. Кабинета на министъра с адвоката, а после и партизани.
4. Жур у адвокатката.
5. Бал у министъра.

1 действие

1 сцена

Къщата на адвоката — кабинет, чакалня
(бабата, слугинята, агитатора, жената на адв., офицерина, братовчедката, помощника, министъра, адвокатина, кадъна, селяни (сцена партизански работи).

2 действие

1 сцена

Жур фикс у г-жа Х
(г-жа Х., г-жа Мазилкова с трите си дъщери, госпожата на един политик; госпожата на един чиновник, дипломатът, няколко млади дипломати, офицерина, адвокатката).

Същ. действие

2 сцена

Градинско увеселение.
Същите горни и други личности — банкерът и адвокатката, братовчедката и помощника, дамата с трите дъщери и офицерина.

3 действие

1 сцена

В кабинета на министъра. Обещания и заблуди, бюджетни верности. Персонал.

2 сцена

Бал с благотвор. цел — същите лица в жур. фикса и др.
Министрите, министерките — окарикатурени.

4 действие

1 сцена

В кабинета на адвоката (кадъната, слугинята, братовч., помощника, бабата, агитатора, адвоката, банкерина, дипломата) адвоката-министра урежда своите сметки, като се съветва с банкерина си къде какво може да се обере и кое предприятие да се даде.

2 сцена

В стаята на адвокатката. Падане на кабинета. Приготвяне за избягване. Чантата със скъпоценностите. Съгласието на братовчедката с помощника.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 37

Ръкопис на 2 отделни неголеми листа, всичко 4 страници, с черен молив, нечетлив поради избледняване на буквите. Към двата листа има и трети, по-голям с написани имена на действуващите лица и план за отделни сцени.

НЕРАЗБОРИЯ

Селата Батемирци, Тропановци, Шитяково, Алдановци, Шишлянци, Мечин връх, Братановци и Вълчи дол са нанизани едно до друго като гердан при полите на Б. . . планина и спадат в околията на окръжния град Вр.

Едното от них, първото, е послужило като място за котило на оня вълк, когото селяните от горните села наричат Арсо Кърлежът, а той сам, откато дойдоха московците, се преименува по името на селото Арсо Батемирски. Истина, че детето при кръщаването на второто му име беше вече видяло петдесет и три пъти върба в черква, но това не пречи никак на хубостта на името, макар че, от друга страна, тази хубост на името не пречеше на грозотата на Арсовата душа. Арсо си остана все същия Арсо Кърлежът, какъвто си беше и от по-преди — какъвто си го знаеха всичките селяни от споменатите по-горе села.

Какво е баш било: дали някое морабе или чума, или холера — около 1820 година — не се знае харно, но по това време се случило, та се преселил откъде Битолско Гечко Кръчмарина и се загнездил в селото Батемирци. И Гечко, и стопанката му запретнали ръкави и го ударили на печалба. Отворили една кръчмица — първите в селото — и изнапред им вървяло, истина, малко зор, ама после им тръгнало като по масло. Гечко лъжеше селяните, а Гечковица селянките, па, да видиш, сергията им растеше така бързо, както що виждаме, че растат сега борчовете на царствата. Две-три години след преселването им, а господ благословил кяра им и с по някоя и друга брав добиче: едно теле, три ягнета, девет прасета и едно дете. Добичетата не кръщаваха, но детето го кръсти поп Йото и го нарече Арсо — по името на дядо му. Докато Арсо растеше, а Гечко все чалъстисваше — все печелеше. Покрай кръчмицата подбра нещо и като бакалък, па захвана да прекупва и препродава и жито, и вълна, и кукуруз, па и по някое и друго бравче коза или овца. Когато Арсо настъпи у деветата си година, а кесията на Гечко беше вече толкова набубрала, че едвам се побираше в пояса му. Макар че вратът на кръчмарина надебеляваше, той пак намери, че си му е широко покрай шията, та затова задигна един ден бъдещия председател на Окръжния съвет и го заведе, та го даде на школото у окръжния град. У школото Арсо захвана да проявява своите наследствени дарби и бъдещи способности: хем се учеше по нещо, хем крадеше писалки и калеми на децата; продаваше им пестил и орехи; чупеше пръчките на даскала — кога с ръце, кога с гръб, а понякога и с крака. Често се случваше, та му поприкачваха на шията и по някоя от горните таблички с разни надписи за разнообразие: безчинник, крадец, размирник, блюдословец и др., и др. Затваряха го пет-шест пъти в големия хапуз, където плъховете бяха по-големи и от котките, а два пъти го черниха по лицето с мастило и караха всичките деца да се изреждат да го плюват. На хайталъкът Арсо беше пръв между другарите си: къпане по реките, скитане по лозята, крадене овошки из бахчите, претърсване яйцата по полозите на комшиите, на всичките тия работи Арсо излизаше юсте над всичките. Един път се сборичкал с няколко души от другарите си и като не могъл да им надвие, а той взел, че отхапал на едного от тях лявото ухо. Това произшествие даде край на Арсовата наука. Изпъдиха го от училището и той стана, та при баща си. Занаята хазяр. Крави доста; и две ръце като доят

повече — все повече мляко ще пуснат. За Гечковите идеали изпъдения от школото син беше като на гладен циганин топла баница. Оканиците, половниците и литраниците на кръчмарския тезгях бяха за Арсо по-лесни от граматическите падежи, наклонения и склонения. Колкото пък за ракамът — тук беше много на по-голям ихтибар, отколкото на черната училищна дъска. Арсо се занимаваше така внимателно с него, щото много пъти, за да не би да заръждавеят упражненията му, записваше и по два пъти вересиите на мющериите си. Бащата не възразяваше нищо против това Арсово упражнение в математиката, но ако се случеше някой от борчлиите да възрази или да се усъмни върху точността на изчислението, то Гечко му лесно затуляше устата, като каже: „Момчето учило у школото, та не знае, та ти ли ще знаеш?“ Аргумент, твърде оправдателен; и селянинът какво друго ще прави освен това, което прави винаги — да търпи и да мълчи. Истина, че се намираше по някой с по-дебела глава, да не може лесно да вникне във важността на аргумента и промънка уж умирително „ама много се набрало, джанъм“, но Гечко отговаряше винаги на такива забележки философски: „ех, много. . . ако, нека си е много. . . от много се къща не разваля!. . .“ Никой обаче не се сети да го попита за коя къща мисли, за неговата ли или за тая на платеца.

Когато Арсо напълни осемнадесетата си година, случи се, че Гечко дотрябвал там някъде, г о р е, не зная добре: на седмото ли или на осмото небе, та се извърнал и умрял. Без да умреше, не можеше нито да иде т а м: първо, защото работата му не го оставяше да я напусне, а, второ, защото живи хора не возят т а м. Както и да е, но Арсо остана тъй осигурен наследник на кръчмарския тезгях, както никой престолонаследник на трона на някоя коронована глава. Печалбата му вървеше като някой раванлия кон. Па и да не искаше да върви, Арсо ще я помушне с мамудите и тя лети ли, лети. Истина, че мамудите разкървавяваха винаги само ожулените гърбове на селянията, а особено на по-сиромасите от тях, но Арсо имаше оправдание на това, като казваше, че не е ортак с бога, та да му жали добичетата. Истина, че и бог е крив малко в тая работа, защото не е дал на тия добичета нито рога, нито копита, нито зъби, та барем да се пазят, ами взел, че ги направил също като хората, само че ги е нарекъл с е л я н и.

Арсовият небосклон беше от всяка страна ясен: и откъм печалба, и откъм дойни крави, и откъм защита и кумушмак с агите. От една страна само съглеждаше нещо заметено от облаците, а то беше майка му. Тя беше захванала да му дотегва, първо, защото, като позастаре, а тя захвана да има по-чести зимания-давания с бога, с черква, с икони, с кръстове, с молитви и т. н., а такива работи Арсо май никак не харесваше. Второ, защото, като позастаре, а тя стана по-малко производителна — не можеше вече да работи. Когато чуваше Арсо да се изговаря поговорката нямаш ли старо — купи си, имаш ли — продай го“, а той винаги добавяше: „По-добре продай, брате, отколкото да купуваш.“ Арсо мразеше старата котка, че вече беше неспособна да лови мишки, а яде за бадява хляба, но майка си мразеше повече и от котката. Види се, за да угоди и в тоя случай на своята рожба, над която е треперила толкова, докато да го отчува и отгледа. Арсовата майка намери за добре да потърси и тя някое небе. Извърна се, та умря. Комшиите казваха, че била умряла от глад и от гад, свита до кюмурлука на една рогозка — може би ихтияч и за троха хляб или капка

вода. Но кой ще я и пригледа, когато Арсо си имаше работа, а слугите му поднасяха на мющериите вино и ракия с вода, а не чиста вода, па макар и една капка било. Никой не е видял ни как е умряла, ни откога е умряла. От силна майчина любов Арсо даде на поп Панто 3 селийсани чуванци да вдигне мършата от къщи, та да не се усмърди къщата. Тъкмо толкова той беше дал по-лани и на Марко циганина да вдигне от яхъра кьоравата кобила, която беше издъхнала под яслата. Що е право — право: Марко имаше по-малко захмет, но спечели повече, защото кожата, която одра от кобилата, беше му кяр, а поп Пандо не можа и толкова да кяри, защото нито можеше, нито пък знаеше как да одере кожата на Арсовата майка, па и да беше изпекъл тоя занаят, пак щеше да бъде за бадява, тъй като за човешки кожи нямаше търговци.

Види се, по майка си Арсо намрази изобщо и женитбата, та си остана неженен. „Що ми трябва жена, казваше: да правя чифт харчове и да си навия чифт беля на вратът?. . . Ако няма деца, ще се рече, че съм я крив, а ако има — ще мисля, че тя е крива! Ще ме питат хората: „Твои ли са тия деца?“ — Какво ще им кажа? — Мога ли да дам клетва баш, че са истина мои? — Не мога. Или ще река: „Питайте майка им.“ Или ще река: „Божии са!. . .“ Па и защо ли ми са, баш и да знам, че са мои?. . . Санким някой рахътлък ще видя!. . . бе, йо-о-о така по-харно: „кенди баш — кенди траш“! За оправдание на Арсо трябва да кажа, че си имаше крушка опашка, за да хортува така. Хората, които го знаеха по-отблизо, казваха, че Арсо си имал и един вроден занаят, който би могъл да му донесе по-голям кяр от неговата кръчма, а той е, че може да бъде евнух в някой турски конак. Аз и досега се чудя защо не е предпочел тоя занаят, ама така е то на тоя свят: някой си се роди за мотика, па хората вземат, че го направят владика!. . . Други пък едва ли го бива и за регистратор, а хората го правят по-голям и от губернатор!. . . Опак свят . . какво да му чиниш?. . .

Арсовата търговия се разпространи по всичките околни села, както се разпространява мрежата на паяка: от едното кюше, та по цялата одая. Почти всичките селяни от селата на цялата околност бяха по-яко вързани в неговите примки, отколкото са вързани техните добичета в яремите си. Той се впи в тяхната кръв и смучеше, колкото си искаше. Понякога и добичетата усещат кога ще ги хапе някоя конска муха, или ги сърби шуга, или друго нещо такова. Та затова да не ви е чудно, че и селяните се усетиха по едно време, че ги хапе и смуче и тях нещо и кога разбраха що е било, а они го кръстиха А р с о К ъ р л е ж ъ т. Разбраха, ама късно. Арсо им беше турил оглавника и ги развеждаше, както те развеждаха биволите си със синджирлиите юлари. Те му бяха станали роби — по-бетер и от роби! И маймуни да бяха, т. е. и по четири ръце да имаха, па пак не можеха да изработят толкова, колкото му дължаха според неговите тефтери, па макар те нищо и не яли, а само за него да работят!. . .

Арсо обичаше себе си повече от всекиго другиго; парите обичаше повече от себе си; имота обичаше повече от парите си, а пък славата обичаше повече и от имота си. Тая негова обич беше причина, та Арсо се реши да направи една твърде важна стъпка в своя живот. — той се пресели от селото Батемирци в окръжния град Вр. . .

Тук настъпи за Арсо нова ера. Оттук захвана да снове нови паяжини, за да лови мухи и да им пие кръвта. За старите той се не боеше. Те бяха

яко оплетени и колкото мухи имаше уловени в тях, те му бяха сигур, по-сигурни от царската хазна. Арсо отвори в града три дюкяна, един до други. Първият бе кръчма с кахвене, вторият — бакалница, а третият — карашък: и мутафчилък, и бояджилък, и всичко. В този дюкян Арсо боравеше най-много, защото тука се навъртаха най-много селяни и оттук вършеше и търговията си с жито, с вълна, с кози, с овци, и с всичко, от което той знаеше да прави от парата две, па по някои пъти и три. Стоката, която беше наредил, личеше по чешита си: забрадки, богосия, американ, червен и син арнич, памучна прежда на вътък и основа, кърпи шарени, аниста, стипца, съчи-къброз, нишадър, син камък, мурдесенка за глеч, калай, витриол, кърмъз, синило, рибно биле за тровене риби, кана, растяк ташел, зардичов, верзия за боядисване яйца, московска пръст, немски цветя за селянките, обеци, пръстенчета, кутийки с огледалца, игли, новите гарибалдови бои, локма-руху за сърце, балсама у длъгнести шишенца, като пръст, мазня за боядисване коса, небет шекер, мсамбали и др., и др.

Когато ставаше пазарски ден, а на Арсовия дюкян бива винаги натрупан свят като на сватба, Арсо стои при чекмеджето и само гледа на момчетията, които мереха на аршин и теглеха на везни, на кантар и др. По някой път ще извика на момчетата: „Очи деца!. . . очи. . . на четири, на четири. . .“ и уж не гледа в тях. Тези напомнювания му разбираха само слугите му: преведени по нашему, ще рече: да си отварят очите на четири, за да не украде някой нещо.

Новата мрежа на Арсо захвана бързо на врасва. Той почна като всеки паяк по-напред от краищата, от махалите, които бяха около града и които бяха и най-бедните. Само на циганите много не доверяваше, а пък евреите и сами се бояха от него. Един ден комшията му Мушон го замоли да му даде назаем 5—6 яйца за до пазар и като си купи, тогава да му ги върне. Арсо му отговори: „Защо не, комшия, да ти дам шест, па и дванадесет, ако обичаш — между комшии теклиф няма“ — и докато говореше това, взема хладнокръвно везните, тури от едната страна шест яйца и почна да туря от другата драмове, за да види колко са тежки. Евреинът остана като вкопан и го запита: „Зер яйцата на драм ще ми ги даваш?“ — „Елбете — отговори Арсо, — без ни най-малко да се смути, — кокошка от кокошка фарк има, а камо ли яйце от яйце?!. . .“ Евреинът остави и Арсо, и яйцата, и везните му и изхвръкна от дюкяна като костилка от слива. Втори път нито Мушон, нито никой друг евреин не посмя вече да му стъпи в дюкяна.

Когато сполучеше Арсо да направи някой по-крупен алъш-вериш с някой селянин и „да го мине един път на тефтера“, а той ще даде някое цветенце или някоя кърпичка, или някой низ маниста на някоф от женската челяд, която го придружава. Ако ли селянинът е сам, а той ще му даде завито в хартия: или малко небет шекер за децата, или малко съчи-къброз, или стипца, или нишадър, за да се намери в къщи, кога дотрябва.

Когато заминеше някой от агите, а Арсо ще излезе пред дюкяна да го покани на кунушлък. Колкото до икрамджилъка, Арсо беше майстор. Седнал, неседнал агата — и кахвето готово. Ако агата е някой от влиятелните и би могъл да му стане ихтияч на покровителството, а той ще обърне някак приказката на търговия, на добри стоки и току ще рече: „Ето, завчера ми пристигна един сандък с шекер, ама какъв шекер, ефендим,

ще ти дам максус едно кесе да го опиташ.“ И без да чака отговор, стане сам и напълни едно кесе от една, две или три оки — според кайфета и положението му — и без да го мери на везните, предава го с лявата ръка в полата му, а с дясната взима темена. Агите бяха опитни, те знаеха, че щом се не туря на везните, то и в чекмеджето нищо няма да влезне, но все пак ще се попипа уж за кесията, на което Арсо винаги предупредителен, ще се изправи, уж докачен: „Истафорла ефендим!. . . Я те молих, така само, за проба. . . от тебе по-харен не е я, та да ми го плащаш.“ Когато се случеше да отиде Арсо при някой от тези аги, за да се оплаче от някой борчлия или друго нещо подобно, то работата му се хлъзгаше като по зейтин.

Много знаеше Арсо да мазни и да глади, да върви по водата на големците, да им услужва, да предупреждава мислите им, желанията им, да им угажда на кефа. Майстор беше на хоротата: знаеше кога, къде и как да я каже, за да хване място, но дваж пò майстор беше да знае да мълчи, когато дотрябва. През махарабето Арсо беше по-голям привърженик на Османската империя и от най-фанатичния софта. Когато наближиха московците, никой по-хубаво от Арсо не знаеше да мълчи. Когато влязоха русите в града, Арсо не излезе цял ден от одаята си, защото не знаеше с фес ли да излезе или с калпак. Вторият ден видя целия свят с калпаци — и той си тури калпак, но фесът му беше винаги скрит под антерията на пазвата. Докато се сключи Санстефанският договор, Арсо пазеше най-строг неутралитет — не знаеше накъде ще излезе. След като видя, че московците осигуриха работата, а той стана по-голям русин и от Николая Николаевича.

Славолюбивите желания на Арсо се удовлетворяваха с чудесна бързина. Той знаеше къде и как да се подвре под кожата на тези, от които зависеше, за да стане човек с ихтибар. Най-напред го избраха за член на лонджата еснафска, после стана настоятел на училищата, после член на Общинския съвет, ааза в конака и т. н. Като настоятел на училищата той си сам предложи услугите да продава училищните и други книги. Направи един особен рафт в бакалницата, нареди книгите, а за м о с т р а остави по една на а ч и к, да се види каква е. Картината, която представляваха оставените на а ч и к книги, беше малко шарена и смешна; така напр. Н е б е с н и т е с в е т и л а от В и т а н о в а беше забодена в чувала с ориз; Д а н о в и т е л е т о с т р у и в чувала с фасул; Т а н д ж о р о в а т а а л г е́ б р а до едно тесте с лъжици; С м и р н о в а т а г е о г р а ф и я покачена при една връзка с метли; р е ч н и ц и т е на дядо Б о г о р о в а в сандъка с лулите; А н о в а т а м е т о д а з а ф р е н с к и е з и к в един зембил с арпаджик и т. н.

От тези Арсови успехи може всеки да разбере, че за него не е била вече мъчна работа да се хареше и на московците, па да стане и председател на Окръжния съвет. И окръжния началник, и секретарите му, и всичките руски по онова време чиновници дигаха и слагаха Арса с милый Арсений Гечкович, голубчик Арсений Гечкович и др. под. милости разливали върху Кърлежа, от които очите му светнуваха, като че се е наял с лудо биле. Русите бяха по онова време много мераклии да основават разни благотворителни, гимнастически, сиротоподържителни и други дружества, па покрай други направиха и едно дружество на подобие нещо като на Червен кръст, на което за настоятел и касиер се увря и стана нашия Арсо. Когато някои и други се понамръщиха на това, то окръжният управител се оп-

равдаваше някак внушително: „Помилуйте,. . . чтожь Вый хотите, батенька, ведь это такой расторопний господин, что просто прелесть.“ Работата беше обаче не в р а с т о р о п н о с т т а и способността на Арса, а в неговата готовност да шалонствува на управителя за н е б л а г о н а д е ж д н и т е , които се навъртваха в обществените работи. За тия работи Арсо беше толкова способен, като да го бяха максус поръчали от третото отделение из Петербург.

Откак захвана да има мешане с московците, Арсо се съвсем преобрази, потурките и минтаните хвърли на тавана и облече панталони, жилетки, сурта и най-важното на главата руска фуражка с кокарда. Вместо кахве захвана да обича повече чай. Арсо се беше понарапал и с няколко руски думи, но мъчно можеше да ги произнася, а още по-мъчно да улучва значението им и мястото, където трябваше да ги изговаря. По някой път даже, като се силеше да бъде ясен в разговора си с окръжния началник, а той нареждаше до руските думи турски или заменяваше едни с други, та началникът в шегата си го наричаше п р е с е л е н е ц из В а в и л о н! Един път напр. се хвалеше пред началника за своите граждански заслуги така: „Я, ваше високородие, хорошо чаластисвам за народо, ама нет кой да анаише! Сколка свещи я палил в черкова за ваши братушки, коги бяха саражали аскеро да га зорлаишат на теслим, при Плевна, ама вот поганци турци, не кабулиха с хорошо да се теслимат, ами се даврандисаха на бой, без да бакарат, че ваши пушки бяха по-хороши, а на руските офицери и еш нямаха турки.“ Един път гощавали Арса с руски борш и го запитали: „А чтожь? Вкусно?“ Арсо отговорил: „Вкусах, ваше благородие, вкусах, ама малко татсъза ми иде, булантардисва ме, па и на ичмето май не е диптен хорошо уйгун.“ Много бяха чудни за Арсо руските названия на ризата, на кибрита и на коня и на кокошката. Хеле като кажеха на коня му: хорошая лошадь, а той ще се обърне да възрази: хороша, братушка, хороша, ама не е лоша — диптен е харна — кротка като ягне, а що има раван, еш няма таман 1230 гроша съм броил, хич сersем ли съм да дам толко пари ако беше лоша?

Когато се повикаха депутати в Търново за избиране княз на България, и Арсо отиде по право депутат като председател на Окръжния съвет. По селата, където се бояха от Арсо като от вампир, се разчу, че Арсо отишел да се събере с други големци като него, да видят кого ще изберат за господар на царщината. Преди тръгването си Арсо задигна всичките д е л а и пари от съвета и ги занесе, че ги затвори в сандъка си в къщи. Това направи, без да пита нито началник, нито никого. „В никого нямам я поверение — казваше Арсо; — който има аладжак вереджек със съвето, той може да почека, докато се върна.“ Последното писмо, което Арсо написа на официална бланка, беше:

Окръжен съвет
у . . .
№-ро 528

До воденичаря ми дядо Драгул
в село Батемирци

Като ти теслинат това писмо, Драгуле, а ти да вземеш да отмериш на тоя човек 7 кутли брашно. Още ти хабер чиним, че си е платил браш-

ното до пара. Да кажеш на Дило да иде да разчисти горния яз на воденицата, а ти с Пене да разчистите долния яз и да изделате новия улей. Кога даваш на селяните брашно, а ти държиш добър сеап, оти са много дженабете, па може да те долантърдисат. На третия камък да отвържеш по-хлабаво друсалката, та да отхвърли повече меливо. Паспал гледай да няма много и трицте хич да не харчиш, дорде се не върна. На Симо бекрията кажи да ухрани харно прасците, че после, ако нямат сланина, а я него че заколем у место них. Да храните и гледате харно и големия шопар.

Печат на Окр. съвет
в . . .

Арсо Батемирски
председател на Окръжнио съвет

Една заран търновчани се любуваха на каймакът на България, отбран, да речеш, като пеня с лъжица от някоя тенджера: Какви ли кайфети, какви ли носии, какви ли глави. . . от всяка туршия имаше. Ще ви опиша един от тези кайфети:

Глава шилеста, заострена, с ниска черна коса — също като някоя ряпа. Чело малко, няма нито два пръста. Уши големи и щръкнали. Вежди змийски, малко надвесени. Очи китайски и когато ти говори господаря им, а те изглеждат само с бялото — гледците шават по тавана, а ако успееш да уловиш и техния поглед, то ти дозлява, като да си глътнал някое зърно от кучешкото грозде. Носът малък и остър: изражение на надутост, злоба, завист, предателство, нахалност и тъпост. Мустаците приличат малко на японски. Лицето жълто, подпухнало и пегаво като кокинско яйце. Устата големи с дебели джуни, от които долната малко провиснала като у всеки идиот. Зъби черни като дригия от чубук, а един от предните липсва. Снага средна, гърди възтесни. Това е кайфета на Арсо Кърлежът. Арсо беше от соя на онези котки, които, като ритнеш с десния си крак, а тя се покачва на лявото ти коляно и си преде, като че да не е нищо и било. Да го заплюваш, а той ще се засмее и ще ти се покаже, че не го разбира за увреда, а като знак на интимност. Ако двама души си приказват в някое кюше, а той ще се приближи и намеси в разговорът с такава дебелоокост, като да речеш, че е ял и пил с тях барем петдесет пъти, макар че първи път се сега виждат. Като приказва, а той мазни и провлача, както правят това всичките нахалници. Ако се е обърнал с лице към тебе, а той слуша какво приказват другите зад гърба му и тъкмо когато улови някоя дума, която може да му послужи за занаята му, той ще се обърне интимно, уж да каже някоя шега. Това го прави само за да прочете нещо и по лицата на хората, които говорят, и да види кой се е подсмел презрително, кой се е подгигилил, подгаврил и т. н. Към всякого се обръща с една ехидна нахалност: абе, бае Николаки, бае Иванчо, бае Спасе. Макар че акълът му не може да се възкачи по-високо от петите до глезените, той постоянно бълнува за голямо име и все има мерак да му споменат името в някой вестник. Такъв е Арсо Кърлежът.

Инст. за лит., . 1, инв. № 92

Ръкописът на разказа е на 8 големи страници, откъснати от тефтер, написан е с черно мастило. Представлява нов вариант на обнародвания разказ „Неразбория", поместен в: М. Георгиев. **Съчинения.** Т. I. С., 1961, с. 186.

СЪВРЕМЕННА КАРТИНА ИЗ НАРОДНИЯ ЖИВОТ

I

Между селото Сврачево и Вирни-нос, в една от западните околии на България, почти на средата на пътя, край малък един потон, лежи скрита между два вира кръчмата на Пуньо Мигалото. Дядо Пуньо е пришелец от „Казата“, там се заселил още у Севастополското мурабе, оженил се в селото Сврачево, господ му помогнал, та си завъдил кой челяд, кой добиченца, посчукал една кошара и я предназначил за кръчма, която е известна в цялата околност тоже под името Мигалото, както и нейния стопанин. Няма нужда, вярвам, да описвам характеристическите физически и психически свойства на дядо Пуньо, тъй като нищо почти отличително в него и няма. Той не е нито висок, нито нисък, нито кървен, нито сух; нито сърдит, нито весел; лицето му е като всяко „божо лице“, таково, каквого си го е дал господ. Само едно може да се каже като отличително у него, а то е, което обръща внимание почти на всекиго, който го види, че след всяка продумана от него дума той си е навикнал да мигне по три пъти с очите си, но това не е никакъв грях, както се изразил веднаж и дядо поп от селото Сврачево, който не намерил нито в требника, нито в светчето да пише, че било грях да мига човек.

Беше сряда в един от дните на месец юли, когато ми се падна да посетя и аз Мигалото при заминаването ми край двете горни села за най-близкия окръжен град. Талигаджията ми Гето Пуяка спря талигата пред кръчмата на Мигалото тъкмо в това време през деня, когато слънцето се беше издигнало на най-голямата си висота и когато както аз, така и Гето Пуяка се досетихме според внушителните влияния, които имаше всеки един от стомаха си, че трябва да е станало вече пладне. Първата среща ни направи едно едро като теле куче, което се спусна към нас с недотам благопристойни маниери, приети от етикетните правила и употребяеми от така наречения интелигентен свят. Втората среща ни направи един голям красив петел с извънредно едри нокти на краката си, каквито са сега на твърде голяма мода при украшението капелините на прекрасната половина от света. Срещата на кучето бе за нас твърде услужлива, защото то можа да отмени труда ни да търсим електрическия звънец, с който трябваше да предизвестим Мигалото за благополучното пристигане на гости, които бяха уверени, че не са толкова закъснели, щото да не могат да вземат участие в табелдотът, дето имаше да се сервира тази пладнина при него.

Гето Пуяка бе успял вече да разпрегне конете си, когато аз имах голямото щастие да си удостоя с погледа на Мигалото, който предизвестен от лаенето на кучето, реши се най-после да излезе из прохладното помещение на кръчмата, където си е отпочивал, без да мига, т. е., искам да река, поспал под защитата на покрива срещу несносните пекове на слънчевите лъчи. Щом дядо Пуньо отвори вратата на кръчмата, преди още да успее да зевне, да си поотрие очите и да се почеше зад тила, ето ти, че Пуякат отвори диспутацията си с него със следующите фрази, от които заключих, че не само са били представени един другиму, но и че се радват на едно твърде интимно познанство.

— Помози бог, Мигало!

— Дал ти бог добро и кола имане, Пуяк — отговори дядо Пуньо, като не пропусна да мигне три пъти.

— Нещо като зоб, нещо като сено ще ли имаш за конете, бе Мигало?

— Ех, може па и да се намери — каза Мигалото и пак мигна.

— А за нас нещо, такова знаеш, речи го де, като за похапване, ще ли имаш? — запита Пуяка и обели зъби, като циганин, когато сънува баница.

— Ех, та оно, какво ще имам, нали знаеш, хортуваме го я, това не е, що е рекъл оня, друм царски, та да чека човек, па и да поуготви — отговори Мигалото и заедно със своето трижди мигане прозина се така юнашки, щото петелът вероятно усети опасност за своето съществуване и подскочи около три крачки назад, за да го не глътне стопанина му жив.

— Ама какво, току-така, хич, па нищо, па това си ти е — запита разсърдено Пуяка с една такава сериозност, каквато едва ли е притежавал и самия Кефенхюлер при спирането на войските на победителите при Пирот. — Това, що го викате пилци, яйца, това-онова, барем хич зер па нема? — додаде Пуяка с едно самодоволство на лицето си за своето остроумно изобретение.

— Е, оно, дал бог, ама етѐ, нали няма огън — отвърна мигошком дядо Пуньо.

— Няма огън, а дърва няма ли, ръце няма ли? — запита настоятелно Пуяка, като цвъкна плюнката си на земята през зъби.

— Прекръсти се, бе Пуяк, ела да ти дам малко светена вода — продума иронически Мигалото, мигна и с една злобна усмивка додаде: — У такива пекове огън прави ли се, бе Пуяк, ти, аджеба, я виж да няма нещо да ти шава тук е — и тупна със средния пръст на ръката си своя череп, с което искаше да оправдае нуждата от светена вода за Пуяка.

От разменените думи аз можах да се уверя, че барем колкото за този ред сладките думи не насищат стомаха, като се задоволих да се ограничa със сухите закуски, макар и нетопли, които взех с мене си. Седнах в едно от кюшетата на кръчмата, поисках от Мигалото вино, което се донесе, и захванах да ям. В това време чух наново лаенето на кучето, от което заключих, че нови гости са удостоили със своето присъствие кръчмата на Мигалото. Аз изостанах излъган в своето предположение, защото наскоро вратата на кръчмата се отвориха, за да пропуснат трима селяни, от които двамата бяха с една твърде обикновена и скромна представителност, а третият беше по всичко така оргинален, щото не можеше да не привлече вниманието ми. Той бе пълен, едър човек с дълги ръце, дълъг врат, върху който главата му изглеждаше да е твърде слабо прикрепена, защото се постоянно клатеше. Косата и мустаците му червени, лицето му силно изпрекопано от сипаница, а погледът му изкривен и толкова подвижен, щото не бе възможно да се улови. Облеклото му на крой еднакво с това на двамата други селяни, но по-ново; но спретнато и пошарено, от което можеше всеки да заключи, че той е нещо повече от тях. Въобще всичко у тогоз човека беше като да предизвиква вниманието на хората и като да им говори: Това съм аз, гледайте ме! Отначало даже и не мислех да влизам в познанство с новите гости на Мигалото, но едно обстоятелство ме предизвика към това желание. И тримата нови гости седяха на срещуположната страна и захванаха доста живо

да приказват, а особено червенокосия, който се виждаше като да играе някаква менторска роля между тях. От приказките им разбрах, че думата е за някакъв спор, който имаше наскоро да се разглежда от мировия съдия в окр. град, където те се бяха упътили. Приказките и обясненията, които правеше червенокосия, се придружаваха от всевъзможни мимики и движения на главата, вратът, ръцете и погледът. Аз попитах Пуяка за тази интересна личност, на което той ми даде следующия отговор:

— Това е кметът от Сврачево, името му е Божил, но казват му К л а т и в р а т , така го знаят всичките у казата. Той е пришелец в Сврачево, но откъде е дошел и декашен е, това никой не знае. Щом се свърши морабето и си избягаха турците, избяга и селският господар Мутиш бей и Клативрат осъмна една заран в Сврачево. Когато дойде, беше гол като тупан и опинци нямаше на краката, но лута се насам, лута се нататък, прави, стори, замогна се, па сега, както ти казвам, и кмет стана.

Докато Мигалото ми даваше горните сведения, Клативрат разкопча пазвата на антерията си и извади един свъртак, увит в кърпа, която имаше и трите бои на българския трикольор и която, както се оказа изпосле, е имала някога предназначението да изпълнява длъжността на български флаг. Всичко това ме толкова заинтересира, щото се реших да престъпя етикетните правила и без да дочакам да ме представи някой, аз сам отидох при тримата сврачовци, поздравих ги с изисканата учтивост и захванах с тях следующия разговор:

— От Сврачево ли сте?

— Оттам сме, господине — каза Клативрат и завъртя два-три пъти погледа си.

— Ти си кметът от Сврачево нали?

— Ех, господине, село да е живо, па като рече, не можеш хатър да му строшиш — отговори кметат и една самодоволна усмивка сви устните му като габровска гаванка.

— Ами тая кърпа каква е, прилича като на български байрак? — запитах Клативрат и се помъчих напразно да схвана бегливия му поглед.

— Ех, па оно си е аслъ байрак, та нали видиш, прави го лани господин старшиьо, кога князо ни дохожда у град, па, божем, рекоха, че ще дойде и у наше село, па не стана, а колко го чакахме, море сво село беше на крак. От тъмни зори накарах момчетията, та заклаха едно яре, опекоха го и туршийка поизвадихме, бобец попритъкмихме, попадията и погача омеси, стана пладне, чекаме, чекаме, па нема, попа очете софрата, па току се курдисахме, да прощаваш, па се наядохме за княжево здраве без него.

Аз не можах да се утърпя да се не насмея, от което Клативрат заключи вероятно, че съм се усъмнил върху щедростта му за заклаиото яре, та прибърза да ме увери и разсея съмнението ми, като додаде: „Ама ти мислиш, че се шегувам, па нека кажат тия бракя, кажете бе, не заклах ли ярето"?, на което и двамата сврачовци потвърдиха с глава, а единият добави: „Закла го, та отскочи, хем червено беше, що ще се лъжеме, що е право, право е, па и защо да не го заколи, кметство му е, яре му е, кеф му е, та зер е едно яре по-скъпо що е рекъл оня, от него? И я да съм, и я го закалям." Третият селянин видя за нужно да поддържа авторитета на своя събрат и вероятно за да му направи някой комплимент, каза с един натъртен глас: „И тоя брат го закаля, па и защо да го не заколи, когато му

дал господ и кози, и деца, и свинчета, и крави, и снахи. Къщата му е пълна-препълнена, а он е добър, он е много добър, господине, има си двоетрое чифта биволе, па не сака никого да знае."

Не ми оставаше друго, освен да се съглася напълно с убежденията на сврачовци, та затова се помъчих да обърна въпроса на друга тема и запитах кмета у града ли отиват и по каква работа. На моя въпрос той ми отговори пак с въпрос — дали знам да чета, на което като му отговорих утвърдително, той развърза трикольорната кърпа, извади една пожълтяла превита хартия и ми я подаде с думите „заповядай".

Това беше копие от едно прошение, подадено от селото Сврачово на мировия съдия в окръжния град, което по своята литературна скъпоценност и рядкост заслужава, вярвам, да се изслуша.

„Господине мировой, на съдиите от мировойското съдилище,
Христос воскресе, на многоя лета.
Да живеете на царски дни, за слава на християните и во веки веков.

Това прошение ти пращаме селяните от нашето село Сврачево заедно с кмета, попа и со све домочадие барабер, та да си имаш грижата да ни я свършиш максус тая работа, оти, после, асли и така, както си знаеш, не може да дойде работата. Анджак за това те и молиме, санким, като падне работата в твои ръце, оно било, па това си е. Оти патихме, що е рекъл оня, много от турци, па сега зер и от наша бракя. Ние сичките може да ти се закълнем, че воденицата си е селска, ама де, нали е изедник, подсвоил е, па сега патиме. Хем този изедник, Колю, дека му думат Божата крава, е зел току-така от агата. Колай било то да харизва агата селската воденица на Божата крава. Що я не хариза на попа, на кмета, на некой чорбаджия, ама де, нали ти кажеме, турска вера, поганец, па това си е. Море оно, и Божата крава не е некоя стока, све по турците слугуваше, па кой го знае, селският поп си е рекъл, че 40 години нема пречест за него, оти е бил уйдисвал много на поганската вера.

Та за това да ни свършиш работата, па и ние сме човеци като хората, и ние трева не пасеме. Каквото ти каже кмето, това и селото го сака. Анджак, нали сме сега българе, па ти си българин, па и царството ни българско, па що е рекъл оня, оти да ни не свършиш работата. Това прошение ще го донесе кмето от нашето село и он рече, че от него си ще ти донесе и едно яре, само да сториш кабул да я пресечеш работата.

За селото Сврачево подписвам аз — попски зет и
селски даскал, Камен Кълин, именуем Гайдарско ручало.
На томина неделя после пасха

Печат на с. Сврачево

Два дни след това аз бях вече в споменатия окръжен град и като минавах край мировото съдилище, видох моите познайници от кръчмата на Мигалото, че чакат пред врата на съдилището, отбих се, поздравих ги и ги попитах кога ще се съдят, на което те, преди да ми отговорят, чух разсилният, че вика техните имена. Те влязоха вътре и аз, за да удовлетворя любопитството си, влезох тоже вътре и седнах да слушам съденето.

„Колю Пенин — обърна се съдията към Божата крава: селяните от селото Сврачево са подигнали граждански иск против Вас, че владеете неправилно присвоено една воденица, която по-преди е била притежание на селото, от което я отнел селския ага Мутиш бей, който при заминаването си е оставил воденицата на тебе; това истина ли е?“

— Ама кое, господине, за воденицата ли, е па истина е, та я, баш не разбра що рече, ама воденицата си е моя, тия гърди са патиле, дорде да я спечеля, цели 13 години съм слугувал на агата, свето село знае, това не може да бъде лъжа, воденицата си е била на агата, он си я прави, па като пойде, рече ми: „Колю, слушал си ме, берекет-версън, пари не мога ти дам, нà ти воденицата, работи, па се храни.“ Хвала му, господине, истина, друга вера беше, да прощаваш, поганец беше, ама и човек беше; етѐ що е право — право, криво да седим, право да хортуваме, воденицата си е моя, па си я не давам, па това си е; и я нали душа носим, господине, и я нали сака да се раним; ах, да бях, що е рекъл оня, добиче, онова е башка лакърдия. Това имам да ти кажем, това ти и казвам, па коли ме, беси ме, тоя съм; море на 100 парчета ставам, ама воденицата си не давам. . .

— Господине, я слушай мене — прекъсна монолога на ответника Клативрат. Он така си хортува, ти него не гледай, он може да си рече какво сака, ама нали съм тука я, кмето, ти мене гледай, я съм, що е рекъл оня, село. Воденицата си е моя. дума се, оно не е баш моя, селска е, ама така се дума. Селото си сака от тебе воденицата, ти ще ни я одсъдиш, па ти му мисли там. Агата оти е правил воденица на селско място, пошъл си, пошъл, що си не е взел и воденицата? — нали е оставил, оно е селска, па толкова.

— Ама, господине, чека да ти кажем — продума ответникът, видиш ли тогова, зер ти него ще слушаш. Он е лош, господине, он е много лош, он е мечка, он си изяда човека така, като „с т о й, т а г л е д а й“. Нали го знам, па и сво село го знае, он е хайдук. Ти го не гледай, че е кмет, такъв е станал с долантарджилък, он денем кметува, а нощем краде на хората говедата и парите. И ярето, което закла, божем, за княза, и оно беше откраднато, па го мина есапо на селото. Я да ти кажем ли оти ме гони? Слушай, па да чуеш и да разбереш. Пролетсен пущим си я магарето да попасе на ливадата ми, пасло, господине, пасло, па нали е добиче, отвързало се, па отишло да пасе у неговата нива, оно, господине, етѐ Ваша милост сега, като си човек, не си добиче, и оно така, като е добиче, не е човек, па и не разбира, господине, що е мое, що е твое, пасло тук, пасло, па отишло там, па и там пасло. Нали тоя ми ти хайдук го улови, па го затвори. Море, търсим тук магаре, там магаре, няма го; кога после, къде да го намерим, а оно у обора на кмето. Идем ти я при него: „Дай ми, кмете, магарето!“ — „Плати ми три ругли зарар.“ — „Море, рекох, какъв зарар?“ Йок, не дава, па това си е. Хеле се събраха селене, па ха бре, па де бре, та вура, та кама, какво и да би, от човешки срам, селене го навикаха, даде ми магарето. Оттогава хвана на мене гарес. Кара-вара, кара-вара, та какво да ми направи, сега па воденицата сака да ми земе, ама нали ти казвам, такъв хайдук, море да иде у пусти гори. . .

— Към предмета, към предмета — продума съдията.

— Я се не преметам, господине, я си правото казвам, та защо да се преметам.

— С какво мотивираш своите притезания на спорния предмет?

— Защо да се увирам, господине, къде ще се увирам, я съм си тука на ачик.

— Мотивите ти, мотивите ти — додаде разсърдено съдията.

— Какви мотики, господине, море, море мотики му гроб копале, кой му е виждал мотиките, я не съм ги с ръка хващал?

— Приканвам ответника да доложи какво има да възрази против претенциите на ищеца?

Ответникът мълчи и погледва към вратата.

— Втори път поканвам ответника да доложи какво има да възрази против претенциите на ищците?

Ответникът пак мълчи и гледа в разсилния.

— За трети и последен път призовавам ответника да доложи какво има да възрази против претенциите на ищците?

— Море отговори на човека, що те пита — обърна се Колю към разсилния. В това време съдията бе захванал да чете резолюцията, която свършваше с думите: „Осъжда се Колю Пенин да възвърне и предаде воденицата на селото Сврачево, която. . .“

— Ама оти па така, господине, она си е моя. . .

— Аз те питах три пъти. . .

— Ама, господине, ти нали питаше тоя човек дали лежат прасците?

Съдията прекъсна обясненията на ответника, като продължаваше да чете резолюцията: „която воденица е неправилно завладяна, без да може да мотивира документално своите притежания върху нея; осъжда се тоже да заплати съдебното мито и другите съдебни разноски, както и дневните и пътни пари на свидетелите. . .“

Аз недоседях да изслушам цялата резолюция, бях се поизпотил от стеснение на душата, излязох вънка на чист въздух и наскоро след мене излезе и бедния Колю, Божата крава, почервенял и попарен, като да беше изсипал някой върху му цял казан кипела вода. Наоколо му бяха го обиколили 3-ма—4-ма адвокати като мухи на гнила круша и с разни движения на ръцете разправяха му нещо, което аз не можах да дочуя, но за което лесно можех да се досетя.

* * *

Оттогава се изминаха близо 3 години. Един прекрасен майски ден, беше около 2 часа пред пладне, когато един слух, слаб, доста нервозен човек седеше отрупан с писма върху зелената маса в една стая на едно от правителствените учреждения в българската столица. Жегата беше доста силна, особено като беше след пладне, но сухият човек беше цял, така да се каже, погълнат от работа, която вероятно беше доста спешна, защото не подигаше око от масата си, та затова и не можеше да съзре, че 2—3 пъти се отваряха врата на неговата стая, откъдето се подаваше една човешка глава и пак се дръпваше назад. Най-сетне вратата се поотвориха повечко и заедно с главата влезе и целия труп на Колю Божата крава, който с влизането си сви капата си под лявата мишница, допря се с двете си ръце върху тоягата си, която държеше в ръце, издъхна и каза;

— Етѐ, господине, я дойдох.

Чак тогаз сухия човек подигна очите си от своята маса, видя своя посетител и с един лаконичен тон, който изразяваше силна досада, запита: „Какво?“

— Е па, господине, от бога добро, ама от хората хич не питай, станали живи дяволе, па само зло и патило.

— Какво искаш?

— Па онова, господине, ще ли се свърши?

— Кое?

— Па моята работа, господине.

— Коя твоя работа?

— Па оная де, нали знаеш?

— Коя оная?

— Па моята, господине.

— Не знам коя е твоята работа.

— Па виж, оно тука треба да пише — додаде Колю Пенин и посочи с пръста си върху книжата, които бяха натрупани на зелената маса.

— Тука няма нищо да пише.

— Хайде де, какво да няма да пише, нали го писаха ония хора, па я сам видех с очите си.

— Кои са хора писали?

— Па знам ли я, и они беха като тебе, у църни дрехи облечени, трябва да са били от град.

— Къде са писали?

— Па на Тоневата кръчма; писаха хората, писаха, пиха по едно-две ракии, па си пойдоха.

— Какво са писали?

— Ситно писаха, господине.

— Ама къде са писали?

— Па нали ти кажем, на Тоневата кръчма, тѐ, дедо Тоно е жив, и он да е тук, и он ще ти каже.

— Откъде си ти?

— Па от нашенско, господине.

— От кое место?

— Па от нашата каза.

— От кое село?

— Па от нашето си, господине, та зер от друго.

— Името на селото?

— Ох, господине, па оно си е село, просто, не прилича на Софията, какво ще ти кажем, нали не си ходил там?

— Све едно, кажи му името!

— Па да ти го кажем, господине, С в р а ч е в о му думат, да прощаваш.

— Какво ти е името?

— Мене ли?

— Тебе.

— Колю, господине, да прощаваш.

— А фамилията ти?

— Коя, моята ли, господине?

— Твоята.

— Е па здраво е, господине, оно, знаеш, жена, деца, да прощаваш, господине, па гладуват, ама добър е бог, а, Ваша милост, имаш ли си ступанка? Дечица дал ли ти е бог? Здрави ли са?

— Баща ти какво викат?

— Ама моя ли?

— Твоя.

— О, па он е отдавна умрел, господине, още кога би колерата, трябва да има оттогава 20—30—40 години.

— Какво му е било името?

— Е па Пеньо са му думали, господине.

— Тогава: Колю Пенин?

— Е па знам ли я? Така трябва да дойде.

Но търпението бе силно съсипало чиновника, та за да се прекрати по-скоро употреблението на излишните думи, той се обърна към своя посетител със следните думи:

— Разкажи всичко за твоята работа, а аз ще слушам.

— Па оно, господине, да ти я разкажем, що па да я не разкажем? Казвал съм я на толкова хора, и тук ще я кажа. Хем всичко ще ти разкажа, от конец до конец, слушай да чуеш, па да се кръстиш. „Беше на сам ден, на Спасов ден. У наше село имаше сбор. Оно, знаеш, господине, нали сме хора, като човеци, що е рекъл оня, похапнахме, попийнахме, па си потропнахме. Оно не може, господине, като гледаш младите, че скачат, и тебе ти сърце заиграе, сетиш се за млади години, па да ти недожалее и ти рипнеш на ноги, па де у хорото. Слънцето беше захванало да се скрива зад вира, младите све играят, етѐ ти и г-н старшио достигна. Хощ-гелдин, хощ-балдун, дочекахме го, нахранихме го, напоихме го, поразвесели се и он човека, па си и потропна на хорото. Сбора зе да се разваля, посмъркна се, стегнахме коня на г-но старшио, кога баш да се качи да си пойде, а той току: „Брее, щех да забравим, я ела тука, дедо Колю.“ Бръкна у пазвата, извади една хартишка, та ми рече: „Нà, дедо Колю, това е за тебе.“ „Ама що е това? — рекох, а он: „Тѐ ще ти прочете даскало, това е п р я ж а л к а о т М и р о л о я.“ Намирам ти я даскало на софрата още, при попа и кмета, па рекох: „Виж какво пише тука.“ Он гледа у хартишката, гледа, па току погледва попа и кмета, направи им ширет с ръка, па ми рече, че това ми пратил Миролоя, да идем у града, че щял да ме съди, дека съм зел воденицата от агата. Я останах като попарен; море, рекох си, каква ли е тая работа? Станем ти я, три дни пред света Богородица, та у град. Питам за Миролоя, питах — хеле намерих го. Кога тамо, кого да видя? — кмета и други селяни от селото! Като ме видеха, а они се посбутаха, па зеха да се подсмиват под мустак. Доде да чинимо живо-здраво и да ги питам за какво са дошли, оно току ни повикаха унътре при Миролоя! Я видох, че не е чиста работата, ама де, какво да прави човек? Кога унътре . . . прекръсти се, па бегай!. . . Седи, божем, ама такова седене от мене далеч да е! Хорутува ми, хорутува, какво ли ми не изрече? — бре, че съм се преметал, бре, че съм се увирал, бре за някакви мотики, най-после за някакви прасци нещо за лежене, па току ме отсъди, господине, да си дам воденицата на селото! — Ох,. . . нали ти кажем, от турци зло, от наши — пак зло!. . . Излязох си, господине, ама у сърцето ми като че беше някой забил търнокопа си!. . . престъпвах като у паници. . . Наобиколиха ме д в о о к а т и, да прощаваш, като по бесно куче!. . . Единият се домъкна чак у село: „Дай ми, каже, 4 жълтици, я ще ти избавим воденицата.“ Мислих, мислих, воденицата све повече чини!. . . земем я, та продадем магарето, посъберем, що имаше накитец у дечурлигата, станем, та на сарафина, дадох 500 гроша, оплаках ги,

купим 4-тех жълтици, та у ръцете на двоокатина. Мина се коджа време. Един ден иде Клативрато с даскало и с попа и ми думат да съм си прибрал парцалите и да оставя воденицата, че селото щяло да си я присвои. Бабичката ми изпищя, като че я някой убоде, па падна! Мене ми причерне на очите, па дръпнем манарата и щех да го заколем като свиня, да прощавате, тоя хайдук, ама етѐ той избегна. После дохождаха от градо, та писаха нещо, па ми рекоха, че щяли да ме съдят у кукуружкия съд, дека съм сакал да го заколем; ама ако кандишем да си дам воденицата без съд, они щели да потулят работата. Маке, думам си, та зер они мислят, че всичките съдии са като Миролоя, та да теглят на нихна страна!. . . Кога къде св. Никола двоокатино прати да ме вика. Станахме, та у к у к у р у ж к и я съд. Зеха да ни съдят; хортува кмето, хортува и неговия двоокат, после хортува и моя двоокат. Тамън, кога съдиите да земат да ни съдят, а оно туку стана накрая едно момчурляче, що седеше така отдясно до съдиите; ама зло, зло етѐ, казвам ти, само злъчка! Изкокори на мене ония очи, па като захвана. . . море хортува, хортува, я нали ти кажем, рекох, че у дън земя пропаднах. Дойде ми до гуша, па не може вече да се търпи, станах вир-вода от яд, па като му викнах: Бре тебе що ти влиза у работата? Ти бил ли си там? Ти знаеш ли моята воденица? Тебе крако стъпвал ли ти е у Сврачево, ти що имаш да се мешаш у моята работа?. . . Те, тия хора се съдят с мене, я се съдим с них, тия хора ни съдят, а тебе що те сърби, та се мешаш у нашите работи? . . . Ох, нали ти кажем, господине, рекох, недорекох, току ме хванаха двоица души за врато, па ме избутаха из вратата надвор. Подир мене дойде и двоокатино ми, па зе и он да ми се кара защо съм викал у съда, че това било п р е к о р о к. . . ех, откъде па я да знам, че он е бил прекорок, па ако си е бил прекорок, що има он да се меша у моята работа?. . . Па нали ти кажем, господине, и тука ми изедоха хако!. . . После ми думаха хората да идем и к а п е л а ц и я т а, отидох, търсих, лутах се,. . . Кой те поглежда, господине, я им хортувам, а они хич и не сакат и да ме чуят!. . . С и т н а г л а д е н в е р а н е х в а щ а!. . . Па се намериха и божи хора, те ми рекоха да дойдем и тук у касапницата, . . .що ще се пресече, тука щяло да се пресече. . . Па търсих, търсих, господине, па ми казаха, че тука пишат, я рекох, може па и тука да бъде!. . . Па сега, господине, ти баща, ти макя, ако ще я пресечеш, ти ще я пресечеш тая работа."

След като дядо Колю свърши разказа си, чиновникът дигна рамене и каза: — Тука е друго учреждение, тука не е касация, иди търси касацията и там разкажи своето дело.

Дядо Колю, Божата крава, втренчи очи в сухия човек и продума: „Па я мислим, като ми казаха, че тука пишат, та може, рекох, и моята работа тук да се свърши!" — изпусна една тежка въздишка, хвана тоягата си и излезе из вратата!. . .

Дали е успял дядо Колю да намери висшето съдебно учреждение, съдил ли се е там и как му се е свършила работата? — това на мене не ми беше познато, докато есента ми се случи пак да мина край кръчмата на Мигалото, където се и спрях да си отпочина и да понахраня конете. От приказка на приказка, доде дума и за воденицата в Сврачево. Припомних си патилата на дядо Колю и запитах Мигалото как се свърши тая работа, на което той ми каза:

— Какво ще се свърши, нали знаеш, като беше у них силата, оно чудно ли е, че съсипаха сиромаха човечец?. . .

— Как го съсипаха?

— Па така, господине, зеха му воденицата и он остана гол пръст!

— А къде е сега дядо Колю?

— Па хе, тука, у едно друго село, хвана се аргатин, па сега слугува по старо време. Бабичката му, сирота, бог да я прости. . . Ти да си жив, господине. . . от мъка за тая воденица и дните си изгуби. . . а дечурлигата му разпръснаха се по чужди хора, кой воловар, кой свинар, какво да се прави, душа е, гладно се не ходи!. . .

— Ама дядо Колю нали е още жив?

— Та жив е, господине, ама защо е жив, като ходи за смех по света? . . .станал е фесфесе, щом му падне пара в ръката, той купи вощени свещи, тръгне в събота по гробищата и кого какво срещне, дава вощеницата и казва: „На палете свещ иказвайте бог да прости правицата, няма я вече по светът!. . .“ Па земе да се смее също като луд, да иде у пусти гори!. . .

— Ами кмето?

— Кой, Клативрато ли?. . . О, и он хаир не виде. . . ама пак му е малко!. . . Хванаха го, господине, в хайдуклук, тайфите му го издадоха, па подкажат, па му разкопаят под огнището и що да видиш?! Котли ли речеш, наниз ли речеш, стока ли речеш, какво да речеш, све пълно, господине. . . Крало, крало, па не мислило, . . .па го зеха, вързаха го и го закараха у град. . .Па, не знам, едни от селяните думат, че щяли да го бесят, други казват, че щяли да го удавят, а едни пък думат, че като имал много пари, он щел да се откупи!. . . Ех, оно свет, господине, какво не става по него?. . .

— Ами воденицата?

— И от нея селените хаир не видяха! Дойде вода, господине, па я отвлече, па сега и местото ѝ не се познава! — додаде Мигалото и мигна бързо-бързо три пъти.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 41

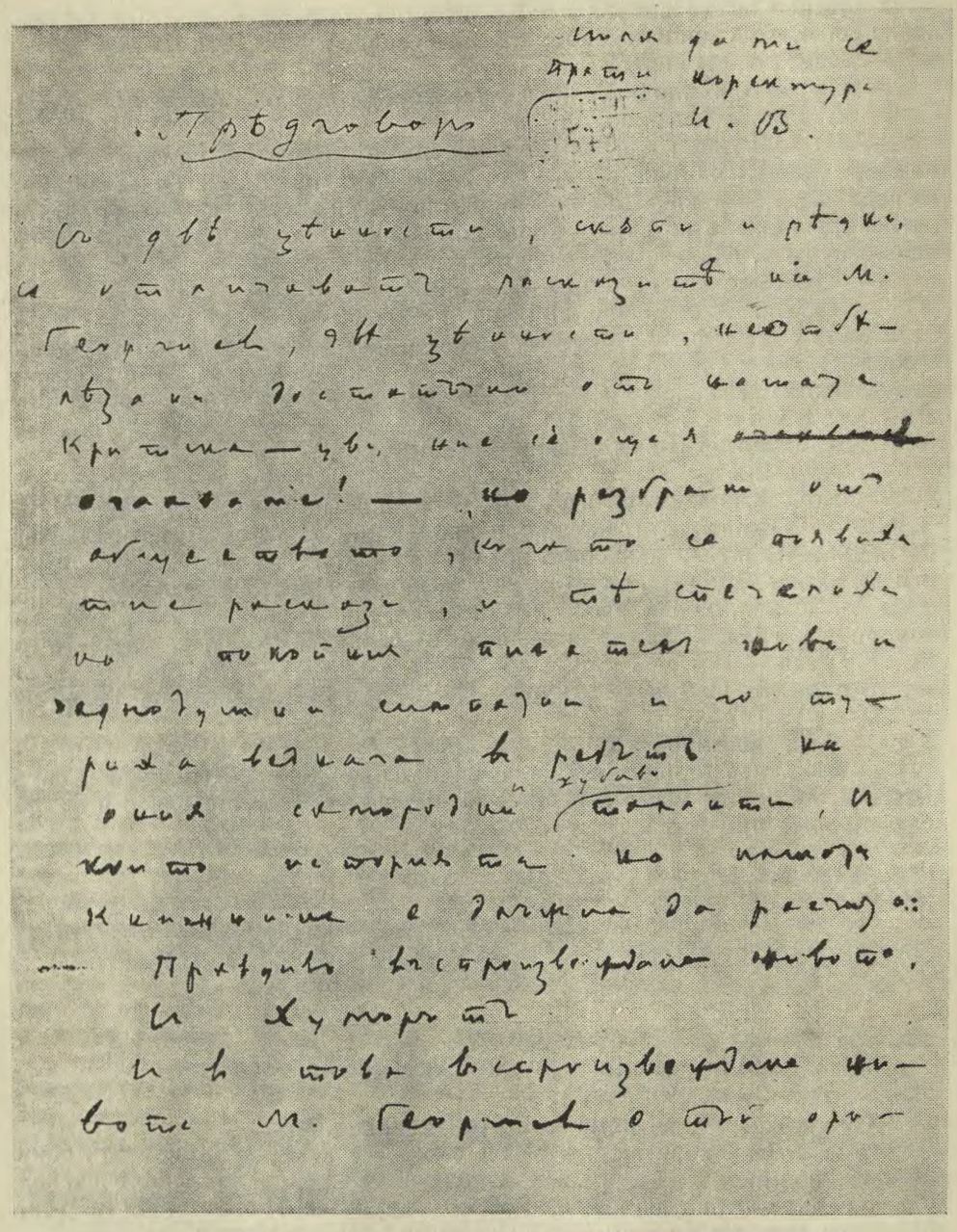
Ръкописът е от 9 страници голям формат, написан е със синьо и черно мастило. Има незначителни поправки. Представлява крайно съкратен и опростен като художествен разказ вариант на „С тебешир и с въглен“, който е 65 печатни страници.

МОЛА МУТИШ БЕГ, КОЛАКОВСКИЯТ ГОСПОДАР

Хората казват, че няма жито без кълница.

Така казват хората, ама аз ще кажа, че и между кълницата току посветне по някое житно зрънце. Оно защо се е рекло, че светът е шарен? Гледаш едно — така, па гледаш друго — другояче! И зъбите, що са зъби, пак не са еднакви у една глава, а камо ли хората по света.

Истина е, че турците са турци; достлукът им, що е рекъл некой, на колено, а човещината им на силяха, ама и между них се намира понекога, както и между кълницата, по некое зрънце житце, искам да река — по некой човек.

Началото от предговора на Ив. Вазов към първото издание
на съчиненията на М. Георгиев

Такъв редък турчин, па ако щете и редък човек, беше и Мола Мутиш бег, господарят на селото Колаковци. *Мъчно ми е, не е да речете, че беше някой делия, или некой сарп човек, нито пък да речеме салтанатлия спахия с алай и сеймени, ба, ба, за откъм тая страна, наспорел е господ, хвала богу, много и от нашите българе, които са пò турци и от турците.*

Право да ви кажа, мъчно ми е и да се наема да ви описвам тоя турчин. Мъчно е, казвам, да ви опиша Мола Мутиш като човек със сърце и с ум. Ако го мериш по добрините, що е правил на раята, по неговия мерхаметлък и по кротостта му и благите му думи, ще речеш, че е харен и за патрика у Стамбол. Ако ли го мериш по ума и познанията му за тоя свет или по-харно за хората по тоя свет, ще речеш, че с отворено чело можеш да го препоръчаш за пръв везир и на китайския император *или най-малко за ректор на Оксфордския университет.*

Колкото за откъм верата си, Мола Мутиш бег беше чист турчин: абдесът му — абдес, джамията му — джамия, рамазанът му — рамазан, байрамът му — байрам, харемът му — харем — всичко по реда и по закона му. А пък за откъм човещината колаковският господар беше пò човек от много християни, които палят свещи пред иконите и свършват молитвата си с думите: „И избави нас от лукаваго."

Целото село Колаковци, дори и децата в селото, споменават своя господар за неговите добрини. И сега да идете в Колаковци, па да се заприкажете с кой да било от селяните, всеки ще ви рече: „Под турски господар бехме, ама турско зло не видехме! Да го прости господ или неговият аллах, с когото вече там ще се среща. . . ама що е право — право: турчин беше, ама па и човек беше, . . .*санким да прощаваш, поганец, дума се, беше, човек и половина — по-харен и от мнозина кръстени! Що ще му ядеме хако на човеа!. . . Етѐ, слава богу, дума се, хлеб и сол, сме на негов топрак сме, па и грех би било да речеме нещо, що не е било, ама от харен, по-харен беше. Да тражиш чак и до Арабистан, па пак не ще можеш ешъп да му намериш.*"

Запиташ ли колаковчани да ти разкажат за добрините на своя господар, току ще видиш, че се изпъкне или дедо Гето Дойчинов, или чичо Кузмо Радойкин, па ще подземе:

— Е па, господине, кое ли да ти изприкажем по-пешин, та кое ли да изоставиме, като да хоратиме по бога и по правда, що год е сторил човекът, все е харно било раята в неговото държавище. Етѐ, чешми ли речеш — чешми е направил, хаир е оставил; пътища ли речеш—пътища ни е направил, *мостове ли речеш и мостове ни е направил, бранище ли речеш и бранище ни е завардил*, накъдето да погледнеш по селото, все негов спомен, хем все е харен спомен. *Та оно, ете и къщите ни, и кошарите ни, и топрака ни — все от него го имаме, все нему казваме „барекят версин*". У наше село не се е продало никому котле за бакия на царщината или за фаиз на чорбаджия; нашенци не са видели турски зулуми, не са били бити от турски заптии, не са били глобявани от турски субашии. Женската челяд у наше село не е губила хърз, да прощаваш, нито е била карана да меси погачи и да готви кокошки на турски сеймени! Мола Мутиш бег трепереше над своята рая като над свои деца; пазеше ги, закриляше ги, както що кокошката закриля пилците си пред сокола. На всичко лошо беше сторил запт: ни да се нажали некой от некого, ни некоя неправда да се стори некому, ни некой да се поплаче от туна беда или от немане, па нито от зли години. Случеше се

по некой път, та да удари лоша година, па щукне берекето, па ни те е у зърно, ни те е у живина, ни те е у нищо! Опнеме врат, надвесиме глава, па се чудиме; какво и що? Коя да почнеш, та и къде да се денеш? Гледаш, гледаш, па да видиш, нещо ти гюч, нещо ти тежко, горчиво! Хесапиш се: мъчил си се цело лето, бил си се, трепал си се, па кога дойде да видиш хаира на труда си, а оно се заобърнало „на зло и наопаки". Зинал пред тебе оня глад като некоя хала, па ако ти не помогне некой, „търпи душо — черней, кожо". У такива години ще ни повика бегът при своята кула, па ще подбере:

— Зла година, а?

— Е па зла, бего; де, що чеш му!

— Берекет хич, а?

— Хич, бего.

— Ех, що че му чиниш, божа воля!

— Негова, бего, негова.

— А за гечинмек през зимата, колко го има, ще ли ви стигне, а?

— Е па гюч и да стигне, бего. . . оно, знаеш, като отделиме твоето, да го речеме господарското, едва ли ще ни изкара до Божйч! Гърла са, бего, знаеш, па са по-бетер и от воденица. Като се довърши меливо при воденицата, а оно има колай: отбиеш водата от улея, па си тече рахат, ни колело закача, ни камък завъртя; ама гърлото не е като улей, та да можеш да го отбиеш: има-нема, оно си все меле, па не сака да знае ни лош берекет, ни тая вера!

— Така е, олум, така; дорде е сърце живо, гърло все зее.

— Ех, зее, бего, зее.

— Па я рекох да ви питам на кой акъл сте, аджеба, ако река да ви оставя свойто зайре, санким да се не дели господарското, дали ще ви изкара за прехрана до ново, а?

— Е, па хесапим да стигне, бего; оно, знаеш, малко ще да стискаме санким, хем гърло ще ситим, хем на зла година ще мислиме.

— Така, олум, така. Мене дел тая година нечем; моето гърло е едно, а вашите болджа. Ех, колко за едно гърло, ако остане, оно му се лесно намира колаят. Така нали е, а?

— Е па ти знаеш, бего!. . . Оно, дума се, бог, па ти!

— Така, олум, така. Така че я дузелтердисеме тая работа, па ако дип-дип дойде до по-голем зор, а оно пак гладни не мога да ви оставя, ако требва да се докупи, ще докупя, *откъде, от що? — това е башка лакърдия, за тая работа нека мене боли главата, а вие хич сакантия да немате.* Вие си гледайте вашата работа, а я, що е моя, я че си я гледам! *Така ли е, а?*

— *Е па оно от тая по-харно: здраве.*

Е па каквото те бог учи, това ще е и за нас харно. *Само знаеш и ние сме били каил да те туриме у зарар — ете санким треба да се погрижиме и за отплата. Знаеш, кум на кум връща отвратки, а камо ли ние да се не изплатиме на своя господар, дека, дума се, ашикаре ни вади из устата на халата.*

— *Аджаиб лакърдия, Виллах — аджаиб! Вие не анаисвате тия работи. Ако я храним вас, бре синко, я храним мене; ако вам е харно и мене е харно; а ако вам е гюч — мене даа бетер. Ти, дедо Перчо, нали имаш кошери с пчели? — обърна се бегът към дедо Перчо.*

— Е па, бего, ти да си жив, имам няколко кошери.

— Ех, харно! Сега ти че кажеш мене, дедо Перчо, кога дойде люта зима, па не стигне мед у питите, за да изхраниш пчелите до пролет, тогава какво правиш, а?

— Па, оно, какво че правим, бего?... Че притурим малко медец от делвата, па че ги доизхраним! Зер може да ги оставим да измрат от глад?!... Ако измрат, кой ще напълни делвата догодина?!... И това що притурим из делвата, и това си е пак нихно... они са си го събирали, па и грех би било при пълна делва мед, да си измрат пчелите от глад!... Майке?!... Това не ми е чавка мозък изклювала, та да ида да се скъпя с некоя и друга лъжица мед, па да ми остане през година делвата празна!...

— Аферим на тая лакърдия, дедо Перчо!... А сега, олум, слушайте, що че ви .речем: моя топрак е кошер, а вие сте пчели. Имовината е моя, ама е и ваша. Хич, кошер без пчели мед дава ли, бре синко? Това, що чини дедо Перчо с пчелите през лютата зима, това чиним и я с вазе през гладната година!... Като не стига, ще притурям из делвата. Нали е право така, а?

— Ех, бего,... тебе господ живот и здраве, а нам вредни и работни ръце, па бог види и сам че е право, па нема да украти занапред берекета!

— Ишаллах!... Що год имде от бога, синко, носи се, изкарва се... и жлъчка да ни прати да пиеме, па ще я пиеме... ще погорчи, ще погорчи, па ще попретръпне... От него дошло, от него и отминало, гел гелелим, че като ти дойде зло от хората, оно тогава става диптен-диптен гюч на човека. Хорското зло е шейтанско зло!... Шейтана учи човека да прави зло на свето, па който му се поддаде на шейтанлъка, оно тогава ресити го вече от човешкия тефтер,... такъв човек става диби-дус шейтан!... валаах, биллаах-шейтан!

Чичо Кузмо Радойкин позаклати врат, наведе налево глава, пружи десницата, разпери длан, па замаха с нея и настави:

— Хей, кам сега такъв човек? Запали свещ посред пладне, па тръгни да търсиш и под път, и над път, па ако намериш барем едного, а я че обръснем тия нà — и чичо Кузмо хване с шепата си десния мустак, който се проточил чак до рамото му, — нали ги гледам сега тия, нашите, хем кръстени божем, ама десет кръста за пара! *— Плювай, па бегай!... И сухо, и сурово, и кьорово, и кьопаво — все станало забитин, по всеко буюрдисва, всеко скубе, всеко натиска,... ни му е кайфета — кайфет, ни му е акъло — акъл, ни му е лакърдията — лакърдия!... Само да буюрдисва, само начело да е, само глава да е, па макар и лукова глава!... Я се така залишем понекога у мисъл, па се чудим и маем: аджеба, тия големци, дека правят такива хора забити, дали са ги виждали, кога са ги правили забити?!... Терсене ми иде, малко да повервам, че са ги виждали, ама пак си хесапам: па ако не си видял некого колко пари му чини кратуната, хич можеш ли такъв човек да го правиш забитин?... Кажи ми бе, побратиме, алахсеверес, виждали ли са големците тия хора, кога са ги правили забити?*

Така ще запита чичо Кузмо всякиго, с когото се впусне у лакърдия, па хора, като хора... един ще му отговори едно, други — друго, трети ще забоде очи о земи, а попа, ако може, он ще се и поизчерви малко, а по некой път ще почне да преглъща плюнката си, като че да го е схванало лошото гърло, па се почеше и без да го сърби, зад тила и се помъчи да заобърне приказката на друго, като запита:

— Ами у добри години — ще запиташ, — у берекетлии години какво беше?

— Ех, като има берекет, всеки му намира колая — отвърне чичо Кузмо и настави: — Беха се олучили три-четири години поред една от друга по-пълни, по-сити. Наспорил беше господ, хем бол, хем отбрано. У зърно ли погледнеш, подуло се, наедрело онова зърно като дренка, па се лъщи, лъщи — също жълтица! У живина ли погледнеш, всеко се оправило, всеко се нагоило, *море гледаш, за едната хубост.* Пружиш ръка, та сегнеш да хванеш некое ягне над опашката, а пръстите ти утънат у месо и у лой като у памук. Ех, брате, от бога си е речено: „Хаир у берекет, па това си е.“ *И псетата, бре, що са псета, па и они се радват на берекетлията година,. . . и като им провървя тогава, като на старойня на свадба.* Та да си дойда на приказката: беха се напоточили, рекох, три-четири години все пълни, върховати. Мола Мутиш бег дойде у село, па простре алено седжаде под ореха, при кулата, запали чибук, па ни събере край него и подземе:

— Аллах-шюкюр, пак берекет, а?

— Ех, бего, весели ти очи, широко ти сърце.

— Еваалах, олум, еваалах! Артърмак има, а?

— Има, бего, има, сполай на бога, има и за тебе, има и за нас, па има и да артише; кога бог рече да наспори, а он наспорва по боговски!

— Е па какво имате умут да чините с артърмака, а?

— Па и ние си хесапиме това между назе си, па рекохме да сакаме от тебе изин, ако бива, санким, ако е и тебе кабул, та да попродадеме артърмака, па да посчукаме некоя църквица знаеш, колко да е, какво да е, все е вера, дума се, па всеки човек по верата и по закона си! Та и ние меркаме, като го е дал бог, а оно да си направиме църквица, та да му благодариме за берекето и да има къде челяд да се моли за здраве на добри хора и на добри господари!

— Аферим бре, синко!. . .Машалаах!. . .Валаах, биляах, паметно сте се сетили. Всеки човек требва да си варди верата и закона. Човек без вера е бре, синко, кладенец без вода; наместо бистра вода у него се развъждат жаби, гущери и змии. Така се въдят и греховете у безверния човек, а греховен човек, олум, и за себе зарар, и за хората таксират! Който човек не верва у бога, он е като дърво без мъзга: — ни листа пуща, ни плод връзва! Кой е видел по света дюната да има хаир от сухо дърво? а — това: направили ли сте добър хесап, дали ще ви стигне, що ще изкарате от артърмако, та да доизкарате църквата си, а?

— Е па оно, бего, ете ще гледаме, колкото се може, да стискаме, та дано се изкара; оно знаеш, според чергата и крака ще пружиме.

— Така, олум, така, ама добрата работа не бива да се оставя насред път. Като сте сторили умут, нека е на хаир, ама и я сакам да ви помогнем у тая работа: що че кажете, бива ли, а?

— Е па оно, бего, като сакаш и тука севаб да сториш, оно ние що чеме друго, нало: ти назе, па бог тебе.

— Аллах версин, олум, аллах версин!. . . За добра работа всеки човек е борчлия да помага; така пише у божия китаб, така учи и мене и моят закон. Па я хесапим да отдвоите третото зърно от моя дел, па да го притурите при артърмака. Колкото гора ще ви требва за керестере, я ви давам изин да сечете от горната кория, що е над Тополовеца, а колкото за

камъне, ще си прекарате от нашето горно каменище, що е под голата чука, *па пак ако стане нещо ихтиза, вие недейте забравя, че Мола Мутиш бег е ваш господар, па какво да е, я че му колая намерим.* Що че кажете, харно ли е така, а?

— От това по-харно, бего, само един господ.

— Харно, олум, харно! Вие чаластисвайте по вера, по закон и по правица, па и господ че да чалъстисва за вазе!

— Амин, дай боже!

Така си посборувахме с бего, па он изтърси пепело из чибука, стана от аленото сиджаде и си влезна у одаите в кулата. Ние се събрахме после селски, па се сговорихме кой какво и що да прави и да чини, па— за шест месеци изникна църквата ни у селото, каквото що я видиш. Кога се свърши, а ние няколко души от село станеме, та у град, при бего. Кажеме му, че църквата ни е готова, па по адето и по верата ни требва да повикаме владиката и да я освети. Мола Мутиш бег се позамисли малко, па ни дума:

— Я че се видим с деспот ефенди, па че се анашем за тая работа. Вие сега станете, па си идете у село, па да заколите от моя обор три угоени юнци, двайсет-трийсет ягнета и да се приготвите за сбор. За Петровден и я че бъдем у село и деспот ефенди че бъде у село.

Така и биде. Станеме ние, та у село. Приготвиме всичко, каквото що му е ред по адето и по законо. Къде икиндия, пред Петровден, долетеха у селото две кочии. Из едната излезе Мола Мутиш бег, а из другата — дедо владика. Посрещнахме ги, поклонихме им се, па ги изпратихме до беговата кула, където кундиса и владиката на конак като гост на нашия господар. На заранта, преди да почне освещението на църквата, Мола Мутиш бег изпрати, па повика при себе си дедо Станко и дедо Върбана, па им дума:

— Етѐ, олум, я се допитвах до деспот ефенди, па он ми даде изим да направим тоя поклон на ваната църква, па повиках вас като по-стари хора да ви теслимим у ръце тоя аманет. — При тия думи бего предаде у ръце на старците едно сребърно кандило със сребърни синджире. . . Може да има ока-ока и половина сухо сребро!. . .Тѐ, кандилото е и сега у църквата, виси пред самия олтар, ако не вярваш на моите думи, влезни у църквата, па го виж и се прекръсти!. . .

Дедо владика освети църквата, а през денят събор, веселба, софри, хора, свирни. . .не мога ни да ти го изкажа! Сво село пременено, всеки у лицето весел, всеки насмен, а младата челяд завъртяла онова хоро, па играят, па скачат, да речеш, че и не допират с ноги до земята. Дедо владика седнал рамо до рамо с нашия бег на чардака, па гледат, че свето е весел, па и они се радват. Такива добрини е правил на селото нашият бег, бог да го прости, па само това ли е?. . .Това е правил за цялото село, ама по башка — по башка на тогова, на оногова. . . Колцина са селемет виждали от него у нужда, колко севати, колко хайрати. . .това никой не знае и да ти изброи!. . .Изпадне ли некой у нужда, все при бего тича. Загуби ли некой у търговия, па се забърка, та не може да изплива, пак при бего тича. Къща ли некому изгори, добичета ли некому измрат от чума, зор ли нещо види некой от забити — все при Мола Мутиш бег ще иде и все он ще намери колая да му помогне!. . .Хеле пък що беше каил да направи севаб, та да се задоми некой сиромах или некое сиротинско момиче?!. . . с това артък, най-голем хаир правеше. *Между многото други такива хаире,*

що ми разказа чичо Кузмо Радойкин, че е правил колаковският господар, аз ще ви разкажа само един, па по него ще се досетите и за другите хаири, към които доброто сърце на Мола Мутиш бег го е теглило да го прави.

Ще ви разкажа един пример, както съм го чул от чичо Кузмо Радойкин, а вие по него ще се досетите и за другите добрини, що е правил Мола Мутиш бег на мнозина от селото ни.

* * *

На средопът между града В. и селото Колаковци е разпростерено на двата брега на реката Липовица хубавото селце Буриново.[1] Където има село, там има и хора. Между хората има и стар, па има и млад. Има млади хора без мерак, па има и по някой с голем мерак на сърце. С такъв голем мерак на сърцето беше и Нино Лалин, едничкото чедо на стрина Лала, що остана вдовица на чичо Рангел Калаузина. Сиромах Нино! Да е да погледнете през некоя дупка що кахър се е набрало на душата му, и вие бихте го аджедисали. Свива се сиромахът под болките на своя кахър, топи се от своя мерак, що чопли като някой червей сърцето му, топи се, топи *като вощеница и масло на припек,* като восък на огън. А ако искате по право да говорите, язък е за момчето, *бога ми, казвам ви, че е голем язък,* момче хубаво, тънко, па високо; а онова лице на него, като че с *шарена перашка* писано. Под къдравите му черни като смола коси се опнало онова хубаво високо чело. Под свитите му вежди светят две ясни, кротки, умни очи *като два джаваира.* Погледът на тези очи се впил някъде, хей там под синьото небе, па и вихрушка да си, пак не можеш го стигна. . .И има право да бъде замислено момчето. И ти да си, побратиме, на негово място, я бих те питал дали нема да се замислиш и залишеш, като имаш севда на Танка дедова Джурова, едничкото момиче, що е почнало от лани да се момува в къщата на дедо Джуро баш кнезо. А Нино Лалин гори от севда за дедовата Джурова Танка, па ще ви кажа, ама между нас да си остане, да не би да излезе некоя дума за момичето, па и Танка дедова Джурова отдавна е бегендисала Лалиния Нино. Тръгне вечер по месечина Танка по градината като некоя кошута през гора, па се спре при босилека. Откъсне стърчец босилек, помирише го и се загледа у къдравите му листчета. Гледа Танка закъдрелите листчета на босилека, па си мисли на други едни къдри, черни като смола, що са всеки път надвесени над челото на една хубава, хубава мъжка глава. *И грош да ми дадете пак нема да ви кажа чия е тая хубава глава, зер ще побера такъв грех на душата си, та да ида да издам момичето.* Пак тръгне Танка по градината, па се спре и приседне на тревата под старата дуня. Приседне Танка на тревата, подпре с длан чело и впери очи в накитеното със звезди летно, хубаво небе. Светят ония звезди, светят, па треперят, треперят, като че си шепнат нещо, ама. . .шт! Разбира Танка какво си шепнат, ама зер пак искате баш и на вас да го каже? Майке! Току-що не би ви го казала, като че не знае Танка кое е за казване и кое не е за казване. *Трептят ония звезди по небето, шават, шептят, ама Танка и не*

[1] У М. Георгиев. Цит. съч., т. 1, с. 370, следва: „В това село имаше един момък с голем мерак на сърцето." Така е и в сп. „Бълг. преглед".

гледа на всичките. Она тражи на небето само две. Них знае, них ѝ обича, па затова них и тражи. Ей ги е е е там, над кумовата слама, малко по-надесно от вечерницата, под самата ралица и самодивското гумно. Намери ги Танка, намери ги, па се загледа у них. Трептят Танкините звезди, светят като безценни камъни. Нейните звезди са по-ясни, по-пъстри от другите. И кога трептят, като че по-ясно трепват, и това, що шептят, и от шепненето им Танка ѝ разбира. Знае она две очи такива ясни — и по-ясни, такива бистри — и по-бистри, па според них она се е научила да разбере и на звездите какво си шепнат, когато трептят. Питайте ме и сто години пак нема да ви обадя на чий очи приличат ти я две звезди, на които Танка гледа на небето и на които така харно разбира, когато трептят и си шепнат. Та и защо ще ида да ви обаждам, нали ви казах, че не искам да се рече, че от устата ми е излезнала лоша дума за момичето.

„Ух, божке ле, божке! Като ме не дава тате за него, по-харно да мога да умра, па да стана и я звезда, па и он да стане звезда, па да сме си заедно там некъде, у некое кюшенце на това небо, па да си трептиме, да си шепнеме, да си другаруваме дваминка рахат-рахат, далеко, далеко от тате, от хората, от света, от тоя лош свет, дека се всичко с пари, с имане купува и продава, всичко, всичко, па дори и севдата. . .пустата моя севда!, пуста орисница.“[2]

Така се оплаква пред звездите Танка дедовата Джурова, оплаква себе си, оплаква своята севда, своята орисница, оплаква всичко онова, що е сънувала и бълнувала сладко-сладко за своя живот на този пусти, грозен и студен свет, в който хората са измислили проклетите пари и пустото имане. Пусто, клето сърце Танино! *Свило я, па я стега, стега тука, нѝ, под сърцето, а из очите ѝ се заронили, па като некои маргарити се търкалят и ония сълзи по хубавото ѝ лице, що прилича като цветът на прасковите, и капят като роса от листата на върба желуша: кап, кап, кап. . .! Сирота Танка дедова Джурова!*

Както беха още росни хубавите сини, бадем-бичимлии очи на Танка, тя метне поглед накъде стобора от градината, гдето нещо се пошушне, и стана у лицето алена като вишна ранозрейка. Пред самия стобор трептеха ония две звезди, които Танка гледаше на небето. *Боже, боже! Наяве ли е, насън ли е? Зер звездите слизат някой път на земята? Ама не е, това не са същите звезди, тия са по-ласкави, огнени, по-светли, по-блескави, тия греят по-умилно, по-благо! Като греят и затрепват, затрепват, па и сърцето. . .Танкиното сърце се посви, посви, па я разпусне, разпусне, а по гърдите ѝ се разлее нещо хубаво, нещо благо, па ѝ стане умилно, умилно. Стори ѝ се, като че се къпе у некоя хладка водица, а у нея разпиляни цветя и трендафил, и зюмбюл, и момина сълза, и босилек, и зъмбак. . . па и мерише, мерише, па се занела и омайва от хубавина!. . .Разбра Танка какво шепнат звездите, когато трептят, па затова разбра лесно и нащепота на тия звезди, що трептяха край стобора.*

---

[2] Зачеркнато в ръкописа „дедовата Джурова“.

— Танке! — чу се шепот откъм стобора, гдето блещукаха двете звезди.

Танка изведнаж трепна. . .Виждали ли сте как лети зажаднела кошута, кога съгледа отдалеч бистрите струи на некой извор? Виждали ли сте как се хвърля дете бозайниче в прегръдките на майка си, когато отдавна не е било накърмено? Така полете и Танка дедова Джурова към стобора, така се хвърли и она в прегръдките на Нино. . .Знаете ли как се увива лоза около клонките на бора? Знаете ли как се уплита вилината коса около стъблото на детелината?. . .Така се увиха, така се прегърнаха Нино и Танка.

Оставете ги на мира, барем потайно да се прегърнат. Нека се порадват, нека се помилват! *Милването на младите е най-чистата молитва, която излиза от човешките сърца и се носи право там горе над звездите, над самото небесно кубе, пред престола на създателя. Оттам, от своя престол, той вижда хорските сълзи и знае как да ги изтрива от очите на онези, които чрез своята чиста, непорочна, възвишена любов шепнат най-топлата, най-искрената молитва, която ангелите събират по световете и я носят на небето.*

Не смущавайте сърцата на младите!. . .Не заглъхвайте туптенето на техните сърца с човешките опаки и неблагопристойни приличия, които са измислили на тоя свет хора без сърца, за да извърнат наопаки природата, за да развръзват това, що е вързано там, горе. . .на небето. . . Не взимайте хладните, ледените човешки разсъдъци за аршин, с който да мерите силата, която излиза от небето и се връща пак на небето!. . . Земното нека стои при вас, на земята, а небесното оставете на грижата на самото небе!. . .

Не пресичайте целувките на младите, които из две уста шепнат една молитва. . .молитвата на любовта!. . .Ето нà. . .и звездите се затаиха, и те вече не треперят, и те се молят богу да отлекне в гърдите на младите, да умири пламъкът, който тъй буйно жари, пече, изгаря кръвта, що блика от техните наранени сърца!. . .

Ето и ветрецът, що клати върховете на ония борики там, ето и той се притаи, и той се спре, и той притихна! И самият ветрец не ще да пошавне само и само да не издаде младите, да не оскверни техната молитва — молитвата на любовта!

Не натяквайте на славея, че не спира своята нощна песен! Оставете го, нека си той пее! С песента си той няма да смути залюбените в тяхната молитва. Той ще я ободри, той ще я съсили, той ще я възвиси. Зер може славеят да пее за друго нещо освен за любов? С песен за любов замръква, с песен за любов и осъмнува!. . .Могъл ли е бог да изпрати по-добър глашатай на любовта освен славея?. . .Затова е изпратен, това и прави!. . . Оставете го, нека пее. . .Малко ли хора има на земята, що знаят само да мразят?. . .Оставете славея, барем той нека ги научи малко и те да привикнат да обичат.

Нино се допрел до гредата на стобора, преметнал левата нога през десната и изпружил своята десница. До рамото на тая десница Танка наслонила своята глава, а левицата обточила около тънкия кръст на своя левент. Росните трепки на Танкините очи затрепераха като крилата на некоя пеперудка и като опре тя своя умислен поглед към Нино, запита го:

— Ходи ли стрина Лала при чичо Вучко да му дума?

— Ходи — отвърна Нино и издъхна из дън сърце.

По самото издъхване на Нино Танка можеше да се досети, че ходенето на стрина Лала при чичо Вучко е било на ветъра, ама пак притисна гърди и се пресили, та запита:

— Па какво?

— Нищо! Никаква файда.

— Какво нищо?

— Ходил чичо Вучко при дедо Джуро, думал му, кандардисвал го, ама он опнал се като каиш, па — ни за реч! „Не можем, рекъл дедо Джуро, да си дам детето у немотна къща, па утре да стане ихтияч и за кора хлеб и да остане и без парцал на гърба си! Да вземат да сочат хората с пръст у нея и да думат: „Тѐ, това е дъщеря на дедо Джуро, а ходи гладна като църковна мишка. Нито ѝ теле мучи у обора, нито ѝ ягне блее у кошара, а може би нито ще ѝ петел запее на бунище!“ Кам да има барем един чифт волове, да има некое и друго парче топрачец, некоя и друга овца, барем колко за вълна, за прежда в къщи, ех, иди-дойди. А он? Гол като тъпан? Ни го е у нива, ни у ливада, ни у лозе, ни у живина, ни у нищо. За една кора хлеб, дума се, да изкара за себе си и за майка си — и за нея ще тръгне да хлопа по чужди порти! Чуждо ще оре, чуждо ще жъне, чуждо ще откарва, чуждо ще докарва. Че го било теглило сърце по чедото ми и че и на чедото ми теглило сърце, каже, по него, та що от това санким? Кому ли и за какво ли не го тегли сърце, ама гола обич без хлеб — като черепня без погача.“

— Е па що му не е рекъл чичо Вучко, ако ти немаш, он има, па баща ми е, нека даде мене, па като има за мене, оно ще има и за тебе.

— Рекъл му, какво да не му е рекъл!

— А он?

— Он? Хм! Он знае на всека дупка деветдесет и девет клинци да забие, па пак ще я затисне! Майке! Дедо Джуро не знае да отвърне джуван!

— Е па какво му е рекъл? — запита Танка и джуните ѝ пребледнеха *като черупка от яйце.*

— Какво му е рекъл? Какво ще му рече? Рекъл му, че он не е сарафин, та да има готови пари да брои, а що има по нещо имовина, оно, дума се, рекъл, не е ни негова, а на целата задруга, па не може, рекъл, да си развали задругата, да разчупършука триесет-четириесет души хора да дели от имовината, та да могъл и на тебе да отдвои пай! Почне ли, рекъл, една погача да се начупва, оно измий си вече шаките от нея.

— А чичо Вучко?

— Чичо Вучко, като чичо Вучко!. . .Замлъкнал, *като че го* е *ухапала оса за езикът, па станал и си пошел.*

Долната джуна на Танкините хубави устица затрепера като струна от гусла, па с дрезгав глас, като че я некой стегнал за гушата, промънка нажалено:

— Е па сега?

Така запита Танка своето либе и маргаритите захванаха да се ронят из очите ѝ и да се търкалят по хубавите ѝ странички, що беха пламнали като некой божур. Рони ги сирота Танка, а Нино я глади по челото, придумва я, теши я:

— Недей, пиле, недей плака, недей ги рони кървави! Добър е господ; добър е за света, па ще бъде добър и за нас.

— Я знам, че е добър господ, ама хората, Нине, хората са лоши. Они са зли, они са пакостни, като че сърцата им са се вледенили в гърдите им, па хич и не ги заболяват нихните пусти, ледени сърца, когато правят злини на света! Що сме им, санким, скривили? С що сме им прегрешили, та сакат да прережат нишката, която свързва твоето и моето сърце? Пусти имот опустел! *Защо го е оставил господ, та да си калят хората ръцете по света с него и да си трупат грехове на душата?*

Танка захълца. Сълзите я задушиха и тя притисна своите оплакани очи на Ниновите гърди. Нино пак почна да я теши, но лесно ли утешава човек, който и сам има нужда от утеха. *Та зер на Ниновите гърди не тежеше, като да бе сложил некой върху них цел воденичен камък? Зер Ниновото сърце не се свиваше от болки, като че да бе го захапала за сърце змия усойница?. . .*И нему тежеше, и него болеше, *и нему беше и мъчно, и жално, и тежко,* па ако питате по право, и нему му се плачеше. Ех, как би заплакал, как би ги заронил и Нино, от едри по-едри, *от кървави по-кървави,* ама стега се, пресиля се, та нали е пусто и върло мъж, па какво ще ревне да реве. Ни би било у ред, ни би било по прилика.

Притиснал Нино Танкината глава на гърдите си, глади я с длан по чело, а неговото чело гори, па го сева, сева у глава, като че главата му ще се пръсне от мъка и от мисъл. Мисли Нино, мисли. Боже, какво ли му не иде на мисъл? Мисли да накара Танка да му пристане, ама — бегай враже през жарава—зер би могъл да кайдише Нино на такова нещо? Та баш и Танка да го кабули — а знае си Нино, че само да ѝ рече, она и на това ще стане каил, *ама баш и да го кабули Танка* — он не требва да го кабули. Зер не знае Нино, че дедо Джуро ще ги прокълне? А с бащина клетва на врат как се събира къща и дом? Как се свива гнездо? Бащина клетва е това, не е шега. Ще те чака, чака, па ще те издеби баш кога ти е най-мило, баш тогава ще клюцне змията със своите отровни зъби на сърце. Знае го това Нино яко харно, слушал е от хора, що са теглили и патили, па не ще Нино да носи клетва бащина у къщи. Да може некъде да спечели изведнъж от нещо, мисли си Нино, ама от що, врага, може да се спечели честно и почтено? Зер се така лесно печели имот? Таман сега, у тия кесат години, ще пойдеш, та ще и спечелиш? А колко за друга печалба, ако, санким, рече Нино да тури лице под нога, па хич да не пита сърцето си за такава печалба, на Нино и на мисъл не му иде! Та и що ще му, санким, такава печалба, като ще си погази лицето? По-харно нека се цеди капка по капка кръвта от сърцето му, ама само тука нà, на челото, само тука да е чисто, да нема леке, хич, хич, никакво леке!

Къщната врата у дедови Джурови скръцна и хлопна, та се отвори. И Нино и Танка трепнаха като орлови пилци, кога видят, че се надвеси змийска глава над гнездото им. В един миг Нино притисна Танка на своите юнашки гърди, целуна я по челото, прошепна ѝ „добър е господ" и се прехвърли отвъд стобора, без да тропне, без да шушне! Танка посви полите на сукмана си, за да не шумти низ шумолака, па тръгна дебнешком накъде задната врата на къщата. Върви, а едвам допира ноги нàземи, също като да е некоя катеричка. *По едно време, като пристъпваше леко, леко, Танка усети, че ѝ мерише на босилек. Наведе се, та се позагледа и съзре, че е нагазила посред самия босилек. Танка откъсна два-три стръка от него, бодна го в пазвата на елечето си и като подбра пак полите на сукмана си, отлете зад къщата като някоя сянка. Да се беше спряла Танка дедова*

Джурова — да погледне своите две звездици, които тя милееше да ги следи как трептят на небето, щеше нажалена да види какъв чърн, тъмен, грозен облак се беше надвесил пред тях и ги беше помрачил!... По-харно, че не видя черния облак! Зер не ѝ стига грозотата на другия облак, що затули другите две звезди, там. . . зад стобора?!

Танка се беше скрила вече зад къщата, когато дедо Джуро излезе на чардачето и метна своя вълчи поглед, та изходи с очи целия перваз на стобора. Нека си гледа! Кому що е грижа, че бил гледал! Ягнето си е у обора, а вълкът нека ръмжи колко иска по мрачината.

Танка приседна на постилката си и започна да разкопчава своето елече. Разкопча три копчета, кога на четвъртото. . .нещо се изтърси от пазвата ѝ и тя пружи своите тънки пръстчета, та улови босилковите стръкчета. Танка завърте между пръстчетата си босилека и се загледа в неговите къдри листчета. Загледа се Танка в къдравите листчета и подигна ръка, та допре тия листчета до своите мерджанови устинца. Целува Танка къдрите на босилека, а на умът ѝ съвсем други къдри, не зелени, а черни като смола! Тежка въздишка се откърти от Танкините гърди! Въздъхна Танка и метна поглед към кюшето, където беше иконата на света Богородица. Пред иконата виси на три телени нишки кандилце, на което слабия пламък пак осветяваше доста ясно лицето на светицата. Танка спря погледа си право в очите на тая светица и стори ѝ се, като че очите на иконата бяха също като живи и гледаха право у Танка. Гледаха я тия оживели очи с един поглед благ, умилен, топъл, като че искаше с тоя поглед да стопли нараненото Танкино сърце. Танка пак поднесе босилковите къдрави листа до устните си, целуна ги и метна повторно жалния си поглед към оживелите очи на иконата, като да искаше да каже: виждаш ли, майко божия, колко го обичам, а пък тия хора сакат да ме разделят от него!? Сега се на тебе моля, барем ти ме закрили и недей оставя злите хора да правят такъв грех. . .недей ги оставя да разпарят повече това мое изранено сърце!. . .Тая нощ Танка е преспала с недоразкопчано елече, с босилкови стръкчета в ръка.

Сирота Танка!

* * *

Кръчмата на дедо Тало в село Буриново беше на най-хубавото място и най-хубавото здание в целото село. От горния кат на кръчмата, над самата река Липовица, е надвесен един чардачец, от който можеш изгледа целото село, дори и кошарите му. Щом климне слънцето след пладне на педя, педя и половина на запад, хубава, дебела сенка обхване целото чардаче и затова през туй време — лете — на това чардаче е най-хубавото място за седене. Скрит в сенката, разхладен от хладовинката, която иде из реката, пополегнал на някоя селска черга и облегнат на възглавни цата, не ти остава, освен да чиниш кеф и сеир. Шумоленето на реката, чуруликането на лястовиците, които сновят като някой стрели налево и надесно, и клатенето на върховете на хубавите тънки, вити тополи, насадени край Липовица — всичко това те унася, омайва те, като да те приспива и пренася в други светове.

На това чардаче отпочиваше от големата жега Мола Мутиш бег втория ден, откак Нино и Танка се виждаха при стобора, до дедовата Джу-

рова градина. Бегът беше тръгнал за своето село,[3] па силният летен пек го накара да се отбие и да си почине на чардачето при дедовата Талова кръчма.

Мола Мутиш бег запали чибука, навел се над пармаклъка на чардачето и се загледал в буйните пшенични класове, що покриваха като некой големи, големи килими крайселските ниви. Позлатени от слънчевите лъчи, подухвани от тихия ветрец, върховете на класовете се навеждаха и изправяха, като че да беха се разлюлели талазите от некое златно море.

Мола Мутиш бег размишляваше върху божата наредба, която е отредила такива чудни работи, както и това, щото от черната земя да поникне хлеб, който ще насити толкова глади гърла! Той хвана с края на пръстите си своята побелела вече брада и прошепна: „Велик е аллах!. . . Велики и чудни са и неговите дела."

Замисленият поглед на бега се пренесе неусетно от нивите и се спря на отсрещния брег на реката, между дънерите на две тополи. Но бегът не гледаше нито тополите, нито брега, а окото му се беше спрело на един млад рибар, който беше хвърлил в реката въдица, привързана с канап за един дълъг прът. Нещо чудно, нещо особено имаше у тоя рибар, което накара бега да спре на него своя поглед. *Чуден му беше рибаря и като човек, и като рибар. Като човек рибарят учудваше бегът със своя строен ръст и със своята мъжествена красота. И къдрите, които беха надвиснали над високото, опнато чело, и хубавите големи черни очи, от които се отражаваше един особен блясък,. . . блясък, който те омайва, който те привлича, който те кара да го обичаш, без да знаеш защо и за какво трябва да го обичаш, па и самата благост, самата кротост, която се разливаше по неговото лице — всичко това се стори на бега като нещо по-друго, от каквото е у другите хора. Като рибар.* . . Рибарят се показваше чуден на бега със своята небрежност, с която се отнасяше към своята работа. И наистина бегът забележи на два-три пъти как канапът се опиняше и клатеше от играта на рибата, която бе закачена на въдицата, а рибарят, който държеше прът в ръка, още не усещаше, че се е уловила рибата! Бегът намисли да мотри и по-нататък този чуден рибар, та да види кога ще се сепне той от своята залисия и извади уловената риба.

Дълго време седя Нино с вперени очи във водата. Вперил очи Нино във водата, ама нищо не вижда по нея. Нито вижда големия воден паяк, който със своите дълги крака се плъзгаше по водната повърхност да гони мушиците; нито вижда как некоя рибка мушне своята малка главичка, надуе некое мехурче и плесне със златоперната си опашка, па пак се гурне у реката; нито виде как една лястовичка прелете над самата водна повърхност, клъвне с клюнчето дългокракия воден паяк и отлете в един миг; нито пък виде как се биеше и плескаше във водата червеноперката мренка, която беше глътнала въдицата, що бе хвърлил във реката. Гледа Нино, а нищо не вижда! Очите му вперени във водата, а мисълта му хей там при стобора до дедовата Джурова градина. Там му е мисълта, там му е и сърцето! *Зер човек без мисъл и без сърце може да гледа? Както са очилата без очи, така са и очите без сърце!*

---

[3] В цит. съч. (т. I, с. 375) е прибавено „Колаковци".

От минута на минута любопитството на Мола Мутиш бег все растеше повече и повече, *най-после той не изтрая*. „Аджаиб момче“ — разсъждаваше в себе си бегът. — Да е серсем — не е серсем! У серсемите хора нема такива очи! Хел-хелбете, това момче ще е угрижено у нещо; голем съклет требва да има на сърцето си, та е толкова залисано.“ Най-после бегът не можа да изтрае. Той плесна с ръце и извика: „Ахмед, гел!“ Сеизинът се изправи пред бега и той му поръча да повика дедо Тало. Ахмед излезе и след една-две минути дедо Тало, малко прегърбен, се наведе пред бега и го запита:

— Какво ще буюрдишеш, бего?

— Познаваш ли това момче *хей там между тополите*, що е хвърлило там въдицата в реката!

— Па познавам го, бего, какво да го не познавам. Нашенче е, оттука е, от Буриново. Ако помниш Рангел Калаузина, що ти събираше едно време кози по Загорето, негово е това момче. Току това момче и имаше, ама етѐ, не биде жив, сиромахът, бог да го прости, да го отчува и отгледа, нало остана сираче на седем-осем години, па сега само чаластисва и за себе си, и за майка си. Ама са зюгюрт, нà, дума се: докълцали са до троха. Ходи като аргатин, та работи ту при тогова, ту при оногова, ама чуждо да работиш, нали знаеш?. . .

— А инак дали е некое добро момче?

— О, бего, колкото за това, от харно — по-харно. Разумно, па кротко, па вредно на работа, вредно, със злато да го мериш, па пак ще е по-скъпо. Само това, нали ти казвам, немотията го е натиснала, па не може момчето да беджерише и — вер-селям. Барем да се беше съчувало от баща му некой топрачец, пак иди-дойди, а оно: ни го е у топрак, ни го е у волове, ни го е у пари — ни го е у нищо.

— Задомено ли е?

— Не е, не е! Къде? При тая немотия лесно ли се върти къща и дом? Богаташко момиче нече му дадат, оти е немотен, а пък сиромашкото и да го вземе — що че му? Сега барем две гърла, какво и да е, намира им се колаят, ама като станат повече, тогава ударя на зор.

— Я молим те, прати некого да го повика малко при мене. Имам ищах да се поразговорим малко с това момче.

Дедо Тало слезе в кръчмата и прати едно от момчетата да повика Нина, *и му каза, че Мола Мутиш бег го чака горе на чардака да се поразговори нещо с него. Нино се позамисли малко: като защо ли го вика бегът, но когато дедо Тало му каза, че бегът е търгувал с баща му и че той му е вършил калаузлък, Нино, без да се бави, отиде при колаковския господар. Той се изправи пред него,*[4] скръсти ръце на гърди, каквото що си знае, че е адет, поклони се и продума:

— Ти си буюрдисал, бего, да дойда при тебе, па етѐ, я дойдох!

— Хош-гелдин, дели-канли! — Бегът имаше адет да вика на всички млади хора „дели-канли“. — Какво ти е тебе име? — запита го бегът.

— Нино.

— Чий Нино?

— Нино Рангелов.

---

[4] „Ето такъв беше Мола Мутиш бег, колаковският господар, пред когото сега се изправи Нино“ — този текст е прибавен в цит. съч., т. I, с. 382.

— На кой Рангел?

— На Рангел Калаузина.

— Машаалах, олум! Я знам баща ти. Търговия сме чинили с него едно време. Харен човек беше! Намузлия човек, тертеплия човек, прав човек. . . Я такива хора бегендисвам. Е, кажи ми бре, синко, ти как се гечендисваш?

— Е па какво да речем, бего, малко кътлък, малко зор, ама етѐ, сполай на бога, пак живориме по нещо!

— Стопанка имаш ли си бре, синко?

— Немам, бего, па кой знае дали ще мога и да имам! — така отвърна Нино, заклати глава и една неволна, неусетна въздишка излезе из неговите гърди. Тая въздишка не можа да избегне от внимателното око на Мола Мутиш бег, та затова той запита с нисък глас и с вперен поглед в Ниновите очи:

— А некоя севда, некой мерак немаш ли бре, синко?

Нино наведе очи, поизчерви се и замлъкна, като че го оса ужили за езика.

— Кажи, олум, кажи; мене можеш рахат-рахат да кажеш. Я съм бил дост с баща ти; дума се, като мое чедо да си, па ако има нещо колай на твоето ухке, а я, валаах-биляах, моята лакърдия ти давам, че съм каил да ти сторим ярдъм.

— Ех, нема лесен колай, бего, нема. Да би имало колай на моята неволя, оно би требвало я да го имам тоя колай. И да имам севда, бего, що че ти я казвам, като от нея ме раздели пустата немотия, па на такава болка черът е много скъп!

— Слушай, олум, голем залък глътни, ама голема лакърдия недей казва. Имането и немането е у божи ръце. Откъде знае вечерта какво носи утрото. Ти недей дукундисва бога с лафа си. Който е направил зрънцето житно, он е направил и земя, та да има къде да проникне, да израсне и да узрее. Който е турил рибата да живее у водата, он ѝ е направил и мехур, та да може да плива у нея. Зер ти мислиш, че на тоя свет върви всичко така нà: ни сатан билир — ни алан билир? Йок, кузум, йок. Всичко по света е с тефтер и с хесап. И рахатлъкът и гайлето, и имането и немането, и доброто и злото — все с хесап става.

Излека, с колайлък, със сладки думи, Мола Мутиш бег кандърдиша Нино да му изкаже своята неволя. Всичко му изказа. И как са се бегендисали с Танка, и как им тегли сърце един за други, и как са пращали чичо Вучко да му дума на дедо Джуро, а как дедо Джуро се опинял като каиш, та не дава — всичко, всичко, целата неволя на Ниновата и Танкината севда от игла до конец и от конец до конопец.

Мола Мутиш бег допрел върховете на пръстите си до своята брада, па хем я приглажда, хем слуша какво му разказва Нино. Кога Нино свърши лакърдията си, бегът опре остър поглед у него, па му продума:

— Нещо ще те попитам, ама сакам право да ми отговориш. Тури попешин ръка на сърце и ми отговори: дали бегендисваш дедовото Джурово момиче, че имаш севда на нея, или повече го бегендисваш, че е дедова Джурова дъщеря?

— Я никога не съм лъгал, па и тебе нема да те излъжа, бего. За севда я бегендисах, а не че е от имотен род! И на черни цигани да беше момиче, пак такава ще ми е севдата. Това ми е на сърцето, това ми е и на езика, па това ти и отговарям.

— Аферим, кузум! Сега и я че турим гърбина на дедовата Джурова порта; я че ти станем сват, па ако съм я Мола Мутиш бег, ишаалах, още тая вечер ще ти донесем като у чевре вързана твоята севда. Ти сега, олум, ако сакаш риба, риба си лови; ако сакаш заек — заеци лови;ако сакаш врабче — врабци лови. Иди сега, та си гледай кефа, па като стане еция, а ти дойди тук при мене.

Нино целуна на стария бег ръката, пак се поклони със сгърнати ръце на гърди и слезе от чардачето като треповен. Нещо му чудно, нещо му бамбашка на сърцето! Такова нещо помни Нино, че само два пъти е усещал на сърцето си: веднъж, когато пръв път като момък е ходил да се комка, и втори път беше, когато пръв път целуна Танка по челото.

Мола Мутиш бег пак плесна с ръце и извика:

— Ахмед!

Ахмед се изправи като свещ пред своя господар.

— Свали хамовете от конете — заповеда бегът на Ахмеда, — заведи конете у яхъра, намести каруцата под шатрата, изнеси агърлъка из каруцата у моята одая; днеска нема да ходим на село, тука ще пренощуваме.

Ахмед направи с десницата си дълбока темена на своя господар и тръгна да изпълни заповедта му. Но Мола Мутиш бег му извика:

— Дур! — и Ахмед сви ръце на пояс, за да дочака нова некоя заповед на бега. — По-пешин иди долу у кръчмата — заповеда бегът, — та кажи на кръчмарина да изпрати да повика чабуджак, кмета на селото при мене. — Ахмед мислеше, че може още некоя заповед да е забравил бегът, та остана със скръстени ръце на пояса да чака, но Мола Мутиш бег посочи с ръка към мердевена и му каза: — Гид!

След половин час Вътo Кръстин, селският кмет, се изкачи на чардака при бега, който го запита:

— Има ли, кмете, некой у вашето село да продава топрак?

— Е па има, бего! Те и Йото Събин продава три-четири парчета нива и оная дългата ливада, над лъката до реката; па и Мане Пеин продава до него своята нива от триесет-четиресет рала, па може да има и други, ама знаеш, оно требва човек да попита.

— Пеки-и-и! Ами от кого мога да купя некой и друг чифт яки волове за работа?

— Е па най-харни волове за продан има у дедо Джуро, па има и Вучко Лачин, и у Мишо Върбин; колко за волове, ще намериме у село, барем у нас не са кът тая година.

— Харно, и това харно. Сега ние ще идем с тебе, кмете, да гледаме най-пешин воловете у дедови Джурови, па ако там не хареша, тогава ще видим на друго место.

— Е па каквото ти речеш, бего. Ако сакаш, хайде да идем у дедови Джурови.

Пред обора в широкия двор у дедови Джурови изкарани седем-осем чифта яки впрегатни волове и сам дедо Джуро ги показва и хвали на Мола Мутиш бег:

— Ще ти продам, бего, волове, ама, казвам ти, за бога и за вера не са волове, а са аслани. У плуг ли го впрегнеш, па макар било и бразда до колена, ще изтегли равно, па право, право, като по конец! У кола ли го впрегнеш, па макар натоварил и до ритлите, ще вози, като кога че по масло се плъзга. А пък що са мирни, що са кротки.. . нà: и от ягнета

по-кротки. Остен що е, они не знаят! Само им речи „де-е-е“ и они ще тръгнат; речи им „тпру-у-у“, они че станат; речи им „сто-о-о“, они ще стукнат назад. Нали ти казвам, разбират от дума като човек, *също като човек.* А колко да речеш нещо като за кусур я у нога, я у слабини, я у гърди — пази боже; здрави като канара! Те нà, стока е, дума се, я продавам, ти купуваш, пари ще броиш, казва се, па ако малко нещо найдеш кусур, мое е.

Мола Мутиш бег отбра два чифта и попита дедо Джуро за колко ще му ги продаде.

— Какво да ти кажем, бего? Оно всичките, дума се, моя е стока, ама тия, дека ги отбра, ех, право да ти кажа, каймак са на всичките отгоре. Другиму да е, а я от двайсет и две жълтици не бих ги оставил ни до кладенеца да ги поведат, ама колко за тебе, като на такъв добър мющерия — я ще ти ги оставя за осемнаесет. Що? Не са ли евтини? Море бадева са, бадева. Я, ако питаш, санким, всекиму не бих ги ни продал, ама знам, че при тебе ще ги гледат харно; както що са дома научени. А за тези пари воловете са бадева, бога ми, бадева! Знаеш, заради храната е, тѐ, хесапим си, до напролет ще подякнат от юнците, па защо да ги храниш бадева цела зима, кога и така, и така напролет други ще дораснат. Затова ги давам за такава цена, а то инак и за трийсет жълтици пак са евтини.

Мола Мутиш даде и за двата чифта шестнаесет жълтици и дедо Джуро, с една реч, пристана и пазарлъкът се пресече. Бегът изброи жълтиците на продавача, па го замоли да постоят воловете при него, докато прати да ги откарат. Буриновският кмет тръгна да си пойде, но Мола Мутиш бег го спре и го помоли да отиде при Йото Събин и при Мане Пеин, та да ги пита по що би дали топрака си. Като тръгна кметът, а бегът се обърна към дедо Джуро:

— Знаеш ли море, дедо Джуро, че имам и друга работа с тебе?

— Е па че кажеш, бего, па че знаем.

— Я съм дошел сват при тебе.

Дедо Джуро се щрецна, като че го ощипна некой рак за ръката, и опули очи у бега като заклан овен! Бегът пак подзе:

— Така, дедо Джуро, дошел съм да сватосвам един дели-канлия за твоето момиче, па хесапим, ишаалах, че нема да ме отбиеш и да ме направиш резил на старо време. Що че кажеш на тая лакърдия, а?

— Е па я, етѐ, не знам, бего, пешин и пешин кой е тоя дели-канлия.

— Знаеш го, дедо Джуро, знаеш го. И ти го знаеш, па и я че ти го кажем. Това е Нино, на Рангел Калаузина момчето.

Дедо Джуро се втори път щрецна, като че други рак го ощипа за другата ръка. Той сви своите рунтави вежди, намръщи чело, па чешейки се зад тила, отвърна:

— От това тесто, бего, да прощаваш, нема да бъде погача.

— Защо да не стане погача море бре, дедо Джуро? Лошо ли е момчето? Хаймана ли е? Нарафлия ли е? Що му е, санким, та да не бъде, а?

— Да видиш, бего, че за лошо — лошо не е. Не мога да му ям хако. И умно е, и кротко е, и вредно е на работа — що е право, право; ама. . . ама немотно е, па дете ми е, дума се, па какво ще ида да го зачернувам, да го женя за човек, който нема ни кон, ни вол, ни, дума се, една педя топрак. Утре у други ден ще остане чедото ми да гладува по чужди порти, а светът ще почне с пръст да сочи на него, па я това нечем да кабулим.

— Ако имаше нещо имотец, кандисал ли би, а?

— Ех, тогава е друга лакърдия.

— Дали би кандисал, питам те, да му дадеш момичето, а?

— Е па да беше имотничко, дал бих му я.

— Пеки-и-и! Сега я ти казувам, че момчето е имотно. Има три-четири парчета нивица, има една ливада от триесет-четиресет кола сено, има едно парче лозица, па има и два чифта харни, впрегатни волове. Това доста ли е, а?

— Море оно би било доста и отвише, само да го имаше това, щото казваш, ама я нали знам, че нема нищо, що че седиме да се шегуваме.

— Слушай, дедо Джуро, Мола Мутиш бег кога рече лакърдия, он се не шегува. Я ти казвам, че това го има момчето, па требва да ми поверваш на лакърдията.

— Море харно, бего, да вервам, ама кажи ми: тебе ли да вервам, главата си ли да вервам? Като има, покажи ми ги да ги видим, па и я да повервам.

— Пеки-и-и! Довечера по еция ще дойдем с момчето и с неколцина души селяни, па хем ще ти покажа имота на момчето, хем ще пейледисаме момичето. На това каил ли си, а?

— Каил съм, бего.

— Харно! Довечера ще чакаш годежници.

Когато Мола Мутиш бег се завърна в дедовата Талова кръчма, той завари, че кметът го чакаше заедно с Йото Събин и Мане Пеин. Бегът ги покани у стаята и се удариха на пазарлък. Пазариха, пазариха, па пресекоха пазарлъка така: трите парчета ниви и ливадата над лъката Йото Събин продаде за хиляда и триста и петдесет гроша, а големата нива до них и лозето от три хиляди кютюци у горния баир Мане Пеин продаде за осемстотин и триесет и пет гроша. Мола Мутиш бег даде пей и на двамата и им поръча да дойдат заедно с кмето по еция, та да им изброи парите.

* * *

Виждали ли сте как пощръклява некое стадо, кога го нагази злата муха? Така беше пощръклела и женската челяд у дедови Джурови тая вечер. . . Едно снове насам, друго натам!. . . Едно се турило у готвене, друго у месене, трето мете двора, четвърто точи вино у бъклиците и у кратуните и налива ракия у пинтите, а пък пето и шесто, и седмо, и. . . петнаесето, они пък го ударили в разбъркване на раклите. Едната търси чорапи, друга нашивки на сукман, трета ръбци за мъжка риза, четвърта наплетки за пояс; да влезнеш, да погледнеш, па у глава да се удариш — цел дар-мар! И защо ли беше, ще питате, тая гюрултия у дедови Джурови? Хм! Дедо Джуро, като дедо Джуро, нали го знаете, като го поприхванат неговите си, а он повилнее и пощурее, а понекога пък ни го знаеш от що, ни го знаеш от какво, дойде си му кеф, па какво ли не измисли да посака и да затражи. Нали ви казвам: напрасничав човек, стиовит човек. И сега така. Повикал насаме баба Воца, стопанката си, па ѝ дума: „Виж там да заръчаш да се приготви за довечера нещо, че ще ми дойдат мусафири, па може да се случи и годежници да бъдат, я не думам мутлак, че са годежници, ама нека е хазър всичко.“ Баба Воца, зачудена, пооблещи очи и зина да запита кой, що, какво — ама дедо Джуро я изгледа, изгледа,

та я пресече като с бръснач. „Що рекох — рекох, а повече ни гък!“ — завърши своето съвещание дедо Джуро със стопанката си и хлопна вратата, та излезна. Дедо Джуро пусна камъка у водата, а пък баба Воца и нейните етърви и снахи беха талазите на тая буря, що обхвана дедовата Джурова къща! Баба Воца повика при себе си своите по-млади етърви, па им дума: „Вие ще наредите снахите да притъкнат за довечера това и това, оти он ми рече, че може да дойдат такива и такива, па може да стане така и така! Мутлак не се знае дали ще стане, ама нека е всичко хазър.“ Етървите, макар че са етърви, ама са пак жени, та затова и они зинаха да запитат кой, що, какво, ама баба Воца посви рамена и повтори: всичко да е хазър и навреме. И етървите от своя страна всека една повика своите снахи, па им дума: „За довечера да е хазър това и това, оти она рече, че ѝ он рекъл, че ще дойдат такива и такива, та щело да стане така и така.“ Разбира се, че и снахите зинаха да запитат кой, що, какво, ама всека етърва се побрецне, па парено-варено, речено-печено — всека една навреме да е хазър. Какъвто е подухало, такъв е и завеяло!

Разшавали са се ония снахи, развреднили се, разшетали се, а Танка, сирота, узверила се, па сал се чуди: що е и какво е. И хабер биля няма, че он е рекъл на нея, она — ним, а они — на снахите и че всичко това речено и казано все за нея става! Паунка Кръстина, снахата на най-младата бабина Воцина етърва, приседнала при големата плоча край мердевена и чупи с едно камъче орехи на плочата, та да бъдат хазър за кол-питата. Слиза Танка из мердевена, та да отиде в градината, а Паунка я съгледа, па ѝ се насмее дяволито-дяволито, като държи у едната ръка камъчето, а у другата един орех. И по години, и по сърце Паунка най-уйдисваше на Танка у другарство, па затова се и най-много обичаха. Танка се спре при нея, па я пита:

— Какво има, мари драгинко, що са се така узбунили нашите у къщи?

— Зер не се сещаш, мари сестрице? Годежници чакаме тая вечер, па...

Паунка не можа да доизкаже думата си. Свекърва ѝ я извика да отнесе бърже начупените орехи и Танка остана сама при мердевена.

Сирота Танка! *Виждали ли сте как клюмва главичката на простреляна гургулица? Така клюмна и Танкината главичка.* От алена-червена, що беше, у един миг пребледне като кърпа! Паункината вест я прободе в сърцето. Едри, студени капки се нанизаха около бледното чело Танкино! Сърцето ѝ се притаило, па и сама го не усеща ни да шава, ни да тупа. Тя допре рамо до дирека край мердевена, затули с длани очи и едри, горещи капки се затъркаляха по шитата ѝ пазва на сукмана, а оттам закапаха върху студената каменна плоча. Цел рой жални, горчиви, грозни мисли сновеха в нейната глава. Тези мисли се обточиха, нанизаха, уплетоха като некоя паежина, в която тя друго нищо не можеше да види освен един грозен, един кръвопиен паяк, който се втурнал да я запие за сърцето и да смуче, да смуче, дорде изцеди до капка кръвта от това нейно клето сърце. . . Този паяк беше Танкиният баща! И какво друго може да помисли Танка за дедо Джуро? Зер она не знае, че тоя годежник не е Нино? Зер она не знае, че баща ѝ му е рекъл, че е немотен, че е гол като тъпан, че нема ни кон, ни вол, ни педя топрак! Зер она не познава баща си, та да се не досети, че ако бърза да я сгодява довечера, че това прави само и само да пресече на Нино всичките нишки, да го отпъди, да го отстуди от нея, та и она да вдигне ръце от него, да го забрави, да го разлюби. . . Ама нека,

нека я сгодяват, за когото сакат. И Танка знае един колай, та да им пресече нишките. Знае она къде е най-дълбокият вир у Липовица, па жива могат да я сгодяват, ама ако бива мъртва да се венчава, нека я извадят из Липовица, па нека я венчават.

Танка и не помисли да запита кой ѝ готвят за орисник. Та и що ѝ е да пита? Нали не е Нино? А други, бил кой да бил, ней е все едно! Може и да е Миле Протин, може да е Бале Гогин, може и да е Младен чичин Тошин, все ѝ е едно! Всичките са ѝ сакали китка, всичките е и отбила. Ако е давала некому китки, само на Нино е давала, оти само он е по сърцето, а другите, другите може да са и имотни, и от голем род, па може и затова да са по кефа на баща ѝ, ама за нея са само пелин и коприва!

* * *

Пред чардака у дедови Джурови разтребено, изметено, поляно, па ударило една хладовинка, за едната хубост. На чардака, постлан с чисти черги, седи у кьошето Мола Мутиш бег, облегнат на възглавниците. До Мола Мутиш бег седи дедо Джуро, а до него се наредили буриновският кмет Вато Кръстин, Йото Събин и Мане Пеин. На самия крайчец на чардака, до самия пармаклък, приседнал на едно колено Нино Лалин, който от час на час сегне с ръка, та трие пот от челото си, макар че у тая хладовина мъчно се изпотва човек. Тежки пазарлъци и още по-тежки хесапи се правят тая вечер на дедовия Джуров чардак. Мола Мутиш бег купува топрак от Йото Събин и от Мане Пеин, а дедо Джуро и буриновският кмет са испати, какво бегът ще брои сухи пари за куповината. Пазарлъкът е пресечен и Мола Мутиш бег развързва кесиите с бели пари и жълти жълтици, та изброи до пара на продавачите. Като изброи парите, бегът се обърна та запита седещите:

— Купено?

— Купено, бего!

— Платено?

— Платено, бего!

— От пари хаир!

— И ти с живот и със здраве да стопанисваш и берекет да береш!

Мола Мутиш бег повдигна ръка, посочи с пръст у Нино и продума:

— Тоя да бере берекето с живот и здраве. Я купих, ама я не съм купувачът, а бех само пазарджията: тѐ, он е купувачът. Я броих, ама я не съм броил свои пари, а негови пари. Тия пари беха останали при мене още от баща му, кога търгувахме с него, па от фаиз на фаиз, от фаиз на фаиз — пораснаха, па сега ги връщам и с фаиза и с главницата барабар. Да беше жив Рангел, щех на Рангел да ги теслимим, ама като умре Рангел, а я ги чиним теслим на момчето му. Па сега он с тия пари купува тоя топрак.

Аз вервам, че Мола Мутиш бег пръв път в живота си излъга, ама чини ми се, че и хората, па и господ ще му прости тая лъжа!. . .

Всичките, що беха наседали на дедовия Джуров чардак, всичките останаха смаяни от думите на бега. Всички беха смаяни, но всички му повервaха! Та кой не знае, че от Мола Мутиш бег нема по-прав човек от целата каза? Само един между всичките не повервa на беговите думи; тоя неверник беше Нино.

Изненадани от ненадейното щастие на Нино, всички се замислиха и една тържествена тайнственост бе обзела дедовия Джуров чардак.

Мола Мутиш бег беше упоен от наслада на сърцето, че му се отдаде да направи един такъв хаир, но скоро се досети, че е стигнал едвам на половината път със своя хаир. Той метна поглед към тези, които седеха край него, и като пресече мълчанието, що го бе обзело, продума им:

— Кажете на момчето да му е икбаллия мюлк!

— Честито!

— Хаирлия!

— Със спор и с късмет!

— И харен берекет! — додаде дедо Джуро.

Нино поскриви уста уж да отвърне „хвала“, но думата му застина на устните. И големата радост, както и дълбоката скръб, схваща понекога челюстите на човека, па не може ни да гъкне! Същото се случи с Нино.

Мола Мутиш бег се обърна към дедо Джуро и го запита:

— Чия лакърдия излезна по-права, дедо Джуро? Твоята ли или моята, а?

— Твоята, бего!

— Сега кажи: имотно ли е момчето, а?

— Имотно, бего.

— Кандиса ли?

— Кандисах, бего.

— Да речеме ли хаирлия?

— Нека е хаирлия.

Мола Мутиш бег се обърна към седящите край него, па им рече:

— Тая вечер я съм хем пазаржия на Нино, хем съм му сват в тая къща. Па и вие, като сте с мене, и вие сте сватове. Дедо Джуро има момиче, а Нино е ергенин, па са се бегендисали, па я мислим, че уйдисва, а?

— Уйдисва, бего, уйдисва. Уйдисва, та и отскача!

— Машаллах! А сега, дедо Джуро, нека дойде момичето да целува ръка, па като сват да му дам пей от името на Нино.

Дедо Джуро отиде да поръча за Танка, а Мола Мутиш бег поглади с ръка своята брада и се загледа във влажните Нинови очи, що блестеха като некои джеваири, па прошепна в себе си: Иш-аалах!“

Знаете ли що са свети Илиеви гърмове? Замрачи, замрачи, гръмне, тресне, ливне, па. . . пекне онова слънце хубаво, весело, а лъчите му се отражават през росните капки, па се разпръснат на хиляди зари: златни, зумрудени, рубинени!. . . Гледаш, гледаш, па не можеш да се начудиш: тия ли са капки, що беха по-преди, в тъмен, черен, грозен облак? Такъв беше и тоя ден за Танка. Тумрачни облаци надвиснат над нейното сърце и тя си мисли, че ще го отвлекат мътни порои, ту пък изгрее най-ясно слънцето и тя вижда как неговите лъчи са изписали хубава, величествена дъга на това небе, което тя нарича живот. Загледала се Танка със своята мисъл в тази хубава дъга. . . гледа златната, гледа изумрудената, гледа рубиновата боя, като да иска да прочете в този лист от чудната божия книга словата: вера, надежда, любов! Чудесна дъга,. . . чудесна книга. . . чудесни слова!. . . Вера? — Да Танка вярва. Тя повярва още същата минута, когато надничайки, забулена зад клонищата на градинските дръвчета, тя видя че Нино е приседнал при другите хора, що беха на чардака. Надежда? — Да Танка има надежда. Има тя надежда, защото чу, когато баща ѝ отговори на турчина, че Нино е имотно момче. Чу Танка, че баща „ѝ,

дедо Джуро, издума със своите уста: „Харен берекет!“ Всичко това подчу Танка, та затова има она надежда. Ох, колко яка, колко силна е Танкината надежда.

Любов? — Да! Тя люби Нина силно, люби го горещо, защото само Нина е любила и защото само Нина люби. Люби го с всичкото си сърце. . . с това свое сърце, в което всяка капка от кръвта е така червена, както ще е червена и рубинената боя на дъгата! Ох, да!. . . Колко яка, колко. . . колко жарка е Танкината любов!!

Целува Танка ръка на Мола Мутиш бег, па целува ръка и на всичките хора, що беха наседали на чардачето. Целува ръка, па се наведе, та остави бохчалък на беговото колено. Мола Мутиш бег бръкна в пояса си, измъкна зелената копринена кесийка, па извади от нея три мерджалии кърменци, нанизани на жълта копринена връв. Хвана Мола Мутиш бег наниза у ръка, а мерджалиите кърменци сияят като жарава. Той пружи ръка, та подаде на Танка наниза и ѝ продума:

— Това е пей! Едното зърно е от Нино, другото от майка му, а третото — третото е аманет, останал от мене от баща му!

Танка пак се наведе, та целуна ръка на бега и повтори, та пак изреди и другите.

Чини ми се, че вие и сами ще се сетите след това какво и що е правено с гозбите, що са ги готвили снахите у дедови Джурови, с погачите и баниците, що са ги месили, и с бъклиците и пинтите, що ги беха наливали през деня.

Когато Мола Мутиш бег тръгна да си пойде, а дедо Джуро го запита:

— Ами воловете, бего, кога ще пратиш да ги откарат?

— Воловете — отвърна Мола Мутиш бег — ще ги откара Нино. Них пък я му ги покланям, защото баща му ми е бил харен дост!

Когато Танка се прибра на своята постилка и опря поглед в оживелите очи на иконата, ней ѝ се стори, като че тия очи я гледат благо, умилно, насмено!. . .

Тая нощ, когато Танка заспа, а на елечето ѝ беха разкопчани всичките копчета. И елечето, па и шитата пазва на ризата ѝ бе разтегната. Та и чудно ли е, когато сърцето ѝ беше толкова пълно, толкова широко, толкова нарасло — щото едвам се побираше в гърдите ѝ!. . .

НБКМ, ф. 275, арх. ед. 2, л. 94—117

Ръкописът на разказа съдържа 23 страници, по-големи от обикновен лист за заявление. Поправки и зачеркванията са правени не от автора. Зачеркванията са правени грубо с дебели черни линии, които силно се отделят от общия вид на страниците, изписани със ситен четлив почерк на М. Георгиев.

Ръкописът на разказа композиционно се различава много от обнародвания в двутомника — с цел да се измени идейното му звучение. Той започва от „Хората казват, че няма жито без къклица“ (с. 377, т. I). Повествованието ни въвежда във взаимоотношенията между Мола Мутиш бег и неговите селяни. И при неурожай, когато селяните са изправени пред глад, и при богат урожай, когато мислят да построят нова черква в селото, Мола Мутиш бег взема най-непосредствено, активно участие в живота им. Епизодът с построяването на черквата, който дава богати възможности да се покаже добрият и мъдър господар, е отпаднал в публикувания разказ. Ръкописът продължава, като включва началото на разказа: „На средопът между града В. и селото Колаковци. . .“ (с. 370) — любовта между Нино и Танка, пречките за тяхното щастливо събиране, благородното вмешателство на Мола Мутиш бег — и завършва с вечерта на сватосването в дома на бащата на Танка дядо Джуро.

През едно лято, като заобикалях един от западните окръзи на нашето отечество, замръкнах една вечер в селото Сврачево. То спада в околията под същото название, което носи и окръжният град. Талигаджията ми бае Гето Пуяка бе натъкмил конете си и постлал сенце в талигата си, покрита с коверка — това щеше да му бъде и нощната постилка. Той бе се изправил до тезгяха в дедовата попова кръчма и прехвърляше една по друга чашките с комовица, прехвърляше той чашките и се караше с кръчмарина, който му наливаше ракията, задето дядо поп е такъв тамахкярин, та не набавя в кръчмата си по-чиста стока, т. е. люта ракия.

— Малко ли са му други грехове, та и тука да ги трупа на врата си? — говореше бае Гето и след като хвърли още една чашка, понамръщи се кисело, изкашля се от дъно и добави: — Он се е родил за харамия, а они взели, та го запопиле, грех *им*[1] на душа, това за поп ли е? Кого е кръстил, все лудо и неведа като него излезе. . . Кого е венчал, дом не завърте, кого е опел — опълтва се и сѐ му е такава работата.

— Море, джанъм бре, Гето, море бре, кузум Гето, добро цовек си е попот, море, що ти е сторило цовеко; какво по-добро ракия сакаш, море, види го, како цини синджир... — увещаваше го кир Кузман, кръчмаринът, моя талигаджия, като сипваше из високо чашата, за да възпроизведе синджир в ракията.

— Синджир му нему на врат — отвърна бае Гето разсърдено и добави, след като цвъкна през зъби плюнката си: — Нали му са ортаците като тебе цинцари и като оня скитач. . .от кметуването му пищи цело село. . . Барем ако ще хайдутувате, а оно тръгнете по гората, па си вършете почтено занаята. . . Я, колко за мене, казвам ти, че по бих волил да срещнем мечка у гората, отколкото твоя поп низ път.

Тоя разговор щеше да се продължи и повече, както заключавах от светналите очи на бае Гета, *ако да не бе едно произшествие, отвърнало намерението му,* и според пословицата, която казва, че пияниците и децата говорят право, щях да узная много неща от драмите на Сврачево, ако да не бе едно произшествие, отвърнало бае Гета от намерението му. Един от конете на моя талигаджия изцвили силно и едно трополене се зачу откъм яхъра. Когато бае Гето се спусна да види добичетата си в яхъра, то намерил, че един хайгър на дяда попа се отвързал и се сритал с неговия Кулчо. Той впрягаше Кулча от дясната страна на талигата си. Това произшествие наостри още повече бае Гета срещу дяда попа, по адрес на когото захванаха да се сипят цяла върволица епитети и хули. Те не преставаха и тогаз, когато бае Гето бе вече се загнездил в своята талига, за да пренощува. Види се, че ракията, ако и лоша, както той казваше, бе уталожила глада му, защото той наскоро, без да вечеря, захърка така юнашки в талигата, щото, докато си похапвах пред кръчмата, все ми се струваше, че някой голям трион работеше усилено в някоя бичкиджийница наблизо. *Ако да вземех да ви разправям, доброуважаеми читателки и читатели, каква ужасна нощ прекарах в дядовата попова кръчма и на колко хиляди божи животинки от разни видове и родове бях изложен на прикосновение,*

[1] У М. Георгиев. Цит. съч., т. I, с. 88, и сп. „Денница", год. II, 1891, кн. I, с. 12, вместо „им" пише „му".

то, вярвайте ми, щяхте напълно да ми признаете, че имах основателни причини да завиждам на леглото на моя достоен талигаджия бае Гето; но тъй като тази работа няма нищо общо с вашето любопитство, то аз ще се задоволя само с ироническата ви усмивка и ще пристъпя към понататъшното си излагане на моя разказ.

На утрото трябваше да се пътува. Аз се бях вече стъкмил и продължавах да си пия сутрешното черно кафе пред кръчмата, което ми подаде кир Кузман, *за качественото определение на което никога не бих се нает да ви разказвам*. В това време бае Гето намаза талигата с катран, счука наплатите, които се бяха раззъбили, впрегна конете и се изправи пред мене с камшик в ръка, позави главата си надясно, посочи ми с поглед талигата и каза повелително: „Хайде". Трябва да ви кажа, че това бе първата негова дума, която чух да изговори през цялото време, откак е станал сутринта. Всичката работа около талигата и конете си той вършеше мълчешком, сè начумерен и намусен, като не пропущаше през минута, през две да цвъкне през зъби плюнката си. Това беше един от най-постоянните му навици. Той мълчешком изгледваше или мушкаше конете си, ако не се намествaха сами сгодно за впрягане; мълчешком риташе сеното изпод краката им; мълчешком отвърза и превърза пак под средата на задната ос катраницата; мълчешком взема брадвата, за да посчука, където намереше за нужно, талигата си, мълчешком смигна на момчурлячето, дето слугуваше в кръчмата, да му донесе един петдесетник от укоряваната снощи ракия и я прехвърли в гърлото си и като бях вече седнал в колата, пак мълчешком се покачи, хвана дизгините на конете и ги шибна със своята камшика, която наполовин бе повързана с възли.

Дядовата попова кръчма е на единия край на селото и ние трябваше да преминем надлъж през цялото село, за да хванем нашия път. От всяка страна, и отляво, и отдясно, поздравляваха бае Гето познайниците му кой с „Урала, Пуяк", кой с „на добър час, Гете". Бае Гето вместо отговор завиваше ту надясно, ту наляво врата си и удряше ту десния, ту левия кон. Мене ми стана жал за добичетата на бае Гета, който бе си присвоил навика по такъв чуден начин да отговаря на поздравленията на своите познайници, и му казах:

— Защо биеш добичетата си бе, бае Гето, ето те си вървят добре, що ги не пожалиш?

— Ще ги бия зер, що ще ги жаля, они що търсят да се раждат хайвани? Да са се родили пашове по Стамбул — отвърна ми бае Гето и като цвъкна пак през зъби плюнката си, завъртя камшика си над гърбовете на конете.

Те се посепнаха и се впуснаха тичешком напред. Разбира се, че аз нищо не отговорих на бае Гетовата философия за заменяването на природата на словесните с безсловесните твари и наопаки, *но тази негова философия ме доста озадачи, замисли, поумисли, като се сетих за мнозина словесни създания, които съдбата така иронически е подиграла, като им е отнела правата, като е оставила други на техните места!. . .*

Вдаден в някакви размишления по повод на бае Гетовите думи, аз се сепнах изведнъж, като чух едно остро ручание, което бае Гето изпусна, като че го някой убоде с шиш в сърцето. При това той не пропусна да даде чувствително внушение с камшика си и на бедните коне, за да излее поясно сръднята си. Като не знаех отначало причината на това зло настрое-

ние на бае Гета, аз го отдадох на влиянието на петдесетника, що прехвърли тази сутрин, но по-после видох, че съм се бил лъгал.

— Да те срещне дяволът у сред пъкъла, тарторе недни! Там с канджи да те теглят; цел черкезин, харамия! — профуча бае Гето, като протегляше гласните букви от всяка една изговорена дума. След това отправи няколко глагола по адреса на някого си, цвъкна през зъби и пак шибна конете, като потегли наляво юздите, за да отбие от пътя. Разгледах по-внимателно и забележих, че това беше един конник, заобиколен от прах, който летеше насреща ни. Тъй като това обстоятелство не сматрях за уважителна причина да се отбиваме от правия път, почти възчудено попитах бае Гета защо не си кара право, ами отбива талигата.

— Не видиш ли, дяволът иде насреща ни! — отвърна натъртено бае Гето и посочи с камшика си по посока към конника.

— Какъв дявол бе, бае Гето? Що си такъв чуден, да ти се не слошило нещо? — запитах своя талигаджия; и наистина, помислих си, може пък и от толкова пиене и да му се е побъркало някое колелце.

— Дявол зер, те нà, виж цел-целеничък, нечестивият. . . та зер е добро нещо да срещнеш поп на път, а максус пък такъв поп, от когото и дяволът се бои?. . . Колко хорица е съблекъл, на колко души греховете е прибрал и мене нà, виж ме, що е рекъл оня, гол пръст съм останал, па и мене не пожали, таман двестя и тринайсет гроша и зола ми е изел, изеде ми ги като стой, па гледай четири денка яречуи кожи, таман петдесет и осем парчета, купи ги, божем — забъши ми парите; те ако си видел ти пара пребита от него, та и тия очи, да речем, че са видели. . . На врато си ще ги носи в пъкъла?. . . Та само мене ли е закачил?. . . Кого е видел, всекиго е обрал. Всичките сврачовци и от околните села хората като цървe се превиват от него, нà, така ги върти! — и завъртя бае Гето във въздуха показалеца на дясната си ръка, за да украси и нагледно своя разказ, и пак продължи: — На колко хора воловете и покъщнината продаде за фаис. . . на колко хора нивите и ливадите заграби, колко къщи съсипа, колко челяди разцвели, това сè с оня хайдук, кмето, ама ако има господ, оно, що е рекъл оня, може да забави, ама баш нече да забрави!. . .

Докато бае Гето ми разправяше тези черти из биографията на дяда попа от Сврачево, той бе вече наближил към нас и аз хвърлих поглед да видя набожната физиономия на този толкова знаменит божи служител. Конят на дяда попа беше един хубав, едър, дория кон, заюздан с една яка каишлия юзда, пронизана с жълти пулове. Седлото, покрито с една абена, тъмнопепелява хаша, а върху нея кожени дисаги. На телкията имаше превързано едно синьо ямболско сиджаде. Дядо поп яздеше коня така стройно и така свободно, щото мнозина кавалеристи би му позавидели. В жълтите зенгии, спуснати низ седлото, бе едвам въврял върховете от своите чизми, които обгръваха краката му дори до колената. Обут бе с бели абени беневреци. Хубав морав пояс опасваше на юнашкия му кръст шарената му антерия. Над нея бе облякъл въздлъжка бяла абена дреха, без ръкави. Яката от конопената му риза се държеше превързана на врата с две дебело вплетени бели конопени върви. Разрошавената му черна като смола брада, разрунтавена от ушите по цялото лице, придаваше една дива мъжественост на цялата му физиономия. Носът му въздлъжък и закривен като на орел клюнът. Над черните му светящи като два въглена очи се извиваха дебелите му, богато обрасли черни вежди. По своята величина

те можеха свободно да послужат за *доста*[2] прилични мустаци на мнозина младежи. Те бяха завити на краищата, към слепите очи, въз чело. Високото му правилно изкорубено чело бе малко закрито от вълнистия калпак, ушит от черни кожи. Освен разпуснатата над раменете му разрошавена коса и рунтестата му брада друго нищо по-отличително не показваше свещеническия чин на конника. Не се забелязваше нито едно бяло влакно *нито по разрошавената му брада, нито по каделчестите му мустаки, нито по разрошавената му коса* по него. На снага дядо поп беше доста едър, с широки плещи. Здраво, зачервеняло и опърлено от слънцето лице. В лявата си ръка той държеше много спретнато каишите от юздата на коня и в дясната въртеше един черкезки камшик. Отпреде на седлото видях, че имаше кобурлуци, но дали имаше в тях пищови и бяха ли пълни, това не мога да кажа. Конят на дяда попа вървеше един равен и бърз ход, нещо като между джебе и делираван.

Залисан с разглеждането на дяда попа, аз не видях какво става с моя талигаджия и с нашето отбиване от царския път. Една гюрултия, едно блъскане, придружени с руганията на бае Гета, ме сепна от моето разглеждане и за голямо свое учудване видях, че десният кон на талигата, Кулчо, риташе силно със задните крака в предните колелета. Те бяха се изкривили от нормалното направление вследствие рътлините, що имаше по местността, дето се бяхме отбили.

Без да имам време да размишлявам за нашето критическо положение, аз се спуснах към задния отвор на талигата и наистина, че се проврях малко мъчничко, но пак се изтърсих в един миг на земята.[3] *Право ви казвам, че никъде не се убих, но и аз не знам кога така скоро бях се изпотил — вир-вода. Аз не казвам, че това е от страх или от друго нещо подобно, но както рекох, изпотих се коджамити. Една народна пословица казва: „човек падне от магаре, па се позамисли“ — а камо ли аз, който паднах от коскоджамити талига, та затова нека никой не ме осъжда, ако си кажа правичката, че се позамислих и повече и в това си замисляване* пропуснах да забележа кога бае Гетовия Кулчо е навил и строшил дишлото из талигата, кога е скъсал едната прежка от своите хамути и кога и как е слязъл и сам бае Гето от талигата.

Целия тоя факт на изброените произшествия аз разбрах чак тогаз, когато бае Гетовите ругания, които той щедро изливаше по адрес на дяда попа, ме стреснаха от моето слисване и още преди да се отърся от праха, в който се бях поовалял, потърсих с погледа си дяда попа, но той бе толкова отминал, щото едва ми се мярна, като скрившаше нагоре, в селото.

Бае Гето изпусна една тежка въздишка. *Изправен срещу счупената ни талига, аз влязох неусетно в друг стадиум на замисляне, и то тъй стоешком. Ако искате, многоуважаеми читателки и читатели, вярвайте ми, ако не искате, не ми вярвайте — воля ваша, но аз ви право казвам, че при това си замисляване, или захласване, бях толкова разсеян, щото ако ме попиташе някой какво беше името на дядо Адамовата бабичка или колко пъти бива Великден през годината, то и сам не зная дали щях да налуча какво да му отговоря. Какво ли ми не мина през ума в това време: и за Нютона се сетих, как е открил закона за падането на телата, и Ат-*

---

[2] В цит. съч. (с. 92) вместо „доста“ пише „добре“.

[3] В цит. съч (с. 92) и в сп. „Денница“ е прибавено „поради това движение аз. . .“

вудовата машина ми доде на ум, и математическите доказателства за търкалянето на телата по наведените плоскости. Ту ми се сторваше, че аз изображавам тежестта, а и търсех на кое да туря знака на силата: дали на коня или на талигата, или на бае Гето, или пък на дяда попа. Като съгледах кривулицата, която сме извървяли с талигата по рътлите, наведнъж ми дойде на ума за центрофугалната сила. Счупеното дишло ми се представяше за лост от първия строй, с който дядо Архимед, бог да му душа прости, е искал да поклати земята и мислех си кое ли да наместя за точка на подпорката: дали отзарашния петдесетник, който прехвърли бае Гето, или неговите четири денка ярешки кожи, или кир Кузман Кърчмарина, който с лошата ракия разположи зле още от снощи моя талигаджия срещу дяда попа — наведнъж ми се стори, че с някое усилено разтягане се раздвоиха някъде наблизо две магдебурски полукълба — това беше една тежка въздишка, която окаяния бае Гето изтърси из дъното на своите дробове, ме сепна, та като че ли се пробудих от тоя буден сън.

Мястото, дето имахме тази зла среща с дяда попа, *където ми се счупиха колата, където се увалях в праха и където неволно си преговорих по нещо от старите лекции от механиката, това място, искам да река,* беше току докрай селото, таман на излаз от него.

На едно разстояние, колкото с камък да подхвърлиш, срещу местността на катастрофата ни, отвъд пътя, бе единственото човешко обиталище в този край на селото. Нека да не помисли никой, че това е къща или кошара, или нещо подобно; не, това човешко обиталище бе една воденица, която ще съставя основния предмет на моя разказ. Из тази воденица ни дойде едничката помощ *срещу неприятелската операция на бае Гетовия Кулчо и първата помощ и улекчение на пострадванията, които бяхме изтърпели при гореописаното приключение.*

Най-напред прилете едно дребно човече с такава ревност да поднесе своите услуги, като че да бе постигнало някое нещастие негово чедо или същия му брат, *а не непознати за него хора, които може би първи път го срещат.*

Преди да продължавам разказа си за *оказаната*[4] помощ, аз искам да представя това състрадателно човече.

Дядо Кольо, или както го викаха Божата крава — името и прякора му узнах отпосле, — сочеше да е прехвърлил петдесетте години *и май наближаваше шестдесетте.* Като го видях пръв път, най-напред ми удари у очи натежалата му, малко климнала глава. *Това същото ще ви се стори и на вас, защото друго и няма какво да видите на него.* Боят му — като на дванадесетгодишно момче. Крака къси и сухи като мотовили. Трупът му дребен и мършав. Рамената му по-издигнати от шията и повалени малко напред, което го и представляваше малко повечко наведен, за да не река гърбав. Ръцете му, които в този миг бяха засукани с разпокъсаните и почернели от старини и пот ръкави, представляваха две клечки; и кокалите му дори бяха се обърнали вече на жили, види се, от тежката и дълготрайна работа. Кожата от лактите надолу приличаше и по боята си, и по грапавината си на ожуления от ярема биволски врат, а от лактите нагоре, чак до раздрипаните ръкави беше тъмнотурунджияна, нещо като

[4] В цит. съч. (с. 93) и в сп. „Денница" вместо „оказаната" пише „подадената".

гьон. *Те*[5] се лъщяха, но не от пот, а от мършавина. Дядо Кольо бе бос, та видох, че краката му имаха еднаква боя с онази на ръцете: черни, закоравели, напукани и заголени до пищялите. Той си работеше нещо в яза на воденицата, когато ни се притече на помощ. Обут бе в едни одрипани беневреци, които едвам достигаха бедрените кости, нещо на една длан пониско от кръста. Тези беневреци са били някога бели, но кое от времето, кое от безбройните кръпки бяха се лишили от определен цвят. Ремък не видох, но видох едно желязно преждило от ремък, което притягаше една калчищена кръв. И досега ми се сторва, като че това желязно преждило беше или от юлар, или от колан на некое добиче. Казах ви за беневреците, та затова не ме питайте за ризата на дяда Коля — вие и сами можете да се досетите за нея. Ще ви кажа за ризата му само това, че от яката ѝ бе останало само на врата едно парченце, та изглеждаше, като че бе прилепена якия на шията му. От петлиците му бе останало само на лявата му паза едно парченце, та затова и вглъбнатите му и сухи гърди бяха полуголи и приличаха на сгъжвена гайда. Кокалчето на гръкляна бе много изпъкнало. От него се спущаха наляво и надясно две сухи жили, които образуваха една дупка, в която можеше да се закрепи гъше яйце.

Лицето на дяда Коля бе длъгнесто и повече черно, отколкото жълто. Както веждите, тъй и мустаците му, бели и нависнали, така щото закриваха горната джуна и опираха дори до долната. Носът малък и сплеснат на върха. Дядо Кольо имаше тъмносиви очи, силно изпъкнали и влажни. Те се покриваха с голи, зачервени клепачи, по които не видох ни влакно от мигли. Не знам от що ги беше загубил — дали от старост или от патила. Дядовото Кольово чело беше средно на величина, но сочеше дребно от многото бръчки, по които физиономистът може да прочете цялата биография на този беден старчец. Ако да имаше дядо Кольо коса, мога навярно да кажа, че и тя щеше да бъде бяла, но той ходеше с бръсната глава, на която само върхът се покриваше от една малка, покрита с кир червена капица, каквито носят всичките селяни по казата. Че дядо Кольо нямаше нито един от предните си зъби, това мога да ви уверя, защото видох с очите си, *но дали му беше останал некой кътник — това не зная, защото, право да ви кажа, срам ме беше да го карам да си отваря устата.*[6] Някои от предните му зъби беше избил чичата на последния селски спахия Дели Омер бей, задето бе настъпил веднаж неволно крака на ловджийското му куче. Дядо Кольо е принадлежал към спахилъка по наследство, т. е. по рождение, и бил е привързан при него дори до Освобождението, речи го като момък, речи го като работник, речи го като роб. Освен този телесен недостатък дядо Кольо бе наследил и друг един от своите господари, спахиите. Лявото му коляно беше повредено в ставата, та затова той не само че накривваше, когато вървеше, но при всяка стъпка мяташе така левия си крак, щото описваше постоянно по една парабула с него: коляното си бил счупил веднъж, когато носил на гръб по-стария брат на последния спахия, Кадри Муза бей. Беят бил около дванадесетгодишно момче и бил *навикнал*[7] да обяхва често дяда Коля и да го бие с

[5] В цит. съч. (с. 94) и в сп. „Денница" вместо „те" пише „ръцете".

[6] Вместо подчертания текст, намиращ се в ръкописа на разказа, в цит. съч. (т. I, с. 95) е прибавен, както в сп. „Денница" — „вероятно той дъвчеше с някой оцелял кътник".

[7] Вместо „навикнал", както е в ръкописа на разказа, в цит. съч. (т. I, с. 95) е написано „обикнал". Така е и в сп. „Денница".

камшика като кон. Като слизал веднаж с бея на гърба си низ една урва, този го опасал доста якичко с камшика по главата, така щото на бедния дяда Коля му се завъртяло свят и той паднал в несвяст. При падането си счупил си коляното, но беят останал здрав. . .Наистина, че дядо Моно, видарят от Новоселци, му правил крака, стягал го с дъсчици, но не знам как, божем заздравял, но пак останал сакат, та сега криви. Избитите зъби и счупеното коляно на дяда Коля бяха едни от по-видните му телесни недостатъци, наистина изкуствено спечелени, но сè се броят за кусури. Той имаше обаче, освен тях и няколко други от второстепенна важност. И тях той доби като незабравими възпоминания от своите господари. Той бе облагодетелствуван с тях в замяна на новогодишните или празнични подаръци. Така например на един Никулден черният ат на бея бе отхапал едно парче от дясното ухо и дядо Кольо трябваше да се задоволи само с едно и половина ухо. Дясната му вежда бе разбита от един камък, който младият бей хвърли с прашка. Това било навръх ден на Великден. Раната заздравяла още навреме, но белегът останал и сочеше колко едно[8] дваесетаче, а кожата беше набръчкана като от сипаница. Плешката до лявото му рамо има един белег от посечено на величина около един гущер. Тоя белег му е направил беговият баш ахчибашия, Бекри Мустафа, и то само затова, защото дядо Кольо, без да е искал, счупил един чанак с ягурт. Ахчибашията захвърлил със сатъра, както кълцал месо, и той се забил в плешката на дяда Коля. Това се случило на една Нова година, а през това време е било рамазан. За другите сувенири на дяда Коля от третостепенна и четвъртостепенна важност аз ще замълча. . .

Не се чудете, че дядо Кольо е много патил. От петата си година той бе захванал да опитва горчивината на господарския камшик — да опитва мъките на робството. Кой го е питал за неговата свободна воля, която той оставил още в майчината си утроба, щом се изтърсил на бял свят? Отде е чул, че хората се раждат и умират с равни права? Откак се е запомнил, че съществува на света, оттогава помни едно и също: че правото е в ръцете на силните и богатите и че кахърите, мъките и патилата са дадени само за слабите и бедните — само за робите! И дядо Кольо беше се свикнал с участта, с която го бе орисала неговата орисница. Той бе навикнал да търпи и пати всичко това, което той видя, че търпят и патят всички като него: и майка му, и баща му, и братята му, и чича му, и стрина му, и кръстник му и всичките роби. Той виждаше с очите си, че по бунищата растат само плевел, коприва и буника, и той знаеше, че едното требят като непотребно, другото *пърли*[9], а третото — горчи и трови. Зер е той крив, че е израсъл на бунището?. . .

Още няколко думи, за да довърша наченатия портрет. Гласът на дяда Коля бе тънък, писклив и разтегнат. Като говори, сè ти се сторва, че *току*[10] сълзи ще му бликнат из очите; също като че оплаква и нарежда своите скръбни възпоминания. Така оплакват и нареждат по нашенско жените на гробищата. Дядо Кольо имаше един чуден навик. Кога тръгне някъде

---

[8] В цит. съч. (т. I, с. 96) е прибавена думата „бакърено". В ръкописа на разказа я няма. В сп. „Денница" е, както в изданието.

[9] В цит. съч. (с. 97) и в сп. „Денница" е написано „пàри" вместо „пърли", както е в ръкописа на разказа.

[10] В цит. съч. (с. 97) е написано „тук", както и в сп. „Денница", а не „току", както е в ръкописа на разказа.

или остане сам, или стои в черква, устата му постоянно шаваха. Все като че шепне или мърмори нещо, но никаква дума не можеш чу и разбра. Той говореше сам на себе си и за себе си. Често пъти тези свои разговори той придружаваше и с по някоя мимика: или повдигнеше разперени пръстите от дясната си ръка близо към челото и шаваше с малкия и другия до него пръст; или свиеше джуните си и изблещеше очи, като се чуди на нещо; или свиеше дясното си око и шавнеше с левия си мустак, или пък само повдигне длан на рамото си и пак си спусне ръката. Аз му прощавам тоя навик, стига само да можеше с това да отуши своите тъги!

Дядо Кольо беше се женил още преди тридесет години. Баба Първа, стопанката му, беше тоже от хората на спахията. Те се водеха петнадесет години, без да имат челяд. Наведнъж баба Първа породи: у седем години седем деца. Господ кога дава, не те пита нито чий си син, нито у коя махала седиш!. . .От седем деца — само три завъртяха живи. Другите загубиха. „По-добре — думаше баба Първа, — що ще чернеят тука, там нека си идат: може и на бога да потребват хора за неговите спахии.“ Не знам, може и да е имала право!

Прося извинение, че са много замаях да ви залисвам с дяда Коля. Може би това да е едничкият спомен за него. Аз барем не вярвам да се е споменало неговото име в черква. Бадихава спомен не става, а поповете нямат тефтер да пишат вересии.

Нека продължа разказа за моите приключения с бае Гета.

Когато дядо Кольо наближи да предложи своите человеколюбиви услуги, бае Гетовият Кулчо трепереше като лист. *Като че го беше хванала деветгодишна треска. Кожата му играеше като на тупан. Да закрепиш на гърба му пълно сито с брашно — у пет минути ще го пресее.*

— Бре, какво сторихте бре, бракя, море, що би това чудо, бре-е-е, бре-е-е, гледай, гледай. . .у лош час. . . — протегна на своя тънък глас дядо Кольо, *изкокори очи и шавна с левия си мустак. След това завъртя два-три пъти левия си крак, за да* пристъпи към добичето, погледна го зачудено, сви джуните си, изпусна излеко едно подсвирване и завъртя ту надясно, ту наляво своята обръсната глава.

— Угранма. . .зли очи!. . . — прошепна дядо Кольо.

— Да изпръснат! — добави ядосано бае Гето, като мислеше за дядо поповите очи.

Дядо Кольо не бе забележил нашата среща с дяда попа, затова хвърли един въпросителен поглед на бае Гета, като чу неговите клетви за злите очи.

За да посвети и дяда Коля в нашата зла среща, той добави:

— Срещни дявол, та прокопсай — и тутакси цвъкна плюнката си през зъби.

Дядо Кольо, слисан още повече от лаконическия отговор на бае Гета, изблещи очи и запита:

— Ама какъв дявол?

— Такъв нà, дявол нечестивец, цел-целеничък, хем на кон — обясни бае Гето и хвана в ръце двата краища на скъсаната прежка.

Дядо Кольо таман бе вдигнал дясната си ръка да се прекръсти, но застана с нея на челото, защото Гето *намери за нужно да* поясни с две думи личността на нечестивия, та добави:

— Сврачовският поп!

Чак тогаз дядо Кольо разбра *бае Гетовия ребус* и малко утешително подзе пак със своя писклив глас:

— Е, па бре, братенце, срещна поп — па срешна, па защо не превиеш колено?

— Превило го него у сърце, па го не пущило!. . .Кога да превием, като оно лети като хала. . .доде да превием колено, а оно Кулчо преви дишлото, па това ти е — отвърна бае Гето *и пак цвъкна през зъби.*

Наведнъж дядо Кольо се сети, че трябва да се прави нещо: с чудене и приказка не спомага. Той впери пак очи в Кулчо, но Кулчо сѐ си продължаваше да трепери. Тогава дядо Кольо се обърна с лице към воденицата, тури ръцете си на устата като тръба и извика:

— Първо-о-о, Първо-о-о, èла тука!

Не се мина много и откъм воденицата се зададе една стара, одърпана женица, *която по всичко имаше по-печален изглед и от самата Варвара Убрих.* Дядо Кольо видя, че тя идва с празни ръце, затова ѝ извика:

— Кон уградисал от ỳроки, донеси, що требва.

Баба Първа се повърна и след малко се зададе втори път с едно котле вода у дясната ръка и зелена паница и едно яйце в лявата. Когато тя наближи при нас, откъм воденицата се подаде още една баба. Тя ходеше съвсем превита и едвам се подпираше с тояжката си. По едно време тя застана и тури длан та от лявата си ръка над очите, за да види по-добре. Щом дядо Кольо я зърна, той извика и на нея:

— Ела, стрино Митро, ела, ти разбираш по-добре от ỳроки; твоята ръка е по-лековита.

Тази бабичка беше стрина на баба Първа. Тя бе прочута по цяло Сврачево. Кому какво да се случи: или дете се поболяло, или настъпи някой нещо, или лош вятър го удари, или добиче му се поболи — сѐ баба Митра търсят. Тя разбираше от всяка болка и знаеше всяка билка коя за какво е. И магия знае да развали, и ỳроки да отвърне, и пъпа да завърти, и от настинка да разтрие, и от сърце да запои, и ялови крави да захрани, за да станат телни, и всичко, и всичко. „Да не е наша баба Митра, половин селото би запустело“ — думаха сврачовци и имаха право, защото са видели хората хаир от нея.

Когато баба Митра наближи, двамата стопани се поотстраниха почтително пред нея, т. е. пред нейните знания и способности. Тя метна един поглед на цялата катастрофа и спря очите си на трепереща Кулчо. Мълчешком грабна яйцето и паницата от ръцете на баба Първа, изправи се пред главата на Кулча, допре яйцето до челото му, между двете очи, впи погледа си в очите на коня и промъмра през зъби:

— Зли очи у камък гледали, камък да пръсне, зли очи да разпръсне.

Като прошепна трети път своята байка, баба Митра удари с яйцето коня по челото; яйцето се счупи и изтече в подложената паница. Тя потопи пръстите си в паницата и намаза челото и слепите очи на Кулча. След това дръпна котлето с водата и я лисна всичката в очите на коня. Бае Гетовия Кулчо се посепна, изпръха и отърси мократа си глава. След тази операция конят като че се поудрами — поукроти. Баба Митра пристъпи към втора една операция. Тя пружи дясната си ръка, подви на длан двата средни пръста, сближи показалеца с малкия и погледна у баба Първа. Тази се изведнъж догади и се наведе, та взе от земята една сламка, която и подаде на баба Митра. След като намести сламката между сближе-

ните пръсти, та пристъпи, подпирайки се с тояжката си, към средата на коня и прехвърли през гърба му сламката. Тя се наведе, пак я улови между сближените пръсти и пак я прехвърли през гърба на коня; това тя направи три пъти, като сѐ продължаваше да шепне нещо си, но какво шепнеше, аз не можах да я дочуя.

Баба Митра, след като свърши това, що знаеше, обърна се мълчешком и с помощта на своята тояжка опъти се пак към воденицата. Баба Първа си взе котлето и паницата и тръгна след нея. Бае Гето извади малко от сеното, що бе настлано в талигата, върза конете за едно от задните точила на талигата и го сложи отпреде им. Дядо Кольо разгледваше счупеното дишло и от движенията на дясната ръка и шаването на левия мустак можах да заключа, че той кроеше в ума си като как може да се поправи счупеното.

Аз ще оставя на грижата на дяда Коля и бае Гета да поправят, както знаят, счупеното дишло и скъсаната прежка и ще се отбия към дядовата Кольова воденица.

Воденицата на дяда Коля беше скрита зад един вир, в самото почти корито на барата. Цялото крайбрежие беше подринато от водата и покрито с много камъни, от които някои бяха доста едри. От пръв поглед аз разбрах, че тази бара лесно нараства от пороите и върви доста стръмно, като може да влачи такива едри камъни. Даже чудих се как не е отвлякла досега цялата дядова Кольова воденица, която беше малка, схлупена, полуразвалена — цял виранлък. Покривът ѝ сламен, стените от плет, омазан с кал. Вратите кърпени с деветдесет и девет парчета, а улеят ѝ — почти гъбясал и позеленял от старост. От едната страна, откъм реката, почти целият темел беше подровен и хлъзнал, така щото воденицата стърчеше накриво — като прочутата кула в Пиза. Наистина виждаше се почти на всяка стъпка, че ожулените дядо Кольови ръце са се мъчили доста, за да я запазят от срутване, но всичко това за жалост малко е помогнало. Тук видиш някоя дървена подпорка прикована с всевъзможни пирони от разни величини и форми; там виждаш няколко изтрити и огладени от реката камъни, примъкнати край някое провалено място до стената. По-нататък виждаш няколко нови замазки от говежда кал и глина или пък по някоя дъсчица, прикована така, щото не знаеш дали замества камък или плет, или мазилка. Две слаби ръце какво могат да сторят? Дали да градят или да работят за залъка, що очакват толкова гладни гърла, или да спечелят нещо за облекло на няколко оголели тела, или пък — за даждие на царщината? Кое по-напред?. . .

Вътре във воденицата не влезнах. Боях се да не е гнило и дюшемето, както беше изгнила цялата воденица, *а пък аз, знаете, малко съм тежък на падане*. Чух само, че едно колело дрънкаше вътре, но дали имаше меливо и що мелеше — това не видях.

Аз се поспрях до задната стена на воденицата, току до скока, откъдето водата се вливаше в позеленелия улей. Поспрях се и хвърлих поглед към близката околност, край имота на дяда Коля. Хвърлих поглед, казвам, но не мислете, че това сторих с цел да се наслаждавам от хубавата природа или да пофантазирам край шумоленето на реката; никак не. Аз мъчно свиквам с контрастите в природата. От една страна, поразителната картина на немотията и на сиротинските мъки, а, от друга страна, хладната безчувствителност на тази природа към тези човешки страдания!. . .

Недейте чака от мене да ви описвам приятността на въздуха, блещукането на лъкатушната вада, миризмата на приятните треви и пеенията на славеите и другите птици. Аз малко разбирам от тези работи, та затова мога да сгреша. Мога да сгреша, казвам, защото, ако подкача да ви описвам всичко наред, то едва ли ще премълча за магарешкото тръне и татулата, за позеленелите смрадливи локви, за отвратителните жаби и гущери, що пълзят по тях, за гракането на досадните гарги, за омацаните полуголи дечица на дяда Коля, които газеха до пояс в смрадливата кал, и за дядовото Кольово магаре, което пасеше философски по стърнището край воденицата.

Аз хвърлих поглед да потърся наоколо някого. Не видох нито баба Първа, нито баба Митра. Легнах по корем в треволяка, за да поотдъхна. Беше ми много докривяло. Мислех си: защо ли е такава зла мащеха тази съдба? Защо ли някому провърви и òдвише, а някому — хич? Защо ли са тия мъки, патила и борби на този лъжовен свят? И защо ли е тоя свят, защо са хората по него, като не са еднакви нито колко животните в своето проживяване? Нали са, божем, словесни творения, божем нещо повече от добичетата, а пък те — черно патило!. . . Като бях задълбен в такива неразрешими въпроси, стори ми се, че чух човешки глас наблизо. *Озърнах се насам — няма, озърнах се нататък — пак няма.* Поослушах се по-добре и чух, че гласът иде откъм гъсталака на върбите. Отправих се към върбите и надникнах през сплетените клонове. Таман на завоя на реката, под брега, видях и двете баби. Баба Първа стоеше, загазила във водата, и бе свила между ноги предника от одърпания си сукман. Тя държеше в ръка една дървена малица, с която се буха мокрото пране. Пред нея на един камък бяха свити на кьолче няколко натопени препирки, които тя переше. Долната част на сукмана, колкото една педя, бе натопена във водата. *Боята му изглеждаше по-тъмна от мокрото, затова съзрях че беше натопен.* Срещу нея на друг камък седеше баба Митра. Тя седеше с наведена глава, почти прегърбавена. Тояжката си държеше в ръка, но не пошавнуваше с нея. Баба Митра нищо не работеше; та и каква ли работа можеш да очакваш от нейните старини?. . . Па баш и да можеше да работи, тя пак нищо не би пипнала тоя ден, защото беше един от дните на горещниците, а през горещниците баба Митра и игла не би уденала, па баш и да виждаше с очи. От време на време баба Първа взимаше по едно парче от препирката, хване го с двете си жилави ръце, потопи го във водата, промахне няколко пъти, па го тури на камъка. След това вземе за края на дръжката малицата, издигне я над глава и плесне с нея върху прането. Превие го или го преобърне и пак плесне.

Аз се промъкнах опипом към тази сцена. Приседнах зад върбите, за да ме не видят, и дадох ухо на разговора им.

— Оно така е, Първо, *синко*[11]. Зло дè, що че му правиш, знаеш ли що те чека?. . . Не можеш зна. . . Да би знаял, що е рекъл оня, кога човек че умре, оно сам би си изкопал гроба, ама дè, божà работа. . . У негови ръце е всичко. . . що сака — това прави!. . . Яла ме нà, стрина съм ти, що е рекъл оня, родила съм те, па пà съм жива. . . Господ не ма прибира. . . Не требвам *му*[12], па живеем, етè нà, за чернило!. . . *Я ли не съм патила?*

[11] В цит. съч. (с. 102), както и в сп. „Денница“ вместо „синко“ пише „снàхо“.
[12] В цит. съч. (с. 102), както и в сп. „Денница“ е изпуснато „му“.

Я ли не съм се мъчила и пекла? Бре от турци, бре от болки, бре от сиромашия, бре от зли хора, па нà, нà, етѐ, живеем. . . оно зер е за некое добро, ама, види се, така ми е било писано!

Така разсъждаваше баба Митра. Баба Първа таман бе вдигнала малицата да удари прането, но я спря над главата, впери очи в стрина си и й каза:

— Знам, стрино, знам; какво да не знам?. . . Нали и я помним, ама пак нà, етѐ, пие ме тука нещо, нà, на сърцето!. . . Жал ми е, криво ми е. Не стигна ли досега, хайде, да речем, у турци бехме. . . друга вера, нà, сега нали са барем хрискяне? Пà на зло. Що ни гонят? Що искат от назе?. .. Дали некое богатство видоха или на здравето ни завидоха?. . . Не знам. С една слупетина сме остале; ти барем знаеш с какви мъки сме я добили. . . па и они знаят, та нали са тука расле, та и нея сакат да ни отъмнат!. . . Заробували сме, що е рекъл оня, още от пелени: па барем сега, на старини, да имаме къде глава да подслоним. . . Хайде остави назе, ами нали имаме деца. . . Остарехме от работа. . . изпребихме се, па барем тем да оставиме покрив над главата. . . Звер, що е звер, етѐ, мечка било, вълк било, лисица било, па и он гледа да найде къде да подслони глава и да свие полог на рожбите си: било канара, било пещера, било каква и да е дупка. . . Та зер нашата слупетина е нещо повече от дупка? Тà, нà, виж, с крак да я ритнеш, и она ще падне. . . па сега зер и оттука да ни изпъдят?

Като издума това, баба Първа поспря прането, изправи се, преглътна два-три пъти мъчничко, като да се мъчеше да преглътне сълзите си. Аз не видях на очите й сълзи, защото бях далечко, но от пресипналия и протънчен глас, с който изговори някои от последните думи, разбрах, че и да ги не искаше, те сами са си пробили път. Излека след това баба Първа повдигна запретнатия ръкав на десния си лакът и го доближи до очите си. Не зная дали се отри от пот или от друга някоя влага на очите. . . *И мене ми довлажня нещо на очите, но не посегнах да се отрия, за да не пропусна някоя дума на следния разговор.*

Баба Първа пак подзе:

— Не знам, стрино: види се, и това да е на посока. . . на зло. Снощи, таман свалих постилките от върлината, кога що да видим? Кукумявка, пуста да опустее, хвръкне от вършината — на навръх на стрехата: „Бууу— бууу!“ Мене ме цела тръпки побиха!. . . Пресекоха ми се колената, схвана ми се глас у гърло — па ни гък! Чак после се посвестих малко. . . божем подойдох на себе си, а оно ми хвърка, хвърка под лъжичката: да речеш, че змия ме захапа за сърце. Погледнем на стрехата, а она — там. Зех камик; таман да хвърлим, а она: „Ха-ха-ха-ха!“ Изсме ми се и отлете накъмто яза!

Баба Първа позамълча, защото се наведе да вземе друго парче от прането. Промаха го и него няколко пъти във вода, тури го на камъка, поприбра между краката си прокисналите поли и като замаха с малицата, пак настави:

— А пък сънища, стрино Митро, сънища, сънища — да идат у пусти гори — страх да те побере!. . . Нà, като листо треперем! Пò оная нощ, у петък срещу събота, таман срещу първия ден на горещниците, сънувах такъв страшен сън, дека и сега ми се косата надига, като се сетя. . . хич не ме грее. . . Това не може да бъде на добро, та кой що сека, нека ми рече. . .

При тия думи баба Митра поиздигна глава, *попрешавна, подви другото колено, преметна пред него тояжката си, подпре на длан челото си* и хвърли един жив поглед към дядо Кольовата стопанка. Тя разбираше от сънища. Знаеше да ги тълкува, та затова се заинтересува и приготви да слуша с внимание.

— Стори ми се мене — захвана баба Първа, — че сме като в гората, ама не е гора като гора, ами нà, така, пусто, пусто, па тъмно, тъмно — нищо се не види. Издигна се една виелица, една сприя; да речеш, че целата земля се търси! Нещо треска, ама така яко, та и у съне ми ушите писнаха! Я се обърна да видим що треска, а оно току се разпусна планината. Гледам, светна нещо, дълго, големо, страшно, па хвърга искри, искри, искри. . . нà, така! — при това баба Първа наведе пръстите си над водата. — Току наведнъж онова се преобърна на змей: с огнени очи, с рога, а из устата и из носа жив пламък — бучи, бучи. . . Я затворих от страх очи. . . Кога погледнах пак, а оно станали два змея, па зеха да се въртят, да скачат. . . да се сдървиш от страх! Захванаха да хвърлят едри искри, по-едри от шаранови люспи. Кога зърнах, а оно всека люспа се преобръща в змейче! Станаха много змейчета. . . попълниха целата планина! По едно време не знам как, стори ми се, че на тия хали израснаха човешки глави с кървави очи, с дълги езици, изплезени. . . Гледам, гледам: глави на познати хора! Кого да познаем? Кмето, попа, Кузман кръчмарина, селския даскал, селските чорбаджии. . . също они, нà: като че ми са пред очите. Гледам по едно време, спуснаха се към нашата воденица. Какво стана — не знам, но и я се намерих там. Обиколиха воденицата, па зеха да пълзят по нея, също кога гъсеници налетят на некоя вошка. Човеко ми грабна вилата, па зе да ги пъди, а они още повече нелетеха, па нà, така, отгоре му, като гарвани на мърша!. . . Он бй, бй, па малакса, та падна! Мене ми се завърте свет, па и я паднах!. . . Стори ми се, като че ме носят на гробища, божем мъртва, ама нà, като че се знам. Я сакам да слезнем от носилото, а они ме натискат — едвам си поемах душата! Думам им: „Стойте да си земем платното, нали съм го за това, божем, приготвила — за покров у носилото“ — а они вървят си, па не слушат! Я се разплаках, па зех да им се молим за платното. У раклата е, под нищелките, до новата аба, що я лани валяхме. . . Они пà нищо! Я се захълцах от плач; дожале ми! Толкова години да го вардим за смърт, а сега да ме копат у такива дрипи. Как ще да се явим така тамо?. . . Остави срам, а ми грех!. . . Нà, ще рекат, и покривало нема като светò!

Баба Първа се изправи и изпъшка. На нея се стори, види се, като че наяве пати това, що е сънувала, та затова въздъхна така жално. Па кое да си поотпочине, кое да си припомни съня, поспря малко разказа си, пообтегна с мокрите си пръсти косата, която бе се свлякла над очите й, отри с лакът потното си чело, посви пак влажния сукман и продължи:

Ние летехме по облаците, а они гъсти, черни нависнали! Па сè на валми, на валми. Гледам: нема земля, нема небо; всичко оповито в облаци. . . По едно време ми се стори, че облаците не са облаци, а сенки човешки. Всичките бледни, изпити, с облещени очи. . . дълги, разпуснати коси, па не стъпват, они летят, като че пливат във вода! Всичките сè обвити в своите мъртвешки покрови!. . . Я се пак сетих за моето платно. Саках да се пуснем къде *воденицата*[13], да отворим раклата; знам го къде е: с

[13] В цит. съч. (с. 105), както и в сп. „Денница“ вместо „воденицата“ пише „водата“.

ръката съм си го турила. Таман пружих ръка, стори ми се, че раклата е при мене, бъркнем вътре, отместим нищелките, подигнем абата, таман да хванем платното, а оно—нема го!. . . По-натам не помня какво стаах — забравих се! Меркаше ми се пред очите, като че през мъгла гледах нашата воденица! Гледам: надойде вода, надойде — до стрехата! А она мътна, мътна; па бързѝ, бързѝ, също като низ улей. Навръх на стрехата се покачил он — едвам се държи. Водата надле и стрехата подхвана и него до колена, до пояс, до гърди, до гуша!. . . Зе да се дави. Потъне, па го нема, нема, па пак изплива. А водата сѐ иде, сѐ по-голема, сѐ по-мътна. . . пак го завърте, пак потъна!. . . Наведнъж гледам у ръцете си платното; моето си платно, това, дека за покров!. . . Пуснем единия му край да се улови, а оно късо — не стига! Наведем се над самата вода — дръж — думам му, — а он изблещи очи, па се хвана за главата. Стори ми се, че главата му се наду като мехур, а вътре: кипи, кипи — като гърне на огън! Мехурът се изду повече, па се пукна!. . . Зе да блика из него нещо, като че на огън ври!. . . Блика, блика, па зе да тече в реката. И реката почервене, стана целата кървава. Он зе пак да се дави, а мене ме отвлекоха сенките, па и я литнах с них. . .

Баба Първа застана с наполовина издигната малица и така остана, като вдървена. Погледът ѝ беше вперен в неопределена точка. Двоумеше се и сама: какво стана отпосле?. . . Не можеше да си припомни нищо повече — всичко по-нататък ѝ се представяше като у мъгла — неясно, неопределено. . . Нито можеше да рече, че се е свършил сънят, нито че не се е свършил — и сама не знаеше. Види се, че малицата ѝ дотегна в ръката, защото след малко тя я сложи на камъка върху опраното. Това движение я свести и тя, като изпусна още една въздишка, добави с премалял глас:

— Такъв сън не е на добро. . . Знам си я и сама, та що ли требва други да ми го каже. . .

Баба Митра изслуша и последната дума от съня с поразително внимание; нито трепна с око, нито пошавна с пръсти. Изглежда, като че будна е заспала. При последните думи на баба Първа тя се прокашля, заклати глава и каза:

— Видиш ли що е, Първо, синко? Ако има истина сънища, дека лъжат. . . Ама тоя сън. . . срещу събота. . . не знам що да ти речем, ама господ на добро да обръща. . .

Баба Първа бе свършила прането. Оставаше само да го изцеди и да го простре. Тя излезна на брега, хвана в ръцете си предната пола на мокрия сукман, изви го, изцеди го и после захвана да изцежда опраното.

Баба Митра издигна глава, погледна у слънцето и взе да се подпира на тояжката си, за да стане. Нито дума повече не продума.

Аз станах от мястото си и прикрит от клонищата на върболяка, упътих се дебнешком към воденицата. Там приседнах на една полуодялана бука, види се, тъкмена за нов улей. Чу ми се гласът на бае Гета; той приказваше с дяда Коля. Колкото пò наближаваха към мене, толкова и разговорът им ставаше по-ясен. Поослушах се и можах да дочуя само следующите разменени между тях приказки:

— Цело пладне, дума се, загуби покрай мене. Добър човек си, нà, що треба да ти ям хако? Ама знаеш ли, дедо Кольо, добър си, братко,

ама добро нема да видиш! Кой год е правил добро — хаир не е видел. Оно си е така, отка си е свето свет! Може там горе. . . некога. . . Ама тука. . . на тая черната. . . хич не чакай. . .

Така говореше бае Гето и цвъкна през зъби, а дядо Кольо му отвърна:

— Знаеш ли що, Гете?. . . Имаш право, така си, както думаш, ама нà, нали, що е рекъл оня, *думат*[14]: направи добро, па го хвърли на бòклука. . .

Като наближиха към мене, бае Гето ме съзря. Той ми смигна с око да стана, посочи ми с поглед слънцето и каза своето „хайде". Аз си вземах „сбогом" с дяда Коля, поблагодарих му, както можах и с каквото можах, и се упътих към талигата. Не можах да видя нито една от бабите на похождане. Дядо Кольо *зарадван, види се, от белия метал, що държеше в ръката си,* завъртя своята нещастна нога и се повърна да ни изпрати чак до пътя. *Не можах да го отклоня от тази му мисъл.*

Като наближих до талигата и видох увързаното с въже счупено дишло, запитах бае Гета дали ще изтрае по пътя. Вместо отговор той подсвирна излеко и добави:

— Хай, хай, като у поща ще седиш — бъди рахат.

И да не исках да вярвам на бае Гета, нямаше друго що да сторя, та затова се възкачих и наместих в талигата. Възкачи се и бае Гето, хвана юздите в лявата ръка, завъртя с дясната своя камшик и извика натъртено: „Де-е-е!"

Между селото Сврачево и Вирнинос, почти на средопът, край малък един поток, се скрива между два вира кръчмата на дяда Пуня Мигалото. Дядо Пуньо е пришелец у казата. Там се заселил още у севастополското мурабе и се оженил в Сврачево. Господ му помогнал, та си завъдил кое челяд, кое добиченца, посчукал една кошарка и я предназначил за кръчма, която е известна по цялата околност тоже под име М и г а л о т о, както и нейният стопанин.

Няма да се бавя да ви описвам дяда Пуня, защото и няма нищо особено в него. Той не е нито висок, нито нисък; нито кървен, нито сух; нито сърдит, нито весел. Лицето му, както всяко божò лице, такова, каквото е рекъл господ да бъде. Има наистина и у него нещо по-отличително, а то е, че поспива повечко, че ходи тромаво, като че краката му са налени с куршум, че мъничко обръща врата си, че малко говори и много се прозява. Освен тези свойства дядо Пуньо имаше и още един навик — да мига често. Каже ли някоя дума, продума ли му някой нещо, види ли нещо изненадейно, той сè ще мигне по два, по три пъти, бързо-бързо. Когато му се случеше понякога да държи чаша с вино или с ракия в ръка, той тогава зажумяваше с лявото око, а само на дясното око шаваха клепачките. Ако ли му се случеше да пие вино из бъклица или ракия из бърдето, той тогаз се по-преди прекръсти три пъти и докато клочеше в гърлото му, то клепачките и на двете му очи играеха. Инак дядо Пуньо беше зарарезъ човечец.

Беше вече станало голямо пладне, когато бае Гето спря галигата пред дядовата Пуньова кръчма. Първата среща ни направи едно едро като теле куче, което се спусна лаешком към нас. Бае Гето бе успял вече

[14] В цит. съч. (с. 107) вместо „думат", както е в ръкописа и в сп. „Денница", пише „думам".

да разпрегне конете, когато вратнята на кръчмата се поотвори, за да пропусне само главата на дяда Пуня. От премижалия поглед на дяда Пуня аз се досетих, че той си е отпочивал на хладнинка, без да мига, т. е. искам да река — поспал. След главата промъкна се и цялото тяло на дяда Пуня и треповен още, протри с ръка очите си, прозина се, почеса се зад тила и чак тогава захвана да пристъпва към талигата.

От разговора, който се откри помежду моя талигаджия и дяда Пуня, аз разбрах, че те се радват на едно доста интимно познанство.

— Помози бог, Мигало!

— Дал ти бог добро и кола имане, Пуяк — отвърна дядо Пуньо, като не пропусна да мигне три пъти.

— Нещо като зоб, нещо като сенце ще ли има за конете бе, Мигало?

— Ех, може па и да се намери — каза дядо Пуньо и пак мигна.

— А за нас нещо, такова де, знаеш, речи го де, като за похапване, ще ли имаш? — запита Пуяка и обели зъби като циганин, когато сънува баница.

— Ех, та оно какво ще имам, нали знаеш, хортуваме го я, това не е, що е рекъл оня, голем път, за да знае човек, че ще има мющерии, та па и да поуготви — отвърна дядо Пуньо и заедно със своето мигане прозина се така юнашки, щото един петел, който ровеше наоколо му в натрупания тор, подскокна назад, вероятно като се опасяваше да го не глътне жив стопанинът му.

— Ама какво, току-така хич, па нищо, па това си е? — запита разсърдено бае Гето и добави: — Това, що го викат пилци, да речеме, яйца, да го речеме, това-онова, барем хич зер, па нема?

— Е, оно дал господ, ама етѐ, нали нема огън! — отвърна мигнешком дядо Пуньо.

— Нема огън?!. . . А дърва нема ли?. . . Ръце нема ли? — запита настоятелно Пуяка и цвъкна през зъби плюнката си.

— Прекръсти се бе, Пуяк, ела да ти дам малко светена вода — продума иронически дядо Пуньо, мигна и с една злобна усмивка додаде: — У такива пекове огън прави ли се бе, Пуяк? Ти, аджеба, я виж да нема нещо да ти шава тук нà — и тупна със средния пръст на ръката си своя череп, с което искаше да оправдае нуждата от светената вода за Пуяка.

От разменените думи аз си заключих, че сладките приказки не насищат стомаха, затова реших да се задоволя със сухите закуски от провизията, която имах в талигата, а така също да дам по нещо на моя талигаджия.

Аз се бях стъкмил в едно по-затуленичко място в кръчмата. Дядо Пуньо ми донесе вино и захванах да похапвам. Не се мина много, чух лаенето на кучето, от което заключих, че нови гости ще дойдат на дяда Пуня. Моето предположение излезе вярно, защото наскоро се отвориха вратата на кръчмата, за да пропуснат около десетина селяни, които изпълниха кръчмата на дяда Пуня.

Изпомежду всичките други, които бяха с една обикновена и скромна представителност, единият беше толкова оригинален, щото не можеше да не привлече вниманието ми. Той беше пълен, едър човек с дълги ръце и дълъг врат, върху който главата му изглеждаше да е твърде слабо прикрепена, защото се постоянно клатеше. Косата и мустаците му бяха червени и щръкнали като свинска четина. Лицето му силно изпрепукано от сипа-

ница, червено и подуто. Погледът му изкривен и толкова подвижен, щото не бе възможно да се улови. Облеклото му докрай еднакво с онова на другите селяни, но по-ново, по-спретнато и по-шарено, от което всеки можеше да си заключи, че той е нещо повече от тях. Въобще всичко у тогоз човека беше *като да предизвиква вниманието на хората* и като да им говори: „Това съм аз, гледайте ме!“

Тъй като аз бях се наобядвал вече, то излязох навън да видя що върши бае Гето и да го попитам дали познава тези селяни и знае ли кой е този, който изглеждаше като ментор между тях. Аз намерих бае Гета в същото зло настроение, както беше снощи с комовата синджирлия ракия.

На моя въпрос, дали познава тези селяни и знае ли кой е онзи червенокосия помежду тях, той ме изгледа полусърдито, полувтренчено, като ми каза:

— Много ти требва, господине, да се братимиш с вълк и да хващаш мечка за кръстница!. . . Не познаваш ли, че е хайдук. . . Не виждаш ли, че влачи въжето на врата си?. . . — И вместо да ми обясни по-нататък, той цвъкна през зъби и добави: — Дишлото се пак разслабило, та ще ида да гледам да го поправя, па и конете требва да поизкъпя. . . оно, истина, добичета са, ама па и такива пекове!. . . И камънете се пукат от жега, па и тая пуста муха, немат мира хич, хич, хич.

С тези думи бае Гето ме остави без никакви по-нататъшни обяснения и тръгна към талигата с една тесла на рамо.

Дядо Пуньо беше излязъл да подложи сено на конете: тогава видох, че всичките селяни бяха бинеци. Помислих да разпитам дяда Пуня за новите му гости, та дано от него узная това, което моят талигаджия отказа да ми съобщи. Тъй като в това време си правех цигара, подложих табакерата си на дяда Пуня, като му казах, ако пуши, да си направи цигара. Дядо Пуньо мигна два-три пъти, бръкна в пояса си, извади една луличка, напълни я и взе да вади огнивото си и прахан, за да хване огън. Аз го преварих, драснах една клечка кибрит и като си запалих цигарата, подадох и нему.

По тоя начин аз мислех да придобия разположението на дяда Пуня, та тогава да пристъпя към желаемата цел. И наистина аз сполучих, защото, след като запитах за това, което ме интересуваше, той каза на момчето си да отиде в кръчмата и мене смигна да отида подире му. Ние не отидохме далече, а се спряхме на сянка зад един куп плява; там аз седнах на един камък, а той подви крак и приседна на земята. След това понатисна с палец огъня в луличката, повдигна глава, погледна ме и подзе:

— Тия, що ме питаш за них, са сврачовци, тѐ от това село нà — и поклати глава, за да покаже с нос по направление към селото. — Повечето са селски чорбаджии. А оня с червената коса, подутият, той е сврачовският кмет. Името му е Божил, но казват му Клативрат. Така си го знаят всичките у казата. Той е пришелец в Сврачево, он откъде е дошел и декашен е, това никой не знае. Щом се свърши мурабето и си избегаха турците, избегна и селският господар, Мутиш бей, и Клативрат осъмна една заран в Сврачево. Когито дойде, беше гол като тупан и опинци немаше на краката си. Лута се насам, лута се нататък, прави, струва — замогна се. Откак е дошел у селото, захванаха да стават обири ту тук, ту там — по целата каза. Току гледаш, некому щукнали воловете, другиму откарали

по неколко брави *кози*[15]; некому разбили коша с храна, другиму обрали покъщнината!. . . Да се чудиш и да се маеш. . . По едно време, гледаме го, захвана да си издига гласа по-якичко, захвана като да заповедва, да заплашва!. . . Ако некой му се поопре малко или му рече по некоя права лакърдия, току видиш, след ден-два я му сено подпалили, я му кошара изгорили, я му некое бравче от дамазлък щукнало. . . да съчува господ! Не се мина много селяните захванаха да понадушват. . . Казват на жандармето, а они гледат у землята, па мълчат. . . Не може, казват, нищо да му сторят, защото бил требвал на началника. . . Дост му бил. *Па ако требва, казват, да се избира некой било за кмет, било за у градо, било за там хé, у София дé, а он можал бил да свърши всичко, що сакал началнико!... Кого сака началнико — тоя ще бъде избран, а всичко това могъл да урдурдише Клативрато.* Сближи се с попа, па нà, така е — при това дядо Пуньо показа сближени показалеца и средния пръст на лявата си ръка. — Покрай попа сближи се и с даскало, па и с другите чорбаджии — сè такива хора, дека ги село мрази, ама не можем им нищо, оти им е у ръцете силата, па, знаеш, да те пази господ от злия: свет — па се бои, па не смее да щукне. Мина по едно време началнико из наше село, събра селянете, па им рече: „Или Божила ще изберете за кмет, или друго не; това сакам от вазе, каже, па вие му мислете!“ А селянете се затаиле, па опреле очи ў земи, па мълчат. Обади се, истина, дедо Кольо воденичаринът, па дума на началника: „А оно, господине, като го ти сакаш, та па що ни викаш да го избираме? Тури си го сам, като си го избрал, па нека си ти кметува. . . А ако питаш назе, каза, ние го баш и не познаваме добре: ни откъде е, ни чий е! Та па имаме си ние наши хора, каза, малко ли са добри селяне, а ги виж нà, цело село е, дума се, пред тебе!“.. . Началнико поизгледа изкриво воденичарина, а Божил си му каза ачик пред всичките: „За тая дума, каже, ще те накарам да се хапеш девет пъти на едно место.“ И наистина, каквото е подкачил, май ще го накара не девет, ами деветдесет пъте да се хапе. . . И така стана Божил кмет. Отка е закметувал, пусто му кметство останало, цело село е пропищело!. . . Сè на зло, сè на патило, па не знам къде ще му излезе краят! Па не стига това, ами по-лани уйдурдише с попа и с чорбаджиите — със своите си, — па и началнико тури гърбина, та правиха, вършиха, току по едно време чухме, че искали да го изберат и за там, да иде у София; па, етè, не стана. Некои казват, че там се сбирале хора да уреждат царщината, та и он щел бил да урежда там с них, ама това никой не верва, та и кой може да поверва, че царщината станала ихтияч да се урежда от такива хора като Клативрат? Тежко и горко на тая царщина, дека ще бъде от него уредена. . . Нали ти кажем — що злини върши тоя човек заедно с попа, оно не е и за изказване, ама добър е господ. Па кой знае, може и да ги убие отгоре, за да не изпати сиромашията, и така се е доста намъчила!. . .

Дядо Пуньовата луличка беше догоряла, той я обърна, изчука пепелта, поизтри я извътре с палец, заботе я в пояса си и като стана, упъти се към кошарата си. След малко тръгнах и аз към кръчмата и през вратата надникнах и видох, че сврачовци се бяха позагрели от дядовото Пуньово винце, а Клативрат ораторствуваше нещо. Всички го слушаха с голямо внимание. Аз дадох ухо на ораторския разказ, който ме заинтересува

[15] В цит. съч. (с. 111), както и в сп. „Денница“, пише „овце“, вместо „кози“.

твърде много. Сврачовският кмет разказваше на своите селяни за един свой подвиг, който той извършил във време на Сръбско-българската война. Този му подвиг, според както чух от устата му, е помогнал, за да надвием неприятеля; инак, ако не би се заловил Клативрат, всичко би било пропаднало.

Ето какво разказваше Клативрат за своя подвиг:

— Чуем я, море, нещо иде, иде, па пощърклел свет, па дè: едно насам, друго нàтам, па нà. . . По това време вие знаете я, мене ме немаше тука, бех отишел къде по Ломско да продам неколко глав добитък, що се беше затекло у ръцете ми. Знаеш, хесапим си, зима иде, храна кът, що ще гладуват, по-добре продай, па на лето, ако е здраве, пак ще купиш.

Един от селяните поиска да потвърди думите на своя кмет, че го е нямало в Сврачево, като каза:

— Помним и я, помним, нали таман тогава ми щукнаха воловете, загубиха се, па ги нигде немà, като че у дън-земи пропаднаха. Та нали ходих тогава при тебе като при кмет, та да ми кажеш какво да сторя, па тебе те немà, па така си останà. . . А какви волове беха, море, нали ти кажем, очи да не отводиш от них.

На тая невинна бележка на селянина Клативрат позавъртя набързо своя поглед, за да узнае по лицата на присъствуващите дали не ще да е хрумнало нещо за тия загубени волове, но като нищо не забележи, той се поизкашля, заклати врат и пак почна:

— Я бех хванал кутловския път, кога гледам, целият път почернел!. . . Питам, море, къде отива тоя свет, а оно що да чуем: у София, казват, сърбино се дигнал, па повел войския у София, там сакал, казват, да посече нашио княз, па да му земе палатецо, оти бил по-хубав от неговия. Море, стойте, не думайте, хора, хич това може ли се? Сърбино ли сакал!. . . Он си сака, ама да видим кой ще му даде!. . . Питал ли е он бая си Божила? Знае ли он кой е бая му Божил?. . . Седнем ти я на коня, па му пущим дизгин, па право у Кутловица. Отседнем коньо, разслабим му коланите, па дадем юларо у ръцете на ханджията. Дигнем се, та у телеграфо. Там ти намерим едно момчурляче, изпосталело, прежълтело, да речеш, че три дни троха у уста не е турило. Питам го я: „Ти ли си бре, момче, телеграфчия?“ А он: „Я.“ „Знаеш ли, думам, да биеш телеграфо?“ „Знам“ — каже. „Е, удри де, що стоиш?“ — думам му. Он ме изгледа, па каже: „Какво да бием?“ „Па телеграфо бий“ — думам му. Он ме па погледа, па ме пита: „Кому да бием, какво да бием и от кого?“ „Па не ме ли познаваш бре, момче, зер ти не знаеш бая си Божил от Сврачево?. . . Божил сврачовския кмет?. . . *Божил депутатино*. . . Зер ме още не познаваш? *Като му рекох „Божил депутатино“*, он се посви, па каже: „Е, кому да бием?“ „Па на министеро бе, кому другиму ще бие телеграф бае ти Божил?!. . .“ Он току хвана едно копче, па зе да го чука, ама едва се чуе глас; нали ви казвам, момчето слабичко, па и чурук — нема сила! „Е, какво бре, момче, думам, дойде ли хабер?“ „Нема“ — каже. „Пак удри бре, момче, удри по-якичко!“ Пак чука, чука, чука — пак нема! А я, да излетим от кожата си! Па току се сетих: „Стой, кажем, бре, момче, я се потръгни оттам.“ Я видох какво чука, мене ми стига веднъж да видим нещо, после нема да ми утече из ръцете. Завратим я ръкав, па завъртим плесница, па удри, па удри, така мъжки, какво си я знам. Току по едно време, гледам, изскочи една хартишка, четем я: „Що е, бае Божиле?“ —

пита ме министеро. „Море, думам му я, що правите вие там, у Софията, министри ли сте, какво ми сте? Не видите ли вие, че оная хала, сърбино, ще ви изколи?. . . Що не ударите на юриш?. . . Вие мене слушайте, бая ви Божил знае. . . Съберете всичката войска, па я пуснете на юриш, па ще видите дали бай ви Божил не е имал право. . .“ „Добре, бай Божиле — каже министеро, — сега ще идем да кажем на капетаните.“ Мина се час, час и половина, ето ти министеро пак изпъкна. „Бае Божиле, каже, хвала ти, да си жив и здрав, че ни научи; да не беше ти, бехме отишли: и княз, и ние всички. Щом ни подсети за юриша, капетаните събраха войскята, па като я пуснаха, па като му викнаха на сърбино. . . отиде, та се не виде!. . .“ „Е, кажем я, знае бая ви Божил къде му е цаката, добре, че стигнах навреме; е, да не бех стигнал, какво щеше да стане?. . . Резил и маскара!“

Бае Божил следваше да клати своя врат и да върти погледа си и въодушевен от захласването на своите слушатели, щеше навярно да продължава да ораторствува за своите велики заслуги на народа, но в това време се току изтърси в кръчмата сврачовския поп. Аз се поогледах да видя моя талигаджия, но него го нямаше. „Добре, помислих си, че злата среща не се повтори.“

— Добре дошел, отче, благослови, отче! — викаха селяните на дяда попа, като му ставаха всички на ноги. Преди да отговори дядо поп на поздравленията и преди да излее своето благословение на присъствующето стадо, кметът го запита:

— Ама къде си ти, дедо попе, нали се, божем, сговорихме заедно да тръгнем, я виж къде се е чак надвисило слънцето. . . кое е време?

— Ех, нали знаеш, кмете, че една беля не е на човека! — отвърна дядо поп с един дебел и силен глас и добави: — Козарят ми се разболел, па козите се разщърклели по гората, нема кой да ги събере. Едвам намерим човек за козите, ето ти Кузман, моят ортак, ме вика да ме пита коя бъчва ще отвори, защото у тая, дека точиме досега, виното се свършило. Таман излезох из избата, ето ти че ме чека Коно джамбазинът: донел да ми доплати за ония добичета, дека му ги продадохме орташки — при това дядо поп намигна на Клативрат, за да му припомни за кои добичета е речта. След това взема една чаша с вино, която беше отпреде му, изпи я, понамръщи се, плювна и каза: — Нема моето вино никъде, само у моята кръчма го има. Не е вино, ама каймак, каймак.

Дядо поп си поотри дългите мустаци и продължи:

— Па какво щех да кажа, ха̀, така, сетих се, за оня хаирсъзин, Коно. . . Верица ли му, нему, циганску. . . щеше да ме излъже; дава пари от девет царства, па каже нà, таман са. Броим, броим, тридесет гроша и двадесет и пет пари ексик. Па като му викнах: „Море, сега ще ти изтръгнем циганската ти душица, скоро тука още тридесет гроша и двадесет и пет пари!“ Сбърка се циганин като плъх у брашно, па да видиш как брои човешки. Ама такава е тая поганска вера: доде не види страх, он не разбира. . . После обиколих жетварете, косачете; знаеш, ако сайбията сам не види, оно отиде!. . . Е, па сега какво, ще похаждаме ли? Хайде, моят кон не е много морен, я можем да вървим с вас и да ви надминем биле!

Сврачовския кмет предложи да се почерпят още по веднъж и момчето на дяда Пуня донесе напълнени няколко оканици. Дядо поп си наля,

прехвърли на един гълтук чашата, поотри пак своите къделчести мустаци и запита Клативрата:

— Онова готово ли е, при тебе ли е?

Кметът потвърди с климане на глава и извади из пазвата на своята щарена антерия един свърток, увит в кърпа, която имаше и трите бои на българския трикольор. Според това, което узнах отпосле, тази кърпа е имала действително някога предназначението да изпълнява длъжността на български флаг. Както това явление, така също и любопитният разказ на сврачовския кмет, а тоже и оригиналиостта на дяда попа ме заинтересува толкова много, щото аз се реших въпреки предостереженията на моя талигаджия и въпреки отзивите на дяда Пуня Мигалото да се запозная по-близо както с Клативрат, така също и с дяда попа.

Като се приближих при тях и ги поздравих, аз подзех така приказката :

— От Сврачево ли сте, байовци?

— Оттам сме, господине — каза Клативрат *и завъртя два-три пъти погледа си.*

— Ти си кметът от Сврачево нали?

— Ех, господине, село да е живо, па като рече, не можеш хатъра да му строшиш — отговори кметът и една самодоволна усмивка сви устните му.

— А ти, дядо попе, и ти нали си от Сврачево?

— Е па тъдева се навъртаме, оно, знаеш, кому що е писано, това ще бъде — отговори неопределено дядо поп с един натъртен глас.

— Ами тая кърпа каква е, прилича като на байрак? — запитах Клативрат и се помъчих напразно да схвана бегливия му поглед.

— Е па то си е асли байрак, та нали видиш?. . . Прави го лани господин старшио, кога князо ни дохожда у град, па божем рекоха, че ще дойде и у наше село, па етѐ, да видиш, не дойде. . . А колко го чекахме, море све село беше на крак. . . От тъмни зори накарах момчетията, та заклаха едно яре, одраха го хубаво, опекоха го и туршийка поизвадихме, и *бобец*[16] притъкмихме, попадията на деда попа той (показва с нос към светиня му) и погачка умеси, и зелник разточи, и све приготвихме нà. . . Стана пладне, чекахме, чекахме, па нема!. . . Попо отчете софрата, па току се курдисахме, да прощаваш, па си се наядохме за княжево здраве и без него.

Аз не можих да се утърпя да се не насмея, от което Клативрат заключи вероятно, че съм се усъмнил върху щедростта му за *закланото яре*, та прибърза да ме увери и разсее съмнението ми, като додаде:

— Ама ти мислиш, че се шегувам?. . . Нà, нека кажат и тия бракя: кажете бе, не заклах ли ярето?

Няколко души потвърдиха факта с климане на глава, а дядо поп добави:

— Закла го, та отскочи, хем червено беше, що ще се лъжеме, що е право — право. . . Па и защо да не го заколва, кметство му е, яре му е, кеф му е. . . и я да съм, и я го закалям.

Един от селяните видя за нужно да поддържа авторитета на дяда попа и вероятно за да му направи един комплимент, каза с един натъртен глас:

[16] В цит. съч. (с. 117), както и в сп. „Денница", вместо „бобец" пише „обед".

— И дедо поп го закаля, па защо да го не заколи, като му дал господ и кози, и деца, и свинчета, и крави, и снахи. . . Къщата му пълна, препълнена, а он си има имане, па си е добър, па не сака никого да знае.

Не ми оставаше друго, освен да се съглася напълно с убежденията на свачовци, та затова се помъчих да обърна на друго разговорът, като запитах кмета у града ли отиват и по каква работа.

На моя въпрос ми отговори пак с въпрос: *дали знам да чета?*[17]

Като му отговорих утвърдително, той развърза трикольорната кърпа, извади една превита хартия, завъртя глава и ми я подаде с думата: „Заповедай."

Това беше едно прошение, наменено за мировия съдия в окръжния град, което по своята литературна скъпоценност и рядкост заслужава, вярвам, да се прочете.

Ето прошението:

„Господине миролой, на съдиите от миролойското съдилище, у градо! Христос възкресе, на многая лета. Да живееш на царски дни, за слава на християнете, за инат на поганците *и на чифутите, и на циганите,* и на всякие скверни язици и во веки веков.

Това прощене ти пращаме ние, селянете, от нашето село Сврачево заедно с кмета, с попа, с Рангел чорбаджия и с Тойко чорбаджия, и с Иле чорбаджия, и с Муньо чорбаджия, и с Геле чорбаджия, и с Пене чорбаджия, и с дедо Сойдо баш кнез, и с Тонко бировина, и с Кьно даскало, и с Мицо клисарино, и с всички православни християне, заедно с все домочадие берабер, оти ни е голем гайрет натиснало и честни кръст християнски много пати от поганска вера. Та както видиш, да си имаш грижата да ни я свършиш максус тая работа. Оти после, асли и така, както си знаеш, не може да пойде работата. Анджак за това те и молиме, санким, като падне работата у твоите ръце, оно било, па това си е. Оти патихме, що е рекъл оня, много от турци поганци и вери нечестия, да прощаваш, па зер сега да патиме и от наши бракя? Ние всичките можеме да ти се закълнеме, че воденицата си е наша, селска си е, ама де, нали е изедник, та е подсвоил, па сега си патиме. Хем този изедник Кольо, дека му думат Божата крава, е зел воденицата току-така от агата. Колай било оно да харизва агата селска воденица на Божата крава. Оти я не хариза на Коста, на попа, на некой чорбаджия?. . . Ама де, нали ти кажем, турска вера, поганец, па това си е. Море, оно и Божата крава не е некоя стока,оти все по турци слугуваше, та селският поп рече, че таман четиридесет години нема за него пречест, оти е бил много уйдисал на поганската вера. Па за това, да ни свършиш работата, па и ние сме човеци като хората; и ние требва да пасеме. Анджак нали сме сега българи, па и ти си си българин, па и царството ни българско, па оти, що е рекъл оня, да ни не свършиш работата? Каквото ти рече попо, кмето и чорбаджиите, това го и селото сака. Во имя християнско и за вера православна и за честни кръст. . . отдалеко ти припадаме и отблизко ти се кланяме и ти се молиме, каквокакво да сториш кабул да я пресечеш тая работа. Бае Божил, нашия кмет, казва, че он, като сака, само една дума да рече там, у Софията, на неговия дост, на министеро, он ще я отреже като с бръснач, ама етѐ, не сака да ти троши тебе хатъро санким, демек не сака през тебе да прескача,

[17] В цит. съч. (с. 117) вместо „дали знам да чета" е написано „желая ли да прочета нещо". Така е и в сп. „Денница".

та чак у София да тропа. Па и ние си нечеме така за бадева; що е право, и ние ще си направим човещината.

Да живее царщина и княз, и големци, и вси православни християни и да пукнат душмани, амин.

Сие писано биде у среда, пред Възнесение Христово.

Печат на селото Сврачево."

Ще моля читателите да ме извинят, че не можих да предам в точност и оригиналната ортография на споменатото прошение, защото в бързината не можах да го запомня.

След едно повторно подканване от страна на дяда попа моите нови познайници изпразниха чашите, възседнаха конете си и се упътиха доста весели закъм града.

Аз пойдох към нашата талига и съзрях, че бае Гето води конете откъде потока. Аз се радвах, че той се забави с къпането на конете, защото ако беше затекъл и дяда попа с другите сврачовци, бог знае какво чудо щеше да ни сполети.

Докато бае Гето впрягаше конете, аз се разплатих с дяда Пуня, почерпих го още с една лула тютюн и той из благодарност мъчеше се да ме развлича, като ми разказваше мигошком: колко християнски души са погубени в тази закрита и страшна местност през турско време; как е ударило лани шуга по овцете; как жировете станали кът, та нямало храна за свинете; как горещината изсушила посевите и др., и др. подобни. Може би сами по себе си тези сведения на дяда Пуня да имаха някакво икономическо значение, но аз бях тъй вдаден в своите размишления за всичко онова, което чух и видях през тоя ден, щото не можех да забравя нито бедния дяда Коля, нито неговата воденица, нито сврачовския кмет, нито попа, нито чорбаджиите, нито прошението със своите поганци и честни кръстове и християнски вери!. . . Всичко ми се мяркаше пред очите като някоя чудновата картина. . .

Когато бях вече седнал в талигата, дядо Пуньо питаше мигошком бае Гета кога ще пак да мине да се видят, на което бае Гето отговори някак философски, че не мисли да става сарафин у града и затова скоро ще му се случи път да види как мига дядо Пуньо. След това бае Гето цвъкна плюнката си през зъби, завъртя глава в знак на прощален поздрав и запука наново нанизания с възли камшик, който той махаше с дясната си ръка.

* * *

Моята работа ме задържа повечето време в окръжния град. Една заран, след силен дъжд, беше потекло цял порой по градските улици. Дъждът беше престанал и слънцето беше огряло, но локвите бяха почти спрели свободното ходене по улиците. На едно място, гледам, дечица клекнали край локвите и правят от калта ограда на струещите води. Други техни другари напущали кой тресчици, кой други подобни леки играла, които представляваха корабчета в тези локви. Пакостни някои чираци или калфи от някоя бакалница или берберница наместят нарочно по някой слабо закрепен камък или полугнила дъсчица посред някоя локва уж за улеснение на пътниците. Приготвени за смях и скрити в своите дюкяни,

те чакат някоя жертва, която ще стъпи в тяхната клопка, за да се подхлъзне и падне в калта, та да си намерят евтин джумбуш за развлечение. Бях вече изпил кахвето си в едно кахвене и гледах така, безцелно, през отворения прозорец. Един селянин минуваше тъкмо в това време през улицата. Голямата локва му пречеше да продължи пътя си. Подпирайки се с тояжката си, той търсеше с поглед къде да стъпи, за да прескочи водата. Селянинът съгледа един камък в средата на локвата, побутна го предварително с тояжката си и прекрачи да стъпи на него. Той вече тури десния си крак на камъка, но когато да пристъпи с левия, той го някак изкриви, като че накуцна, и с това изгуби равновесието. Примамчиво наместеният камък се залюля и бедният дядо Кольо се простря в локвата. Аз го познах по накривяването на лявата нога. Заедно с падането на дяда Коля шумен един смях се зачу от околните дюкяни.

Човекът е чудно животно; и без да знае защо, и без да има полза, винаги е готов да се радва на всяко нещастие на ближния си!. . .

Дядо Кольо се помъчи да стане, но счупеният му крак беше слаб, та преди да се изправи, той се повали втори път в локвата. Повторен шумен смях придружи и това му падане! Той погледна към смеещите се и издигна очи към небето. Аз не зная какво е мислил в тоя момент дядо Кольо, но ако съдя по погледа му, мога да ви уверя, че той имаше горе-долу съдържанието на следующите думи: „Прости им, о боже, защото не знаят какво правят. . .“

Докато да изляза из кахвенето, дядо Кольо вече стоеше на другата страна на вадата, а от него капеше кал и вода! Той се помъчи на се поочисти, но тутакси видя, че трудът му е безуспешен. Поотри само дясната си ръка от нагръдника на дрехата си и прекара дланта през челото си. Не знам дали това направи, за да изтрие калта от очите си или за да дойде на свяст и да види какво става с него! Когато наближих при дяда Коля, той държеше в лявата си ръка капата, а с лакътя на дясната я изтриваше от калната вода.

Аз поканих дяда Коля да свърнем в дюкяна на един свой познайник, където мислех да се поотмори, пододе на себе си и да се поизчисти, доколкото щеше да бъде възможно, калните си дрехи. Дядо Кольо завъртя отрицателно глава и додаде със своя протънчен и треперещ глас:

— Не мога, синко, ще ме чакат там. . . и така закъснех. . . не е близко, цела нощ съм ходил. . . па пак, да имах здрави ноги, иди-доди, а то. . . нали ме видиш . . ходиш, ходих, па пак не спори. . . Ех, докато е човек жив, все си пати. . . Оно, така е рекъл оня отгоре. . . У негови ръце е всичко, що рече — това ще бъде. . . па кой знае? Нали сме хора грешни, затова и живеем, грехове да изплащаме!

Аз запитах дяда Коля где го чакат и накъде се е упътил. Той завъртя глава, като да искаше да посочи към някое направление, и добави:

— Натам, при съдията. Рекоха ми рано-рано там да бъдем!. . . И я саках рано да стигнем, ама нà: толкова душа издържа. . . не мога повече... с бога не можеш да се бориш. . . а?. . . Нали?. . . Що кажеш?. . . Нали не можеш?. . . Ех, па и съдията нали е човек; я мислим, че и он знае чак къде е Сврачево. . . Ще му речем, че цела нощ не съм с око мигнал, все съм път бил. . . па и нали ме видиш, че съм сакат?

Аз исках да отговоря на дядо Кольо, но нещо ме задави в гърлото; едвам преглътвах; плюнката ми засъхна, гласът прималя; па не можах

нито „гък“ да изрека! Не можах нито да го успокоя, че не е закъснял, нито да го ободря, нито да го утеша. Моят глас проработи наново.

После, когато дядо Кольо ме запита:

— А какъв човек е съдията, познаваш ли го? Сърдит човек ли е?... Има ли милостиво сърце? Млад ли е, стар ли е? Ако е стар човек, то не ме е страх, он ще знае що е свет. . ще разбира що е старост и патило — ще разбира и две, и двеста!. . . Колкото и да е серт, колкото и да е каяк, все ще има мерхамет. . . все и он ще е патил по нещо, като е доживел до старини!. . . Пò ще разбира и на зло, и на добро!. . .

Аз нищо не можех да съобщя на дяда Коля, защото дотогаз не само че не познавах мировия съдия, но нито го бях виждал. Дядо Кольо попремести тояжката си, протри пак с ръка очи, завъртя глава, като да каже „сбогом“, и се упъти към съдилището. Не след дълго време отидох и аз в същото съдилище, като любопитствувах да узная какъв край ще вземе тази съдба.

* * *

Преди да изложа течението на съденето, аз ще спомена нещо за самия мирови съдия.

Асен Гаджов Виловски — така се именува съдията — беше момче на осемнадесет, най-много деветнадесет години. Тънко, високо, с тесни гърди, късо чело, разрошена коса и длъгнесто, бледно и изпито лице. Това момче беше чернооко, с полузаспали очи, види се или от безсъние, или от много бързо живение. Мене ми се барем така стори, то може да съм се бил излъгал, защото той имаше на очите си тъмносини очила. Дрехите му бяха скроени по най-последната мода и така вшити в него, като че да беше срасъл с тях. Той беше доста шарено облечен. Сетрето му беше синкаво, панталоните — пепеляви и впити в колената му, а жилетката — бяла. Обущата му имаха изострени върхове и изглеждаха доста дълги. Под носа си нямаше нито влакно, а по страните на лицето — хич. Малките пръсти и на двете ръце бяха въоръжени с дълги зашилени нокти, малко прекривени към края. Той кашляше често и издълбоко и храчеше подир всяко накашлюване. Под очите му се виждаха две тъмносини ивици, които представляваха погледа му още по-поразителен. Виловски е родом от един прочут град в България. Той е бил изпъден от трети клас на една гимназия у нас по време на един ученически бунт. Тъй като беше му запретено да постъпи в коя да било държавна гимназия, той заминал след изпъждането в Русия, дето се записал в четвъртия клас на Н. . . ската гимназия. Когато наближило време за изпит, той напуснал Н. . .ската гимназия и едва стигнал до Галац. Там чакал пари, за да се завърне в своето отечество, където с пресни сили ще се залови да принася полза на своя мил народ. Освен руския акцент в произношението си, сините очила и навика на развратен живот неговите познайници не знаят да е донесъл нещо повече от това, с което бе тръгнал за странство. Впрочем може да е донесъл още нещо, защото докторите имаха дълго време с него работа, а от местната аптека беше пренесъл половината стъкълца в къщи с разни меркурни химически препарати. Виловски е племенник на един от най-буйните представители на една политическа партия в България. Всички високи капии в столицата бяха отворени за вуйката на Виловски. След

първата визита, която той направи в Министерството на правосъдието, когато доде като депутат в София, наведнъж излезе назначението на Виловски за мирови съдия. Види се, че и министърът е бил принуден, бедният, да назначи непознато лице само да се избави от неприятността на безбройните приятни посещения на депутатина. Виловски замести един стар служител, който беше учителствувал около осемнадесет години преди войната, а след нея и до тоя час служеше постоянно под ведомството на правосъдието. Старият мирови съдия се уволни, за да се има пред вид за друга длъжност. Струва ми се, че както той, така също и болната му стопанка, старата му майка и седемте му окъсани и изгладнели деца очакват и до днес „да се имат пред вид". Впрочем това не влиза никому в работа; главното е, че младата многообещающа сила Виловски стана мирови съдия. Трябва да признаем още факта, че както сам Виловски, така също и неговият уйка не бяха никак доволни от това назначение. „Помилуйте — казваше Виловски на своя уйка, — разве не можех да бъда аз прелестен прокурор или председател на някой окръжен съд, па даже и член на някоя апелация?" И имаше право момчето, защо да не можеше, когато се знае, че няма нищо невъзможно на тоя свят?!. . . Както и да е, макар и недоволни, но както той, тъй също и уйка му запазиха пълна консеквентност в своите политически убеждения и останаха и занапред последователни в своята могъществена подпорка на правителството. Даже нещо повече, те останаха също такава подпорка и на следните две правителства, които наскоро заменяваха едно друго, и ставаха даже ожесточени врагове на падналите техни идоли, защото така го изискваше тактът на техните политически убеждения.

Да спомена нещо и за самото име на Виловски. Коренът на това име е наследство от баща му, но окончанието той сам измени според последната мода на имената. Та нали сме роби на модата? Бащата на Виловски се казваше Гаджо Лучов, но хората го знаеха с прякора му В и л а т а.

Тоя прякор той си беше спечелил от своите познайници по повод на едно произшествие между него и една млада селянка, която събирала като аргатка окосеното сено по Гаджовата ливада. Бае Гаджо бил мераклия човек и като поискал нагледно да увери с допиране на ръката си хубавата селянка за своите благоразположения и пълна преданост към нея, то, преди да угади, неблагоразумната селянка завъртява с вилата, която държала в ръце, и бае Гаджо си спечелил хубавия прякор, който така сполучливо бил променен от достойния му син на цялата фамилиарна линия от бае Гаджовото поколение.

Само кака Бона, майката на Виловски, се мръщеше винаги от това облагородено от нейния син име и винаги изгледваше накриво бае Гаджа, когато се получеше писмо от любезното чедо с подпис на благородното потекло: но кака Бона беше проста жена и не разбираше не само от дамските моди, но и от новата мода имена.

Виловски беше вече няколко месеца мирови съдия в споменатия окръжен град. През това време той бе успял вече да се популяризира между населението както в обществения живот, така също и в своята съдебна практика. Между обществото той се прослави: първо, с това, че стана почетен председател на всичките певачки от разните шантани, на които числото под негово председателство нарасна до твърде значителен размер; второ, че състави и укрепи политическата партия от боята, която

той представляваше; и, трето, че освен дето направи много борчове, той привикна да гледа твърде либерално на понятието за м о е и т в о е. От популярността му в съдебната практика ще спомена само за един факт, който и досега се разказва в поменатия град.

Ето как е била работата:

Един турчин, табак, на име Б а б à Б е к и р, човек на 75 години, имал спор с един еснафлия, комуто продал мешини на почек, а последния отказал да заплати на срока, като настоявал, че той му заплатил за мешините още когато ги купил. Онеправдан и излъган така безочливо, Бабà Бекир намислил да се възползува от правата на съдилищата в страната и след като разпитал за конака на кадията, потропал вратата на местното мирово съдилище. Освен г-на Виловски, когото той намерил в съдебната стая, той потърсил с поглед още някого. Като не видял обаче никого, той се отправил към мировия съдия и го запитал така невинно: „А бе, ч о д ж у м , къде е баща ти?“ Виловски го поизгледал малко остричко през своите сини очила и полуучуден, попитал турчина за какъв баща го пита. „Баща ли ти е, какъв си ти е, аз питам за този, дека съди, за кадията“— отговорил спокойно Бабà Бекир. Две слаби червенини се показали изведнъж по страните на мировия съдия; опнатите му джуни по-преди прежълтели, после посинели — белег на разсърдване — и той извикал с един грозен глас на стреснатия турчин: „Сляп ли си бре, стар хайванино, не видиш ли, че аз съм съдията?“ Бедният Бабà Бекир, като не можал да повярва, че това момче може да бъде к а д и я , той си заключил, че криво е разбрал или не е добре дочул, та повторно запитал Виловски: „Ама не се надсмивай с мене бре, чоджум, нали ме видиш, че съм стар човек, аз съм дошел от беля тук, не съм дошел от слободия и за зевзеклик. . . Кажи, кажи ми, моля те, къде е кадията?“ Виловски ударва звънеца, що стоя на масата, за да повика разсилния да изрита „этот идиот“ из стаята. Когато разсилният се изправил като свещ пред своя заповедател, изслушал рабски заповедта и се поклонил, чак тогава Бабà Бекир се уверил във възможността на това, което той мислел за невъзможно: прехапал джуна, хванал дългата си побеляла брада и излязъл, без да проговори нито думица. Той повикал своя длъжник пред няколко души майстори от еснафа и му казал, че ако има милост и ако се бои от бога, то да му плати, каквото иска срещу борча, защото „тия старини аз не ща да оскверняваме, казал, по старо време (при това той си попипал побелялата брада). . .аз не ща да ставам за резил на хората, та да ида да ме съдят вчерашни деца!“

Бабà Бекир дълго време не могъл да побере в ума си тоя абсурд, що то голобради момчетия да могат да бъдат кадии! Той имал отдавна един стар свой дост, дядо Вълю устабашията, и той намислил да се възползува от старото си приятелство и си разясни неразрешимия за него въпрос. Той попитал така: „Ще ли ми кажеш право, уста Вълю, та да те питам нещо?“ „Ща, зер, защо да не кажа“ — отговорил дядо Вълю. „У вашия ли закон е това писано или московецът ви остави този адет, да могат и децата у вас да стават кадии?“ Дядо Вълю повдигнал рамена, позагледал се в иглата, с която шиел, и чак след няколко минути проговорил така: „Не можем баш добро да се сетим, Бекир ага, ама чини ми се, че по нещо остана и от московецо, а по нещо и сега са го писали. . .“

Преди да захване съденето, сврачовският кмет влезе в стаята при съдията и му подаде една хартишка, по която бяха написани с едри като бръмбаре букви няколко редове: „Господин Виловски, подателят на тази хартишка, е от нашите. Макар и простичък, но е великолепен работник и агитатор на партията, той е депутат и личен приятел на г-на министъра. . .Работата, която ще има днес в съдилището, не е лична негова, а на селската община, за която той като кмет се грижи да се замогне. От това ще видите, че той не е користолюбив човек. Всичко, което Ви съобщих, е да Ви предупредя. Вярвам, че се и сам сещате, та няма нужда да Ви указвам нищо по-нататък. Ваш искрен: „Н. Непоникнаков.“ Господин Н. Непоникнаков беше околийски началник и той действително не поникна и не завърза, защото щом началството му се научи за неговото „громко“ поведение и „тихите“ му административни успехи, незабавно да се разпореди не само за неговото отчисление, но даден под съд и осъден, той издържа своето наказание въпреки уверенията му, че той е най-преданият служител на партията, която беше по онова време на власт. Когато сврачовският кмет подаде записката на г-на Виловский, позаклати глава и позавъртя поглед, за да опита теренът, на който беше стъпила ногата му. Съдията прочете записката, погледна Клативрата, повърна погледа си върху хартишката и кимна с глава на сврачовския кмет, като да искаше да му каже: „Разбрах.“ Бае Божил не считаше за нужно да дава никакво пояснение повече. Той позаклати втори път глава, потражи с бегливия си поглед вратата и излезе така спокойно из канцеларията, както излизат набожните бабички из черква, след като са направили по четиридесет метаний пред иконите и след като са изслушали за край молитвата: „Молитвами свяхтих отец наших, господи, помилуй и спаси нас — амин.“ Не се мина след това дълго време и Г. Виловски беше влязъл в своята съдебна стая. Той преметна кордона от съдийския знак на врата си, изкашля се и натисна звънеца. На разсилния, който влезе, той заповяда да повика страните по делото на Сврачовската община.

Цено Кратуната, така се казваше разсилният, захвана да вика с един говедарски глас име по име лицата, на които щеше да се раздава правосъдие. Когато разсилният извика името на ответника, бедният дядо Кольо се сепна, като че го тресна някой с шиник по главата. Той се беше таман навел да остъргва със своята бритвица калта, що бе натрупана на навущата му. Стреснат, като чу името си, той току изпусна из ръка бритвицата, която, ако не беше привързана с връв за пояса, навярно щеше да се загуби, но тъй остана само висната да се клатушка насам-нататък.

Дядо Кольо позавъртя своята лява нога и притропа с подпиращата се тояга върху дъсчения под. Колкото и внимателно да стъпваше той, но неговото влизане в съдебната стая не стана без шум. Когато дядо Кольо влезна вътре и метна поглед върху съдията, той усети някаква влага по челото си. *Изпървом дядо Кольо мислеше, че това е остатък от озарянщната локва, в която той се неволно окъпа, но наскоро се убеди, че това бе едър пот, който бе оросил челото му. Той остана слисан от това явление, което забележи на себе си. „Как тъй, мислеше си той, и отгде накъде пот по моето мършаво чело, когато аз вече от години не помня да съм се изпотявал.“*

В това същото време Виловски метна един грозен поглед през своите сини очила на цялата фигура на подсъдимия. *С едно отвращение той прошъпна полугласно: „Воть еная скатина!“. . .*

Дядо Кольо бе натиснал една на друга ръцете си върху края на тояжката, а на тях опираше брадата на климналата си глава.

Бае Божил въртеше очите си наляво и надясно, като шепнеше нещо на дяда попа. Негово преподобие сучеше десния си къделчест мустак, мяташе към дяда Коля едни злобни погледи и попрошавнеше с джуните си, като повтаряше полугласно: „Верицу ли му негову . . . поганску!. . .“

Един от сврачовските чорбаджии гледаше шарката на тавана, друг гледаше на жълтите копчета и оголената глава на разсилния, като се двоумеше да определи неговата рол, т. е. дали разсилният тоже съди или той само бие, затваря и беси осъдените. Третият селянин гледаше полувъзчудено на червеното сукно, което покриваше съдийската маса, *като не можеше да разбере: защо съдията е простря̀л това сукно на масата, а не си е скроил антерия от него?!. . .А каква хубава антерия би излязла от него!. . .*

Полусънливият глас на съдията сепна присъствуващите и въдвори мълчанието. Той отпочна съденето така:

— Кольо воденичар кой е?

— Я — продума дядо Кольо и завъртя лявата си нога да пристъпи по-близо.

— Как се казваш?

— *Па какво да кажем, господине, я нищо нема да кажем, па и знам ли я що требва да кажем.*

Дядо Кольо зяпна.[18]

— Какво те викат? — *питам те.*

— Ама мене ли?

— Тебе, зер. . .Не видиш ли, че тебе те питам?

— Е па Кольо, господине, нали и сам ти ми спомена името.

— А фамилията ти?

— О, божем, здраво, господине, да го речеме, оно, знаеш, жена, деца, па гладуват, господине, ама бог нека е харен, та. . .А ти, господине, имаш ли си стопанка, дечица дал ли ти е господ, они здрави ли са?. . .

— Баща ти, баща ти какво се казва?

— *Он не може нищо да казва, господине, он е отдавна умрял, ти да си жив, ама оттогава тридесет-четиридесет години,. . .хе, кога беше холерата; ама ти не я помниш, ти тогава си не бил ни роден, та какво ще помниш?*

— *Какво е било името на баща ти?*

— А-а, сетих се; па Пеньо са му думали, господине.

— Тогава Кольо Пеньов?

— И тогава ми думаха Кольо Пенев, и сега ми пак така думат; па ти виж, господине, оно, ти ще знаеш по-добре какво треба да уйдише.

— На колко си години? *А възраст?*

— *Е па не могох да израстна, господине,. . .такъв ми си е соя, все сме си възнисички, по майка си сме се метнали, и она беше, сирота, нисичка, бог да я прости, тука здраве и живот,. . .па и какво ще растеш, господине, можеш ли растеш?. . .при толкова мъки. . .при толкова патила. . .от дете съм заробувал, господине, що не е теглила изпатила тая снага,. . . па добре, че съм и жив останал!*

---

[18] В цит. съч. (с. 127), както и в сп. „Денница“, е прибавено „в недоумение“.

— Е па дѐ, господине, знам ли я?. . .Кой е имал време да ги брои. . . Гледай ме, па ме пиши!. . .Стрина Митра казва, че съм се родил у чърн вторник, когато било големото поводе, та са бегали нашите по бърдата, за да ги не хване водата. . .Па знам ли я колко има оттогава?. . .Може да има петдесет, може да има шестдесет, а може да има и повече години?!. . .

— Женен ли си?

— Е, та женил съм се и я, господине, що ще му чиним?...Нали треба и плевел да се развъжда. . .оно де, ако не бехме ние, сиромасите, раята, кой щеше да добрува на тоя свет?. . .Нали ние работиме и за спахии, и за чорбаджии, и за попове, и за владици, и за царщина, и за цар, и за всички?. . .Оно, истина, дума се, че „сиромашия — зла неволия", ама дѐ, нали е било така писано, оно така ще си и върви, па това си е. . .

— Деца имаш ли?

— Е па имам, господине, като ги е дал господ. . .*Що щеш, хвала му!. . . и нему дадох курбан. . .едни останаха живи, а други отидоха там горе. . . оно, що щеш му и тук требват, и там требват. . .без човеци никъде не бива. . .та де, нали знаеш. . .свет!*

— От какво си вероизповедание?

На тоя въпрос дядо Кольо не можи нито гък да каже; той поиздигна поглед към съдията, та дано да може да прочете от лицето му и да разбере какво го пита той, но неговият поглед се спря само до сините очила, по-нататък не можи да пробие. Полусмутен,той не знаеше какво да прави повече и затова почти безсъзнателно захвана да се чеше зад тила!

— А? — запита повторно съдията.

— Ама какво, господине. . .за кое ме питаш?

— От каква си вяра?

Дядо Кольо се възмути от подобен въпрос. Той не можеше да се успокои от оскърблението, което му нанесе съдията с такова питане! Втори път неговото чело се покри с едър пот и той поизтегли ръкава от ризата си, та се изтри. „Зер на такова дередже изпаднах, щото съдията да ме не познае от коя съм вера?" Така мислеше дядо Кольо в себе си и с една гордост на душата зина да отговори на съдията, като тури ръка върху обръснатата си глава:

— Е па, господине, ти не ме гледай, че съм се обръснал като турците. . .Ние си така носиме по нас. . .Оно. . .знаеш. . .от гад. . .да се не завъди нещо. . .Ама инак, знаеш, ние сме си българи. . .от нашата сме си вера.

Като за нещастие на дяда Коля сврачовският поп тъкмо в това време намери сгоден момент да изобличи общия противник и да му нанесе поразителен удар, та се обърна към съдията с един натъртен глас и каза:

— Лъже, господине съдио, като дърт циганин; я нали съм поп, я все ще разбирам повече от него коя вера каква е?. . .Ти го не слушай; он, истина, божем е българин, ама е поганец!. . .Тѐ, нà, какво са тези два пръста схванати — при това дядо поп посочи сближени показалеца и средния пръст на лявата си ръка, — така е он с поганците, па нека ми рече кой що сака!. . .

На тези необорими аргументи другите присъствуващи — кметът и чорбаджиите — изявиха одобрението си с климане на глава, а не пропуснаха и с думи да одобрят показанията на дяда попа, като добавиха:

— Така си е. . . така. . .Право казва попът, он си знае стоката. . . Що ще се лъжем?. . . Тука не може лъжа да бъде. . . Що е право — право! Криво да седиме, а право да хортуваме!. . . Поганец е, поганец!. . .

Дядо Кольо гледаше на тях, както е гледал и Христос, когато евреите викаха на Пилата: „Разпни его, разпни его!“ Той само вдигна ръка, та се прекръсти, но не се знае дали направи това, за да покаже нагледно, че не е поганец, или се прекръсти от чудо, че неговите съселяни имат дързостта да го обвиняват, че той е напуснал тая вяра, която той, за да уварди, мъчил се е и патил толкова години по-грозно и от всяко добиче! Това беше вече връх на оскърбленията, които можеше някой да му нанесе! Дядо Кольо зина да възрази нещо, но гласът му се схвана в гърлото и вместо възражение той изпусна само една тежка въздишка! Нещо му припари на очите и той издигна дясната си ръка и отри с длан влагата, която се търкаляше на капки из тези очи, които са толкова щастливи, че могат още да плачат.

Съдията прекъсна мълчанието, що бе се въдворило за минута след проронените от дяда Коля сълзи, и се обърна към ответника със следующия въпрос:

— Селяните от селото Сврачево са повдигнали граждански иск против вас, че владеете неправилно и беззаконно една воденица, която попреди е била притежание на селото, от което я е отнел селският ага Мутиш бей, който при заминаването си я оставил на тебе; това истина ли е?

— Ама кое, господине, за воденицата ли?. . . Оно е истина . . Я баш не разбрах що ме питаш, ама воденицата си е моя. . .тия гърди са патиле, дорде да я спечеля!. . . От пеленаче съм заробувал на агата. . . И Първа е робувала от дете. . .Цело село го знае, това не може да бъде лъжа. . .Воденицата си е била на агата; он си я прави,[19] па кога да си пойде, а он ме повика пред селянете — те и тия хора беха там, — па ми рече: „Кольо, слушал си ме и ти, и стопанката ти, берекет версин, пари не мога да ти дам, защото и мене требат, тѐ, нà ти воденицата, твоя да си е, работи, па се храни.“ Хвала му, господине. . .истина, друга вера беше. . .да прощаваш, поганец беше, ама и човек беше. Тѐ, две очи имам, па ако не казвам право и они нека да. . .та пред тебе лъжа не бива, нали гледа и о н я от горе. Воденицата си е моя, па си я не давам, па това си е. . .И я нали душа носим, господине, и я нали сакам да се храним?!. . .Това имам да ти кажем, това ти и казвам, па. . Коли ме, беси ме. . .тоя съм!. . .

Клативрат прекъсна монолога на ответника и се обърна с една самосъзнателна надутост към съдията. *Той заклати глава, завъртя поглед и продума:*

— Господине, я слушай мене. . .Ти го остави него, он нека си хортува, ти не гледай на неговите приказки. . .Он може да си рече какво сака, *ама нали съм я тука, кмето, ти мене гледай. . .Я съм, що е рекъл некой, село*“. . ., ама що е рекъл некой, село. . . Воденицата си е моя, дума се. . . оно не е баш моя. . .селска е, ама така се дума. Селото си сака от тебе воденицата!. . . Ти ще ни я отсъдиш, па ти му мисли там. . . Агата оти е правил воденицата на селско место?. . . Пошел си — пошел, защо си не е зел и воденицата?. . .Нали е оставил, она е сега селска, па това си е. . .

---

[19] В цит. съч. (с. 130), както и в сп. „Денница“ вместо „он си я прави“ пише „оно си е право“.

Дядо Кольо се възмути от безочливостта на Клативрат. На душата му се бе натрупало толкова яд и искаше да даде толкова възражения на своя противник, щото не знаеше кое по-напред да каже! Той се обърна повторно към съдията и захвана така:

— Ама, господине, чекай да ти кажем. Видиш ли го тогова, зер ти него ще слушаш?!. . . Он е лош, господине. . . он е много лош. . . Он е мечка. . . Он си изяжда човека като с т о й, т а г л е д а й! Нали го знам, па и све село го знае. . . он е хайдук!. . . Ти го не гледай, че е кмет; он е станал кмет с доландарджилък!. . . Денем кметува, а нощем ходи, та краде на хората: кому говедата, кому храна, кому сено, кому пари. . . това си му е асли занаятът, от това се е и замогнал, па сега цело село пищи от него!. . . И ярето, дека го закла, божем за князо, и оно беше краднато. . . Откраднa го от обора на Кънчо Мандалото, от Горни вир. . . Те и сам Кънчо знае за това. . . Викай го, па го питай, ако мене не ме верваш!. . . Откраднa го, па пак го писа на есапо на селото!. . .

Дядо Кольо щеше да продължава може би и повече, но сврачовският поп намери за нужно да се притече на помощ към своите в това сражение, като нападне и слише противника с още едно обвинение. Той се поизстъпи напред, махна с ръка на съдията и каза:

— Знаеш ли що, господине? Хич да му не верваш! Он не е човек за верване. . . това ти казвам, слушай ти мене! Я го питай ти, нека ти каже, он не краде ли? Питай го ти: кой опасе моята нива? Не беше ли неговото магаре, а?. . . А магарето му, а он, все едно. . . все от неговата къща е станала кражбата, дума се. . . па сега нека каже: не е ли крив? Не е ли хайдук и он, и магарето му, а?. . .

След като изказа горното обвинение, сврачовският поп хвърли един тържествуващ поглед към присъствуващите и се надсмя с една злобна усмивка на обвиняемия.

Тояжката, на която се беше подпрял дядо Кольо, потрепера в ръцете му, лявата му нога се посниши, като че някой я втори път пречупи — дядо Кольо щеше да падне, но едвам се придържа за стената, докато да доде на себе си. . . Той би всичко претърпял, но само това не, само в кражба не можеше никой да го уличи!. . . Та зер не се е запазил той чист от тоя грях досега? Та зер не е избягвал той винаги тази съблазън, както е избягвал да го не ухапе змия усойница? Та и самите му аги, които са били от друга вяра, па и те са вярвали на своя роб — на дяда Коля, — както са вярвали себе си, и са му поверявали какви ли не богатства да пази, а сега, по стари години, зер сега да го нарекат хайдук? Зер сега да му прикачат това име, от което той се е винаги гнусил?!. . . Дядо Кольо натисна ръка на мършавите си гърди, дето беше сърцето му; той усещаше, че то захвана да бие по-силничко!. . . Какво да стори? И сам не знаеше. За да се оправдава, не усещаше душа в себе си, а да замълчи — още по-лошо! Той поприбра и последните си сили, въздъхна и захвана така:

— Оти хортуваш така, дедо попе?. . . Остав срам, ами не те ли е грех?. . . Нали държиш в ръцете си комка у черквата!?. . . Нали държиш огън!?. . . Не те ли е страх, че ще ти изгори душата, а!?. . . Ти нали знаеш хубаво как е била работата, защо си кривиш душата? Не знаеш ли, че на големата икона има изписани и попове в пъкъла в сърцето на халата? Ти не мислиш ли на смърт? Я да ти кажем тебе, господине съдниче; да ме слушаш, да разбереш, па да се кръстиш!. . . Лани лете, таман на Еньов-

ден, пущам си я магарето да попасе по коначището ми, дето е до воденицата. Досами коначището ми е нивата на дедо попа. Добичето, не знам що правило, отвързало се, па прескочи, та у поповата нива. Оно що чеш му, нали е добиче, зер може некой да го научи да иде да пасе чужда нива, ама дè. *Ете, ваша милост, сега, господине, нали си човек?. . . Е като си човек, оно не си добиче, па и магарето така.* . . Като е добиче, оно не е човек, иде и не знае що е мое, що е твое. . . Пасло тук-там, па отишло и там да пасе. . . та и колко ми е опасло, едвам колко може да хвърли сенкя едно дърво!. . . По едно време гледам: нема добичето! Море търсим я, тук магаре, там магаре — нема магаре! Станем да го търсим чак по селото. Таман на завой, низ селското урва, ето ти, гледам, Кольо Джамбазина кара магарето ми. Пресрещнем го я, па си сакам магарето, а он ми каже, че го купил от дедо попа. Хванем я магарето за юлара, а циганинът по магарето, па станеме, та при попа. „Оти си ми, кажем, продал магарето на тоя циганин, дедо попе?“ Попът върти мустак, па ме гледа кръвнишки и ми казва, че му направило зян на нивата, та го продал да си изкара зарара! „Море, казвам, какъв зян, дедо попе, хич това бива ли?. . . Кой е чул и видел да чини цело магаре само толкова, колкото е могло да опасе?!... Хайде, кажем, да идем с неколко селяне да видиме колко е зян сторило.“ Станеме, та на нивата. Гледам я, гледат селяне: нищо и никакво. Хайде, кажат селянете, да ви спогодим. Па хайде, думам. . . де. . . що е право, това кажете. Едни кажат да му дам половин кутел меливо. . . други казват — цел кутел. Не щеш ли, попът да засака таман цели пет кутла! Та втурнаха се селяне, та вура, та кома, та ха бре, та де бре, та пресекоха на три кутла. Я кандисах. . . що чеш? Хич едно магаре за три кутла ли се купува?. . .

. . . . . .

Та нали ти кажем, това било кражба и затова дедо поп ме нарича хайдук!. . . Ама нали са си уйдисали с оня хайдук. . . етè му очите, на. . . оно. . .

Дядо Кольо не можа да доизкаже мисълта си. Г-н Виловски, който беше позадрямал при последните прения, посъбуди се, потърси в ума си нишката, за да си припомни какъв беше тоя процес и докъде беше следил течението. Той си припомни, че ответникът му отговаряше, че не го е добре разбрал, но ако въпросът се е касаел до воденицата, то той настоява, че тя си е негова и по-нататък. . . по-нататък той вече не помнеше нищо. . . Мяркаше му се пред очите, като че и кметът говори, че и попът каза нещо, но що беше — това не можеше да си припомни. Не е и чудно, момчето си е легнало едва час и половина преди съмнуване, а цяла нощ що е било, това и не питайте. Благодарение на сините очила спорещите се страни не можаха да видят задрямалите очи на съдията и бяха уверени, че той ги слуша с голямо внимание.

Събуден при последните думи на дяда Коля, съдията се почуди, като разбра доколко са се отдалечили страните от спорния въпрос, и затова, като не искаше да се издаде, че е дрямал, той чукна звънчето и прекъсна ответника с думите:

— Към предмета, към предмета!

Дядо Кольо се сепна, той се поогледа и отляво, и отдясно, *хвърли поглед към съдията и му проговори полусмутено,* и хвърли поглед към съдията смутено.

— *Па я не се преметам, господине, я си правото казвам, та защо да се преметам.*

Господин Виловски с досада *пресече и този път ответника, като* го запита пак:

— С какво мотивираш своите притезания на спорния предмет?

— *Ама защо да се увирам, господине!. . . Къде ще се увирам. . . я съм си тука на ачик. . . не ме ли видиш?*

А понеже дядо Кольо не отговаряше и го гледаше втрещено, той извика сърдито:

— Мотивите, мотивите! — *запита настоятелно разсърдения съдия.*

На тези думи дядо Кольо остана съвсем поразен. Той не можеше да разбере дали съдията е при себе си или пък тези запитвания се отнасят до другиго някого! Той се пообърна пак и видя, че него го питат, и той кимна възчудено глава и отговори на съдията:

— Я не съм виждал никакви негови мотики, нито съм пък ръка турвал на тех!. . . Който му е земал мотиките, нека му ги върне. . . Мене нито са ми требале неговите мотики, нито пък ще ми требат!. . .

Съдията от своя страна тоже беше кипнал от подобни отговори на дядо Кольо и затова тропна досадно с нога, прошепна с половин глас думата „дурак“ и се реши да се избави от това глупаво положение, като даде по-бърз ход на делото. Той каза някак повелително и с един официален тон:

— Поканвам ответника да доложи: какво има да възрази против претенциите на ищците?

На този въпрос както ответникът, така също и ищците обърнаха поглед към вратата, за да разберат към кого се отнасят тези думи и какво означават те. Тъй като обаче не видяха никакво ново лице на съдийската врата, то всички пренесоха погледа си към съдията, който произнесе пак тържествено:

— Втори път приканвам ответника да доложи: какво има да възрази против претенциите на ищците?

Дядо Кольо не можеше да се почуди: защо съдията не гледа да свърши веднъж неговата работа, защо не свърши тази присъда, па тогава да си пита за другите работи?! Той погледна към разсилния, като мислеше, че съдийските думи се отнасяха към него, та дядо Кольо се даже разсърди в себе си: защо разсилният мълчи, та не отговори на това, що го пита съдията, като предполагаше, че само той може да му разбира от тоя език. Г-н Виловски промъмра през зъби „Всякое терпенье туть лопнет“ и добави с един по-висок и раздразнен глас:

— Трети и последен път призовавам ответника да доложи: какво има да възрази против претенциите на ищците?

Дядо Кольо не можи вече да се стърпи. Той се обърна и каза на разсилния:

— Море отговори бре, брате, на човека, що те пита, па да може да миряше, та да види и нашата работа?!

В това време съдията бе захванал да чете своята резолюция, която свършваше така:

“. . .Осъжда се Кольо Пенев да възвърне и предаде воденицата на селото Сврачево, която. . .“

При тези думи дядо Кольо се сепна, като че го мушна някой с шило; той извика с един отчаян глас:

— Стой, господине, ако бога знаеш. . . молим ти се, стой!. . . Хич това бива ли!. . . Нали ти казах, че воденицата си е моя. . . Убиваш ме, господине. . . чедо да си ми. . . само това недей казва. . . стар човек съм. . . язък е за мене. . . Ето нà, нали ме видиш. . . сакат съм. . . не ме бива за никаква работа, по старо време. . .

Г-н Виловски опули разсърдено очи на дяда Коля, чукна звънчето и му каза:

— Аз те питах три пъти.

Дядо Кольо вдигна ръка да се прекръсти от чудо, но я спря на челото си. Той чак сега се сети, че по-предишните думи на съдията са се били отнасяли към него, а не към разсилния! В отчаянието си едвам можеше бедният старец да отговори със своя премалял глас:

— Па я знам ли, че мене питаш бе, господине. . . де да ми текне това на ума?. . . Я си мислех, че питаш тоя човек за нещо. . . А оно откъде да знам, че си мене питал!. . . Молим ти се, чекай да се разбереме.

Но мировият съдия нямаше подобно намерение да удовлетвори дяда Коля. Той издрънка по-силно звънеца и продължи да чете с по-висок глас своята резолюция:

„. . .Която воденица е неправилно завладяна, без да може да мотивира документално своите притезания върху нея; осъжда се тоже за заплати съдебното мито и другите съдебни разноски, както и дневните и пътни пари на свидетелите. . .“

. . . . . .

Аз не доседях да изслушам цялата резолюция; бях се поизпотил малко от стеснение на душата. Излязох вънка на чист въздух и наскоро след мене излезе и бедният дядо Кольо, посърнал и попарен, като че да бе излял някой върху му цял котел с кипяла вода. Не само че накуцваше повече с лявата си нога, но, стори ми се, като че се люлееше, като върви! Също като да стъпваше в паници, така треповно ходеше. Аз съм напълно убеден, че ако да го попиташе тогава някой към кой пол принадлежи или какво му е името — той нямаше да знае какво да отговори в този момент!. . . Наоколо му бяха го наобиколили няколко души адвокати, които се стремяха към него, както мухите към някоя гнила круша! Те правеха разни движения с ръце и му разправяха нещо, което аз не можех да дочуя, но за което можех лесно да се досетя. . .

* * *

Бяха се изминали няколко години от произшествията, които описах по-горе. Един юлски ден бе притиснал с нетърпима горещина обитателите на българската столица. Въздухът беше по-горещ и по-задушлив, отколкото в столичната баня. Беше три и половина часът след пладне. Както улиците, така и хубавата Градска градина бяха почти запустели. Рядко се срещаше жива душа. Не само хората, но и животните бяха се постарали да намерят прибежище в някоя хладинка, запазена от слънчевия пек и задушливия нагрян въздух. Даже и листата по дърветата се бяха навели и подсълнали един под други, за да се затулят колко-годе от припека. Храбри и по-издръжливи се показваха само някои птиченца, които го-

неха мухите и скакалците по тревата, и одърпаните момченца, които, без да обръщат внимание на несносния припек, тичаха по улиците да продават вестници, като се конкурираха със своите надвиквания. *Ако би дошел някой странен човек, без да знае професията на тези момченца, той би си помислил навярно, че техните викове изразяват досада от несносността на големия топлик. Ето как се случва, та се излъгват хората.* Аз ще се отбия в зданието на едно от висшите, централни правителствени учреждения.

В една полутъмна стая, която служеше за предсобие на другите стаи, седеше на стол един разсилен. Казах, седеше, но той вършеше и друго нещо в това същото време — той спеше с климнала назад глава; няколко мухи намерили за удобно и практично да му съставят компания, та да не е сам човекът. Не мислете, че и те спяха с него, не, наопак, те бяха в пълната своя бодрост. За доказателство на това може да послужи обстоятелството, че няколко от тях, т. е. от мухите, бяха се наредили около полузиналите му уста, както се нареждат перачките в софийската пералня. Така наредени, тези мухи не стоеха празни, а смучеха старателно със своите смукалки от сока, който намерваха по зиналите уста на разсилния. Отлитването и прехвръкването на мухите се регулираше от такта, който произвеждаше ненормалното хъркане на тоя верен служител. *Да, повтарям, тронен чиновник, и то не само за това, защото носи трона на своите жълти копчета, но защото въобще разсилните имат много общи и еднородни качества и права с другите тронни чиновници. Прося извинение от господа чиновниците и ги моля да се не обиждат, защото освен смъртта има и други обстоятелства, които правят равни много божи създания. . .*

В една от последующите стаи седеше срещу зелената маса един чиновник, потънал в купове писма. Чиновникът занимаваше една твърде висока и завидна длъжност. Той беше човек сух, повечко жълт, отколкото черноманест на лице. Макар и млад още, но по изразителния поглед се виждаше да е доста талантлив и способен човек.

Отегчителната жега мореше и чиновника, както и разсилния, но той не заспа, а следваше грижливо да продължава своята работа. Така залисан и погълнат от своята работа, чиновникът не вдигаше око от масата, та затова и не съзря, че вратата от неговата стая се приотваряше и пак се приклапяше. След всяко отваряне се показваше по една мършава човешка главица, обръсната, и пак се дръпваше назад. На третия път след провирането на главата през полуотворената врата се промъкна неусетно и цялото тяло на дяда Коля, Божата крава. Като минал покрай спящия разсилен, дядо Кольо го аджедисал и не поискал да го лиши от приятния му сънец. Той се упътил към първата врата, която му се мярнала, и ограничил се само нея да отвори. След влизането си дядо Кольо мушна под лявата си мишца своя калпак, сви ръце върху тоягата си, та се подпря, наведе глава, издъхна и едва прошепна боязливо:

— Етѐ, господине, я дойдох!

Чиновникът, изненадан от гласа на дядо Коля, вдигна очи от своята маса и чак сега видя своя посетител. Дали за това, че дядо Кольо му пресекна мисълта, или пък работата му беше много спешна, та се боеше да я не закъснее, но както и да е, младият чиновник усети силна досада. Това се забележи по намръщеното му чело и лаконически въпрос, с който се той обърна към своя посетител:

— Какво?

Дядо Кольо не видя намръщеното чело, нито можеше да разбере от лаконическия въпрос, та затова, като тълкуваше съвсем по своему запитването, той отговори наивно:

— Е па, господине, от бога добро, ама от хората. . . хич не питай. . . станали живи дяволе, па само зло и патило!. . .

— Какво искаш! — поднови чиновникът.

— Па онова, господине. . . ще ли да се свърши! — отвърна мирничко дядо Кольо, като не се никак съмняваше, че чиновникът няма да знае нищо за неговото о н о в а. Той беше уверен, че не само всичките хора в столицата, но даже и врабчетата, като чуруликат, сè за неговата работа разправят. Та и можеше ли другояче той да предполага, когато беше напълно уверен, че всичките неоправдани хора из цяла България само тука можеха да намерят своето удовлетворение!

Чиновникът запита някак остричко:

— Кое?

— Па моята работа, господине — отговори кротичко дядо Кольо, като опря такъв умолителен поглед към чиновника, като да искаше милостиня от него. Този последният повторно запита:

— Коя твоя работа?

Дядо Кольо се повъзчуди, че този чиновник, който трябваше според неговото убеждение да знае за всичките работи на хората, могъл да забрави неговата, та затова и отговори:

— Па оная де, нали знаеш?. . . За моята воденица.

— Нито знам коя е твоята работа, нито разбирам за коя воденица ми говориш — отвърна чиновникът с един глас, който изразяваше силна досада.

Дядо Кольо попристъпи по-близичко, климна глава, за да покаже с носа си върху книжата, които бяха натрупани по зелената маса, и добави:

— Па виж. . . оно тука треба да пише.

— Тук няма нищо да пише — отвърна отсечено чиновникът и извади из левия джеб на жилетката си златния часовник, за да види кое е време.

Дядо Кольо настояваше да уверява чиновника, че между толкова писма, що бяха натрупани на масата, трябва непременно да има и някое, дето ще да бъде писано и за неговата работа, но чиновникът отговори:

— Тук няма нищо такова писано.

Дядо Кольо се намери принуден да подкрепи своите уверения с факти, затова и отвърна самоуверено:

— Хайде де, какво да нема нищо писано, като го писаха онези хора? Я сам видох с очите си, когато го писаха!

— Кои хора са го писали? — запита чиновникът.

— Е па знам ли я? Ваши хора треба да са биле. . . и они беха като тебе, у черни дрехи облечени. . . Треба и те да са биле из града.

— Как са писали? — запита нетърпеливо чиновникът.

— Ситно писаха, господине — отвърна спокойно дядо Кольо и добави: — Писаха го на Тоньовата кръчма; те дедо Тоньо е жив, и он да е тука, и он ще ти каже!

Чиновникът се неволно позасмя на този отговор и запита пак:

— Къде е тая Тоньова кръчма?

— Е па у наше село си е, господине — отговори дядо Кольо.

— Откъде си ти?

— Па от нашенско съм, господине.

— От кое място? От кое село си, питам те.

— О, господине, па оно е просто село, оно не прилича на София. . . Оно е много далеч оттук. . . Ходил съм цела неделя път, а с кон може да се стигне за три-четири дена. . . Чак там, зад планината. . . Ако си слушал Сврачево, да прощаваш, оттам съм. . . Ти нали не си ходил у Сврачево?

Чиновникът не счете за нужно да отговори на дяда Коля дали е ходил в неговото село. Той беше станал нетърпелив и кроеше в ума си как по-скоро да се избави от това досадно посещение. Като се увери, че задаваните от него въпроси са излишни в тоя случай и служат повече за усложнението на отговорите, чиновникът намисли да прекрати по-скоро разправията на дядо Кольо, та затова му каза:

— Разкажи ми каква ти е работата.

Дядо Кольо се увери вече, че тук не е стигнало глас за неговата воденица. Той разбра, че тука още не са имали хабер за неговите патила. Полуслисан и отчаян от тоя факт, той осъждаше в себе си централната власт, която според неговите убеждения е била длъжна да знае за всичките дертове на хората в цялата царщина, па, разбира се, и за неговия дерт, който, според както той беше уверен, е предизвикан чрез една въпиюща неправда. „Ако са големци, те нека пак да са си големци — разсъждаваше в ума си дядо Кольо, — но защо не си гледат добре работата?! Нали царщина ги за това държи, та да не пати сиротинята?. . . Нали те треба да поправят всичките кривици, които по-малките от тех са сторили на тая сиротиня?! Зер само конят е крив, ако се съпне? Тогава защо ездачът държи юзда в ръцете си?!. . . Зер водата е крива, че закарва гемията в камънаците, тогава защо е кърмачът?. . . Защо е кърмата в ръцете му?!... Такива и други тям подобни мисли прехвръкнаха набързо като лястовички през ума на дяда Коля. Той се съвзе обаче с време. Щрекна му нему на ума, че той не е дошел на това голямо място да осъжда, а да се моли.

Той се досети, че му задаваха широк въпрос; въпрос, който му даваше пълна свобода да изкаже всичко, което е тежало до този момент на неговите измъчени гърди. Той вярваше, че колкото по-подробно, по-обстоятелствено и по-искрено разкаже своите патила и своя дерт, толкова полесно ще предума големеца да му помогне в тази неволя. Дядо Кольо подмушна калпака си, който се беше поизхлузил изпод мишницата, премени ръцете си върху тоягата, на която се опираше, като я хвана с лявата си ръка, а върху нея натисна с дясната, попришавна малко с лявата нога, която сегиз-тогиз позатреперваше в коляното, зина и подхвана така:

— Е па оно, господине, нали е дошло до разказване, аз ще ти разкажем. Та кому ли не съм разказвал, та тебе ли да не разкажем? Та и кой ли други би требало да ме чуе, ако не ти?!. . . Ще ти разкажем всичко: от конец до конец, да чуеш, да разбереш, па да се кръстиш от чудо!. . . Беше се минало неколко дни подир Спасовден. Една среда привечер, гледам, иде бировино при мене. Я си таман правех язо на воденицата. Оно, знаеш, намръщило се беше небето, па се разбъркали ония облаци като комина у ново вино — да речеш ха, сега ще рукне като из улей. Патил съм го и други път, па знам, че от такъв облак не вали дъжд, а порой!. . . Мислим си я, ако прийде реката от дъжда, па пробие язо, па

заляе, оно — отиде! Дръж, думам я, да стегнем язо, па после — каквото ще о н я отгоре. . . Та нали ти кажем, таман я потегам язо, а бировино: „Добър вечер!“ „Дал бог добро, кажем, какво харно.“ „Нищо, каже, дойдох да те видим и да ти кажем, че кмето пратил хабер из градо да идеш там; ама утре рано, у зори още, у град да си, при миролоя! Етѐ, каже, и тая хартишка ти пратиле от миролоя. Рекоха, каже, да чиниш — какво чиниш, само да не закъснееш, оти после за тебе ще бъде зло!. . .“ Гледам я, деньо превалил, току-що се не е смръкнало, дума са; а време лошо, а облаците: нà, така, току-що не са плиснали. Па не стига това, ами па и градът не е близко. . . а я, нали ме видиш, пусти нодзе, ослабнели, па не даянат вече на път. . . па и тая неволя у коленото, зер все на моята глава да се даде да патим?. . . Ама пак. . . що чеш му? Като треба да се иде — оно ще се иде! Знам ли я що ме чека? Забитлък е това, не е шега, като те вика — ще идеш! Барем да ми беха обадиле пò с време — още вчера или озарана. . . ама де!. . . Бировино си отиде. Я рекох на Първа да ми даде нещо да захапнем; знаеш, покрай тоя яз блъсках се цел ден, па не бех нито троха турил у уста. . . Първа ми отреза едно парче просеник, сложи ми глава лук и малко солчица, па похапнах неколко залъка, ама не ми хваща нито ядене! Път срок нема, думам си; все си мислех да не закъснеем!. . . Хапнах, що хапнах, па зех тоягата ў ръце, па пойдох. Къде среднощ приплиска дъждът. Хвана ме таман у най-лошо место, на един ачиклък; нито дърво има къде да се подслониш! Станах вир-вода! Да чекам да престане — нема къде, па и нема кога; а да вървим, пак лошо! Па се случило, та и път лош, смолничав, па ти стъпиш, а оно: една нога насам, друга натам — като у тесто!. . . Що съм патил тая нощ и как съм стигнал у град, оно, нали ти кажем: само я си знам и един бог!. . .

Щом стигнах у града, а я — право при миролоя. Тамо заварим попа, кмета и селските чорбаджии. Като ме видоха, а они се позагледаха между них си — един си понамигнаха, други се поусмихнаха под мустак, а попът им направи ишарет с ръка!. . . Я видох, че не е чиста работата, ама де, що чеш му!?. . . Кога ни викнаха при съдията — я се узверих от чудо! Вместо съдията, а оно се курдисало едно момче, съвсем голобрадо! Я не бих смеял нито сто кози да му оставим да варди: боял бих се, че ще разчопръшка по гората, а они зели, та го турили да съди! И оно според него — и съденето му! Такова съдене от мене далеч да е! Прекръсти се, па бегай! Подбрал ме да ме съди защо съм зел воденицата от агата, оти она била селска! Я останах като смаян!.. . Какво селска, думам, като си е моя; мене си ми я остави агата. . . Остави ми я, оти съм му слугувал. . .оти съм му робувал!. . . Ама можеш ли да му кажеш всичко? Не можеш нито дума да му разбереш като на човек! Ти му хортуваш едно, а он ти отговаря друго; ти му казваш просо, а он ти отговаря — протак!. . . После ми хортува, хортувà. . . какво ли ми не издума?. . . *Бре, че съм се бил преметал, бре, че съм се бил увирал,. . . бре за.* . . И за некакви мотики!. . . Па после заобърна да ме пита за некакви прасци. . . па ме върте насам, па ме върте натам. . . па си ме отсъди да си дам воденицатà, па това си е!. . . Ох. . . нали ти кажем; от турци лошо, от нас — пак лошо! Не те оставя да се изкажеш; ти зинеш да продумаш, а он хване оня звънец, па де, дрънкай, като че е на шията на некой кюмурджийски кон. Па и ония хали. . . кмето и попо. . . спуснаха се на мене, като орли на мъртва овца, па нà, очите да ми издерат!. . .

Излезох си, господине, ама с попарено сърце! Като че некой беше забол търнокоп у гърдите ми! Ходех, ама се люлеях като пиян, макар че с месеци не бех си омърсил устата нито с капка вино или ракия!. . . Като че ми подкоси некой краката, па я стъпим, а они треперят, нà, така, като лист на топола!. . . Наобиколиха ме двоокати, да прощаваш, като бесно куче! Един ми хортува едно, други ми хортува друго; един ме тегли насам, други ме тегли нататък; да пощурееш от техно пък чудо! Един се дотътра чак у селото, па ми каже: „Дай ми четири жълтици, па я ще ти избавим воденицата.“ Мислим, мислим; есапим, есапим: все воденицата повече чини от четири жълтици! Що да правим?. . . Земем, та продадем магарето, изрежем до люспа все, що имаше нанизец по дечурлигата, па съберем наедно, та у градо, при сарафино. Преброим ги на сарафино, купим четири жълтици, оплачем ги, па — у ръцете на двоокатино. Най ми беше жал за нанизецо; знаеш. . . зърно по зърно е събирано. . . от баба и прабаба, па зер сега у мои ръце да се дотрошат?!. . . Като ги решех от косата на момичетията, толкова ми беше мъчно, та не съм нито видел как съм презезал и косите им!. . . Тежко е, господине, па ти е мъка, като се сетиш, че от старини е останало. . . ръцете ми трепереха, като че колех децата си!. . . Па барем да беше и това помогнало, пак добро. . . а оно?!. . . Отидоха си така, за тоя, що духа!. . . Па и за магаренцето ми беше жал; оно, знаеш, истина, добиче е, ама нали си свикнал с него, па и оно с тебе. . . знае си сромашията, отменявало те е кой с дръвца от гората, кой с това, кой с онова!. . . Като го поведе купувачът, а оно обърна глава, па ни изгледа, като че разбираше, а Първа и децата. . . дожале им, па им потекоха сълзи!. . .

Мина се коджамити време. Един ден бех се цел изгубил от замислия. Беше пошло шарка по селото, па, нали знаеш, коя злиня дойде, она си не похожда, докато и назе не изреди. Прошарили се беха и трите деца, па и трите легнали — болни на смърт! Майка им, сирота, одве се превила от страх! Слисала се, па не знае кое по-напред да гледа!. . . Ето ти, гледам, току се изпречиха пред вратата кметът, попът и поповият зет, що е даскал у селото. Идат като некои сеймени, па нито „добър вечер“, нито „помози бог!“. . . Току се обърна кметът, па така, душмански, на мене: „Прибирай си, каже, парцалите, па остави воденицата, че ще си я засвои селото!“ Бабичката ми, като чу тези думи, а она изпище, като че я уболе некой с нож, па падна в несвест, като мъртва!. . . Децата, болни на смърт, и они приплакаха, като чуха, че ще останат без покрив, и като видоха майка си, че падна!. . . Мене ми причерня пред очите, па наведнъж, както си стоех, дръпнем манарата, па я завъртим, та щех да го заколям като шопар, да прощаваш, ама он си тръгна набързо, па избегна заедно с другарите си, После дохаждаха от града, та ме изпитваха как съм сакал да го посечем с манарата; писаха нещо, ударваха мухура на селото, па като свършиха с тая работа, а они отидоха в поповата кръчма, ядоха и пиха цела нощ, па си пойдоха пак у града. Подир неколко дни попът и кметът подпратиха неколко селяне да ми кажат, че щели да ме съдят у укуружния съд, оти съм сакал да посечем кмето, ама ако накдишам да си дам воденицата с добро, без съд, они щели да потулят работата. „Маке, думам си, та зер они мислят, че всичките съдии са като миролоя, та да теглят по нихна страна?! Я се не боим, кажем, от съд, нали барем там са по-стари човеци;

ще им кажем правичко всичко, па ако съдят право, мене не ме е страх; я си знаем, че не съм крив. . .“ Така си есапим я, ама оно не било така. . .

. . . . . .

Дядо Кольо се беше доста навел, като разказваше горното. Той се поизправи, преглътна засъхналата си плюнка, попремести тоягата в ръцете, пристъпи с лявата нога, вдъхна, за да поеме повече въздух, и пак подкачи:

— Около св. Никола моя[20] двоокатин прати да ме вика у град. Надигнем се и без да гледам студ, мраз и виелица, та право у град, при кукуружния съд. Подкачиха и тука да ни съдят. Хортува кмето, хортува и неговият двоокатин, па хортува и моят двоокат. Много хортува човеко, ама я нищо не можих да разберем. Таман кога съдиите да почнат да ни съдят, а оно — па друга беля до глава. Едно момчурляче, и оно голобрадо като миролоя, седеше от десната страна до съдиите, па като го погледнаш, а оно като гущер: жълто, зелено, сухо, черноманесто, па зло, зло — етѐ, казвам ти, само жлъчка! Стана на ноги, изкокори на мене ония очи, отвори ония уста, па като захвана. . . море, нали ти кажем, я се скамених от чудо! Хортува ми, хортува, море какво ли ми не издума?! Мене ми се стори, като че пропадам у дън-земя; дойде ми вече до гуша, па, да видиш, и плюнката си не можах да преглътна!. . . Я слушах, слушах, търпех, па като видох, че от зло пò на зло върви, а я му викнах: „Бре, синко, що ти влиза тебе у работа моята беля? Що имаш и ти да ми се бъркаш у воденицата? Не стигна ли що патим досега от неволя, та и ти ли сега да ме яхаш? Ти у Сврачево бил ли си? Ти знаеш ли моята воденица? Ти виждал ли си у очи агата? Ортак ли си с него? Какви мешания имаш ти у моя мулк? Я ми кажи ти мене що те сърби тебе, та се чешеш, където не треба?. . . А?. . . Тѐ тия хора се съдят с мене и я се съдим с них; они немат право, а я си имам. Тия хора не ли са съдии — они ни съдят, сполай им. А тебе кой те пита тука кога се пада Гергевден пред Великден, та си отворил тия уста на мене?“

Още не доизрекох всичко, току, докато да усетим, спуснаха се, та ме посбутаха, па ме изтласкаха из вратата на двор! Дойде моят двоокатин при мене, па захвана и он да ме хули, оти не съм си бил държал устата, че онова жълтото момче, дека е като гущер, било прекорок ли го рече, какво ли го рече!. . . Па я откъде да знам, че он бил *прекорок* такъв? Па и ако си е прекорок, он що има да се меша у моята работа?!. . .

Па нали ти кажем, господине, и тука ми изедоха хако, па това си е!. . .

После ми думаха хора да идем у друг, по-голем съд, ка. . . не знам, капелация ли му думат, какво ли му думат! И там нищо, господине! Ходих, търсих, лутах се. . . кой ще те погледне, та и да те попита?! Където влезнах, все седят и все пишат, ама моята работа никой не пише!. . . Я им хортувам, молим им се, а они. . . никой не сака да те чуе. . . е, зер имат право, оно сит на гладен вера хваща ли?! Требало, казват, да си земем пак двоокатин. Добро, да земем, ама питам: с що? Добичето продадох, нанизецо хврънкна. . . е, сега и децата си ли да продам?!. . .

Намериха се после едни добри хора, та ми рекоха да додем и тук — в касапницата. . . Що ще се пресече, казват, тука щело да се пресече!. . .

---

[20] В цит. съч. (с. 144) вместо „моя“ пише „тоя“. Така е и в сп. „Денница“.

Търсих, търсих, господине, па ми казаха, че тука пишат, та, рекох, може па и тука да е!. . . Па сега, господине, ти баща, ти майка. . . ако ще я пресечеш, ти ще я пресечеш тая работа!. . .

* * *

Дядо Кольо беше отдавна свършил своя разказ и чакаше с отчаяно нетърпение разрешението на жизнения за него въпрос, от който зависеше не само неговата съдба, но и съдбата на неговите оголели деца. Той гледаше с трепет в устата на големеца. С трепет гледаше той и ожидаваше едничката думица, която можеше така лесно — според неговите понятия и убеждения — да отклони грозната съдба, що беше впила вече своите нокти, за да вдигне единствения покрив на неговите чада! За себе си той вече и не мислеше. Той беше готов и сега да изцеди и последната капка на своята кръв да можеше с това да осигури гладните гърла на своите одърпани деца! Дядо Кольо чакаше, но чиновникът се бе загледал в една неопределена точка във въздуха и така замислен, продължаваше да мълчи. Дядо Кольо попромени няколко пъти тоягата си ту в лявата, ту в дясната ръка и попремести няколко пъти своята лява нога, която като нарочно тъкмо сега трепереше повече от други път, но чиновникът сѐ продължаваше още да мълчи.

Мълчеше той и размишляваше. Тези негови размишления вземаха дълъг и широк размер. Най-напред му дойде на ума студентският живот, който неотдавна бе напуснал. Припомни си той при това, че е бил държавен стипендиант и че в парите, които са харчени за неговата наука, може да е имало и някоя аспра, която дядо Кольо е спечелил със своите мършави ръце при тази воденица, за която той сега се мъчи. Като човек с добро сърце той желаеше да спомогне с нещо на нещастния просител, но с какво — това и сам не знаеше. Той прекара през ума си и набързо, като совалка през основи, всичко, което е учил и което би могло да му припомни как да намери средство за тази помощ, но — всичко напразно! Припомни си той и за гражданското и търговско право, и за административното право, и за углавното право, и за римското право; не пропусна и международното право, и конституционното право, и финансовото право, и каноническото процедура, и за следствената част, и за много още подобни подразделения на юридическите науки, но. . . при толкова права той се чудеше как нито едно не може да се приспособи в дадения случай, та и бедният дядо Кольо да намери своето право! Не само предметите, които е изучавал, но и самите му професори се изпречиха в неговата прясна още памет. Нему му се стори, като че и сега седи на университетската скамейка и гледа тези свои професори как се изреждат пред катедрата: един с дребна физиономия, бръснати мустаци, прегърбавен, с кръгли очила и криви крака; друг с широки плещи, висок, с дълга брада и оголяла глава; трети с дългнесто и сухо лице, с кирливи дълги косми до рамената и така нататък. Припомни си той и гласа на всекиго едного от тях, и маниера на преподаването, и педантността на техните принципи и авторитетности, и други, и други подобни техни свойства, но никак не можеше да си припомни да е споменал някой от

тях в своите лекции за приспособление на правото в някой случай, подобен на тоя, който му се представява сега.

Той разбра, че дядо Кольо е загубил за това, че не е знаял взисканията на съдебната процедура, даже че не е знаял нито как да узнае за тях; па и да би знаял, пак не би могъл да ги разбере. Той се питаше: кой е крив, ако основата на съдебната процедура стои много по-високо от уровена, на който се намира обществото, което чрез тази процедура дири своето правосъдие? И тъкмо на този въпрос мълчаха и неговите професори, и всичките техни юридически науки. Вторият въпрос, който този добросъвестен чиновник задаваше на себе си, беше: защо раздаването на правосъдието трябва да става с маши и защо тези маши да са адвокатите, които изсмукват половината от това, що издоят из недрата на богинята на правото? Ами когато няма откъде да се плати на адвокатина, какъвто е случаят с дяда Коля, зер тогаз и правият трябва да губи? И на това питане чиновникът не можа да намери подходящ отговор в науката, за която е изтривал няколко години наред дъсчените скамейки!. . .

Дядо Кольо все продължаваше да очаква съдебния отговор; той стоеше като на игли! Чиновникът се свести по едно време. Той разбра, че беше длъжен да отговори нещо. Той желаеше да изложи дълги и широки обяснения на своя просител, но когато зина да говори, той погледна каяфета на дядо Коля, погледът се спря върху лявата нога на стареца, която продължаваше да трепери, и той можи да каже само:

— Тука е друго учреждение, тука не е касация; иди, потърси я и там разкажи своето дело.

Дядо Кольо втренчи очи в чиновника и промънка, като че го давеше нещо в гърлото:

— Па я мислех, като ми казаха, че тука пишат, та може, рекох, и моята работа тука да е записана!. . .

След това хвана тояжката си в дясната ръка, изпусна една тежка въздишка и излезе из вратата. . .

. . . . . .

* * *

През есента мене ми се случи път пак да мина край кръчмата на дяда Пуня Мигалото, където се и поспряхме да си отпочинем и да понахраним конете. Тоя ден заварих дяда Пуня буден. Като стар познайник, той пристъпи при мене, подаде си своята жилава ръка и ме попита мигошком за живо-здраво. Сегашният ми талигаджия беше един бей и е бил едно време богат, но и неговата орисница, не знаем как, му се разсърдила, та сега е изпаднал дотам, щото да стане талигаджия. Той впрочем не роптаеше никак на своята съдба и виждаше се, като че я снасяше с пълно хладнокръвие и спокойствие.

Когато Яшар бей изпрегна конете и ги поведе към яхъра, дядо Пуньо метна подире му погледа си, сетне погледна на талигата и мигошком ми продума :

— Помниш ли, господине, оня талигаджия, що те вози оня ред, кога свръща тук? Сиромах Гето, бог да го прости, през целия си живот не беше турял капка вода у устата си, пък да видиш чудо. . .извърна се, та умре от водната болест! Беше се надул сиромахът като тулум! Тѐ, сега,

на задушница, ще стори таман година, как го закопахме у Сврачево!. . . Бог да му душа прости, малко темерутин беше, ама и прав човек беше. Изгориха го и него изедници, съсипа момчето коджа сермийка, па западна, па се удари у пиянлък, и това го и затри!. . .

Тази скрьбна вест за бае Гета Пуяка чувам едвам сега пръв път и според него припомних си и другите възпоминания за Сврачево, па се досетих и за бедния дяда Коля, Божата крава, та затова и запитах дяда Пуня какво стана с него. Вместо да ми отговори тутакси, дядо Пуньо извади своята луличка и я напълни от табакерата, която му подадох, хвана огън с огнилото, притисна с палец праханта върху тутуна, потегли два-три пъти, мигна и каза:

— Какво ще стане, господине, не знаеш ли? Като ти е кадия даваджия, оно бог да ти е съдия!. . . Нали беше у них силата, съсипаха сиромаха човечец, па това си е!

— Ама как го съсипаха? — запитах дяда Пуня.

— Как го съсипаха! Е па така, нà, *отявнаха му воденичката, па си остана човека нà,* като тоя гол пръст! — отговори дядо Пуньо и посочи показалеца на дясната си ръка.

— А дядо Кольо! — запитах повторно.

— Он се беше хванал тука, у едно друго село аргатин, па по старо време със своята саката снага подкачи пак това, щото е захванал и у младини — да се мъчи и да работи за другиго! Бабичката му, бог да я прости, ти да си жив, господине, от жал и от мъка за тая воденица и дните си загуби, сирота! На Кръстовден я закопахме!. . . А пък дечурлигата разпръснаха се по чужди хора; кой воловар, кой свинар. . . Какво да се прави?. . .Душа нали е? Гладно не се ходи!. . .

— Дядо Кольо жив ли е? — запитах наново кръчмарина.

— Та жив е, господине, ама защо ли е жив, като ходи за смех по света?!. . . Станал е фесфесе, па щом му падне некоя пара в ръката, а он купи вощени свещи, па тръгне в събота по гробища, па кого какво срещне, дава вощеницата и казва: „Нà, палете свещ, па казвайте бог да прости правицата!. . . Нема вече право по светo.“ Па подкачи да се смее, нещо като луд — да иде у пусти гори.

— Ами кметът какво стана? — любопитствувах да узная от дяда Пуня, на което той ми отговори:

— Кой! Клативрато ли? О, и он, па и попът. . . и они хаир не видоха, ама пак им е малко! Нали се промени началнико, па дойде нов, па им помириса работата, тайфите им ги пак издадоха, па ги сардишат една нощ, па ги уловят, разтърсят им в къщи, разкопат под огнището, па що да видиш?!. . .Котли ли речеш, наниз ли речеш, стока ли речеш. . . какво да речеш — све пълно!. . . Крали, крали, па не мислили! Па и джамбазетє уловят, па подкажат за добитъка, що са крали, па излезна всичко на ачик. Сам началникът беше, кога ги улов ха, па ги затвориха още през нощта у един яхър. Некой дошел още през същата нощ, та казал на попа, че Кузман кръчмаринът, неговият ортак, обрал все, що имало готова пара у кръчмата, па възседнал поповия айгър и хванал дългия!. . .Попът надве-натри, ритне с крак вратата на яхъра, иде дома си, земе комурите, възседне друг кон, па се пусне да гони ортака си. Кузман нали е цинцарин, он е жив дявол, вместо да бега, он заобиколил селото, па се скрил у гората, край гробищата. Но попът го подушил. Той отседнал коня, зе-

мал у ръце кобурите, па дебнешком напипа Кузман у сред гората, Кузман не можал нито дума да продума, а куршумът от поповия кобур пронизал гърдите му. Като го убил, он зел да дири парите. Претършувал и пазвата му, и кемера му, и дисагите му— нигде нищо!. . .

Кузман ги закопал, види се, некъде, па и досега никой не може да ги намери. Когато се чул гърмът у село, отишли селяните да видят какво е. Попът се толкова залисал покрай търсенето на парите, щото не му дошло на ум да бега. Чак като видел селянете, он се спуснал като некоя хала през гробищата. Селянете го погнали, но едва ли би го стигнал некой, ако да не беше божи пръст се вмешал в тая работа. Ти слушал ли си, господине, да може мъртъв човек из гроба си да улови жив хайдук? Ако не си слушал, а ти чуй, па казвай по света!. . .Както бегал попът през гробищата, стъпил и на гроба на покойния Гето, талигаджията. Не знам дали земята била рохка, какво ли се случило, но левата нога на попа се продънила в Гетовия гроб. Като се опинял да я извади, а он насилил толкова яко, щото ставата на коленото пукнала също така и на това място, както е счупен и кракът на деда Коля. Да не си беше счупил ногата, попът щеше пак да избега, но от болки не можа да се помести от местото си. Божа работа!. . .Бог, кога сака, он лесно свършва!. . .Све село е благославяло душата на покойния Гето, че уловил из гроба си своя душманин и душманин на целото село! Бабичките му носиха и коливо на гроба и преливаха го с винце и с ракийка. . .земат, що е обичал сиромахът, па казват, барем гроба му да прелеят, ако не могат да го почерпят за това добро, що е сторил на селото!. . .Докато да уловят попа, а селянете видели, че и Клативрато избегал. Он се спуснал по дирята на попа. Като съгледал, че попът отседнал коня, па тръгнал с кобурите в ръце към гората, той си скроил тутакси работата. Хваща поповия кон и намислил с него да избега. Вече дизгините му били в ръцете и левата нога у зенгия и таман да възседне и с десната, добичето като раванлия сопне се наведнъж, изправи се на задни крака и се пуснало като бесно да бега. Единият крак на Клативрато останал заглавен в зенгията, та го повлекъл със себе си!. . . По-нататък ти и сам можеш да се досетиш какво е било. Когато конят се спуснал тичешком към селото, за да си влезне в яхъра, то завлекъл и Клативрато. Чак в яхъра му извадили заглавения крак из зенгията!. . .Клативрато беше толкова изпребит, като че го е млатило цело село с тояги! Поливаха го със студена вода, увиваха го в овчи кожи, налагаха го с какви ли не лапи, та едвам можи да се свести. Началнико поръча, та го турнаха заедно с попа в една кола, па ги закараха жандармето у града. По едно време чухме, че ги излекували, ама и двамата останали сакати. За попа рекоха, че дедо владика заръчъл да му обръснат брадата и го разпопил. После се чу у селото, че щели да ги съдят. Едни думаха, че ще ги обесят, други думаха, че ще ги удавят, а па некои от селянете казваха, че като имали пари, они щели да се откупят!. . .Ех, оно, знаеш, свет, господине. . .какво не може да стане на тоя пусти свет?!. . .

Луличката на дяда Пуня беше позагаснала. Той извади наново огнивото си и праханта хвана огън, нагнете го с палец върху тутуна и запуши. Както дядо Пуньо, тъй и аз седнахме мълчешком няколко минути наред; аз се бях замислил върху това, което чух от него сега, а той мислеше — и аз не зная на що; вероятно на работите, които се вършат на тоя

пусти свят!. . .Като прекарах през мислите си всичката драма на Сврачево, сетих се за воденицата на дяда Коля и запитах Мигалото:

— Какво стана тя?

— И от нея селянете хаир не видоха!. . . Дойде вода, господине, па я отвлече, па сега и местото ѝ не се познава! — додаде дядо Пуньо и мигна бързо-бързо три пъти.

ДБКМ, ф. 275, арх. ед. 2, л. № 1—66

Ръкописът съдържа 66 страници, по-големи от обикновен лист за заявление. С ръката на писателя са правени зачеркванията и е вмъкнат нов текст със син молив и червено мастило. Ръкописът на разказа е сравнен с първата му публикация в сп. „Денница" (год. II, 1891, кн. 1, 2, 3, 4 и 5) и с последната — съчинения в два тома на М. Георгиев от 1961.

ОТ ЗЛО НА ПО-ЗЛО

Право да ви кажа, свидно ми е да ви разказвам — не ме тегли сърце да ви развалям кефа. Весело не е, това отсега още ви го казвам. А ако мислите, че чуждите кахъри могат да ви поразтушат; ако мислите, че те могат ви помогна да забравите своите, тогава заповядайте, аз ще ви разказвам, а пък вам нека поотлекне на гърдите. . .

Това беше след войната — след Сръбско-българската война. Едва ли се бяха изминали десетина дни, откак се подписа прочутият едночленен мир в Букурещ.

На скелята в града Х. се очакваше да пристигне параходът на шест часа заранта. Трябваше да пристигне на шест часа в неделя; но имаше някои нетърпеливи хора, както всякъде и всякога ги е имало, които бяха излезли на Дунава да го очакват още от вечерта в събота. Един от тези нетърпеливи хорица беше тая вечер и бае Крачун ковачът.

Като ви кажа, че бае Крачун имаше син във войската, който е заминал в Х-ския полк и е влизал в битките; па като ви кажа, че Младен бае Крачунов е бил раняван в тия битки и е лежал по софийските болници; па като ви кажа още, че Младеновият другар Найден е написал писмо на бае Крачун и му казал в писмото, че в неделя с „вампоро" ще си дойдат с Младена — вие ще се сетите по-лесно от мене защо бае Крачун е слязъл на скелята да чака вампоро още от вечерта в събота, когато тоя „вампор" трябваше да пристигне чак на заранта в неделя!

Нали се сещате?

* * *

Бае Крачун държеше ковачница на долния край на пазарището, откъдето се отбива пътят към селото. Целият му гидик в ковачницата не чинеше нито три чувала кукуруз! Три-четири чука, две наковални, някоя и друга пила, две-три клещи за подхващане на нагорещеното желязо, една кропилка за пръскане въглищата, кошлето, в което си държеше въглищата, и един мех, покрит със закръпки, това си беше целият „алат" в бае Крачуновата ковачница. Малко е наистина, но бае Крачун пак казваше: „Берекет версин! Та що ми са повече алати — думаше бае Крачун,— зер алатът може нещо сам да върши, ако не го хванат ръце!. . . А колко за моите и за Младеновите — това ми стига и артисва."

Право си казваше човекът. С тия „алати“ и с техните четири ръце, с бае Крачуновите и с Младеновите, изкарваха насъщния — просеник или качамак — и за другите гърла, що чакаха пак от техните ръце в къщи; па още, ако питате за право, изкарваха и за царщината даждието. „Чукнеш ли пет пъти за твое гърло с чука, чукни и шестия път за царщината“— думаше бае Крачун на Младена, кога почна да го учи на занаята си. „Ти не гледай — каже, — че царщината нема гърло, както що имат гърла хората: она си пак гълта, хем така лакомо гълта, че и насита нéма!“

Бае Крачун беше записан в тефтера на ковашкия еснаф като майстор още преди четиридесет години. Най-напред е бил шест години чирак при майстор Джоно демирджията; па като умре майстор Джоно, а той се премести при майстор Гоцо, та и при него чиракува още три години. Бае Крачун бил стъпил в двадесетата година, когато майстор Гоцо го направи калфа и го цени първата година за осемдесет и пет гроша годишен „хак“. Шест години калфува бае Крачун и на седмата година еснафската „лонджа“ го записа като майстор в ковашкия еснаф. Като млад майстор бае Крачун купи един фес с пискюл и една ока раки-сапун на еснафския устабашия, майстор Цоко Кючука, и по половин ока раки-сапун на двамата гид-башии от еснафската лонджа. Предаде армагана пред лонджата, целуна ръка на всичките майстори от еснафа и си взе „тестиро“ — стана бае Крачун майстор.

Мъчни беха първите майсторски години на бае Крачуна; мъчни беха, ама пак беха сладки. Дюкянски гидик, алати, кирия, данък — за всичко трябваше, а бае Крачун почна майсторлъка със сто и седемдесет и три гроша и руп: това му беше целата сермия. Ама човек е човек: що не може на тоя свет? Като има воля и здрави ръце, всичко друго е колай. В бае Крачуновата ковачница огънят гореше едноман, никак не угасваше. Три-четири часа след „еция“ и два-три часа пред „сабах“, както и цел-целеничък ден бае Крачун все върти чука в ръце, все кове, все работи, все чалъстисва. Така кара две години и половина и в тия две години и половина изплати всичкия си борч, откупи алатите си, ожени се и пак му останаха триста и двайсет и шест гроша сермия.

След други три години чалъстисване бае Крачун си купи и къщичка за хиляда и сто и петнайсет гроша. Истина, че къщичката беше малка, схлупена, тесна — две одаички и мутвак; истина, че тя беше чак на края на града, до самите гробища, ама — ама пак му беше мило, пак ѝ се радваше! Когато викна поп Митра да я освети, а той го покани и в ковачницата си да свети и там вода. Приготви една паница за светена вода, стъкми една китчица босилек, запали една вощеница на паницата, друга вощеничка даде на поп Митра, който турна патрахила на шия и почна водосвета. Когато поп Митър поръси бае Крачун със светената водица, а той го помоли да поръси и неговия голем чук и наковалнята му. Пощò целуна бае Крачун кръста, а той пристъпи пред чука и наковалнята, прекръсти се, па и тях целуна! Целуна ги, а от очите му се търколиха две едри сълзи, които капнаха на неговите „алати“. В тия сълзи изказа бае Крачун всичката своя благодарност на оня, който му беше помогнал, та бае Крачун изкарваше по някой залък просеник за себе си и за стопанката си, който му беше помогнал да изплати борча си, да си откупи алатите, да се задоми и да си купи и къщичка — да свие свой полог.

Стрина Тота, бае Крачуновата стопанка, гледаше, сирота, с такава радост на нихната си къщичка, като да беше некой пашов конак. Мете, трие, чисти цел ден, от зори до мръкнина, като че само тя има своя къща в целия град. Купи за петдесет пари вар, угаси я в един череп, па набелоса целата къща и отвънка, и отвърте. Купи и за десет пари червена боя, разтопи я, па нашари отдолу по стените първази, колко на една педя и половина околоврът по целата къща. Посли вземе, та счука керемидки, пресее ги ситно, па изтрие с них ония дъски по дюшемето и край прозорците, та се лъснат като кехлибар. Стане стрина Тота в четвъртък, та иде на пазар. Там купи малко вълница и повече дреб — гледа, сирота, поевтинкото, — па изпере, овлачи на дарак, изпреде, па седне, та изтъче шест възглавнички и две черджлета — едното за дюшемето, а другото за миндерчето. Купи десет аршина басма от Сабадучо чифутина за една кокошка и трийсет яйца, па ушие пердета, закачи ги на прозорците, па се поизтъпи към средата на одаичката, па гледа пердетата, гледа черджлетата, гледа възглавниците, а ней ѝ е мило-мило — да речеш, че мед разлива на сърце! Като дуздиса къщичката, а стрина Тота се залови за двора. Най-напред посчука курник за кокошките. Стрина Тота беше много майсторка да отгледва гадове в къщи. Разбираше и как да ги храни, и как да ги цери от кокошата болест, и как да ги захрани, та да снасят повече яйца, и как полог да им нагоди, и всичко. Която кокошка или пуйка насади стрина Тота на яйца, тя не ставаше от полога, докато не се излупят пилците. Прави, върши, но у стрина Тота не се е случвало да остане яйце замътено или запъртък у некой полог. Давала е, сирота, по две, па и по три яйца за едно само и само да си завърти кокошки и патици от хубав джинс. Ама па и като ги изнесеше на пазар, она ще продаде кокошката все двайсет-трийсет пари по-скъпо от каквото вървят на пазаря. Като стъкми курника, а стрина Тота размери двора за градинка. Прекопа местото, направи лехи за арпаджик, за чесън, за мерудия, за копрец, за чубрица — за всичко, що потребва в къщи. Посади лехите, повлече ги, та да не изравят врабците семето, постъкми едно кюше, по-близо до сокакната порта, и за по некой стрък цвете. Малко босилчец, малко невен, малко кана-чичек, некоя и друга гергина, пет-шест глави замбак, по нещо смил, по нещо димитровче, по некой стърчец карамфил — колко да кичи и да не изглежда голо местото.

Дойде си вечер летно време бае Крачун в къщи, па завари стрина Тота, че завратила ръкави, подбола пешове, па улива оная градинка, улива я, а онова цвете се размирисало — за едната хубост! Мило е на стрина Тота, па е мило и на бае Крачун — сияят в лице от кеф, да речеш, като че са по-имотни и от чорбаджи Цеко.

На втората година пощо си купиха къщичката, даде им господ и благословия в челяд. Най-напред се доби Кета, после на втората година се доби и Младен. След Младена стрина Тота доби още шест — четири момичета и две момчета — ама них пак си ги господ прибра, не им изтраяха. Стрина Тота, сирота, тъжи, плака, би се, трепа се — без време остаре от кахъри и чемери по децата си, що ги загуби, а бае Крачун я теши: „Бог дал, бог зел!. . .Що чеш му? Можеш ли му нещо? Те на, нали гледаш: хора, що са хора, па и они, като се покачат на по-високо от другите, кайдишат понекога, па вдигнат ръка на човешкия живот, оногова *позатриият и они си играят с хората, като котка с мишките — едного ще изхокат,*

другиго ще разплачат, трети ще ограбят, а понякога така си за права бога, и ще затворят, и ще заколят, и ще обесят.[1] Кеф им е, правят го — па що им можеш? Нищо! Хем они са барем хора — знаят, че утре ще се извърнат да умрат, па пак го правят — та защо да го не прави господ? Кой знае и он какви кроежи си прави там горе!... Зер я и ти ще му водиме есапите?!. . ."

Стрина Тота кандиса. Разбра, че не е нейна работа да се меша в божиите хесапи, па си каза: „Сполай богу и на тия, що ми останаха!... "Она, сирота, трепереше над чедата си: мие ги, реши ги, пременва ги — все в чисто, все в здраво, па макар и закърпенко. Да беше кабил, като ги приспи, а она все над главите им би стояла само да ги пази да не се отвие некое, да му не климне на некое я главицата накриво, я вратчето си да не изкриви през възглавницата, я ли пък да не би нещо да се задуши некое, като хърка нàсъни. . . Майка е, па е горела, горела, та чудо ли е, че сега трепери над двечките си, що ѝ беше господ оставил?

Само тая майка, що е отгледвала деца, само она знае как се отгледват, с какъв зор, с колко мъки. Па ако се случи при това да те скопчи и немотията, ако не стигаш да надвиеш на харча си, тогава — тогава хич и не питайте; прекръстете се, па кажете: „Господ да ме чува и мене, па и душманина ми!" Който е казал, че децата са сладка неволя, е улучил, като го е прочел на челото на всека майка!

И стрина Тота виде голем зор, докато очува своите чеда — с мъка, с неволя, с немотия, — но очува ги, отгледа ги, па и пораснаха. Кета стана мома, подзе по нещо от къщния товар, па отменяваше майка си: и в шетане, и в готвене, и в ткане, и в плетене, и във всичко. Па и Младен се поотърси; протегна се едно момче, току кажи до рамото на баща си. Не беше склопил още ни седемнайсета година, а в ковачницата отменяваше бае Крачуна във всичко. И шина на точило да изкове и да я набие, и гривна в главината да натъкми, и блена на оста да причука, и лопата да изклепа, и секира или сатър да наблизки — всичко му идеше отръка. Кога навърши Младен двайсета година, а он стана един мъжага — и баша си надрасна! Ония ръце дебели в рамената, па жилави, па шапести, па яки, яки — камък да стисне, що е рекъл некой, вода ще пусне! Хване Младен в ръце оня, големия чук, а бае Крачун държи с клещи нагорещеното желязо на наковалнята, па като го завърти в ръце като некое перо, па „туп-хъ, туп-хъ" — чука така юнашки, та искрите летят като дъжд от желязото! А бае Крачун гледа Младена как подфърля като играчка тежкия чук, гледа ония ръце, яки като от челик, па му драго, драго — да речеш, че нема втори като Младена по целия свет!

Кета момува една-две години, па като я знаеха каква е работна, каква е къщовница, а и в лице беше прилична, она си намери лесно късмета, па се и ожени. Поискаха я мнозина, но бае Крачун и стрина Тота харесаха за зет Мирчо Недковия, що държеше бакалница на Стамболкапия; харесаха го, па му и дадоха Кета. Истина, че Мирчо не беше бог знае какъв сермилия, ама беше чалъшкън момче, па мирно, па кротко, па сговорно, па срамливо — като момиче! А и Кета бегендиса Мирча, пò я теглеше сърце към него, отколкото към другите, па като е било късмет, оно и сватбата стана лесно.

[1] Вместо курсивния текст у М. Георгиев. Цит. съч., т. I, с. 341, както и в сп. „Денница" пише: „тогова попритрепат, оногова поразплачат".

Бае Крачун и стрина Тота мислеха, че по сèга вече те ще само да благуват на тоя свет! Па и какво да не мислят така, когато и Младен излезе от харен, по-харен, па и Кета улучи с късмета си, а и зет им, Мирчо — един беше Мирчо в бакалския еснаф! „Пò сега вече — думаше бае Крачун на стрина Тота, — пò сега и да умра вече, не ми е кахър: децата си наредих, всеко едно може вече само да си беджерише залъка, па и що да се кахъря? Слава богу всеко едно се даврандиса, па сега, нали ти казва, и да чукне оная — с косата — пак не ме е страх!“

Така рече бае Крачун, ама прибърза с речта си — много прибърза. Никога човек да не рече голема дума. Дойде по некой път, та се изпусне и помисли, че патилото е — хей там некъде по гората, а оно, пущината, зад самия му гръб! Току-що не се е хвърлило на врата му като бесен вълк. Да зачува господ! Човек гледа, че грее слънцето, па още се и ненарадвал на припека му, току видиш, че некой облак изпъкне, па го затули. . .

Свет! Човещина!. . .

* * *

Хората по земята измерват с аршин, а господ от небето мери с късмет, па не го знаеш ни колко е дълъг, ни колко е къс, ни колко рупа има. Он си мери, он си знае! А ние — хората, — що тъпчеме по тая черната, ние си мислиме, че и божият аршин е като нашия; мислиме, че и он има осем рупа! Хора нали сме — лъжем се!

И бае Крачун се излъга: и той мислеше, че господ му отмерил с подълъг аршин късмета. Мислеше, че неговото благуване отсега натам ще почне, а пък то, пущината, било вече при края си — свършвало се! Благуването се свършило, а неволята едвам чакала зад вратата. Пуста неволя!. . .

Беха се изминали от Кетината сватба четири години. В четири години — четири деца. Господ ги дава: три момиченца и едно момченце. Четири деца — четири гърла и четирите патилничета: все за устата на тая непоситна хала, на която хората думат свет! На четвъртата година, пощò Мирчо и Кета беха свили гнездо и чалъщисваха от зори до мръкнало да нахранят своите пиленца, чукна неволята на тяхната порта.

Това се случи на сирни поклади. Кета и Мирчо беха повикали старите да запокладват наедно. Младена преди две години още беха го взели солдатин, па старите, като си останали сами в къщи — „по-харно е, каже Мирчо, да ги викаме тая вечер при нас, та хем да не им е мъчно за Младена, хем на децата да се порадват, хем сами да не са на такъв ден“. Сготви Кета, каквото що се готви на сирни поклади: пържени яйца, пържен фасул с блажно масло, малко сиренце, две баници — едната със сирене, другата с орехи, — ядене, каквото що бива на всека еснафска софра на такъв ден. Сложи се софрата, донесе се и канатката, пълна с винце, прекръстиха се, па почнаха да ядат. Ядоха, що ядоха, па дойде ред и на баниците. Таман се донесоха тепсиите на софрата, а Кета се сепна, па се изчерви — цел божур! Изчерви се, па вдигна ръка и се прекръсти.

— Бегало зло през море — продума Кета и добави: — Ухо ми писна, та ме прострели.

— Левото? Левото? — запитаха из един път и Мирчо, и бае Крачун.

— Левото! — отвърна шепнешком Кета и от червена пребледне като стипцосано яйце и пак се прекръсти.

Всички се спогледаха като претръпнали, а ищахът им за баниците пропадна, да речеш, като че некой взе нож в ръце, па го пресече! Не се мина нито колкото би требвало време да очистиш боб за едно вариво и току залая кучето на двора. Залая Мърко, залая, па отлете към сокаknата порта. Мърко лае остро-остро, като че се на човек спуща, а на портата некой — „туп, туп, туп“ — удря, да речеш, че ще я счупи! Мирчо изтърча на двора, а и другите настанаха от софрата и тръгнаха по него. Приближи Мирчо при портата, изпъди Мърко и пита: „Кой чука бе?“ „Отваряй, Мирчо, я съм — обади се Сали ага, хамалинът, — отваряй по-скоро и тичай на дукяна си, че янгън има в чаршията! До самия твоя дукян янгън! На Мола Саиб камарашина се запалила магазията с газ. . . Страшен янгън, ще иде целата чаршия, ако не се даврандишат да го пресекат! Тулумбите срещнах, като идех насам, па рекох да ти сторя хабер, та да. . .“

Мирчо не дочака да изслуша Сали ага. Както си беше в топлата стая, по елек и гологлав, с едното изтегляне чивията от портата пусна се към чаршията и отлете като куршум. Тича сиромах Мирчо, тича, препъне се у некой камък, падне, пак рипне на ноги и пак тича. Затаила му се душата в зъбите, а нещо в гърлото го стиска, таман тука нà, под кокълчето, стиска го, стиска го, да речеш, че некой с ръка дави за гърлото! Който е горел, ама който е така горел, както що Мирчо горе, само той може да разбере какво му е било на душата, сиромаха, докато да стигне до дукяна си.

Мирчо пред дукяна си, а дукянът му букнал — един пламък! Гори, като че е борина. На Мирчо му причерне, причерне нещо пред очите, завърте му се целата чаршия и с янгъна, и с дима, и с главните, що отфъркаха от пламналия дукян, па се залюле, залюле и тресна ò земи като подсечен брест.

Кога бае Крачун пристигна при янгъна, той завари, че поливат Мирчо с вода, та го свестяват, а Мирчо се изпружил на пейката пред дукяна, като че е от дърво. Поливаха го, разтриваха го оттук, оттам, Мирчо се посвести, подойде на себе си. Свести се Мирчо, но дукянът му се беше обърнал на пепел! Едните главни само блещукаха в мрачината и на Мирчо се струваше, като че гледа да блещят очите на некоя вълча глутница, която го е погнала да го разкъса на късове. . . Тешат хората Мирча, предумват го: „Не ядувай, Мирчо, не се кахъри: станалото — станало, таксират от бога! Що чеш му? Имало да бъде. Ти да си жив, пак ще спечелиш!. . .“

Тешат го хората, ама Мирчо се не теши! Та и какво ще се теши? Така ли се лесно теши човек? Как ще прегори сърцето му за тая стока, за която е чалъщисвал, за която се е трепал цели петнайсет години, докато да направи сермия и да я нареди в дукяна. Па барем да е всичката стока купена с негова сермия, пак иди-дойди, и така, и така, а оно — половината е взел на борч; търговска е! Взел я да си отъкми чешит в дукяна за през зимата; взел я, за да спечели от нея некоя пара и друга, та да може да изхрани къщата си, да принесе залък в къщи на стопанката си и на своите дребни дечица, на ония четири малки гърлца, които отдалеч отварят уста като лястовичета. . . *уста отварят за храна — за хлеб.* А сега? Сега търговците ще си сакат всеки своето, ще му продадат и къща, и покъщнина, и всичко, всичко ще продадат! Голи ще останат, голи и боси, па и гладни! А он — баща им, нихният баща, — он ще ги гледа като с вързани ръце,

ще ги гледа как отварят своите гърла, как зеват — зеват за троха хлеб, — а той нема да може да пусне тая троха хлебец в устата им!. . .

Кажете ми сега: лесно ли се теши човек? *Вие го кажете от простуда, аз ще го кажа от болки на душата. . . от кое и да е — било това, било онова, все едно!*. . . На втория ден по янгъна Мирчо легна в постелка. До пладне на другия ден езикът му се схвана, па не можеше вече ни дума да продума. И разтривки, и кръв пущане, и налагане с лапи, и какво ли не — нищо не помогна! Мирчо върви от лошо на по-лошо. Пратиха, та повикаха и доктора. Гледа го, обръща го, чука го по гърба, чука го под ребрата, написа на една хартишка, та му донесоха от лекарницата некакви маджуни да пие, ама и от това нема селямет — и докторът не можи нищо да му помогне. Мъчи се Мирчо още два-три дена, мъчи се сиромахът, свива се като чръв от болките си, па на четвъртия ден, в петък, извърна се човека, па се изпружи, та умре! Умре си като удавена от вълк овца; отиде си с дни и с години. . .

На сам ден на Тудоровден закопаха Мирча. *Отредиха го, каквото що е адет да се отрежда мъртвец, занесоха го у черквата, та го опеха, па го отнесоха на гробищата и го закопаха.*

Как изтраяха тоя огън бае Крачун и стрина Тота, па и Кета — сиротицата Кета; как претърпеха ония мъки, ония жалости, как се биха, как се трепаха от тъга — това нема и да ви разказвам, не мога да ви го разкажа. *Зер пък мислите, че я имам камък у гърдите?. . . Зер пък мислите, че и мене не ми дожалява?* Стига да ви кажа само едно, па вие се и сами досетете за сто! Прегърне сирота Кета своите сирачета, прегърне ги яднината *ония четири зинали гърла, що ѝ ги остави Мирчо без време, прегърна ги,* па заплаче, па зареди, па завие — море от камък да си, па пак ще ти дожалее, пак ще я аджедисаш! Нарежда ония думи, нарежда, вика над черната, що зина, та погълна нейния Мирча; вика, вика, па като ѝ глас пресекне вече, а она подпре длан на чело, па остави, та сами си се ронят кървави от очите ѝ. . . Рони ги, рони, а в гърдите я нещо свило, таман тука нà, под лъжичката, па я пие, па я пие, да речеш, че змия я е захапала за сърце. . .

Такъв е светът, па ако можеш — радвай му се!. . .

Още не беха положили ни първата събота на Мирчо, а Кета я присилиха, та се прибра със своите сирачета на бащини врати. Потърсиха търговците всеки своето, кой що има да взема, па — харач-мезат — изпродадоха всичко до парче. Къща, покъщнина, чержки, бакър, *що имаше некой и друг или сахан; дрешки,* па дори и нощвите, дори и коритцето, в което Кета къпеше своите сирачета. Продадоха, поделиха, па сбогом — със здраве. . .

Остана Кета без покрив, без покъщнина, без дрехи, без хлеб; остана, сиротата, гола като пръст — и она, па и сирачетата. Къде да се дене? Тежко е, горчиво е, ама що да чини? Пак на бащини порти, пак на врата на бае Крачуна. *Като е била такава орисницата ѝ, що да чинат?. . . Щат-не щат — ще кандишат.* Да беше, сирота, без деца или барем с едно, та най-много с две деца, пак — рекъл би човек — може да ѝ излезне некой късмет, та пак да се задоми; ама така, с четири гърла, кой ще я посака, кой ще я прибере? Па и от друга страна, жалбите, сълзите, неволята и патилата беха я убили, беха я съсипали, та и в лице се беше променила: погрознела, постарела, набръчкало се онова лице, почернела оная кожа —

да речеш, че не е тая Кета, що е била. Та нали знаете, че патилите хора броят живота по кахърите, а не по годините?

Па пак барем да беше здрава в очите, пак би взела чужда работа, пак би изкарала некоя кора хлеб; я да ушие нещо, я да изплете, я да изтъче какво да е, все би било некоя помощ, все не би се облегнала съвсем на бащин гръб. Ама и откъм тая страна господ я украти! От сълзи ли би, от голем огън на душата ли би, от кое би — да би, ама Кета заболе с очите. Почервенеха, па отекоха, па забраха — да иде у пусти гори, — при очи без глед остана. . . Викаха баба Стана Пунчовица, що отбираше от очибол, викаха я, та да изцери на Кета очите и она, божем, ги цери жената; маза ги с какви ли не масла, налага ги с гюлова вода и перде и дра със син камък, па пак не би никаква файда, пак остана Кета, сиротата, с премрежени очи. Гледаше, ама като че през мъгла гледа: ни види да вдене конец в игла, ни да направи некой бод на шев, ни да плете, ни нищо!

Пусто зло, като иде, що не иде барем само, ами повлекло със себе си и другари! Не му стига само да заболе нож в гърдите ти, ами иде, пущината, та го и завърти!. . . Да съчува господ!

* * *

Беше се изминало година и три месеца, откак Кета остана на бащин гръб. Бае Крачун пак се зорладиса на работата: пак чука в ковачницата от тъмни зори до късна нощ, пак ради, пак се пресиля, както що се пресиляше, когато да си купи къщичката. Върти, чука, поти се, кове и все брои дните, кога ще се свърши Младеновото солдатуване, та да си дойде да го поотмени. „Да завърти Младен с големия чук веднъж, па — мисли си бае Крачун — хелбете, тогава по-лесно ще смогна да изхраня тия гърла, що гладуват в къщи.“ Та знае бае Крачун, че Младен е вреден, че му иде отръки занаятът: помни он каква юнашка десница има Младен; *знае бае Крачун, че Младеновата ръка е като челик яка,* па само веднъж да си дойде Младен в къщи, само веднъж да хване чука в ръце, после — после е вече колай!. . . *Барем за гърлата ще се изчука някоя и друга троха повече, та да не гладуват!*. . . А времето е наближило вече — да има, да има месец, та най-много два месеца и Младен свършва солдатлъка, па ще го отпуснат вече от войската.

Това хесапеше бае Крачун къде Илинден, а една неделя пред Кръстовден се зачу, че станало некакъв карашаклък в царщината, та щело да трябва повече войска, та затова нема да пуснат никого от солдатите, що са си изслужили солдатлъка. Бае Крачун слуша що приказват хората, па се звери от чудо и от съклет. Един дума едно, други — друго; един казва, че щела да се бие царщината с турчина, други пък думат, че не с турчина, нало със сърбина ще има мурабе. Слуша бае Крачун, слуша, па се чуди и мае; на кое да верва и на кое да не верва? Мурабе с турчина? Хм. . . кой знае?. . . Смета си бае Крачун — турци са, па може, та всичко става у поганците! На турчина достлука е на колено: изпружиш само крак, па ето ти беля в торба. Ама със сърбина, това пък чудо какво е? Хич това оладжак работа ли е? Та нали сме все една вера, нали сме все българи, санким все хрискяне? Църква там — църква тук; кръст там — кръст тук; един господ, една комка! И тук хлебът си хлеб, и водата си вода,

както и там; па защо да правиме мурабе с них? Да не са се нещо потурчили, я ли пък да са се уйдурдисали с поганците?

Сиромахът бае Крачун! Иди му ти нему разправяй, че се било разклатило равновесието на Балканския полуостров, както що се е разклатила и кобилицата на новомахленския кладенец! И не усеща, сиромахът, какъв курбан ще прегори и той, та да подпре това равновесие, да се заякне, да се затегне, па хич ни да скърца, ни да шава нешо на този Балкански полуостров. . .

— Па барем, ако дип-дип са забравили и вера, и бога, и светога — ако ги е толкова досърбело тия сърби за бой, та сега ли таман намериха време да отварят мурабе? — сърди се бае Крачун. — Сега ли баш улучиха време, когато таман наближи ваадето да си се прибере Младен? Зер не можеха да почакат?. . .

Знае бае Крачун, че за такива работи ни чакат, ни питат, ни бакарат никого и за счупен мангър; знае от това много харно, ама така си хортува: от уфке, от гайле. Та не му е нему зор за него си, ами за ония, що зяват от глад в къщи, за гърлата — за них ядува бае Крачун, че това може би става севеб, та ще закъснее Младен да си дойде от солдатлъка. А он е вече слаб, стар, от ден на ден му се вижда чукът по-тежък. *Не може да си играе с него в ръце, както що прави това Младен.* Къде е неговата ослабела от кахър и от старост ръка, а къде ли е ръката на Младена! *Младен е Младен, а он?. . . он сиромахът е виран, па не може!. . . Запрел е като сакаджийски кон: като не е вече за никоя свестна работа, а хората вземат, па го упрегнат у некоя сака, па мъкне вода!. . . Що да прави?. . . Нали требва сено?. . . па и сеното се с пари купува!. . . Кой дава днеска нещо бадева?. . .* Зер би могъл бае Крачун да се барабари с оная чиличена ръка на Младена?

Захванаха всеки ден да идат все нови хабере за мурабето: един от други по-черни, едни от други по-гайлелии за бае Крачуна. Най-после стигна хабер, че мурабето се отворило вече, отворило се, ама не с турчина, нало със сърбина. Сърди се бае Крачун, вика, хока, ядува, па почна да надумва на сърбите. Надумва, боже, да го чуеш, па да се утрещиш — какви ли думи не надума! „Потурчили са се — казва, — мутлак са се потурчили! Взели, та турили кръста под ноги, па стъпили на него. Поганци станали, друго не е, чисти поганци!. . . Хич, християнин човек, ще ли да кабули да се удари кръст с кръст? Поганци, поганци!“ *Кого стигне, кого срещне, а бае Крачун ще го спре, па ще запита: „Кажи ми алай-се вери, защо са вдигнали сърбите морабе срещу царщината? Един му каже едно, друг му каже друго, ама бае Крачун все не разбира, все му иде нещо гюч, нещо бет тая работа и не може човекът да проумее защо се е ударило „кръст на кръст“, па вер-селям! Кой каквото и да му каже, бае Крачун все едната си знае: „потурчили са се — поганци станали“. Тая си знае, тая си бае.*

* * *

Среднощ беше прехвърлило отдавна, но крайдунавските кръчмици, що са наредени до скелята в града Х. . ., не мирясваха, не заспиваха. Окадените ламбици, покрити с дим и сажди, все си блещукаха през тъмната и влажна пролетна нощ. През запотените стъкла на прозорчетата се меркат едноман човешки сенки. *В некоя от тези кръчмици гълчавата се*

усилваше все повече и повече, а в друга пък чуваш, че се извива некой глас присипнал и пее некаква песен — ама какво се пее и на какъв език, това мъчно можеш да улучиш. Такивата кръчмици при скелите на нашите крайдунавски градове приличат на циганска торба, което не потърсиш, това намираш в нея. И в тези кръчмици е така също: колкото глави, толкова вери — толкова езици. Всека кръчмица беше едно парче от Вавилона, или по-харно да река — от хората, що са работили на Вавилонската кула: тук ще видиш и турци, и цигане, и евреи, и гърци, и власи, и далматинци, и маджаре, и немци, и италианци, па и наши. Всички тия разновидни вери и езици ги свързва виното. *То ги изравнява, сплотява ги, па като се намолят, като се натрескат, тогава вече няма ни турлии вери, ни турлии езици, а само някакви двуноги животни, които и сам не знаеш с какво име да кръстиш.*

Изправила се, гледаш, некоя маджарка от Сегедин или от Карантсебеш, *дебела у бутовете, да речеш, че ги има не два, а четири,* па подхванала оная къса до колената рокля, па почне да играе оня чардаш, па се криви, па се чепи на деветдесет и девет турлии; а некой турчин от некое кюше току извика: „Гел, кефим, гел!“ Или пък некоя циганка с шалвари от зелен или гювез атлаз, с късо сърмено елече и с налепени флуторки по челото си хванала онова дайре, па като извила оня мекам — „кюмюргьозлу севдим“ — и току видиш, че некой италианец впил поглед в блескавите нейни очи, па извика: „Вивато, мио каро!. . . Браво, брависимо!...“ От друга страна се изправила некоя сръбкиня, суха, бледна, с присипнал като на счупена стомна глас, па запела: „Я чу бити бирташицу, ти чеш бити пияницу *у зори, пред зори. . . цвета ми ружа на прозори*“; а некой влах, който се възхищава от песента ѝ или от очите ѝ, *що шават като зайтин,* току извика на кръчмарина: „Дъй мъ, дъй ънкъ уна“, *па вземе чашата и се обърне към певачката, па ѝ извика със своя мечкарски глас:* „са траяскъ домнишореле!“ На трета страна некой грък се налюлял, па пополегнал въз масата и си тананика своята любима „Авта та мавра...“ или пък некой немец се заваля от една маса на друга и като си бълнува за очичките на некогашната негова Ева или Ирма, която оставил некъде готвачка в Пресбург, тананика си и он за спомен: „Майн либхен, вас вилст дуден нох мер?“ Нали ви казвам: цела Вавилония!

Бае Крачун, сиромахът, надникне тук, надникне там, попогледа, попогледа, па плювне и измърмори по некоя остра дума върху морала на хората. Шести път вече стана как се качва на най-високия куп от въглища, за да гледа дали не се е задал вампоро с неговия Младен. Ходи като треповен: нийде го не сдържа, нийде не мирясва: все си мисли за Младена, *за неговите юнашки ръце, за големия чук;* за ковачницата — *и за тия гърла, що зеват в къщи,* и за къщните. . . Мисли, мисли, смета, смета, па току пипне в пояса, та да види: при него ли е писмото, що го е писал Найден, Младеновият другар; да не би да го е изтървал некъде! Не зная защо, но бае Крачун си мислеше — втълпило му се беше в главата, че ако загуби Найденовото писмо, Младен не може да се върне, като че това писмо да беше некой паспорт, с който щеха да пуснат Младен да слезе от вампоро. Лута се бае Крачун насам, лута се нататък и все се ослушва да не би да свири вече вампоро. А в главата му всеки час свирки свирят. *Така му се чини, па и затова бае Крачун на всеки десетина крачки ще се*

спре, па ще изкриви врат, ще подаде ухо къде Дунава, па притаи дъх и слуша, слуша, па пак пойде, пак се скита, пак се лута.

На скелята беха пристигнали още от вечерта два хамалски параходa с шлепове, пълни със стока. *Единият беше дошел от Галац, а другият от Пеща.* Целата нощ се разтоваряха стоките. Матрози от параходите, чиновници от агенцията, стражари от митницата, от полицията, хамали, един върви насам, други натам — всеки гледа да си върши своята работа, всеки гледа да втаса по-скоро. Бае Крачун се мутолеви между них, па ту ще спре едного, ту другиго и все пита, все разпитва: ще ли скоро да дойде вампоро, дали има доста вода в Дунава, та да не удари некъде на песък, дали мъглата ще се вдигне скоро, защо ли не може вампоро да кара в мъгла? Разпитва по тънко, все иска да узнае до влакно, всичко! По некой му отговори надве-натри, по некой вдигне рамена и промънка: „Не знам"; а пък по некой го и изхока. Но бае Крачун се не сепва, че го изхокали, той не се отчайваше. Ако го изпъди един, а той ще се прикачи при друг и пак ще запита:

— Я постой, молим те, да те питам нещо: дали ще знаеш, аджеба, да ми кажеш кога ще пристигне Младен. . . не Младен, ами — ба, що казвам па я? *Хортувам като фес-фесе.* Дали ще можеш да ми кажеш кога ще пристигне вампоро — ще ли да пристигне мутлак? Къде ли е сега вампоро, а? Що кажеш? Къде есапиш, че може да бъде баш сега, а?

По некой ще му рече, че може от мъглата да закъснее, *друг ще му каже, че нямал хабер още от последната станция, трети ще му каже, сепнато, че не знае,* а по некой враг ще го погледне дяволито, па току му отцепи: „В Дунава е вампорът!. . ." *Бае Крачун хич не се и сеща, че го подиграват, ами остави един, па се прилепи при друг и пак си почне своята: „Дали аджеба мутлак ще дойде тоя вампор?. . ."*

И зора вече взе да се разпуква, и през мъгливата светлина *на почнатия ден* взе да се полъсква жълтият ширит от шапката на агентина от параходната станция, а бае Крачун *все още не се смирява,* все още се лута, все разпитва. Като позна агентина по ширита на шапката, а он му препречи път, изправи се пред него и го запита:

— Молим ти се, господине, брат да ми си, кажи ми ще ли мутлак да стигне тоя вампор и кога баш ще стигне?

Агентинът погледна бае Крачуна, па погледне и къде Дунава, посочи с ръка гъстата мъгла, която изглеждаше като съсирена върху водата, отвърна; *продума на бае Крачуна със завален български език:* „Имаш мноххо мехла у Тхунаф, шиф оче да фершпетува: може да фершпетува пет сахат, моше шест, може и лише! То е много унбещимт. Ако дихнеш мехла, мошеш дойдеш шиф, *ако нечеш дихнеш. . . дам кан ман инманд виссен — обърна на немски агентина и запита от своя страна бае Крачуна:* — А що трепа тебе шиф: очеш купиш билет, путуеш?"

— Не ща билет, господине — отвърна бае Крачун, — не ща ни да пътувам — та къде ли, врага, ще пътувам?. . . Не е за билет, нало питам за вампоро, защото чакам да пристигне Младен с тоя вампор.[2]

Бае Крачун хич и не взимаше у есап, че агентина не знае ни неговия Младен, ни самия него. Той си мислеше, че цял свят ще знае неговия Младен,

---

[2] В цит. съч. (с. 352), както и в „Бълг. преглед" е прибавено: „така ми Найден пише!".

ще знае какъв юнак е той, какви яки, какви челичени ръце има Младен, та затова, като се зарадва, че намерил човек, който го слуша, бае Крачун се поотпусна и настави думата си. За Младена ми е мене зорът, *него аз чакам,* днеска ще стигне с вампора — така ми Найден пише!

Като спомена за Найден, че му писал, а той шмугна ръката в пояса си, извади една превита и оваляна хартишка, разви я, па като я посочи на капитанина, настави:

— Те нà, това писмо е от Найден, тук пише, че си идат *заедно с Младена с тоя вампор* — пише момчето, че са влизали у битките, че Младен е бил раняван, ама слабо, каже, само тука и тука. . . — и бае Крачун посочи с левицата къде десното си рамо и левото колено, — *ама преболел вече, пише Найден, лежал е и у болницата, пише, па сега се даврандисал. . . може, казва у писмото, и да си яде, па може и да глвда. . . на очите, каже хич не го е нищо ни докундисвало!. . .*

Бае Крачун се беше загледал в Найденовото писмо, па си приказва човекът какво пише Найден в писмото и без да съгледа, че агентинът си отишел по работа. Като виде, че никой го не слуша и че си приказва на ветъра, бае Крачун сплати пак Найденовото писмо, мушна го в пояса и ето че съгледа полицейския пристав, който идеше насреща му. Той го посрещна, препречи му път и го запита:

— Ще ли аджеба, господине, да се домъкне по-скоро тая пущина?

— Коя пущина? — запита го начумерено полицейският.

— Па вампоро де! От снощи го чакам, уморих се да стоя цела нощ на влагата *да го чакам.* Сили ми не изтраяха вече от съклет на сърцето. *Цела нощ с око не трепнах, па пак го нема още пущината.* Сина си чакам, господине, *с вампоро,* Младена чакам, от войската го чакам: бил е в битка, па Найден ми пише, че е лежал в болницата, ама сега се даврандисал, пише Найден, па си иде вече, с вампоро си иде. Малко е бил докундисан, пише Найден в писмото, само тука и тука — и бае Крачун помръдна с десното рамо и повдигна левата нога, та посочи с очи към коленото си.

— Па и да е геберясъл, санким, та що било?. . . Не е хлеб я твоят син, та да речеш, че ще оглади свето! — така отвърна полицейският, па като вдигна очи, та погледа как втрещено го гледа бае Крачун, а той посмекчи гласа си и настави: — Толкова свет загина в тая война: та за твоя син ли е останало сега да водиме грижа? Война като война: един падне мъртъв, друг осакатее, трети се куртулише, каквото всека война, това и тука! Та нали за това правят хората война, да се трепят! Зер ги викат там да ядат и да пият!. . .

Полицейският пристав зареза бае Крачуна, без да му отговори, що го питаше, *без да му каже и дума за „вампоро"!. . .* Бае Крачун остана като треснат от тия думи. Хем му е жал, хем го е яд: защо му така хортува тоя човек? Та нали и он е божем забитин в тая царщина, па зер бива един забитин да хортува такива лакърдии за Младена — за тоя Младен, дека е ходил на битка за царщина, дека се е ранявал в тая битка, дека е лежал в болниците?. . . На бае Крачуна се сви гърлото, като че се е задавил. Гълта, гълта, па не може и плюнката си да преглътне. *Свило го нещо тука, нà, таман под кокалчето,. . . свило го, па не може душата си да поеме човека — не може и да въздъхне да си отдели рахата!. . . Бае Крачун* усети, че нещо му привлажне на очите *от мъглата ли би или от другó ли нещо — това той сам си знае.* Сегна със закоравелата от шии длан,

та изтри тая влага от очите си, па мушна ръката си в пояса да види дали стои Найденовото писмо, дали не го е загубил.

Бае Крачун се упъти към високата камара от въглища. Покачи се и седми път на високата камара от въглища и пак почна да гледа дали не иде вече „тая пущина". Наднича, наднича, па като виде, че от мъгла не може да се види по водата, той слезе от камарата, позастана малко, замисли се като човек, който е убит от грижи и съклет, *па стисна пояса си на онова място, където беше забол Найденовото писмо,* па се упъти към кръчмицата на Лазо цинцарина.

* * *

В Лазовата кръчма бае Крачун намери, седнали около мангалчето, дедо Ицо Сармата и бае Цоло Дубаджията.

Дедо Ицо е бил много нещо едно време: и чохаджия, и джелепин, и дукян е отварял с брашовски стоки, и търговия е въртел със сол, със заере, с вълна. Какво ли не е бивало едно време, ама сегашният му занаят е да прави суджуци. А майстор е дедо Ицо на занаята си. Той знае да направи суджуци така ищахлии, така харчлии, та като ги препечеш само край огъня, па се разкипи, разкипи по них мазнината — да ядеш, па и пръстите си да оближеш! С един суджук можеш да изпиеш и три оки вино! Дедо Ицо прави таазе, па прави и диплени суджуци. Напълни червата с месо, завърже ги с канап или с тънко лико, па ги оваля с уклагията, та ги издипли харно, после ги покачи на върлината, та се засушат на припек, па ги събере и ги натести в зимбила, па пойде от кръчма на кръчма, та ги продава: *пет, пет и руп, пет и зола, па и шест гроша ока̀та — къде каква цена намери, така и продава.* А за харчене, харчеха се! *Дедовите Ицови суджуци всеки харесваше, па и мнозина ги купуват.* Хеле пък що е майстор на харча им — немаше втори като него. Той знае да докара на чекердек и кимиона, и бахара, и солта, и пипера, и всичко! Занаят — какво да го правиш?

Бае Цоло Дубаджията е бамбашка човек. Едър, па силен, па страшен, цел Дели Марко! Ако те е плеснал и преди петнайсет години, па се сетиш и сега, пак ще те засърби страната, където те е ударил!. . . Хем страшна ръка има бае Цоло, хем пък е сарп човек. Да речеш малко нещо да го докундисаш или да намислиш нещо да го излъжеш — бегай, бегай, съсипва те, утрепва те! Зъл е бае Цоло, ама е и прав човек! Нема да те излъже или да ближе, що е плювал, па макар го и на канджи късали. Къде продума нещо, надве става, ама думата си не върши. Десет души чорбаджии е прекарал през главата си, ама никъде не се е завъртел. „Все чурук хора у душата си — дума бае Цоло за своите чорбаджии, — все гледат да те излъжат, да те измамят, да те доландардисат! Майстор Цеко, каже, три пъти се е мерил сам от едната страна на везнето, кога теслими десетте хиляди оки вълна на Мурат бега вълнарина! Истина, каже, Мурад бег е турчин, ама майстор Цеко, като е християнин, защо кабули тая работа? *Речи го, че тежи осемдесет оки, а майстор Цеко тежи повече от осемдесет ока, ама речи го: осемдесет — три пъти по осемдесет — двеста и четиридесет прока! Защо да излъже търговеца с хиляда и петстотин гроша пари?* При майстор Симо бакалина седех, каже Цоло, две недели, па оттам избегах. Та и какво ще стоя, като го гледах, че ашикере мамеше мю-

щериите си. Наместо цела ока на едного ще отмери триста и петдесет драма, на другиго — триста двадесет и пет, а пък некому и сал триста драма. Де кажете ми сега: при такъв човек седи ли се? Па такива беха всичките ми чорбаджии! *Един от други по-яланджии, по-долантарджии!* Гледах, гледах, каже Цоло, па току зарезах чорбаджийските капии: сега съм си „кенди баш, кенди траш!" Пет пари да изкарам днес, ама знам, че съм ги изкарал честно и пощтено, а не с измама!" Прав беше бае Цоло, ама затова пък не беше прокопсал. Неговите кафадаре въртят сега търговия с хиляди, хиляди, а Цоло Дубаджията си е все матрапазин; ония ядат средата на погачата, а бае Цоло — само коричките. Ама пак беше благодарен! „Па и що ми са, думаше бае Цоло, тия пущини, парите?. . . Зер ще кол да забивам на тоя свят? Санким чорбаджи Цеко, като ги имаше плесенясали у сандъците си, та зер не умре като куче на бунище?. . . Що ги не понесе със себе си у гроба, ами ги остави на сина си, та сега мъчи сиротинята с фаизе? *Заприличал е син му. . . оня кривокракия Коле, заприличал е на вампирин!. . . Всякиго гледа да долантардиса, всякиго гледа да измами. . . от баща си — десет пъти по-бетер! Ама и он нема хаир да види!. . . Тия сиротински клетви, що се трупат на вратът му. . . они ще му сплухат кривите крака.* Ама[3] ще геберяше и он некой ден на парите си отгоре като баща му, па кой знае кой ще беджерише от них. . ."

Такъв беше Цоло Дубаджията!

Като приклекна да приседне бае Крачун *при дедо Ицо и при бае Цоло* край мангалчето, а дедо Ицо и бае Цоло се поотместиха, та му сториха място. Грее се бае Крачун на огнеца, а в лицето стана блед, та жълт като смил. По едно време почна и да потреперва, като че го обърна на треска, па го турило в студ. Бае Крачун запита и тук дали ще скоро да дойде вампоро и от реч на реч изприказва всичко на дедо Ицо и на бае Цоло. *Каза им и какво му писал Найден у писмото, показа им и самото писмо, па им каза и това, че цела нощ е зъзнал и стоял да чака на влагата „оная пущина", па и досега още го немало да се зададе.* Върти дедо Ицо глава, чуди се, ожалва бае Крачуна, хем го жали, хем го теши. И Цоло Дубаджията жали бае Крачуна, и он го теши, ама го теши по-башка. Заръча за бае Крачуна една чашка ракия, та да се позагрее, да се посъвземе, подаде му сам ракията и го покани да я изпие наведнаж, та да му се загре сърцето. *Бае Крачун се истина поразгре, па като го почерпи.* И дедо Ицо го почерпи още с една ракийка, а бае Цоло почна да изброява несгодите на вампорите.

— Какъв ми ти е тоя вампор, като не може да кара в мъгла? Хей, да ми е сега майстор Джоновият кон, па да го впрегна, па да го викна — ако не остави десет вампора зад себе си, а я да не съм Цоло! Ама па и що кон беше: санким, ако питаш, оно не беше ни кон, а кобила беше, кестенедория, па така все на пулове, на пулове, — па като свие оная глава, така, па като се пусне — оня ветър край ушите ти свири, свири. . .

— Свири ли? — запита бае Крачун и се затече към скелята, та да види дали вампоро иде, та свири!.. .

— Море седи бе, майстор Крачуне, що ставаш аджеиб? Зер в тая мъгла ще ти свири вампор, свири, казвам, ветър край ушите ти, като пуснех

[3] В цит. съч. (с. 354), както и в сп. „Бълг. преглед" е прибавено: „помнете ми думата".

майстор Джоновата кобила. . . *Не е кон пущината, да речеш, както що са другите коне. . . не е добиче.* Слушай бре, Мишо, дай ни още по една ракия!. . . *Не е добиче като добиче, ами куршум, куршум!. . . Накара ме веднаж майстор Джоно да я впрегнем в талигата, та хем да обиколя лозарите, хем да я поразкарам малко, та да не аздише. Впрегнем я оная кобила. . . бррrог. . . каква е тая ракия, бре Мишо, вдигай това оттука, па кажи на Лазо да ми изпрати от хубавата ракия, от оная, кажи, що пие Цоло. . . Впрегнем я кобилата у сторките, па хванем у ръцете онія каише, а она току рече веднаж така — бае Цоло наведе глава към ноги, та да покаже какво е сторила кобилата, — па като хвана у зъби оная юзда, па опиня кобила, опиням и я, па като зареза през нивите, та през ендеците, па през бостаните. . .*

Разказва бае Цоло за майстор Джоновата кобила, ама бае Крачун хич и не слуша. Той си мисли как ще посрещне Младена, па как ще му каже за неволята, що го сполетела — за Кетината орисница, за янгъна, за смъртта на Мирча, *па и за гърлата, що зеват от глад в къщи, чекат за хлеб. . .* Мисли си бае Крачун и пак му се чуе нещо като свирка, и пак изтърча навън да посрещне вампоро — *как ще заврати утре Младен ръкавите, па как ще препаше коженага ковашка престилка, па като хване с оная челичена десница чукът, големият чук, па като се удари на работа, а на бае Крачуна ще му поолекне, ще му се съмне пред очите!. . . Та нали знае той какъв чалашкънин е Младен, та нали знае как се Младен далдисва у работа!. . . Зер има друг такъв вреден Младен като бае Крачуновия Младен?. . . Зер има други с такива челичени ръце, каквито са Младеновите ръце?. . .*

— *Да беше барем оставил едно жребе* — разказваше си бае Цоло по-нататък, — *барем едно-едничко жребенце да се беше ожребило от нея. . . щеше да бъде, мутлак, некое чудо,. . . некоя хала!. . . Хала ти казвам: хала щеше да бъде, а не кон!. . .*

— *Чини ми се, че свири, а?... Тебе не ти ли се почу нещо като свирка?*— запита бае Крачун дедо Ицо и без да чака да му отговорят, залете се право към грададата от въглища, изкатери се по нея и осми път, като коза въз баир, тури длан на чело и се загледа в най-далечния завой на дунавския брег. Покачен на тази черна градада, обвит от тънката мъгла, която слънцето бе почнало да разрежда, бае Крачун изглеждаше като някоя статуя, изрезана от камък. Дългият ръст на бае Крачун се показваше още по-едър, още по-крупен на върха на грададата. Побелелият му перчем се спущаше над раменага, а нависналите мустаци допираха чак до гърдите, *копчета на минтана му сочеха още по-бели при чернината на въглищата. Високото му чело, което нѝто четвъртината не беше покрито с коженага му рунтава капа, беше изпъкнало над лицето му като кубе от некоя черква.* Очите му, дълбоко хлътнали в ямиците, беха наполовин затулени от надвисналите дебели и рошави вежди. Тези очи едвам блещукаха като въглени, кога почнат да гаснат, па и през тънката корица от пепелта пак блещукат в мрачината. Бръчките по челото и по лицето на бае Крачуна беха наредени като некои бразди една до друга, *лице. . . беха се набраздили също, както се набраздяват бръчките по повърхността на някоя паница с кисело мляко, когато престои и хване каймак отгоре. Само тъмножълтеникавата кожа, която покриваше вдълбините над челюстните кости, трепереше скоро-скоро, както що треперят гърдите на ранено пиле.*

В целата снага на бае Крачуна забелязваше нещо ячко, нещо мощно, нещо гигантско! Като го гледаш, а тебе ти се чини, че гледаш. Като се взреш в бае Крачуна, като измериш с око неговия крупен ръст, малко прегърбавен, а тебе ти се чини, че гледаш некоя каменна стена, некоя канара край морето, която морските талази са вече подровили, но която се още държи, още се крепи и на ударите на бесните талази отвръща само с една — пена!... Каквото е пената пред бурните морски талази, това са и човешките вопли пред грозните удари на съдбата, пред горчивините на живота!. . . Успела ли е некога пената да отблъсне талазите, та и човешките сълзи да смогнат да спрат, да повърнат патилата, що ги валят талазите на онова бурно море, което човекът е нарекъл живот? Живот — що е живот? Мъка, побратиме — жива мъка: борба, яд, горчевини! Това е животът, а всичко друго, *що трае колкото мехурчетата от водната пена, всичкото друго* е пена, въздушни мехури: едвам се надуе, а оно се разпукне, та и сенката му не виждаш. . .

И този път бае Крачун се излъга в своите очаквания. Главата му клюмна от отчаяние като подкосен клас. *С наведена глава като някой осъденик, който е бил подлъган с милост, но който захваща да губи вера вече в милостта на своя съдия, бае Крачун.* . . Той начна да слиза от черната грамада. Слизайки от въглищата, краката му се подкосиха, като че го некой тресна с некое дърво през колената: залюле се бае Крачун, залюле се и не можи да се задържи, но полете и докато се съвземе — той вече беше при дъното на грамадата. *Бае Крачун немареше нито за ожуленото си колено, нито за натъртеното си рамо!. . . Мисълта му беше прикована в писмото, в Найденовото писмо!. . . Само писмото да не се е загубило!* Когато се изправи на краката си, той мушна ръка в пояса си и като напипа хартишката, въздъхна по-свободно и се упъти като треповен пак към Лазовата кръчмица. . .

Дедо Ицо и бае Цоло съжалиха бае Крачуна, от сърце го съжалиха! Говорят му, тешат го, раздумват го, боже, какво ли не казаха, що ли не сториха? *Само и само да поотлекне на бае Крачуновите гърди, от тежките кахъри и черни залисе, що го обземаха всеки час все повече и повече!* Дедо Ицо бръкна в зимбила, та извади неколко суджука от тестетата, що бе приготвил за продан. С тези суджуци, с четирите питки хлеб, що ги купи бае Цоло, и с оканичката вино, която донесе Мишо по поръка на Дубаджията, поканиха бае Крачун да заложи некой залък, па за ищах и те го придружиха. Та знаеха они, че от снощи откак бае Крачун зъзне на влагата да чака вампоро, знаеха, че нито троха хлеб още не бе турил сиромахът в уста!

Подсилен донекъде с некой и друг залък, позагрен от двете чашки винце, бае Крачун, както бе уморен, утруден, убит, капнал за сън, току се сви на рогозката зад кръчмарския тезгях, подпре чело на длан и увлечен от своите мисли *за вампоро, за чиличените ръце и за гладните гърла, що зеват от глад. . . открадна го, заспа седишком, сън,* той заспа като заклан. Дедо Ицо и бае Цоло поснишиха глас и наставиха шепнешком своя мухабет — дедо Ицо разпитва, а Дубаджията разказва: все за майстор Джоновата кобила, какво чудо и каква хала била тая кобила!. . .

* * *

Пладне вече бе отдавна минало, а „вампоро“ го все нема и нема.

Х-ските граждани бяха навикнали да излизат празничен ден със семействата си на разходка при скелята. *Ако ли се случеше пък да пристига някой параход в празник, то около щекът, където спира парахода, често пъти се натрупва толкова свят, че щото човек би помислил, че са излезли да посрещат някой владика.* Ако е времето хубаво, светът се разхожда край брега или пие пиво в градината, или пък насяда на маси пред хотела на „гърка“. Едни играят карти, други — табли, трети — домино, а по някой се загнездил в някое кьоше и само чини сеир — гледа света, особено едната половина от него. Както и да е, но толкова еглендже, колкото да се убие напразно времето, всеки намираше.

Пролетното слънце, което изгря след мъглата, беше привлякло мнозина празновремци при скелята. На една по-дълга маса пред хотела на „гърка“ беше насядала градската интелигенция. Думата ми е за тая „златна“ интелигенция, на която всичката интелигентност се състои в това, да знае да облича рединготи, да връзва на шията си бели вратовръзки, да носи бастун, да пие пиво, да казва „мерси“ и „пардон“, да играе билярд, да посещава шантаните и да взема живо участие в партизанството. *По партизанство, което се проявява (разбира се, винаги в тая партия, от която е властта) само в поддържане оная партия, от която е и властта — винаги те са партизани на властта, дръж с властта, па макар се тя променила и двадесет и девет пъти в годината. На власт ли са днес, ти си почист, по-лъскав и от злато за тази интелигенция; паднеш ли утре от власт, ти си по-черен от кюмур!. . . Според времената — и нравите, според главите — и бръсначът!. . .* На масата, при която бе насядала „златната“, беше председател Коле Цеков, за когото бае Цоло Дубаджията казва, че бил десет пъти по-бетер в долаотърджилъка и от баща си, чорбаджи Цеко. Коле Цеков покрай лихварството, което беше усъвършенствувал, и покрай изкуството си да печели от търговците, като ги изучава как да фалират умишлено и да си поделят с него печалбата, *която добива по такъв „икономическо-търговски“ начин,* занимаваше се още от чист „патриотизъм“, *чист от „патриотически“ принципи* и с „политика“, *или по-право с партизанство.* Той беше в тоя град най-виден представител на партията от онова правителство, което беше на власт по това време. *За когото пишеше в София да се повиши на служба, той се повисяваше (па макар той заслужавал и за повесяване); за когото пришъпнеше да се изпъди, той се изпъждаше и ножът му режеше и налево, и надесно. Коле Цеков се мисли за много способен да ви внуши уважение със своите патриотически думи.* Ако и дребен на снага и с криви крака, но като *го видиш,* надене златните очила, па като пипне оная остра брадичка, подрязана „à la Boulanger“ и почне да ви говори — цял патриот! През всяка пета дума шестата ще бъде: *„милият народ“, „патриотическото ни правителство“, „интересите на държавата“,* „народният напредък“, *„възвишени народополезни идеи“,* „конституционните начала“, „икономическото повдигане на страната“, *„свобода на самоуправлението“* — и какви ли не думи, с които можеш да напълниш петнайсет коша хамалски. От онова време досега са се изменили няколко правителства, но Коле Цеков съумя да остане на всяко едно верен стълб на *неговите, политическите му* — убеж-

денията и идеите. *Всеко едно за него беше все „патриотическо правителство“. . . и всичко това без никакви лични интереси, а само от „възвишени патриотични чувства.* Тези негови „патриотически чувства“ не му попречиха ни най-малко да се „позатули“ покрай големците, когато почнаха да се събират доброволните дружини и опълчението срещу врага, който обяви война на страната; нито пък му попречиха *„гражданската доблест“ и „самопожертвованието“ за общото благо* — да не даде нито една аспра в полза на ранените солдати, които ако и да бяха по-малко „патриоти“ от него, но пак покриха със слава нашата *народна, доблестна армия. Не даде Коле Цеков нито една аспра, макар че чорбаджи Цеко му беше оставил повече от четиридесет хиляди лири, цеден пот от жилавия врат на „милия народ“.* Та и що беше длъжен най-сетне един Цеко Колев да прави лични жертви, да „деморализира обществото със сантименталности“, когато му бяха добре известни политико-икономическите принципи, признати и от френските, и от английските авторитети, въз основа на които се урежда във всяка държава народният имот? Нима би могъл някой да „спори“ с него по финансовите въпроси, които той знае на пръсти? А пък колкото, че се е „позатулил“ от огъня, върху този въпрос той може да ви „наведе“ „уважителни резони“, които всяки интелигентен човек трябва да уважи! Нима бива да се излага на нож и куршум един „интелигентен патриот“? Кой би могъл да поиска такава жертва, когато всеки знае, че в „такъв случай“ народът може да остане без „патриоти“? Та и право разсъждава човекът: пò е лесно за един народ да остане без хляб, отколкото без патриоти!. . .

Коле Цеков занимаваше „интелигентната“ маса със своите „принципиални възззрения“ върху патриотическите длъжности на човека изобщо и на интелигентния човек особо. Говори чорбаджи Цековия син, говори, та пяна фърчи от устата му, а бае Цоло Дубаджията, който се беше наслонил по-настранка, до стената, опрял очи в него, слуша го що говори, слуша, слуша, па завърти насмешливо глава наляво, опне устните си и шавне с дясното ухо[4] към челото си, като да иска да каже: „От жаба руно и от тебе — човек; хич тая вера!. . .“

Чу се извита свирня и след нея ясни звукове на параходния звънец, всички посетители на гръцкия хотел се раздвижиха, а заедно с них „интелигентната“ маса. Всички се упътиха към онова място на пристанището, където спира параходът. И бае Цоло тръгна с другия свят, но като се сети, че бае Крачун може да не се е още пробудил, той се запъти към Лазовата кръчма, та да го зарадва с добър хабер за „оная пущина“.

Параходът, който пореше като лебед водната повърхност, зави предницата си към брега и застана с лявата си страна до пристанището, против течението на водата. След като наместиха матрозите моста между парахода и щека, пътниците почнаха да излазят като вода на улей. Най-напред излезе един офицерин и щом прескочи моста, една млада жена се хвърли на шията му и почнаха прегръщания, целувки, сълзи и всичко, което може да изкаже възторга на една съпруга, която посреща от война своя мъж здрав и читав, па още отгоре и победител. Като се нарадва сама на своя съпруг, щастливата съпруга поднесе и децата си в прегръдките на щастливия баща, та да им се нарадва — да види, че всички намира живи,

[4] В цит. съч. „око“.

здрави и весели. *Прегръща офицеринът, прегръща своите дечица, целува ги, милва ги, а те и не поглеждат в загорелото му лице на баща си, само пружиха своите малки ръчички и почнаха да пипат с пръсчетата си синята лента, на която висеше нов-новеничък орденът „за храброст", с който беха украсили гърдите на този щастлив офицерин и още по-щастлив баща!. . .* Както с един пръст можеш за запушиш пред окото си цяла планина, така и с една щастлива минутка затуляш всички изминати мъки и патила, които си преживял с месеци и години! Тъй затули и офицеринът в тази минута всичките мъки, несгоди и опасности, които бе прекарал в първата война през живота си. *Всичко друго, що е било и прошло вече. . . заслонено като с мъгла — едвам се мъжделее там някъде, из мрачината, а това, което той виждаше осветено с най-ясна лъч, то беше жената и децата!. . . Само тях той вижда в тази минутка, само на тях се и радва!. . . Всичко друго на тоя свят, па и самия свят му се виждат като нещо ненужно, непотребно, както що е непотребна и черупката, след като сме извадили ядката из нея!. . . Светът е такъв, па и хората, що тъпчат по него, и те ще бъдат такива. . . та нали са и те от тоя свят?* След офицерина пристъпя една кокона, натруфена, нагиздена, с ръкавици, с капела и с турнюр, по-голям и от солдашки ранец. С една ръка беше подхванала роклята си, а с другата си прегръщаше едно бяло рунтавичко кученце със синя панделка на шията му. Току след нея стъпва един турчин с голяма чалма, широко джубе и червени емении: под дясната ръка беше прихванал един вързоп, увит с едно жълтункаво анадолско сиджаде, а в лявата ръка носеше един зимбил и бакърен, калайдисан ибрик. Пътниците едвам пристъпваха от силната навалица на света, що бе обиколил пътя. По едно време се зададоха заедно с другия калабалък двама солдати. Когато минуваха солдатите по дъсчения мост, нещо затупа, като кога чукаш с малица по дърво. Един солдатин беше облечен в шинел и през рамото си носеше, надянати на една тояжка, две торби със солдашки препирки. Той изглеждаше черн-жълт и сух в лицето — само кожа и кости. Вторият солдатин, който беше по-висок на педя и половина от него, изглеждаше здрав, едър, крупен, с опнати мустаци и широк врат, като някой светогорски калугер. Здравината, която личеше у него, и крупният исполински ръст дишаха сила, дишаха воля, дишаха едно рядко юначество! Чини ти се, че ако те хване с десницата, ще те издигне чак над главата си като кокошка! Да те вдигне, ама с що? Къде му е ръката, оная челичена ръка, която си е играла с чука — с големия чук — като с перо? Да, да, това е, което си тъкмо сега мислите — няма я! От дясното рамо виси само един празен ръкав, съвсем празен; ръкавът е тук, ама ръката я няма: тя остана там, в Александровската болница!. . . Там остана, че им трябваше; трябваше им да подпрат с нея равновесието на Балканския полуостров, да го заякнат, та да се не клати, да не шава! Вижда се, че коджамити ще да се е било разшавало това пусто равновесие, като им трябваха толкова хиляди ръце, толкова хиляди крака, толкова хиляди глави, за да го подпрат, да го заякнат!

Като изминаха *дъсченото* мостче, двамата солдати се поспряха, докато поотмине навалицата, и сухият се обърна към едрия, та му продума учудено:

— Дали ще е дошел бае Крачун на скелето? Ако е добил писмото ми, требва да е тука некъде.

— Ей го е-е тато къде се мушка из калабалъка да си пробие път насам; ей го иде! А торбата ми носиш ли, Найдене — отвърна и запита Младен, па подхвана с левицата своята патерица, *за да пристъпи с нея така,* която му заменяваше засега левия крак. . . Нима и крака?

Да, да. . . и крака — и левия крак, чак до коляното: и той остана там все за това пусто равновесие на Балканския полуостров. . .

Цоло Дубаджията заедно с дядо Ицо пробиват път на бае Крачун между навалицата, а бае Крачун, сиромахът, върти глава на всички страни, дано съгледа по-скоро своя син, своя Младен, оня Младен с челичената десница, който ще върти утре ковашкия чук, па. . . па после на бае Крачун ще му поолекне, ще му се съмне. . .

Заминава бае Крачун край Младена, заминава, а не го ни сапикаса, но впил очи къде вампоро и чака да се покаже оттам син му. Тъкмо се обади Младен на баща си: „Тате, тук съм, къде отминаваш?“ — и съгледа офицерина, *който прегръщаше двете си деца.* Съгледа го Младен и като примерен солдатин, *като отличен служак* той си изтегна по солдашки, погледна началството право в очите и вдигна ръка *да отдаде нужната военна почест на офицерина,* за почест. Вдигна Младен левицата и дървената патерица, която заменяше левия крак, падна на земята и като не можи Младен да се задържи на една нога, завали се и полетя да падне, *но се опре от тюрилора на коконата, която изписка, като че се събори някоя канара на нея, после залете накъде турчина с ибрика и се натисна на вързопа, що бе обвит в анадолското сиджаде и чак тогава едвам го прихвана Найден,* но го прихвана Найден и му подаде патерицата, та се пак изправи.

Тъкмо в тоя миг, *когато Найден подаде патерицата на Младен,* бае Крачун се обърна — видя своя син. Погледна го, погледна като треповен човек от сън, видя патерицата, видя висналия ръкав от дясното рамо, празния ръкав — па се залюля, залюля и тресна о̀ земи като подсечен пън. . . Всичките хора, що беха наоколо, всички се смутиха, всички останаха втрещени, като да бе гръм треснал. Пръв се съвзе бае Цоло Дубаджията. Той изтръгна из ръката на турчина бакърения ибрик, извърна го, та заля с вода бае Крачун. Дядо Ицо остави на̀земи зимбила със суджуците, наведе се над бае Крачуна и почна да го разтрива по слепите очи. След няколко минути той се свести. Като го изправиха, а той метна очи на увисналия ръкав от Младеновото рамо, примига-примига със зачервенелите си клепки, порони няколко едри като грах сълзи и промънка с дрезгав, отчаян глас:

— Ами чука. . .ами гърлата. . .ония гърла, що чакат в къщи за хлеб Ех, пуста орисница! — въздъхна горчиво бае Крачун и затрепера с раменете си, затрепера като човек, който се задушава от сълзи. . .

Щастливата съпруга на офицерина, която остана покъртена в сърцето си от „сакатия солдатин“, стисна ръката на своя съпруг и го потегли, като му шепнеше: „Това е нещастие грозно, жестоко — да бягаме поскоро оттук!. . .“ Офицеринът, комуто Младен припомни с това осакатено тяло всичките черни, грозни картини, които той видя, пати, преживя през войната, неусетно погледна своите крака и видя, че са здрави, па си вдигна и десницата — и видя, че и ръкавът не висѝе, *па като погледна своята мила женица, своите хубави дечица, здрави, весели, угоени. . .той вдигна очи нагоре и погледна небето! Погледна го с чуден поглед, като да искаше с очите си да продума на небето: хвала ти, боже, че се върнах здрав*

и че здрави заварих и най-милите същества на душата ми! Той изгледа умилно Младен, като да бе той сам, доброволно подложил ръката си и крака си да ги отрежат за него, за офицерина, и препълнен от благодарност за такава жертва, бръкна в джоба си, извади кесията и подаде я на сакатия солдатин. Младен нямаше ръка, та да приеме дара; затова дядо Ицо прихвана кесията, свали от главата си коженатa капа и я тури в нея. Щастливата съпруга, която от погледа на мъжа си разбра каква жертва откупува той с кесията, намери, че откупът е много малък *за такава голяма жертва,* и без да мисли много, откопча от левицата си златната гривна, *що украшаваше хубавата ѝ ръка,* па сложи и нея в капата на дядо Ицо. Младен се пак изтегна по солдашки и по навик шавна с дясното рамо да вдигне „под козирог", *но понеже ръката я нямаше,* то само празният ръкав от мундира се заклати, а Младен впери очи по солдашки в началството и каза:

— Покорно благодарим, господин капитан!

И дядо Ицо поблагодари по свойски за Младена:

— Хвала, брате, да сте живи и здрави, че го приглеждате. . .*па сакат е, брате, а баща му, сиромахът, с тая старост, с ониягърла в къщи...*

Тази *щедрост на офицерина, от една страна, и грозната* картина, *която представляваше осакатеното тяло, от друга страна,* покърти сърцата на всички, що бяха наоколо и видяха що стана. Всеки се усещаше задължен да даде по нещо: та всеки носи душа! *Левчетата, па и по някое едро зърно се сипеха в дядовата Ицова капа. При всяко звънкане в капата Младен се повтаряше „Покорно благодарим", а дядо Ицо пак своята: „Хвала, брате. . .за царщината осакатен!* Нямаше човек да не хвърли барем едно мангърче в дядовата Ицова капа. Дори турчинът с ибрика развърза кесията и пусна нещо беличко. Пуснаха по нещичко и агентинът на параходите, и матросите, които стояха до моста, па чак и коконата с кученцето *с големия турнюр! И тя пусна роклята, прихвана кученцето в левицата, извади кесията си из джоба и хвърли в капата една румънска петолевка.* Всички даваха, на всекиго се разтопи сърцето, само. . .само оня „патриот" — само чорбаджи Цековия син нищо не даде. Когато доближи дядо Ицо с Младена към него, а той обърна гръб, промънка нещо за „сантименталности" и за „инвалидна пенсия" и като завъртя своите криви крака, мушна се в калабалъка. . . да го няма! Бае Цоло Дубаджията видя как избяга чорбаджийският син, завъртя разсърдено глава и промърмори:

— Поганска душа — изедник: каквото дървото, такъв и клинът, па и по-чепурест, по-хаирсъз ще излезе клинът и от самото дърво!

Бае Крачун, когото Цоло Дубаджията придържаше да не би пак да тресне о̀ земи, пристъпваше като на игли!. . .Тънкият протегнат глас на дядо Ицо, с който той повтаряше своето „хвала, брате", мушеха бае Крачун в сърцето като някои шишове. Тези думи, които дядо Ицо беше превърнал на припев, *долитаха като куршуми до бае Крачуновото ухо,* му показваха пътя, по който трябваше да тръгне занапред неговият син. . .Разбра бае Крачун, че онзи негов Младен, що имаше едно време челичена десница, сега е станал бо̀жек. Та и какво друго може да прави Младен, освен да тръгне по просия? Бае Крачун се замисли за своята орисница, прекара през главата си своите мъки, своите патила, досети се за новите мъки, които ще го натискат отсега нататък, досети се пак за ония

гърла, а сърцето му се свило в гърдите, па го стяга, стяга. . .Ех, пусто сърце, как изтрая, та не пукна вече? Щом запее дядо Ицо своето „хвала, брате“, а на бае Крачун му се чини, че нова капка цедят от това негово „пусто сърце“, що трае още, та не пука.

* * *

Параходът отдавна вече *беше изсвирил своята прощална свирка и* пореше тихите води на Дунава. На завоя от широката крайдунавска улица завъртяха над счупената джамия бае Крачун, Младен със своята патерица и виснал ръкав, дядо Ицо със зимбила в ръка и Найден с двете торбички на тояжката, що я беше нарамил. Светът пак се разшава на разходка по крайбрежието. „Интелигентната“ маса при хотела на „гърка“ отново се съживи от ораторството на „патриота“. Бае Цоло Дубаджията, комуто не се искаше да гледа как стрина Тота ще посрещне своя син, *както, вярвам, и вам не би се искало да гледате такава среща*, дойде пред гръцкия хотел и приседна до майстор Петко Мострата, близо при „интелигентната“ маса, току зад гърба на чорбаджи Цековия син. Приседна бае Цоло, заръча чаша ракия и изпъшка, като да се е натоварил с някой заклан шопар на гърба. Пъшка бае Цоло, а с очите си сева към чорбаджийския син, сева, та искри пуща! Като му донесоха ракията, той я прехвърли в устата си като напръстек, намръщи вежди, сви уста, плювна, па се подпря с лактите на масата и запита майстор Петка: — Виде ли, майсторе, оня с ногата?

— Кой с ногата?

— Оня де, без ногата?

— Кой без ногата?

— Та оня дѐ, с висналия ръкав, що му отрезàли ръката до рамото? И ръката, па и ногата му отрезàли: с патерица ходи, без патерица не може и да пристъпи — сакат човек!

— Хаир, не съм видел никакъв сакат човек тук!

— Ба, зер ти не го виде? Той сега дойде с вампоро, на битка е ходил, па му отсекли крака и ръката, отрезали ги, па сега ходи сакато момчето. А здраво момче е инак, юнак момче, ама язък за него! И за него язък, па е язък и за баща му. Сиромах майстор Крачун, едно-едничко момче, таман сега работата му да подемне, таман на стари години да го поотмени, а оно — сакат, за нищо го не е!. . .

— Та защо са го, казваш, осакатили?

— Та знам ли я? У битките го ранили, па казват, че хекимите рекли, че требвало да му отрежат крака и ръката, та да се изцерели раните. Инак, казват, нямало никакъв колай.

— Тц, тц, тц: гле, гле сиромахът! Е, па после?

— После, така: осакатили го, па сега ходи — половин човек!

— Ай-й-й! Гле, гле, да осакатят човека!. . .

— Е, нà: à хекиме, à касапе — все едно!

— Ами такова, друго нещо докундисан ли е? Санким, може ли да яде, може ли, да го речеме, да гълта?

— Хм, яде, брате, и за двоица: у лицето — нà, като лубеница. Яде си, пие си, нищо му, каже, па и тютюн си пуши, пуши си така, хич нема, да речеш, нещо ни да го докундише, ни тая вера.

— Та яде си, а? Яде, кажеш!

— Яде си, брате, като всеки човек, само да има що да яде. Ех, знаеш, сакат човек, па ни го е, да речеш, у работа, та да може да работи и да изкарва некой залък, ни го е пък да има нещо готово, та да продаде и да си купи хлеб. Хъшлак фукария, па нема, и това си е! И он фукария, и баща му фукария, а на врата им се обесили таман шест гърла, па всеко гладно, всеко сака да тури по нещо у ỳста; сака, а — нема! И не е, да речеш, от свой кеф осакател. За царщината е, дума се, санким за народо, тѐ, за тебе, за мене, за всичкия тоя свет тука нà, що яде и пие, за всекиго. . .Па есапим си така с моя, простия акъл: като се е осакатил за хората, а оно би требвало па и они да се загрижат за него. Какво да е, все е човек, дума се, па сака и да хапне, па сака и да пине, па и по некоя лула тютюн. Ех, знаеш, човещина: душа е, па дор живее, що не ѝ се сака?

— Хелбете, хелбете, ще сака зер! Ще сака, па ще и да даваме — всичките ще даваме!

— И я така есапим с моя акъл, ама. . .гледам нещо тия — големците, чорбаджиите. . . — тия де, що знаят да хортуват като кога из книга да го четат; гледам них, че некакво чопорушки гледат на тая работа! На лакърдия като доде, а они знаят да ти сведат от девет кладенци вòда, па те залишат, па те замаят и ти мислиш: хей, човек нà — мечка!. . .А като дойде до даване, току гледаш, че обърнал гръб, па виж му петите. Не било, каже, негова работа, че са осакатили некой: що му е нему, каже, че некому резале крак или ръка? Хм, жална му майкя, да ми е я да съдим, па да станем, та при него: „Що си ти, бре?“ — да го питам; а он: „Те, чорбаджия съм, с фаиз раздавам пари по хората.“ А я: „Хм, чорбаджия, а? С фаиз, а? Я дай тука от тия пари и на тогова, що му резале краката и ръцете заради тебе!“ А он: „Йок, не давам: що ми е мене, че него го резале! Он си е он, а я съм си я, па хич и не сакам да марим ни кого са резале, ни кого са клале!“ А я: „Не сакаш, а? Не сакаш да мариш? Пекии-и-и! Викайте бре тука хекимите; двоица, троица, петима — колкото требват, па де: режете на тоя човек тука ръката, до горе чак режете, до самото рамо! Хайде сега и крака — де, де: ножовете тук, пак чак до коленото! Хич и не го слушайте, че вика, нека си вика! И други са викали, а он каже, че он си е он, па не сака да мари; нали не мари, нека си немари; дѐ: режете!. . .“ Я би така съдил, па после да го видя, жална му майкя, дава ли или не дава?

Хортува бае Цоло Дубаджията, сърди се, възвиша глас, възвиша, па бие по дъската на масата с ония шапести ръце и все къде чорбаджи Цековия син гледа. Мери го с òко, ỳзкриво, мери, да е кабил с òчи да го промуши, промушил би го, хич и òко не би му трепнало! Слушат „интелигентните“ от масата какво хортува Дубаджията, па слуша и Коле Цековият: хем слуша, хем мига; па се черви, па преглъща, преглъща, а плюнката му некакво не върви в гърлото. Майстор Петко Мострата разбра накъде вее ветърът; разбра той къде го сърби Дубаджията, па заобърна приказката на зевзелък и запита Цоло:

— Та ти така би съдил, а?

— Бога ми така! Съдил бих му я нему, та бих го оправил като свеш, нà: дус, като по конец.

— Ех, съдил би ти, кузум, ама де, нали знаеш: на бодлива крава бог рога не дава! Ама такова, ете: зер царщината нема да върже хайлък на такива?

— Море хайлък — какъв ми ти хайлък? Два-три гроша на ден, за кое по-преди? Да го ядеш ли, да го ближеш ли? Да е сам, иди-дойди; а они: колко гърла са в къщи? Па и них кой знае кога ще ги види! Неволя, нали ти казвам: жива неволя, па. . . това си е! Току се прекръсти, па кажи: боже, пази ме!. . . А такива, дека ги гледаш, че много хортуват, *като кога че из книга четат,* дека все божем за народо чалъщисват — такива ги òстави ти: празна им е ним лакърдията! Ха ветър веяло, ха те си бъбрили — все едно! Нихнио народ е кесията им: она им е народ, она им е бог, она им е и света Богородица, а колко за народо — они се сещат за него, колкото се сещат и за по-ланския снег. . .

Бае Цоло плювна, стана от масата, завъртя още веднъж своя остър поглед къде „интелигентната“ маса, каза сбогом на майстор Петко Мострата и си пойде. *Мене ако питате, аз ще река, че бае Цоло Дубаджията никак не разбираше от „политически такт“ или, както казваше майстор Петко Мострата, не е чел усул-кетоби.*

* * *

Две години след като посрещна бае Крачун своя Младен от войната, прочетох в „Държавен вестник“, брой 113, приказ по военното ведомство, в което стоеше написано: „Отпуща се на ефрейтора от трета рота, втора дружина, Х. . . полк, Младен Крачунов инвалидна пенсия в размер на 125 лева годишно.“ Бае Крачун, *сиромахът, не можа* да не доживя да види, че царщината е вързала „хайлък“ на неговия син. *Мъчи се, би се, трепа се, за да изхрани ония гърла, що зеваха (за хлеб) от глад в къщи, па като видя, че няма да я изкара на глава, а той се извърна, та умря.* При смъртния си час, *като изказа своята последна воля,* той поръча да турят заедно с него в носилото и чука — оня чук, големия. „Що ще го оставам, каже, по сèга тука на земята? Младен *вече* не е за него, а други няма кой да го върти, *няма кой да кове с него.* По-харно, каже, нека си е при мене: що знам? Може и *там* на оня свет, да се обесят на врата ми някои гладни гърла, па ще ми се найде на хазър, *па башка от това, може и там да режат като тука: вергии, пътнини, добавъчни, па ще требва и там да се чука.* Така и сториха: закопаха бае Крачуна заедно и с големия чук.

Стрина Тота, сирота, се е обърнала на мощи: жълта, па черна, па суха, суха — жива умрела! Чалъщисва, сирота, колкото може да смогне: я некоя кошничка ще продаде, я по нещо яйчица, а най-вече по чужди къщи. Некъде я повикат да опере, некъде да измие дъските, я ли пък да бере по лозята, я ли вълна да пере — какво и да е, все чалъщисва; ала нали знаете колко сланина може да се извади от комара?

И Кета не виде селямет със своите очи: боледува, боледува, дорде се съвсем замрежиха. Какво не им туря, с какво не ги цери? Ама като нема лек, що да чини? Загуби сиротата глед, па така си и остана — щура се по кюшетата като никоя никъде.

Кетините дечица растат ли, растат: всичко им късо, всичко им тесно на снагата; само гърлцата им станали по-широчки!

Коле Цеков най-беджериса! Лирите ги удвоява. . . жулявия гръб на сиромасите цеди, капка по капка фащеца, па си му е: от харно по-харно! Правиха го депутатин, правиха го кмет, и нишан му закачиха на шията, па зер може да има пò патриот човек от него?. . . Натикне златните

очила на носа си, тури цилиндър, па като завърти ония криви крака — върви по-сербез и от някой паша!. . . Да има кабил, той би закупил и слънцето под аренда, па като дойде при него некой сиромах, а той ще му рече: „Що сакаш ти? Слънце?. . . да се погрееш на слънце?. . . харно, бива, ама требва да платиш! Плати, па се грей!. . . Та нали ги знаете тези цековци? Зер е само един Цеков по света? Мърша като има, червеите се сами въдят!. . .

А Младен?

Ех, па и Младен живори по света, тъпче и той тая черната, тъпче я и с крак, и с патерица! Та и що да прави? Душа е пущината, не е, да речеш, нещо като дреха, па като ти додее, като ти дотегне, а ти да вземеш, па да я съблечеш от гърба си, ни се съблича, ни се одира, па дорде си она трае, и ти ще си траеш, па ще търпиш, па това си е! Ако е празничен ден, а ти ще го намериш пред църква, посвил се пред вратата, сложил патерицата пред десното колено, хванал в левицата една гаванка и проси; ако ли е делничен ден, а ти ще го видиш на пазара при сергиите или край Дунава, при скелята. Попоседнал край една стена, пружил едната нога и патерицата, па го наобиколят момчетия, деца, па и стари хора, а Младен им разказва: какво е било в битките! Разказва Младен, разказва, па като стигне до онова място, когато са го ранили, а той се загледа в патерицата, загледа се, па въздъхне и настави:

— Сипаха куршуме, сипаха, нà, като дъжд! Они стрелят, та се небо търси, а ние все налитаме, па ха на них, па дръж, па трепи, па удри!. . . Нашите изкомандуваха: „На щики!“ Па като им извикахме едно „ура“, като се пуснахме на них, та ха бре, та де бре — цела касапница! Тук падне един пред тебе, там падне други отдесно, трети отлево, а ти все летиш, хич и не гледаш: узбурил си се, запалил си се, па хич и немариш. . . По едно време, като видоха голем зор, а они обърнаха гърбина,па като опнаха дългия — разчопръскаха се като яребици. Мене ми все още нищо: все налитам, па все с щика: де, де. . . На едно място събрале се на кьолче сърбите, па ломотят нещо, ломотят, а, гледам, знамето им при них! Като видох сръбското знаме толкова близо, а я си мислим: „Хе-е, синковци, постойте малко, нечете да ми утечете, па баш и с крила да сте!. . .“ Пущим се я накъде них, па викнем на нашите: „Стойчо, Миле, Йоте, Цене, по мене бре, момчета, по мене елате — знамето им, сръбското знаме!. . .“ Наближих ги, па като хванах пушката у левата, а с десната хоп, та дръж знамето!. . . Едно хващане и забодох щика в гърдите на знаменосецо им, хванал знамето, па пойдох да го отнеса на нашите; ама нечеш! Един сръбски капитан връхлете на мене с неколко души солдати, па стана цел кръкиш: нà, не се знаят ни наши, ни нихни!. . . Неколко ръце сегат към знамето и неколко сабли удрят по тия ръце. Опиняме ние, ама опинят и сърбите; биеме ние, ама бият и они. С десната ръка все стискам знамето, все го не пущам! По едно време нещо ме рапна по ръката, па ми премале, премале, зави ми се свет и паднах!. . . Що е било после — не зная; зная само, че сърбите си оттървале знамето и избегале с него, а капитанинът им остана продупчен от куршуме и щикове като решето, ама пак оживе, изцериха го нашите. Кога ме рапнаха по ръката, я усетих; ама кога са ме ранили у ногата с три куршума, това не съм усетил. . . Свестих се чак кога ме беха завели у болницата. Що ще ви разказвам повече, нали видите: нà!. . .

При тези думи Младен посочи с очи към патерицата и поразтърси десното рамо, от което се залюле празният ръкав. . . Така разказва Младен, а тия, що са го наобиколиле, раззинале уста, вперили в него очи, притаили дъх, па го слушат, като че пренос минава в черква. Всеки, който го слуша, всеки ще му хвърли по нещо в гаванката, па бил християнин, бил турчин, бил каква и да е вера.

И сега да слезете на скелята, и сега ще чуете Младена как разказва за битките. . .

Дядо Ицо и сега прави суджуци: Щом слезнете привечер на скелята, вие ще го видите пред Лазовата кръчма със зимбила в ръце. Малко се попрегърбавил, па коджамити е и стар човек, ама суджуците му са пак харни — не можеш махна да им намериш. И за харчлии — харчлии са, и за пипер — пипрепки са, и за сол — солени са, таман на карар. Та нали ви казах: Дядо Ицо знае на чекердек да уйдурише и бахара, и кимиона, и пипера, па и солта. Майстор е човека на занаята си, па нече да се посрами. Само едно нещо, каже дядо Ицо, не можах да разбера на тоя свет: защо и на човещината, защо и на хората не може да се намери некой карар като на суджуците, та да станат малко по-уйгундже на лезето, ами са все такива татсъзи: един гледаш много лют, други щипе на сърцето, като че е отрова; трети пък вариш го, печеш го — все суров, а по някой пък мерише на козе месо; от един фърляч место го усещаш, че смърди. Аджаиб свет, какво ли не измислиха: и „вампоре", и „почнени кола", и телеграфи, ама на тая работа, виж, каварът още не можаха да докарат!. . . А много пъти, така, седнем, па се питам на акъло: аджеба,. . . защо ли е такъв опак тоя свет?. . . Питам се, питам се, ама главата ми все не може да го пресече!. . . А много е патила тая пуста глава!. . . Що не е чула и що не е видела?. . .

Колко за бае Цоло Дубаджията. . . хм!. . . Какво да ви кажа за него? Да река, че е харно, не е харно!. . . Не видя хаир и досега със своята правдица, па вер-селям!. . . Па и какво да види хаир?. . . Зер е некой прокопсал с правдицата на тоя свет, та и он да прокопса?. . . Хортува си бае Цоло тук, хортува там: томува в очите — бух правото, ономува в очите — бух правото, докато един ден напипа дрънгалака!. . . Затвориха го, че бил хортувал „сари" думи против „царщината"!. . . Вери се бае Цоло, нече се човекът, че против царщината не бил нищо лошо говорил, а само против хората,. . . нам само е хортувал правото в очите. . . ама има ли кой да го слуша, та и да го анаише?

Кой му е крив?. . . Он що не е чел усул-кетаби?

(п) М. Георгиев

ДБКМ, ф. 275, арх. ед. 2, л. № 94—117

Ръкописът на разказа съдържа 26 страници, по-големи от обикновен лист за заявление. Редакторски поправки и зачеркивания са правени с черен молив и синьо мастило от писателя.

АВТОБИОГРАФИЧНИ, БИОГРАФИЧНИ И ДРУГИ МАТЕРИАЛИ, СПОМЕНИ

КРАЛСКА ЧЕШКА ВИСША СТОПАНСКА И СТОПАНСКО-ПРОМИШЛЕНА ЗЕМСКА ШКОЛА В ТАБОР

Диплома

Г-н Георгиев Михаил, роден във Видин в България, редовен студент в Крал. чешка висша стопанска и стопанско-промишлена земска школа в Табор, който е учил през учебните 1872—73 и 1873—74 години и преминал теоретично и практично обучение, получава диплом първа степен с отличие.

Морално поведение — образцово
Прилежание — постоянно
Способност към стопанска практика — похвално
За конкурсна писмена работа — похвално

В първи курс

Отглеждане на растения, обща част — отлично
Отглеждане на животни, обща част — отлично
Отношение към имуществото на училището — растения и животни — добро
Обяснение на домакинските работи — добро
Здравна наука — отлично
Горско дело — похвално
Минерология и геогнозия — похвално
Ботаника — похвално
Зоология — отлично
Химия — отлично
Физика и метеорология — похвално
Математика — добро
Ситуачно чертане — отлично
Наука за законите
Език и немска литература

Във втори курс

Организация и управление на учебното домакинство — похвално
Отглеждане на растения, подробна част — отлично
Отглеждане на животни — подробна част — отлично

Административно дело — похвално
Сметка — добро
Народно стопанство — отлично
Обяснение на стопанските работи — добро
Вътрешно отглеждане на селскостопанските животни — отлично
Технология и аналитична химия — отлично
Градинарство — отлично
Горско дело — похвално
Ветеринарно дело и подковаване на копитата — отлично
Пчеларство и отглеждане на копринената буба — похвално
Практическа геометрия — похвално
Строително чертане — отлично
Стопанско строителство — отлично
Наука за законите — отлично

Свободни предмети:

Език и чешка литература
Език и руска литература — похвално
Стенография — отлично

Крал. чешка висша стопанска и стопанско-промишлена земска школа Табор, 31 юни 1874 г.

Пратеник на министерството и член на ръководството
Висш директор: (не се чете)
Местен директор: (не се чете)
Учителски съвет: (12 подписа, не се четат)

Степени на оценките

Морално поведение	Образцово	Похвално	Нормално	Средно	Лошо	—	—
Прилежание	постоянно	необходимо	удовлетворително	непостоянно	едва забележимо	—	—
Успех	превъзходно	отлично	похвално	добро	удовлетворително (средно)	по-малко удовлетворително	неудовлетворително (слабо)

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 49

Послужен списък

за

господин Михаил Георгиев, бивший началник на Отделението за държавните имоти, горите, земледелието и търговията при Министерството на финансите

Как е името и презимето; на колко години е; откъде е родом; с какво се е занимавал, преди да постъпи на служба; где се е учил, на какви езици говори и пише; вероизповеданието; женен ли е, вдовец ли е или е неженен, числото на живите му деца, внуци	Постепенните назначения и уволнения	година	място
Михаил Георгиев роден във Видин на 11 август 1852 год., народност българска, вероизповедание православно, учил се е във видинските градски училища. От 1869—1875 год. в Табор (Чехия), най-първо в Реалната гимназия и после във Vgsši hospodarské — průmy slové škole (висше агрономно и индустриално училище): владее литературно езиците български, чехски, сръбски, руски, немски и отчасти французки и полски; женен, има 4 деца живи, преди да постъпи на служба, е бил главен учител във Видинското народно класно училище, от 1-й август 1874 до 1 май 1878 година.	назначен:		
	1. За управител на Видинската митница.	1878	май 1
	2. Утвърден от Руский императорский комисар в България за ревизор на Митарствения отдел при Централното управление.	1879	януари 1
	3. С указ под № 333 за първостепенен учител при Ломската държавна реална гимназия.	1880	юли 1
	4. С указ № 461 за първостепенен учител в Соф. клас. гимназия.	1882	юни 23
	5. С указ под № 4 за н-к на земледелческо-търговското отделение при Министерството на общите сгради, земл. и търговията.	1884	февруари
	6. С указ под № 28 от 20-ий септемврий 1884 год. минава за началник на Отдел за земл. и търговията, считая от 1 октомврий с. год., при финансовото министерство, което се пренесе към това м-во от м-вото на общ. сгради, земеделието и търговията.	октомври 1	

Дадени отпуски	Командирован ли е с особени поръчения	Дисциплинарно наказван ли е, наказания, наложени по съдебни присъди	Отличията и похвалите, които е получил по службата си
1	2	3	4
С височайше одобрен доклад под № 1636 от 14 май 1884 год. разрешено му е едномесечен задграничен отпуск от 14 май до 14 юни с. год. С височайше одобрен доклад № 31 287 от 7 авг. 1889 год. разрешено му е 40-дневен задграничен отпуск. С височайше одобрен доклад № 36 229 от 16 септември с. г. продължен му е отпуска с още 10 дена. С височайше одобрен доклад под № 45 647 от 25 ноември с. г. разрешено му е едномесечен задграничен отпуск по домашни причини. С височайше одобрен доклад под № 18 578 от 30 май 1890 год. разрешен му е 15-дневен задграничен отпуск по семейни причини, но не се е ползувал от него.	От 16 декември 1881 г. до 1 юлий 1882 г. изпълнявал длъжността директор на Ломската реална гимназия. От 11 август 1882 до 1 септември с. г. натоварен с изпълнението длъжността началник на отделението при Министерството на народното просвещение. От 3 февруари 1884 до 5 януари 1887 год. член в главната разпоредителна комисия при военното м-во за снабдяване войската с вещи за обмундироване. С предписание под № 11 622 от 15 април 1885 год. командирован да представлява българското правителство при отварянето земското изложение. С предписание под № 20 748 от 11 август 1887 год. командирован в Западна Европа, за да проучи устройството на важните винарски заведения; средствата, които се употребяват в напредналите страни при борбата с опустошителната за лозята зараза — филоксерата; приложението на американските лози в ония наши страни, гдето филоксерната зараза е взела вече връх, и да се запознае със системата, по която са уредени образцовите винарски изби (Muster halba), и възможността за тяхното приложение у нас. С приказ от 16 март 1890 г. под № 303 назначен за председател на комис. за изучаване въпроса и подработване проект	няма такива	На 1880 г. приет за член на физико-медицинското общество в София вследствие четената от него публична лекция за ембриологическите органи на рибата. Пригласен за редовен член на Българското книжовно дружество в заседанието на главното годишно събрание на 6 август 1884 година. На 12 януари 1885 г. избран за дописователен член на Сръбското Пальопривредно дружество в България, за което е снабден с нужния диплом. Награден с ордени и медали: на 13 април 1886 г. с орден „Св. Александър“ V степен. На 19 февруарий 1887 г. с бронзов медал за в памят на войната против Сърбия. На 1 януари 1888 г. с орден „Св. Александър“ IV степен, С височайший одобрен доклад № 4915 от 1889 г. разрешено му е да ноеи ордена „Желязната корона“ III ст., с който Негово Царско и Кралско Величество австрийски император благоволил да го награди. Награден с народен орден за гражданска заслуга IV степен (патент № 41, февруарий 14. 1892 год.). Награден с орден „Св. Александър“ III степен, № 266, 1 ноември 1892 г., като директор на I бълг. земл. промишлено изложение в г. Пловдив. Награден със златния кръст за спомен за възшествието на българския

1	2	3	4
	по устрояването в страната едно земледелческо изложение. По решение на Мин. съвет (постановл. 7 от 8 май, проток. № 34) команд. във Виена заедно с чл. на комисията г на Ф. Хелковский да изучат устройството на откритото там земл. изложение. С приказ от 6 юни 1891 г. № 609 назначен за чл. на Управ. комисия за уреждане на първите местни землед. промишл. изложения в г. г. Пловдив и Русе. По решение на Мин. съвет (не се чете) IX от 10/VII. 1891 г. проток. № 53 и командирован в Прага и Теменшвар (Австрия) заедно с другите членове на Управ. комисия, за да изучат устройството на откритите в тия градове земл. промишл. изложения. По решение на Мин. съвет (проток. № 17 от II—IV. 1892 г.) назначен за член в гл. тържна комисия по десятъка при М-во на финансите. С приказ № 839 от 8. VIII. 92 е назначен за директор на I бълг. земл. пр. изложение в г. Пловдив.		престол на Н. Ц. Височество Фердинанд I на 14 февруари 1888 г., № 167 на патента. Награден със сребърен медал за спомен по постройката на железопътната линия Ямбол—Бургас.

МАГДАЛИНА МИХАЙЛОВНА ЦАРИЧИНСКА

и

МИХАИЛ ГЕОРГИЕВ

Имат чест да Ви помолят да благоволите да почетете с присъствието си обряда на венчанието им, който ще се извърши в четвъртък 12 того по 8 часа след пладне в Съборната църква „Святого краля Стефана".

София, 11 април 1879 год.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 3

Г-н Директоре,

Вследствие препратеното Ви до мене предписание от м. на нар. просвещение от 31 януари 1881 г. № 33Д имам чест да представя за отговор на поменатото предписание настоящето си, което смея да Ви замоля да благоволите и го препратите на надлежащето място.

Долуподписаний Михаил Георгиев, по народност българин, от източноправославно христ. вероизповедание, поданик на Българското кня-

М. Георгиев със семейството си

Надя М. Георгиева

жество, роден в гр. Видин на 1852 год. август 11 от родителите Георги Лозанов и Елена Икономова, жители из г. Видин, където баща ми се занимаваше с кожухарство и скотовъдство. Като последно дете на своите родители аз не съм имал щастието да се радвам дълго време на тяхната родителска грижа, защото не се е било минало нито една година подир моето раждане и майка ми е починала, а на 1865 год., като почина и баща ми, аз бях изложен вече на грижите и стараниятa на моето съществование на самого себе. Четири години подир бащината ми смърт, като бях вече свършил главното, Видинското училище, да продължа своето образование, то аз се възползувах от наследството, което бе оставил покойният ми баща, та можах да успея да продължа своето образование отпърво в Таборската реална гимназия, а после в Таборското висше индустриално-агрономско заведение, откъдето копие от полученото ми свидетелство оставих в Министерството на просвещението във време назначението ми на заеманата ми сега длъжност.

Същият месец, когато да свърша училището, аз бях честит да получа официална покана от своите съотечественици за учител в съществуващото тогаз във Видин четвертокласно училище, която покана тогиз и приех и незабавно след свършването на учебната година аз са отправих в г. Видин и постъпих на 1 август 1874 като учител в горепоменатото училище, където и учителствувах 4 години, т. е. до 1 май 1878 г., за което и получих свидетелство от училищното настоятелство, потвърдено от Видинския градски съвет, от което свидетелство копие оставих тоже при Министерството на просвещението. Разстройствата, които причини последната война на много училища по нашенско, повлия и върху споменатото Видинско училище, та вследствие на това аз бях принуден да потърся, макар времен-

но, друго някое занятие, за което не срещнах никаква спънка, защото тутакси бях поканен от тогавашния видински губернатор господин Тухалка на служба, който ме назначи на 1 май 1878 г. на длъжност управител на Видинската митница, където обаче стоях само 3—4 месеца, защото наскоро г-н Тухалка биде назначен за управляющий на Митарствения отдел при Централното управление на Императорский русийски комисар в г. София, който същевременно пожела, щото и аз да го придружа и там бидох назначен за ревизор при казания отдел. Със заместването тогавашните отдели в последующите министерства аз останах на тази си длъжност и при Министерството на финансите до 1-ий юлий 1880 г., откъдето и приех чрез особено свое прошение оставката си от занимаемата ми дотогаз длъжност. По това време аз бидох поканен от Министерството на народното просвещение да заема служба по неговото ведомство, което аз и приех и подир което последва моето назначение за учител от I кл. при Ломската държавна реална гимназия с определената за тази длъжност годишна заплата съгласно указа под № 330, 1 юлий 1880 г., издадена от Негово Височество князът по доклада на министъра на народното просвещение от 30 юний 1880 г. под № 1170, на която длъжност се намирам и сега.

От началото на моето учителствуване и досега аз съм се занимавал повече с преподаването на природните науки, както и сега преподавам в първите два паралелни класове зоология, във II зоология и ботаника, в III ботаника и физика и в IV физика и химия.

Относително моите заслуги по българската литература смея да покажа на приготвения от мене учебник по ботаника за восмите класове на реалните и гимназиалните училища, който учебник в настоящата минута се рецензира в Министерството на народното просвещение. Другите мои писмени публични дела считам за маловажни да ги спомена в настоящето си.

Относително семейното ми положение имам да съобщя, че съм се задомил още на 1879 г. април 12 и сега имам едно дете.

В заключение ще доложа, че не съм бил никога съден, нито пък осъждан.

С почитание: учител (п) М. Георгиев

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 1

Предговор към учебник по ботаника

За да приготвя този учебник, аз бях подканен от някои приятели, които знаеха, че в разстояние на 6 години съм се занимавал да събирам между народа нашенските названия на растенията. При това аз съм имал двойна цел: 1-во, да снабдя учащите се по нашите средни учебни заведения със съответствующ по съществующата програма учебник по този клон на науката; 2-ро, да приведа в научен порядък названията на растенията, с които нашия народ ги именува. При приготвянето на този учебник аз съм са ползувал от следующите съчинения:

(Не са изброени съчинения. Но в отговора на М. Георгиев до рецензентите на учебника — Сп. Вацов и Ив. Д. Гоцев — е посочена ползуваната литература — стр. 177—178 на архивния том — бел. състав.)

Синовете на М. Георгиев — Константин, Милко, Александър и Борис

Названията на растенията съм събирал най-много по Западна България: Видинско, Кула, Белоградчик, Чупреня, Чипоровци, Берковица, Враца, Лом, Софийско, Кюстендилско, Трънско, Царибродско, Дупнишко, Самоковско, Златишко и др. Много имена има, които съм сам събрал и които някои приятели ми са съобщили от Търновско, Свищовско, Габровско, Рущуско, Варненско, а някои и от Тракия, та по тая причина и на много растения съм оставил по няколко названия.

В заключение считам за длъжност да поднеса своята благодарност г-ну Петру Черневу (секретар при Българското агентство в Белград) за неговите грижи и старания върху корекцията при отпечатването на учебника, без съдействието на когото книгата щеше да окъснее повече със своето отпечатване.

Лом, 1882 г.

М. Георгиев

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 35

М. Георгиев с приятел

Софийско градско общинско управление
20. VIII. 1899 г.
Издадено свидетелство на Михалаки Георгиев
за честност и благонадеждност

Свидетелство

Софийско
градско общинско
управление
Отделение админ.
№ 17962
20. VIII. 1899 г.
София

Дадено на софийския жител Михалаки Георгиев в удостоверение на това, че той е честен и благонадежден гражданин и се ползува с добро име между обществото.

Настоящето ще служи на М. Георгиев за търсене на руди.[1]

П. кмет: Бобевский
Началник на бюрото: (не се чете)

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 217

[1] Близките на Михалаки Георгиев — жена и синове — в спомените си пишат, че в кабинета му е имало масичка с минералогическа сбирка. Не е известно какво е станало по-късно с тази колекция.

ПРОЕКТОПРАВИЛНИК ЗА АДМИНИСТРАТИВНОТО РЪКОВОДСТВО И СТОПАНСКОТО УСТРОЙСТВО НА ЗАДРУГАТА

Идеалното село

1) В задругата влизат само честни хора, но не и пияници, хайдуци, скитници, ленивци и партизани.

2) От задругата се избират за през цяла година 30 души добри хора, от които всеки месец съдят и примиряват по трима според комуто се падне жребий.

3) Селски кош — за всяко зло.

4) Селска полиция.

5) Пасищата почистени и оправени.

6) Разменение на нивите, за да бъде всекиму накуп и подръка.

7) Отделване около нивите с овощии и черешови дървета.

8) Камънака очистен се посеял с акациево семе, което отпосле се прочистило и образувало една прекрасна гора и там си наредили всичките своите кошери.

9) Мочурляка са канализирали и го преобърнали в прекрасна ливада, а наоколо засадили слънчоглед.

10) Селски са повдигнали една гора с дъбови гори, в които са развъдили триф. . .

11) Край реката засадили ракита, от която са научили децата да плетат разни кошници и др. потреби.

12) Задружно гледане на овцете и на говедата и задружно събиране на млякото, сиренето и маслото, което се продава в града по-скъпо, защото са пазарили топтан.

13) Променение на семето за посев, неговото чистене, избор (от постудено място), промиване със син камък.

14) Голямата доходност на свинарството, особено добрите раси.

15) Защо трябва да се отглеждат само добри коне.

16) Какво чини да имаш добър добитък и изкуствени ливади и храни.

17) Голямата полза от овощията.

18) Подобрение живота на селяните: къщите, стаите, градините, дрехите, храната и всичко.

19) Бостанджилък, неговата доходност и правене консерви и (гъби).

20) Дини и любеници.

21) Дребни стопански познания (от. . . привредните календари).

22) В редове сеене предпочита се браздите — редовете да вървят от юг към север, за да влияе слънцето (лози, овощия, зърна и др.).

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 89

ИЗВЛЕЧЕНИЕ ОТ ВЕДОМОСТТА НА МИНИСТЕРСТВОТО НА ВЪНШНИТЕ РАБОТИ ЗА ЗАПЛАТАТА НА М. ГЕОРГИЕВ И НАПРАВЕНИТЕ УДРЪЖКИ ПО НАЛОЖЕН ЗАПОР

Равносметка — по запора на г-на М. Георгиева, княжески дипломатически агент в Белград

Да взема			Да дава		
	лева	ст.		лева	ст.
1. За удържаните от заплатата му за месеците октомври, ноември и декември мин. 1896 година по 200 лева	600	—	1. По изпълнителний лист . . .	716	—
2. Също от заплатата му за месец януари т. г.	340	—	2. За съдебни разноски	58	90
3. Също за месец февруари н.г. .	200	—	3. За лихви на 716 л. за 126 дни от 24 август до 31.XII.91 година	25	05
			4. Също на същата сума за 5 години от 1/I.92 г. до 31.XII.96 г.	358	—
Всичко	1140	—	Всичко	1157	95

София, 5 март 1897 г.

Бележка. Дължимата сума е в сребро, а удръжките и вноските са направени в злато. Писа се на пристава за тая разница и пр.

Юрд. Х. Димитров

Инст. за лит., ф. № 1, инв. № 56

[СПИСЪК НА НАУЧНИ СТАТИИ, СТУДИИ И МОНОГРАФИИ НА М. ГЕОРГИЕВ, ИЗГОТВЕН ОТ МИНИСТЕРСТВОТО НА ТЪРГОВИЯТА И ЗЕМЛЕДЕЛИЕТО]

Пълното и точното заглавие на всичките списания и по-значителни статии, преведени и първообразни.

От литературната му деятелност по-забележителни са:

1. Обширната му статия „за храната на растенията“, напечатана в притурка на в. „Право“, в броевете 35, 36, 37 и 38 през 1873 година.

2. Популярната статия за народната економия в народа, печатана в Цариградското периодическо списание „Читалище“ през 1875 година.

3. Разни природописателни и агрономни статии в земледелческия вестник „Ступан“.

4. Учебник по ботаника за средните учебни заведения в България, който учебник след преглеждането му от Министерството на народното просвещение в София биде награден с 1000 лева награда съгласно указа на Негово Височество от 15 юний 1881 г. под № 637.

5. Монография „Слънцето и подчинените нему небесни тела“, напечатана в VII и VIII книжки от учебния вестник, 1 год., 1883 год., и препечатана на отделна книжка.

6. „Билките в народната медицина“, напечатана в IV книжка на медицинската сбирка, 1 год., 1883, и отпечатана на отделни книжки.

7. Разни учебни критики и рецензии в Периодическото списание, в учебния вестник и пр.

8. От 1885—86 год. редактор на в. „Домакин“, лист за земеделие, индустрия и търговия.

9. Статистически сведения за земледелческата производителност на България при навечерието на 1-вото българско земледелческо-промишлено изложение.

10. Сведение по икономическото състояние на България, издадено от Отделението за държавните имоти, горите, земледелието и търговията при Министерството на финансите.

Верно: Главен секретар при Министерството на търговията и земледелието (п) не се чете

Ст. София, 9 юлий 1894 год.

Акт

Състави се настоящият акт в удостоверение, че назначеният с височайшия указ от 9 август т. г. под № 63 господин М. Георгиев за секретар при Княжеското агентство в гр. Виена встъпи днес в изпълнение на длъжността си.

гр. Виена, 16 август 1894 г.

И. Д. агент: (п) Д. Минчович

Встъпивший на длъжност секретар: (п) М. Георгиев

Централ. държ. архив, арх. ф. № 176, опис № 1

Акт

Състави се настоящият в удостоверение, че назначеният с Указ под № 133 от 14-и ноември 1896 г. на поста княжески дипломатически агент в Белград г-н М. Георгиев на 30 декември с. г. напусна длъжността си I секретар при Княжеското дипломатическо агентство във Виена.

гр. Виена, 10 януари 1897 г.

Княжески дипломатически агент: (п) Д. Сърмаджиев
Напускавши длъжността: (п.) М. Георгиев
Канцлер: (п.) К. Славчевич

Централ. държ. архив, арх. ф. № 176, опис № 1

ЧРЕЗ ГОСПОДИНА ПРЕДСЕДАТЕЛЯ
НА XXIV ОБИКНОВЕНО НАРОДНО СЪБРАНИЕ
ЗА ГОСПОДА НАРОДНИТЕ ПРЕДСТАВИТЕЛИ

Моли за отпускане на народна пенсия.

НАРОДНО СЪБРАНИЕ
Получено 19. XII. 1938
вх. № 10963

Молба

От Магдалина Мих. Георгиева, съпруга на покойния Мих. Георгиев, бивш началник на Отделението за земледелие, промишленост и търговия при Министерството на финансите, бивш учител, бивш директор на Първото бълг. земледелско промишлено изложение в гр. Пловдив, 1892 г., бивш дипломатически агент в Белград, писател и общественик — София, улица „Венелин“ № 15

Господа народни представители,

С пенсионна книжка № 5369 получавам наследствена пансия за изслужено време, по гражданското ведомство 4442 л. тримесечно.

Двадесет и първото обикн. Народно събрание в I-а си редовна сесия, в 83-ото си заседание, на 17 май 1924 г. увеличи пенсията ми от 252 л. месечно на 500 л. месечно, смятайки, по погрешка, че получавам народна пенсия, за каквато бях подала и заявление.

Когато Дирекцията на държавните дългове е получила решението на Народното събрание за обнародването му в „Държавен вестник“, тя е забелязала грешката и с писмо № 12 296/24 г. е писала до Народното събрание, че увеличението се дава върху народна пенсия, когато аз получавам гражданска.

Двадесет и първото обикновено Народно събрание в III-ата си редовна сесия, в 35-ото си заседание, на 31 декември 1925 г., вместо да поправи грешката си, направило е втора грешка: вместо заменя-

ване гражданската ми пенсия с народна, която е гласувана в размер, двойно по-голям от гражданската, отменява първото си решение — от 17 май 1924 г.

В двадесет и първото обикновено Народно събрание, IV-ата редовна сесия, на 28 февруари 1927 г. по инициативата на народния представител известния икономист П. Дичев се внася законодателно предложение, приподписано от нужното число народни представители, за отпускането ми народна пенсия, но... Уви! Срокът на това Народно събрание изтече и поменатото предложение, което прилагам към тази ми молба, остана неразгледано.

Няма да изтъквам заслугите на покойния ми съпруг към родината. Те са достатъчно изтъкнати в законодателното предложение и в предговора към съчиненията му, том I — предговор от народния ни поет Ив. Вазов, където се подчертават двете ценни негови качества — правдиво възпроизвеждане на живота и хумора: „И в това възпроизвеждане на живота М. Георгиев е тъй оригинален и самобитен, неповлиян от никакви чужди навеи и превзетости, както рядко други писател у нас. А хуморът му, добродушен, спокоен и очарователен, сипан разточително в някои от разказите му, осветлява с лъчи на радост и живот нашата изящна литература, изобщо навъсена, както сме и ние всички."

Добавям само, че аз съм вече в напреднала възраст — 79-годишна — и гражданската ми пенсия далеч не е достатъчна за покриване най-необходимите ми разходи при липса на други някакви странични доходи.

Между това трябва да спомена, че и аз не съм чужда на националната ни кауза: преди омъжването ми, след като завърших образованието си в Института на благородните девици в Киев, където беше моята покойна приятелка Миладинова—Алексиева, бях назначена и изпратена от Цариградската българска община в 1874 г. за началница-учителка на Русенското дев. класно училище, където преподавах история, педагогия, френски и руски език. Казвах се тогава Магдалина Михайлова Царичинска. Въпреки преследванията от страна на турските власти останах на поста си до започването на Освободителната война. В навечерието на войната заминах за Плоещ, където се събираха тогава българските патриоти около Самарското знаме и на мене беше възложена канцеларската работа.

Най-учтиво моля да ми се отпусне народна пенсия в размер, значително надминаващ гражданската, а последната тогава да се отмени.

Приложение: Законодателното предложение от П. Дичев до XXI обикн. Народно събрание, IV-ата редовна сесия.

гр. София, 14 декември 1938 година

С почит: (п) М. Георгиева

По решение на прошетарната комисия изпраща се с приложението в Министерството на финансите (Отделение за държавни пенсии) за мнение.

№ 4152 София, 17 юний 1939 г.

Началник на канцеларията: (п) не се чете
Секретар: (п) В. Върбанов

Настоящето заедно с приложенията се връща в канцеларията на Народното събрание със следните сведения и мнение:

От данните към пенсионната преписка за изслужено време се вижда, че съпругът на просителката Михаил Георгиев приживе е заемал следните служби: класен учител, управител на митницата Видин, ревизор по митниците, гимназиален учител, началник на Земледелческо-търговското отделение при Министерството на общите сгради, земледелието и търговията, секретар на дипломатически агент и дипломатически агент в Белград. За прослужените от него 23 години и 4 месеца му е била отпусната лична пенсия за изслужено време, която след неговата смърт е преминала върху съпругата му. Понастоящем тя получава наследствена пенсия за изслужено време по 4442 л. тримесечно.

Понеже М. Георгиев е бил на държавна служба, повечето от заслугите, споменати в частното предложение, са били в тясна връзка със службата и са произтичали от характера на последната и от изпълнението на неговите служебни задължения, за което е отпусната и пенсия за изслужено време. Като такива обаче те не носят белега на особени заслуги към страната и не са от такова естество, за да бъде възнаградена неговата съпруга с народна пенсия.

Пред вид на това на мнение съм молбата на Магдалина М. Георгиева за отпускане на народна пенсия да не се удовлетворява.

гр. София, 10. VII. 1939 г.

Министър на финансите: (п) Д. Божилов

НАРОДНО СЪБРАНИЕ
Получено 13. VII. 1939
вх. № 7426

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 194

СПОМЕНИ ЗА МИХАЛАКИ ГЕОРГИЕВ

Ангел Тодоров

Роден съм в родния град на Михалаки Георгиев — Видин. Къщите ни бяха близо една до друга (през една уличка) — моят дом отдавна е разрушен и на мястото му е построена жилищна сграда. Къщата на М. Георгиев беше паянтова, едноетажна, с неголям двор. Преди петнайсетина години там беше поставена и сега стои паметна плоча — с тържество, на което (като тогавашен секретар на Съюза на писателите) аз произнесох слово и отрязах лентата. Присъствуваха много хора, той е много популярен в своя край, мнозина са старите хора, които са го познавали. За тържеството отидох във Видин с кола, като пътувах заедно със сина му д-р Борис Георгиев, когото поканих. Както се знае, той е автор на спомени за баща си.

Когато М. Георгиев почина (през 1916 г.), аз бях десетгодишен, но много добре го помня. Макар че в това време той живееше в София, често

идваше във Видин, в своя дом, особено лятно време, като прекарваше месец и повече в къщата в лозето на известния видински богаташ Симо Кокошарина (чиято дъщеря Стефка беше жена на Антон Страшимиров). Обикновено в същото време във Видин, пак в това лозе, летуваше и Страшимиров. И двамата — М. Георгиев и Страшимиров — бяха близки приятели с моя баща, народен учител, и често бяха у нас — у дома ни във Видин или в къщата ни в нашето лозе, което беше близо до лозето на Симо Кокошарина. Запомнил съм М. Георгиев при тия негови посещения у нас — обикновено край маса в двора, пред кана червено вино, което той пиеше с голямо удоволствие и с много приказки за лозарството, овощарството и земеделието. Много разказваше и за билките, като веднъж донесе една своя книга, написана и издадена от него още през 1883 г. („Билките в народната медицина“) — четеше на глас страници от тая книга и ги допълваше с нови данни. . .

Виждах М. Георгиев и у дома на известния основател на Радикалната партия Найчо Цанов, вуйчо на моята майка. Н. Цанов освен това, че признаваше властта като начин за провеждане на своите идеи, във всичко друго беше толстоист — не пиеше алкохолни напитки, не ядеше месо, ходеше с рубашка „толстоевка“. Имаше няколкостотин декара земя, работена от селяни от близките села на изполица (най-тежката форма на експлоатацията, типична за феодализма, но проповядваше като обществен идеал дребното земеделие — всяко семейство да си има парче земя, пчели, кокошки. . . Подобно на Толстой в Ясна поляна Н. Цанов имаше в обширния си дом във Видин един голям салон, където вечер се събираха негови приятели. Те седяха край дълга маса и пиеха чай, а ние, децата, седяхме в ъгъла, край една по-малка маса и също ни черпеха с чай. В тая обстановка виждах честите гости на Н. Цанов, идващ от София — проф. Ив. Шишманов (също наш роднина), Тодор Влайков, Антон Страшимиров и, макар и по-рядко, Михалаки Георгиев. От тия негови гостувания съм запомнил това, че той споreше с Н. Цанов и Т. Влайков, като поддържаше идеята за нуждата от индустриализиране на нашата страна. Много говореха в тая среда за политика, особено против личния режим на Фердинанд. М. Георгиев е бил по някакъв случай обиден и унизен от царя и говореше против него с голямо настървение.

В моята роднинска среда — и във Видин, и в София — живо е запазен споменът за М. Георгиев. Живостта на моите спомени за него се дължи и на това, че в нашите роднински разговори много пъти възкръсваше образът на колоритния и задушевен дядо Михалаки, както го наричахме с голямо уважение и обич и към него, и към неговото творчество.

БЕГЛИ СПОМЕНИ ЗА МИХАЛАКИ ГЕОРГИЕВ

Борис Н. Николаев

Връзките на семейството на моите родители със семейството на М. Георгиев бяха близки, почти роднински. Те започват от първите години след Освобождението първоначално между Михалаки Георгиев и баща ми Николай Ив. Николаев. Това е станало по време, когато М. Геор-

гиев със завършено образование в Агрономическата академия в Табор (Бохемия) е дошъл в отечеството с придобити и затвърдени при условията на живота в Бохемия славянофилски и русофилски настроения и разбирания.

От друга страна, баща ми, възпитаник на Болградската гимназия и дългогодишен учител по пение в нея, член на Болградския революционен комитет, е питаел дълбока благодарност към руския народ, към ръководните руски фактори за уреждане участта на бесарабските българи до Кримската война от 1856 г. С огъня на това минало в разбиранията на двамата покойници е започнало тяхното запознанство, подхранвано от благосклонното отношение на М. Георгиев и безграничната почит на Н. Ив. Николаев към духовните висини на писателя, към неговите, надарени от природата духовити, но не саркастични, благодушни обноски към сърцевината на човещината и човешкия дух, към безпределната вяра в политическото и културното бъдеще на славянството.

М. Георгиев всякога е търсил мненията и съветите на Н. Николаев по въпросите из областта на изкуството и музиката. Когато съчини съдържанието на „Тахир-беговица", М. Георгиев поиска мнението на Н. Николаев по въпроса, дали тази творба не може да послужи за написване на опера и кой от българските композитори би могъл да се заеме с тази задача. Николаев му препоръча като най-вещ композитор за такава цел Д. Хаджигеоргиев, който и написа музиката на „Тахир-беговица" — една от първите наши опери.

Щастливо създадените връзки между двамата покойници имаха за последица близките отношения между двете семейства.

У дома на М. Георгиев се състезаваха няколко чужди култури. Неговата благородна съпруга Магдалина е била възпитаница на прочутия Институт за благородни девици в Киев. Константин, най-възрастният от синовете, привнесе в семейството изтънчените придобивки на френската култура, тъй като получи правно образование в един от университетите на Франция. Най-трайно въздействие от чужда култура в семейството оказа другият син, Милко, най-финият, най-дружелюбният от братята, получил блестящо образование в прочутия австрийски Терезианум. Следващият син, Александър, завърши кадетски корпус в Одеса, а след това и пионерски курс в Петербург. След Първата световна война той се пресели в Северна Америка, там получи висше образование, като инженер бързо се издигна и стана изобретател на редица нововъведения в техниката. Чувствувам безпределна почит към дъщерята на семейството Надя, получила възпитанието си в едно от най-реномираните възпитателни учреждения във Виена. Последният син на семейството беше Борис, с когото ме свързаха отлични приятелски връзки. Едновременно завършихме през 1912 г. Първа мъжка гимназия. Това беше време, когато баща му беше разорен от враговете във връзка с кампанията му в „Балканска трибуна" срещу двореца. Моят приятел със сълзи ми е разказвал как от вилата им край Горна баня са били изхвърлени от екзекуторите заедно с мебелите и покъщнината на баща му. През лятото на 1912 г. бащата, за да се утеши след преживяната катастрофа, го взел със себе си на посещение в чифлика „Минкова махала". „Един ден — ми е разказвал приятелят ми, — когато се разхождахме из чифлика, баща ми със сълзи на очи ми каза: „Борисе, както знаеш, аз съм съсипан материално и съм без всякакви средства.

Не ще мога да ти дам висше образование. Ето защо постъпи във Военното училище да станеш офицер.“ Но през същото лято се обявиха стипендии за младежи да следват военна медицина в чужбина и той замина да следва във Виена. Връзките вежду двете семейства бяха толкова силни, че всички чеда на семейството на моите родители бяха кръстени от чеда на семейството на М. Георгиев. С право мога да кажа, че отношенията бяха почти роднински.

Последната среща на двете семейства стана у дома на покойния ми баща, за да посрещнем заедно новата 1914 г. На вечерята присъствуваха М. Георгиев и съпругата му, проф. Порфирий Бахметиев със съпругата си, сестра на майка ми, проф. Михалчев и Григор Василев, с когото брат ми Иван се беше сприятелил по време на Балканската война. Това беше последната среща между двете семейства. След това настанаха тъжните години — смъртта на М. Георгиев, на жена му, на майка ми и по-късно на баща ми. Един след друг измряха чедата на двете семейства, за да остана само аз като последен остатък от едно богато минало.

СПОМЕНИ ЗА МИХАЛАКИ ГЕОРГИЕВ

Д-р Михаил Ив. Тюлев[1]

Личните ми спомени от дядо ми Михалаки са сравнително оскъдни, тъй като както аз, тъй и сестра ми Мария бяхме малки, когато той почина. Все пак пазя добре запечатани в паметта си някои моменти и случки, които са ми направили силно впечатление. Особено мил към мене беше дядо ми, тъй като аз бях първият му внук, носещ неговото име. Добре си спомням Новата 1915 година, когато той беше дошел на гости у нас. Според обичая го суроваках за здраве. И каква бе моята изненада!. . . Докато другите близки ми даваха по един грош (20 ст.), кръстникът ми — 50 ст. (сребърни), дядо ми даде цяла огромна сребърна петолевка. Той по начало беше щедър, човек с широка ръка. Та кой ли роднина не е бил подпомаган, подкрепян, облагодетелствуван от него? На мнозина е набавял дори имоти.

Сравнително нисък, пълен, много пълен, спомням си как бавно се качваше по стълбата ни у дома, прихванат за ръка от сестра ми и от мене. Добре помня неговото продължително и мъчително за него, а още повече за баба ми и за другите близки боледуване. Така също и мъчителния край и последното ни сбогуване с него. Повече за него, разбира се, знам от това, което са ми разправяли главно баба ми Магдалина и най-старият ми вуйчо Коста, които през различно време са живели у нас, в бащината ми къща.

Какво най-много обичаше дядо ми и какво най-мразеше? Най-много обичаше хората, природата, животните, растенията, цветята, труда — честния труд. Ненавиждаше подлостта, нечестността и безделието. Смътно си спомням един израз, който после съм чувал и от баба си: „кюлхане“ — вероятно нещо като бездействуващ младеж с претенции. „Колико люде —

[1] Внук на М. Георгиев от дъщеря му Надя Тюлева.

тòлико чуде“ — една сръбска поговорка, толкова съдържателна. Често я чувах от баба си — била любима на дядо Михалаки. „Харно е ученето, но само то не е достатъчно. Каквото е дадено човеку отгоре, от бога и това, което е получил от дома (домашното възпитание), това също е от значение.“

Гостоприемството на М. Георгиев е било пословично. Винаги гости: от провинцията, на обяд, на вечеря, служебни визити, литературен кръжок. Единственото, от което съм чул баба ми да се оплаква, е, че гости е водел често, внезапно, без предупреждение, което я е затруднявало като домакиня!

Как е творил дядо ми Михалаки? Преди всичко по вдъхновение! Изисквал е да има пълен покой, уединение, да не го смущават по време на работа. Една от причините да закупи голямото място на Горнобански път и да построи там обширна вила е била — освен изключителната любов към природата, желанието да отглежда растения, птици, пчели и други животни — и тази да намери тишина всред природата.

Особено когато се е сблъсквал с различни нередности в обществения и политическия живот, той незабавно е сядал и е изливал чрез перото възмущението си, бичувал е безпощадно. „Желязото се кове, докато е горещо!. . .“ Творил е главно сутрин, на бистър ум. Негов главен рецензент, първият човек, на когото е прочитал написаното, е била баба ми. Самата тя беше с изключителен интелект и владееше отлично руски, немски и френски език. Интересно в това отношение е впечатлението на К. Иречек, който пише за нея: „Каква интелигентност! Какъв европейски образ!“

На литературната дейност на М. Георгиев няма да се спирам; тя все още има да се проучва. Бих повторил само думите на баба си: „Домът ни беше литературно консулство. В него се събираха всички наши първенци на перото. У дома ни стана запознанството на Иван Вазов с проф. Иван Шишманов.“ Дядо ми е автор на либретото на операта „Тахир Беговица“ (първоначално писана като разказ), а музиката е от Д. х. Георгиев. При нейното представяне в Софийската народна опера дирекцията беше наредила нашето семейство да има винаги на разположение една ложа. Макар и с известни недостатъци като тъй рано създадена музикална творба, жалко е, че тази хубава и патриотична опера със сюжет от робството твърде дълго отсъствува от репертоарите на нашите оперни театри.

Големи приятели на дружбата между славянските народи (дядо ми владееше почти всички славянски езици и имаше богата библиотека главно от славянски книги), дядо и баба непрекъснато насаждаха у нас още от малки любовта към славянството.

Интересна е била тяхната сватба. Състояла се е на 12 април 1879 г. в църквата „Св. Крал Стефан“ (сегашната „Св. Неделя“). Била е първата забележителна сватба веднага след Освобождението. Булчинската рокля е трябвало да се изпише от Виена, а шаферка е била дъщерята на княз Алабин.

Няма да споменавам за научните трудове, мероприятията и дейността на М. Георгиев. За тях се е писало много от специалистите, а вероятно има и още много да се пише. В какви ли не насоки се е развивала неговата дейност! Ботаника, пчеларство, птицевъдство, земеделски школи и училища, лозаро-винарство, борба с филоксерата, идеи за създаване на местна

промишленост, организация на митническото дело и дълбока оран — да, забележете, дълбока оран!

Редактирал и издавал стопански списания, като „Домакиня“ и „Рало“, сътрудничил на сп. „Денница“, „Български преглед“, „Реч“, „Природа“, „Мисъл“ и др.

Приет за член на Българското книжовно дружество (сегашната Българска академия на науките) не като писател, а заради ценния си труд „Билките в народната ни медицина“, М. Георгиев написва първия учебник по ботаника в България и заминава да го печата в Белград през 1881 г.

Спомените ми от дядо Михалаки нямат претенцията на биографичен труд, а са само скромен принос към сведенията за неговия тъй богат духовен живот.

ПИСМА ОТ МИХАЛАКИ ГЕОРГИЕВ

1. До министъра на народното просвещение

Представя на министъра на народното просвещение изготвения от него „Учебник по ботаника“ с молба да бъде одобрен за издаване и да му се определи възнаграждение.

гр. Лом, 1881 г., януари 20

Господин Министре!

С настоящето вземам смелостта да представя при това приготвения от мене „Учебник по ботаника“[1] за висшите класове на нашите реални и гимназиални заведения, който учебник — ако Вие благоволите — желал бих да се прегледа в канцеларията на почитаемото Министерство на просвещението и ако заслужава, то да се одобри и препоръча от споменатото министерство за назначеното му употребление.

Считам за нужда да спомена, господин Министре, че споменатият учебник съм приготвял в разстояние на пет години, в което съм и събирал всичките български названия на растенията от самия народ, и то почти по цяла България, та заедно със съставянето на този учебник аз съм се мъчил да приведа и в една известна цялост и да уредя по надлежния учебен ред народните наши български термини на растенията, на което и досега никак не са е обръщало внимание от никого.

В заключение осмелявам са да приложа при това, че ако представеният от мене учебник се одобри, то оставам в пълна воля и благоусмотрение на почитаемото Министерство на просвещението да възнагради този мой труд, тъй както го то намери за достоен.

Имам чест, господин Министре, да съм най-покорни Ваш слуга

Михаил Георгиев,
учител при Ломската държавна реална гимназия

Инст. за лит., ф. № 1, инв. № 33

[1] Учебник по ботаника за средните учебни заведения в България от Михалаки Георгиев. Представен за одобрение в Министерството на народното просвещение през 1881 г., издаден в Белград през 1882 г. С указ № 637 от 15. VI. 1881 г. авторът получил награда 1000 лв. Според видния български ботаник Б. Ахтаров „Михалаки Георгиев трябва да се счита за основоположник на българската ботаническа номенклатура“ (сп. „Природа“, 1953, кн. 2, с. 85—87).

2. До Спас Вацов и Иван Д. Гошев

Отговор по предложенията на С. Вацов и Ив. Гошев за подобрение на представения за издаване от Министерството на народното просвещение „Учебник по ботаника".

гр. Лом, 1881, април 3

Господа С. Вацов[1] и Ив. Д. Гошев,

В отговор на полученото ми от Вас от 27. III. т. г. писмо относително въпросите Ви към мене по преглеждането на представения от мене в Министерството на просвещението учебник по ботаника чест имам да Ви съобщя следующето:

На незначителните изменения, които по Ваше усмотрение ще се окажат нужни да станат в споменатия учебник, не мога да се съглася по това, че: ако и да споменавате, че тези изменения са незначителни, пак е нужно да зная като какви би били те, къде и в какво. Дали в самия учебен материал или в методата на изложения в този учебник материал; дали във всеобщата или в частната (описателна) част на ботаниката; и дали тези изменения ще са състоят само в притурване или скъсяване на някоя част от учебния материал или ще са разпространят и върху системата на разпределението, методата, класификацията и т. н., което (последното) никак не бих желел да станеше.

Колкото до изявеното Ви желание да Ви проводя своето предисловие на споменатия мой учебник, за жалост не съм в състояние да Ви удовлетворя по причина, че и сам не зная още какво ще пиша в него, докато не видя пред какви фази има да мине този ми учебник: дали почитаемото Министерство на просвещението ще го одобри или не, дали ще се печата, кой ще го печата, как и къде?. . .Всичко това, както виждате, е за мене неизвестно, следователно мене е още непозната цялата костра, върху която ще нареждам своето предисловие. Ако ли обаче желаете да знаете ръководствата, от които съм са ползувал при съставянето на този си учебник, аз съм готов да Ви услужа тутакси, и то както следва:

1. Botanika pro vyšši tršdy gymnassií a reálnych škol. Sepsal na zakladě Billovy učebné knihy (която е препоръчана от Министерството на просвещението в Австрия като учебник за висшите класове на реалните и гимназиалните училища) Josef Klika, profesor přírodniych věd na městské vyšší reálne škole v Pardubicich.

Главната конструкция, особено при описателната част на своя учебник, съм заел от тази ботаника.

2. Григорьев. Руководство к Ботонике.

3. Руководство к Ботанике, курс гимназическій, составил проф. Шиховскій.

4. Presl J. Svatopluk. Všeobecný rostlinopis.

5. Естествена история А. Горизонтова.

6. Schocdlerova „Kniha přírody," vzdělal Karel starý, učitel přírodnich ved na vyšši dívč škole v Praze.

7. D-ra Pokorného „Názorný přírodopis rostlinstva", vzdělal D-r Ladislav Čelakovský.

8. Основаніе анатомій и физиологій растеній от Унгера, проф. Венского университета. Прев. Рибиновича.

9. Картини растительности земнаго шара, соч. Л. Рудольфа от А. Н. Бекетов.

10.Жизнь растения, К. Темирязева, професора Московского университета и Петровской академій.

11.Растеніе и его жизнь от проф. Шлайдена. Прев. проф. Московского университета С. А. Рачинскій.

12.Разни природоописателни вестници и периодически списания.

Така също относително липсването на чертежите в споменатия учебник не мога да Ви кажа отсега нищо, защото, както рекох, сам не зная дали ще се одобри, кой ще го печата и как. Разбира се, че и аз съм на мнение, щото ако ми бъде възможно, то да снабдя този учебник поне с най-неизбежните чертежи в анатомията и морфологията на растенията, но като този въпрос зависи от обстоятелствата, при които ще се печата учебникът, то аз оставих да го разреша, след като узная положително резултата на моя ръкопис. При това обаче ще си позволя да добавя, че ако печатането на моя учебник подпадне под сгодни условия, то бих желал да го снабдя с чертежите, които съществуват и в D-ra Pokornova-та ботаника и които, мисля, може да са вземат от печатницата на Jindř-Mercyho v Praze.

Смеял бих още да съобщя, че аз съм в намерение, щото тутакси подир напечатването на този учебник да се погрижа за напечатването и школни стенни ботанически таблици, както и атлаз по ботаниката, които по мое мнение ще бъдат от голяма полза при изучаването на този предмет и за което аз вече отсега съм взел мерки да направя някои приготовления.

В заключение ще си позволя да изразя съжаление, че няма да ми бъде възможно да имам удоволствието да са срещнем по великденските празници, че: 1-во, късото време, с което бих могъл да разполагам, и, 2-ро, недотам сгодното за мене материално положение не ми позволяват да направя възможно това наше срещане, без което обаче аз съм в пълна надежда, че не ще бъде никакъв ущърб в интерес на самото дело.

С отличното към Вас уважение

М. Георгиев
учител при Ломската държавна реална гимназия

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 32

[1] Спас Вацов (1856—1928) — завършил Физико-математически факултет в Загреб. Известен публицист, член на Книжовното дружество от 1884 г. Редактор на сп. „Учебен вестник". Бил е началник на отделение в Министерството на народната просвета. Създател на българската метеорология. Приятел на д-р К. Иречек.

3. До д-р Константин Иречек

Кани К. Иречек на гости у дома си на чай.

София, 1883 г., януар. 9

Многоуважаемий господин д-р Конст. Иречек,[1]

Ще ми направите особена радост, ако благоволите и не откажете да дойдете днес вечер, часът по 8 у дома на чай.

Тази вечер у дома ще бъдат още и други кавалери и дами от учителското съсловие.

С дълбоко уважение: (п) М. Георгиев

Ф. К. Иречек, ф. ЗК, № на описа 1, арх. ед. 77

[1] Константин Й. Иречек (1854—1918) — чешки историк. Професор в Пражкия университет от 1884 г. и във Виенския университет от 1893 г. до смъртта си. От ранна възраст проявява интереси към балканските славяни. След Освобождението е поканен от правителството и живее в България от 1879 до 1884 г. Заема постовете главен секретар на Министерството на просветата, министър на просветата и председател на Учебния съвет. Работи успешно по организиране на учебното дело, създаване на музеи и библиотеки и запазване на старините. Привърженик е на консервативното течение в България. Макар че изхожда от идеалистически позиции, прави трайни приноси в науката. По-важни трудове за България са: „История на българите", първото цялостно научно изследване на българската история, 1876; „Пътувания из България", 1888; „Княжество България", 1891, „Български дневник".

4. До д-р Константин Иречек

Изпраща книгата си „Сведение по икономическото положение на България" и моли за мнение.

София, 1888, септември. 28

Многоуважаемий господин Докторе,

Заедно с настоящето днес предавам на пощата на Ваш адрес един екземпляр от книгата „Сведение по икономическото състояние на България" — един последен мой труд, на който съдържанието, вярвам, ще Ви интересува.

За мене ще бъде твърде скъпоценно Вашето лично мнение относително съдържанието на тази книга, та затова аз бих Ви молил най-убедително, ако бихте имали възможност, да ми напишете няколко реда по това.

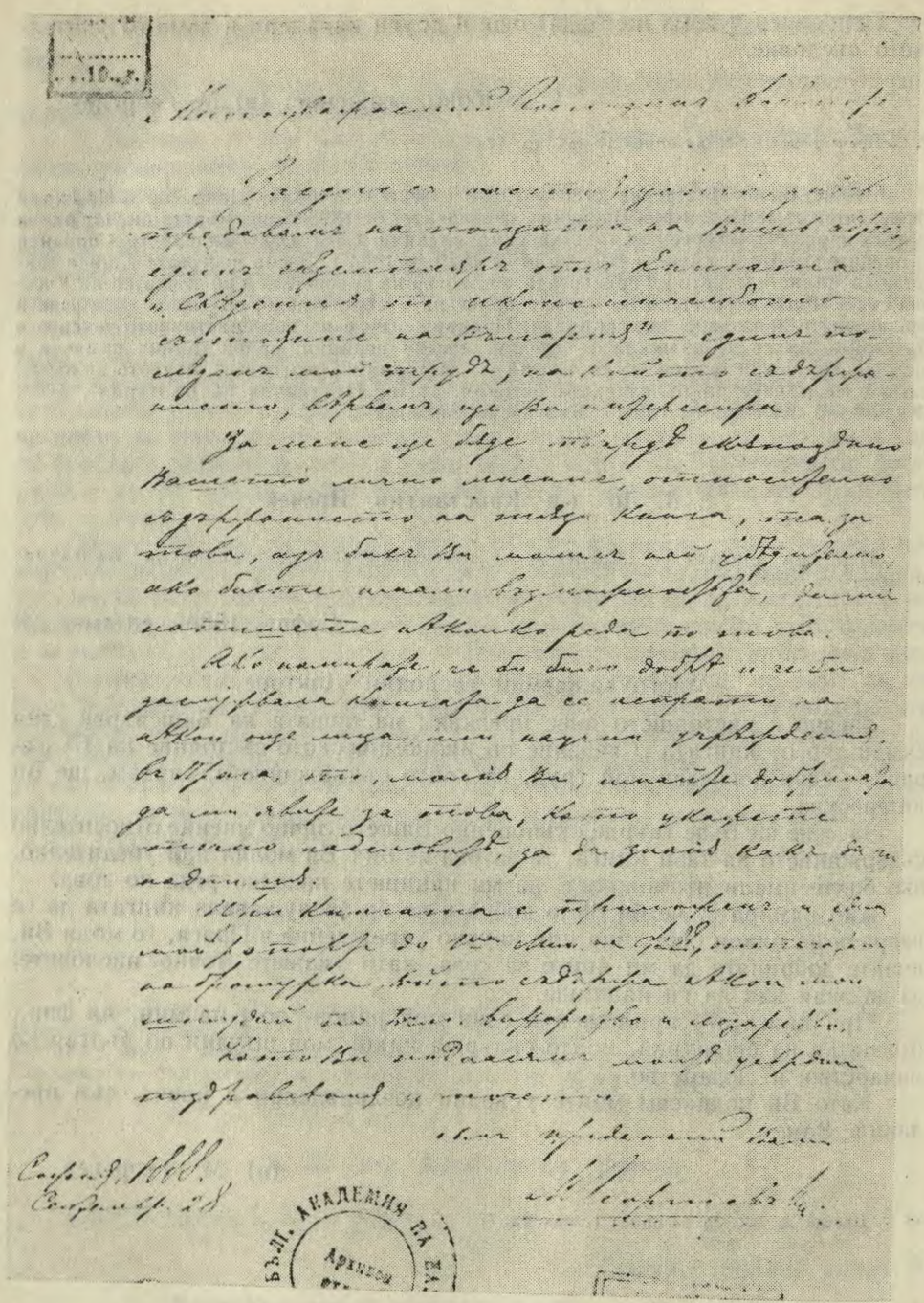
Ако намирате, че би било добре и че би заслужавала книгата да се изпрати на някои още лица или научно учреждение в Прага, то моля Ви, имайте добрината да ми явите за това, като укажете точно насловите, за да зная как да ги надпиша.

При книгата е приложен и един мой рапорт до г-на мин. на фин., отпечатан на брошурка, който съдържа някои мои штудии по българско винарство и лозарство.

Като Ви поднасям моите усърдни поздравления и почит, съм преданий Вам:

(п) М. Георгиев

Ф. К. Иречек, ф. ЗК, № на описа 1, арх. ед. 77

Факсимиле от писмо на М. Георгиев до К. Иречек

5. До проф. Иван Шишманов[1]

Препоръчва да бъде назначен на работа Н. С. Доспевски, завършил естествени науки в Женевския университет.

Враца, ноември 1888 г.

Господин Шишманов,

Подателят на настоящето ми г-н Николай С. Доспевски, родом от г. Татар-Пазарджик, е свършил тази година курсът по естествените науки в Женевския университет. Той е подал прошение в М-вото на народното просвещение, за да му се ввери някаква учителска или друга длъжност, на която ще може да отговаря.

Смея да Ви препоръчам Николай С. Доспевски като добър и благонадежден момък, за специалността на когото ще се уверите от дипломата, която ще Ви представи.

Преданий Вам: (п) М. Георгиев

БАН, ф. 2, № на описа 3, арх. ед. 341

[1] Иван Д. Шишманов (1862—1928) — професор и академик, литературен историк, фолклорист, обществен и политически деец. Роден в Свищов. Следва в Йенския, Женевския и Лайпцигския университет. Професор по сравнителна история на литературата в Соф. университет „Кл. Охридски". Един от основателите на Висшето училище в София (1888), действителен член на Бълг. книжовно дружество и БАН (1902). Основател и редактор на „Сборник за народни умотворения" (1889—1902). Министър на народната просвета (1903—1907). Пълномощен министър в Украйна (1918—1919). Автор на над 400 научни труда. Работи за демократизиране на образованието и за подпомагане на творческата интелигенция.

6. До проф. Иван Шишманов

Ходатайствува за назначаването на артист в Софийската театрална трупа.

София, 27 февруари 1891 г.

Любезни ми Иванчо,

Приносящият на настоящето е г-н Д. Балев, за когото ти беше говорил, че се отличава с една рядка дарба в актьорството. Той е играл в разстояние на 10 години при Видинския театър и е бил 7 години режисьор там. Човекът се намира в твърде критическо положение, притиснат от тежестите на немотията, и затова бил би наклонен да го причислите към столичната драматическа трупа. Твоята препоръка в данния случай — само ако имаш желанието за това — и една добра дума от твоя страна ще принесе двояка полза; ще се облекчи по-скоро несносното негово бедно положение и ще се снабди столичният театър с една сила, която ще прави винаги чест на трупата. Като зная твоите постоянни блага намерения за усъвършенствуването на тукащния театър и като разчитам на твоето човеколюбиво сърце, аз намирам, че е излишно да ти препоръчвам как трябва да направиш по-нататък за това, за което те моля, а оставам само

с надеждата да ми съобщиш резултата на тази моя о с о б е н а към тебе просба.

Преданий твой: (п) Михалаки

БАН, ф. 2, № на описа 3, арх. ед. 341

7. До проф. Иван Шишманов

Ходатайствува за изплащането на разрешена от Министерството на народното просвещение сума на студент по медицина във Франция.

София, 28 октомври 1891 г.

Уважаемий господин Шишманов,

На следующий във Франция по медицината Кръчмаров преди няколко месеца М-вото на народното просвещение е разрешило една помощ от 500 лева, която обаче и до днес не му е отпусната.

Понеже същият Кръчмаров, който понастоящем полага окончателните си изпити, се нуждае твърде много от разрешената му помощ за изплащане таксите, позволявам си да Ви помоля в качество на неговий доброжелател-покровител да имате добрината и не откажете Вашето съдействие за час по-скорошното отпущане на въпросната помощ, за да не се побърка кариерата на тоя талантлив момък.

Уверен във Вашата любезност, благодаря Ви предварително за добрината Ви.

С високопочитание: Ваш М. Георгиев,
началник на Отделението за държавни имоти,
земледелие и пр. при финансовото министерство

БАН, ф. 2, № на описа 3, арх. ед. 341

8. До проф. Иван Шишманов

Съобщава как става събирането на народни песни и приказки.

26. IX. 1892 г., Пловдив

Драгий ми Иванчо,

Залисан бях, та не ти отговорих тутакси, но бях поръчал на г-на Константинова[1] да ти съобщи това, което питаш, та вярвам, че ще си вече удовлетворен относно точността, с която се събират песните. Колкото се отнася до напечатването им, то този въпрос нито мога, нито пък искам да предрешавам, защото ще трябва по-преди да говоря с г-на Начовича.[2] Колкото за събиране приказките, то остава на добрата воля на стенографите, а те са заедно с г-на Константинова трима души, та вярвам, че ще сторят всичко, що им иде отръка.

Аз ти благодаря, задето ме поздравляваш за досетката[3], макар че тя не заслужава толкова похвала, тъй като ако не аз, то друг щеше да се

сети да стори същото — не е, санким, някое изнамиране отново на барута или на книгопечатане.

Поклон на госпожата и тебе от твоя предан Михалаки.

Много здраве от другарите ти в министерството. Кога ще доде Ангелов?

БАН, ф. 2, № на описа 3, арх. ед. 341

[1] Хр. П. Константинов — стенограф, познавач на фолклора, използуван на Пловдивското изложение за записване на народни песни.

[2] Григор Начович (1845—1920) — общественик и политически деец. Участвува в националноосвободителното движение на страната на „старите". Един от най-ярките и оригинални представители на крайните консерватори. Русофоб, проводник на англо-австрофилската политика. Министър на финансите (1879, 1882—1884, 1887—1888), на външните работи (1879—1880, 1886—1887, 1896), на вътрешните работи (1881—1882), на търговията и земеделието (1896—1897, 1899—1900). Талантлив публицист, писал под псевдоними. Фердинанд го нарекъл Велзевул и това прозвище му остава. С М. Георгиев се познава от преди Освобождението. Гр. Начович организирал шпионаж в полза на руския генерален щаб. М.Георгиев събирал и предавал сведения за Видинския край.

[3] „Досетката" — на земеделското изложение в Пловдив по инициатива на М. Георгиев като главен директор на изложението за пръв път били поканени изпълнители — певци и свирци — на народни песни, приказки и пр., които по негово нареждане били записани от специалисти. Записали повече от 300 песни.

9. До Маджаров

Съобщава, че е съгласен да сътрудничи с литературни материали на списанието, което тъкмят да издават заедно със Ст. Бобчев. Благодари за оказаната чест и внимание.

София, 1893, октомврий 18

Многоуважаемий г-н Маджаров,

Приятно изненадан останах от любезното Ваше писмо, с което ми изпращате и програмата на списанието,[1] което тъкмите да издавате заедно с г-на Бобчева[2]. Аз съм много благодарен на Вашето внимание и на честта, която ми правите, като ме каните да взема участие в делото, което предприемате и което, уверен съм, ще бъде посрещнато навсъде с възторг. Чини ми се, че за Вашето списание беше, за което ми говори и господин Пеев, когато дохождa в София, и още тогаз се обещах г-ну Пееву, че с удоволствие бих приел да понапиша нещо в него.

Макар че съм ангажиран за редовно сътрудничество в „Български преглед"[3], във „Войнишка сбирка", а отчасти и в „Мисъл"[4], пак ще се погрижа да намеря непременно време да поизпратя и за Вас по нещо, ако не за всеки брой, то поне всяка втора книжка. Даже смятам още тези дни да напиша нещо и Ви го изпратя с време, та да може да Ви послужи още за в първата книжка.

Като поднасям както Вам, тъй също и господину Бобчеву своите благопожелания за добрия успех на Вашето предприятие, поздравявам Ви и двама Ви и се наричам

преданий Вам: (п) М. Георгиев

Народна библиотека „Кирил и Методий", Ръкописен отдел, Д II 3230

[1] Става дума за сп. „Българска сбирка“ (1894—1915)—месечно списание за книжнина, исторически и обществени знания.

[2] Стефан Ст. Бобчев (1853—1940) — буржоазен държавен и културен деятел. Талантлив журналист, редактор на сп. „Читалище“, в. „Ден“. Избягал през 1876 г. в Букурещ, където започва да редактира в. „Стара планина“. През 1880 г. завършва право в Москва. Работи като журналист в София и Пловдив. Министър на просветата (1911—1912), професор. Застъпва позициите на едрата буржоазия. Основател на Свободния университет у нас, член на БАН.

[3] „Български преглед“ (1893—1900) — месечно списание, наречено „професорско“ поради това, че съставът на редакционната колегия е предимно от преподаватели във Висшето училище. Има задачи да развива въпроси, отнасящи се до науката, литературата и учебното дело. От втората година има подчертано историко-филологически характер. Сътрудничат Ив. Вазов, Ал. Константинов, М. Георгиев и др.

[4] „Мисъл“ (1892—1907) — списание за наука, литература и критика. Гл. редактор д-р Кр. Кръстев и редактори П. П. Славейков, П. К. Яворов, П. Ю. Тодоров, Ив. Ст. Андрейчин и др. Отразява културния живот в България, информира за културните събития в чужбина. Помества литературно-критически статии за български писатели, по обществено-политически проблеми. Основна задача на списанието е българската художествена литература. До 1900 г. застъпва реалистични, демократични позиции, след което се засилват естетско-индивидуалистичните възгледи в оценките на литературните явления, води борба против социализма. То е трибуна за изява на литературния кръг д-р Кр. Кръстев, П. П. Славейков, П. К. Яворов, П. Ю. Тодоров.

10. До Петко Тъпчилещов

Съобщава как е изпълнил поръчките му. Споделя дълбокото си огорчение от поставеното му условие от Гр. Начович — неговото законно парично искане ще се уреди положително само ако редовно сътрудничи с политически статии на партийния орган „Мир“. С възмущение отхвърля това предложение. Споделя своето окаяно финансово положение.

Виена, 1895, май 16

Драгий Петко,

Получих всичките ти писма и всичките ти поръчки изпълних в точност. Писмото на К. се предаде, коприната на г-жа Грозева, вярвам, вече да си получил и ръкавиците днес предадох на Чокалова. С тая приятелка, ръкавичарката, ударихме отначало една кавга, та здраве му кажи. Въобрази си, че не искаше да приемне светлите ръкавици, понеже били окирлявени, и като ѝ казах, че според както ми пишеш, тя е била причината за това, тя каза, че не си казвал правото. Мене ме взеха дяволите, кипнах и ѝ казах, че запретявам всякому, па била тя и дама, да изказва подозрение в искреността на думите на един мой приятел. . . Изговорих ѝ сума работи още, тя се изчерви и ми каза, че приятелят ми (демек ти) е бил човек любезен и галантен и че ако да бил той донесъл ръкавиците, то той нямало да настоява да я принуждава да ги приема надире. Както и да е, аз настоях и работата се свърши. На Киселова показах откъслека от вестника. Той бил приготвил също такъв да ти изпрати.

Съдържанието на писмото ти относително условията, които е предложил г-н Начович, ме н а с к ъ р б и до сълзи! Вчера цял ден бях като луд от жал и скръб и бях решен на неща, от които сам се сразявах! Бе ми домъчняло, бе ми дотегнало, бе ми дожаляло толкова много, ама толкова много, щото ми догорча, като с жлъчка полени: и хлябът, и живот на тоя пуст свят!

Не знам, братко, но види се, че мене няма никога хората да ме разберат. Представих си тази картина: Едно кученце се увива гладно покрай тебе, ти откъсваш един залък хляб и вместо да му го дадеш да се нахрани, ти си играеш с него и държиш залъка тъй високо от земята, щото, за да го достигне, ще трябва да подскача с издигнати предни крака!. . . Кученцето подскача, бедното, квичи от глад, а пък господарят му намира удоволствие в неговите мъки — да се моли и да плаче.

Тази картина ми мина пред ума и се отчаях! Отчаях се за това, защото намирам унизително, защото намирам оскърбително за мене да ме третират тъй, както се третира кученцето в по-горнята картина, братко, И защо, моля ти се, Петко, братко, защо се върши това с мене?

1. От София се местя, разпродадох покъщнината си, загубих 3—4 хиляди лева, харча за пренасяне други две хиляди лева, инсталирам се тук и харча други 3—4 хиляди лева и когато поисках да ми се дадат средства за пренасяне от София за Виена, дадоха ми 1 2 0 л е в а! Не се смей,. . . точно само сто и двадесет лева. Нямало било кредит, казаха ми!. . . За Станчева има кредит 4000 лева, за Ив. Екзарха има кредит 2500 лева, а за Михалаки кредит няма,. . . т. е. пардон,. . . има, ама само 120 лева. Къде е справедливостта?

2. Назначават ме от 1-ви август, а ми плащат от 15. Плача, викам, защо ме онеправдавате и откъсвате от залъка на децата ми платата ми за 15 дни, отговарят ми, че формалността не позволявала!. . . Нищо, Михалаки пак мълчи!. . . Нели наш?. . . колай!. . .

3. Всичките секретари досега, които са оставали да заместват агентите, са получавали, абсолютно всички, надлежното възнаграждение, а само за Михалаки трябва да стане изключение, т. е. да подскача малко като кученцето, да помяуча, та че да видим, ех, може и да му пуснем залъка, ако може да скача по-високо! ! ! . . .

Да ми го правеха други това, разбирам, но да ми го правят свои хора, хора, които имам така близко при сърцето си, хора, за които съм готов сто пъти в часа да умра. . ., от такива хора когато се прави, тогава именно б о л и, тогава именно предизвиква и скръб, и срам и. . . отчаяние!

И защо, моля ти се, брате Петко, защо се турга условие? Какво общо има единият въпрос с другия? Нямам ли право да искам това, което го искам — хубаво; щом нямам право, да ми се не дава! А ако нямам право и ми се даде, тогава трябва да се взима от други фонд, от фонда на вестника? Тъй ли е? Ако е тъй въпросът, тогава да ми се каже и аз няма да поискам нито пет пари. Няма да поискам затова, защото ако река да си продам перото, то тогава ще търся много повече, тъй като аз имам тази слабост да ценя моето перо по-другояче, откакто го ценят обикновените журналисти; ако ли пък пиша без възнаграждение, то значи, че пиша затова, защото съм подбутнат от едно убеждение, от една идея и в борбата си за тази идея употребявам своето перо. Употребявам го толкова и така, както и колкото мога и колкото ми позволяват моите сили.

Ако моите произведения на перото ми са се харесали, ако те са се чели с удоволствие и са направили един известен ефект,както ми пишеш, то за това причината е в това, че аз пиша това, което чувствува душата ми, което асимилирам в целия мой психически бит, и всяка дума, всяка буква изражава по една частица от моето душевно настроение. Това, което у другите хора е механика, у мене е душа, у мене е живот. Ето защо аз не

мога да пиша като машина по толкова и толкова статии в такова и такова време, а мога да пиша само тогаз, когато съм настроен, когато усещам душевна нужда да пиша и да си излея своите мисли, своите идеи.

За да напиша една статия като тези, които са се харесали, мене ми трябва толкова труд, толкова душевни вълнения, колкото не бих употребил нито за едно белетристическо произведение, което ми са плащали разни редакции, по 200—300 лева, защото белетристическите произведения вървят много по-лесно под моето перо, отколкото патриотическите статии.

Па освен това знам ли аз в какво душевно настроение ще мога да бъда, та според това и да разчета времето си за работа. Аз мога да опиша нещо хубаво само нощно време, между 10 и 2 часа. Сега се поражда въпрос: сигурен ли съм аз, че семейството ми ще бъде винаги здраво, та да нямам домашни грижи и тревоги? Сигурен ли съм, че други грижи през живота няма да ме отвлекат от да мога да изпълня едно дадено задължение? А пък да обещая само и да не водя сметки за изпълнението, бих считал за най-безчестното нещо, което аз не съм навикнат да върша. Аз считам, че човек трябва да дава дума само за това, което знае, че може да го изпълни, но веднаж даде ли дума — трябва да мре отгору ѝ.

Следователно, както виждаш, аз не мога да взема за жалост никакво задължение, първо, защото то ми се предлага в една форма, твърде оскърбителна, твърде огорчителна за моето честолюбие, и, второ, затова, защото не ща да давам думата си за неща, които не зависят от мене дали ще мога да ги изпълнявам или не! Може би че ще пиша повече, а може да не пиша и нищо вече.

Това е моят отговор. Ако щат, могат не само да не ми дадат възнаграждението, за което аз мислих, че имам право, но могат и да ме изпъдят от длъжност.

Горчива е съдбата ми, но що да чиня, ще нося и аз своя кръст, докогато силите ми не ме оставят.

Едно време г-н Начович ми пишеше да съм се съгласил да приема временно засега секретарска длъжност, като ми даваше вяра и упование, че в с к о р о време ще се погрижи и за д р у г о п о в е ч е. Това беше тогава, а пък сега, когато вижда моето о к а я н о положение, сега ме оставя да ходя да залагам бюжутерите на семейството си, защото вече няма от кого да заемам и защото не мога да гледам сълзите на децата си, когато съм принуден да им отказвам и в най-необходимите нужди, които едно семейство може да има!. . . Къщите ми ще продава вече банката, аз се пека тука като на ръжен, за да изплавам при тая скъпотия с такова тежко семейство, и при всичко туй отгоре иди, че имай разположението душевно да седнеш да пишеш статии!

Думите, които ти пиша в това писмо, са излени от дъното на сърцето ми и затова нямам причина да ги крия от никого. Прочети ги не само на г-на Стоилова и г-на Начовича, но и на бога саваота.

Отсега нататък вече аз разбрах моята съдба — все черна!

Целува те братски твоят нещастен приятел
Михалаки

P. S. Както на г-на Стоилова, така също и на госпожата и госпожа майката и на дечицата поднася поклон и благопожелание цялото ми се-

мейство наедно и с малкия Борис, който целува ръцете на всички, а най-много на кръстника си.

Същи

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 19

На първата страница горе, отстрани на полето, К. Стоилов е написал: „Интересно! Говори за себе си."

11. До Петко Тъпчилещов

Относно наемане на подходящо помещение за агентството, в което има и жилищно помещение за М. Георгиев и семейството му.

Виена, 1895, май 20

Драгий ми Петко,

Ти ми се оплакваше в едно твое писмо от многото главоболия, които ти правили хората. Случая го докара, щото и аз да ти направя едно главоболие. Повод за настоящото ми писмо е разиграването, което Мин. на външните дела ми прави относително наемането на къща за помещение на агентството. Ти знаеш най-добре какъв беше планът ми: да се намери по-сгодно помещение, по-близо до центъра на града и с повече стаи, за да можем и ние (аз със семейството си) да живеем в същото здание и главното е пак да се не плаща повече от това, което сега се плаща, а особено пък пред вид увеличението на наема, за който претендира сегашният хазяин, с което увеличение наемът достига до 5000 fl. Аз намерих две такива помещения, пратих плановете и молих мин. да ги утвърди бързо (телеграфически). То забави отговора, къщите се ангажираха от другиго, а министерството едвам днес ми възвръща плана и ми предписва да сме влезли в споразумение със сегашния домонаемател да му увеличим 5—10% и да наемем и занапред същото помещение!. . . Просто да се възмути човек! Първо и първо, че след като ще плащаме толкова, пак няма да имаме помещение удобно, пак няма да мога да живея и аз в него, а най-горчивото е, че ще трябва да отидем да се прекланяме на тоя мазник, сегашния притежател, който ни отказа квартирата ч р е з с ъ д и л и щ е т о! Какво унижение за нашия престиж!. . . Аз намерих обаче друго едно помещение тъкмо срещу хотел „Метропол", отвъд канала, до самия С т е ф а н и е н м о с т, с голям фронт, който гледа към парка до канала, помещение просторно, светло, уютно, с 5—6 стаи повече, отколкото има сега в агентството и с всичките въобще удобства и сгоди, а най-главно, че е съвсем близо до оная част от града, в която слизат обикновено всички пътуващи от България, а най-главното и най-главното е, че с всички тези сгодности и близкост и пр., и пр., наемната стойност е 4500 fl., т. е. с 600 fl по-малко от сумата, която сегашният хазяин на помещението иска да плащаме занапред. Понеже предполагам, че ще има някой в министерството, който разбърква работите и заблуждава и самия г-н Начович (комуто не е известно, че сме приказвали с г-на Стоилова, че ще трябва да се намери помещение, в което да мога и аз да живея), и понеже къщата е вече толкова сгодна, щото не

вярвам друга подобна да може да се намери с тия удобства и за такава цена, и понеже притежателят каза, че ще може да чака най-много още 3—4 дни от днес и ако до това време не доде разрешение от София да се наемне, то ще я даде на други мющерии, които настояват да я наемат, то те моля н а й-у б е д и т е л н о, Петко, брате, да изложиш работата на г-на Стоилова, за да ходатайства и той пред г-на Начовича да се разреши по-скоро наемането ѝ, като му напише два-три реда за това или пък като те изпрати тебе от негова страна да кандардишеш г-на Начовича.

Уверявам те, че от наемането на тази къща ще зависи моята съдба за дали да стоя повече време във Виена, тъй като, ако тя се наемне, ще мога да живея в нея (отделен етаж и отделен вход) и да подредя моите и така к р а й н о р а з б ъ р к а н и финансови дела, а главното е, че ще се успокоя, че няма да снова по 4 пъти на ден до канцеларията и в къщи и че ще мирясам и душевно, за да мога по-спокойно да се заловя с писмена работа и да мога да изработвам повече от това, което се е харесало и което намират, че било малко засега.

Крайно ти се моля, Петко, братко, потруди се да улесниш по какъвто и да е начин изпълнението на това мое б е з к р а й н о ж е л а е м о услужване, с което не само че ще услужиш на своя нещастен приятел и на семейството му, но ще услужиш същевременно и на самото учреждение, тъй като агентството ще има едно от най-хубавите, най-здравите и най-близките до центъра помещения. Ти барем знаеш всичко, какво сме приказвали и какво тежи на сърцето ми, ето случай, и то най-важния случай, за да ми докажеш още един път твоето доброжелателство и да помогнеш на един твой приятел, който ти е по-предан от брат.

Сърдечен поздрав от всички домашни както на г-на Стоилова и на тебе, тъй също и на г-жа Стоилова, на г-жа майката и на дечичката.

Вашият кръщелник израсна, разхубавя и почна да се смее в това време, когато на баща му се най-много плаче!. . .

Моли те още веднаж и те прегръща

твоят предан:
(п) Михалаки

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 9

12. До Петко Тъпчилещов

Уточнява поръчки на портрети за увеличение, цената им. Препоръчва скулптор от Флоренция за изработване бюст на княза. Изяснява въпроса за сменяне на помещение за агентството и напомня за обещаното място в Белград. Моли застъпничество за отпущане на представителни пари, тъй като се намира в крайна нужда и е направил много задължения.

Виена, 1895, юний 7

Драги ми Петко,

Като най-съответствующе фот. ателие намерих Carl Pietrner, който е награден и от нашия дворец за изкуство. В това ателие ми казаха, че би било по-хубаво, ако портрет се снеме само до под гърдите, а не целия,

както е в старата фотография. Понеже без разрешение аз не мога да направя такова изменение, то те питам да ми явиш: съгласни ли сте да преснемем лика само до гърди или настоявате за цял, както си е в портрета. Освен това казаха ми още, че преваждането от стара фотография излиза най-сполучливо, ако се приготви по системата на п л а т и н о г р а ф и я т а, т. е. такъв вид, какъвто има г-н Стоилов на тримата делегати (той сам, Греков и Калчов). Цените са следующите:

Платинографни:

6 кабинетни за. . . ×22 fl.
2 големи 37/50 (величина на картината) 85 fl.
същите два 18/24 с картон 37/50. . . fl. ×30 fl.

Обикн. фотография:

6 кабинетни. . . fl. 9
2 големи 37/50. . . fl. 60 fl.
2 големи 18/24 и картонът 37/50. . . fl. 18

Сега, като прегледаш подробно цените, пиши ми от кои да поръчам и как — цели ли или до гърди.

Върху въпроса за къщата съобщавам ти искрено, че след третата телеграма на г-н Начовича, с която разрешаваше наемането, аз бях вече се напълно ангажирал и бях поръчал приготвянето на контракта, който обаче, както знаеш, вече се сключи и е изпратен в София от преди една неделя. Трябва да ти кажа за успокоение, че тази част именно от Леноплощад, където сме хванали къщата, никак не е чифутска, когато, както знаеш (не се чете) и чак при пратера в най-чифутската улица, па освен това, боже мой, къде няма чифути във Виена. Трябва да ти кажа още, че предварително се съвещавах и прегледах къщата заедно с г. Паница и Киселова, които не само че одобряват наемането на тази къща по положение, по добрия изглед и по удобства и големина на. . . (не се чете), но и двамата ми казаха, че такава сгодна къща с толкова помещения, на такава цена — няма да се намери. Както и да е, като додеш у Виена, тогава чак ще се убедиш, че съм имал право, а че трябва да пододеш нанасам, аз мисля за най-положително, толкова повече като ти кажа, че ден се не минува да ме изпитват твои познайници: „Кога ще дойде господин Петко пак във Виена?“

Ама ще питаш кои познайници — дойди, че ги виж.

Аз мислех, че моите толкова отчаени писма ще те покъртят малко нещо, а пък от последното ти писмо заключавам, че като и да ти е все едно: че бил Михалаки у голям зор или не — хеблем бирч! Аз ще бъда откровен и ще ти кажа, че и г-н Начович ми писа, че щели да се погрижат за мене да ми се дадат представителни, по. . . гел-гелелим, че пò бих предпочел четвъртината от тези обещания изпълнени, ама изпълнени сега, когато ми е допрял ножът до кокъла, отколкото десет хиляди по-големи обещания и медени, и сладки думи, които обаче изфирясват заедно със звуковите вълни във въздуха. Вие там, които имате доброто щастие да не сте укусили досега горчивината на този плод, който се нарича „н у ж д а“, вие като че не вярвате, че може човек да се съсипва и за пари от нямане. Онзи ден направих три хиляди лева заем от една банка, за да си разплатя най-необходимите борчове (чакали, бакали и пр.), и сега съм пак без пет пари. Аман бе, джанам, аджедишете ме.

Белградският пост се опразнил и от комбинациите, които слушам, че се правят за тогова и оногова, дойдох до заключение, че нещастният Михалаки пак е останал на заден план — пак е забравен. А да знаеш колко пъти ми се обещаваше и устно, и писмено, че щом се открие възможност, тутакси ще бъда повишен. Нейсе, нека тъкмят сега, та аз после ще приказвам.

Моля те да съобщиш на г-на Стоилова, ако намери за сгодно да доложи на Н. Ц. В. княза, че професорът от Флорентийската академия Г. Gentile е приготвил един прекрасен бюст естествена величина на Н. Ц. В. Онзи ден самият професор ме покани в своето привременно ателие, което има тук, та ходих и видях бюста. Действително, че произведението е повече от художествено и приликата е поразително вярна. Както се научавам, проф. Gentile щял да изпрати този бюст на Н. Ц. В. княза. Този е същият художник, който е работил подобен бюст и на тукашния император.

За коприната не си ми длъжен никакви пари, защото, както ми пишеше, Чукалов ги плати — 2 fl. 25 kr.

Предай, моля те, най-сърдечните поздравления от жена ми, Надя и децата, включително и кръщелника, а тоже и моите поклони на г-жа Стоилова и г-жа майката, на г-на Стоилова, на дечицата и на оня мераклията Петко, дето от калабалък работа не може да спи до два часà нощем.

Прегръща те твоят: (п) Михалаки

(Чакам отговор, ама на в с и ч к и т е въпроси.)

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 15

13. До Петко Тъпчилещов

Пита дали да се премести да живее в помещението на агентството, и предава мнението на папския посланик за г-н Стоилов.

1895, 15 август, Виена

Драгий ми Петко,

Аз очаквах, че поне по въпроса за портретите ще се удостоя с някой отговор от тебе, но вижда се, че всички, всички, дори и добрите приятели ме забравиха. Отговори ми поне дали г-н Стоилов намира добри портретите и доволен ли е или се е сърдил и за тях?

Моля те да ми отговориш, ама колкото е възможно по-скоро, следующето: Как ще се погледне от страна на началството, ако се преместя в агентството в трите задни стаи от лявата страна и се наредя със своите мебели, като оставя както салоните и прилежащите към тях стаи небутнати. Това съм принуден да сторя, първо, защото квартирата ми е отказана и п о л о ж и т е л н о нямам средства да плащам за квартира, второ, защото преди тия 7 месеца, докато управлението на агентството лежа на моята грижа, а квартирата стоя празна, аз се убедих, че моето присъствие е неизбежно било да бъда тук. Ако ли пък ще се завърне по-скоро Минчович или дойде Станчев[1], както чувам, то ми яви, за да си търся с време

чере на главата и да се махам от Виена. Моля те в името на приятелството да ми отговориш ясно и категорически на тоя въпрос час по-скоро.

Днес бях около половин час при Нунциуса, папския посланик, който се интересуваше доста за политическото положение на България, отзовáваше се много ласкателно за успехите на Княжеството, за Н. Ц. В. княза и за г-на Стоилова. При тръгването си той ме задължи да пиша и поздравя г-н Стоилова от негова страна, когото, както ми каза, уважава дълбоко като лице, което би правило чест да бъде министър и в една голяма държава, и на когото той се надява, че със своите неоценими способности и голяма популярност ще води управлението на България по пътя на развитието и културния напредък. Аз му поблагодарих за изказаното и му се обещах, че ще уведомя непременно г-на Стоилова, което и върша сега чрез тебе, понеже не желая да безпокоя лично г-на Стоилова с частните си писма.

Очаквам незабавно отговор, ако не на предишните си въпроси, на които и досега ми дължиш отговор, то поне на това, което те питам в настоящето.

Предай, моля те, от всички ни в къщи сърдечни поздрави на г-жа Стоилова, на г-жа майката и на дечицата, а тоже и на бае Муравенови и Белови, па приемни и по поздрав от твоя забравен

Михалаки

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 18

[1] Димитър Я. Станчов (Станчев) д-р (1863—1940). Получава висше юридическо образование във Виена. Секретар на княз Фердинанд, по-късно началник на тайния му кабинет. През 1892 г. се оженва за графиня де Грено, княжеска придворна дама. От 1894 до 1924 г. е непрекъснато дипломатически представител на България в Букурещ, Виена, Петербург, Париж, Рим, Лондон. Министър на финансите (1906—1908), за кратко време председател на Министерския съвет. Като представител на българското правителство участвува в международни политически и търговски срещи. През 1924 г. се оттегля от дипломатическа кариера, но продължава да следи политическия живот на страната. Информира западния свят за България със статии във френски и английски вестници. Д. Станчов е опитен български дипломат, който има заслуги за запознаването на света с България. Без да принадлежи към определена партия, той вярно служи на монархията и буржоазните правителства.

Завършил е във Виена пансиона за привилегировани Терезианум, където е бил съученик на Фердинанд.

14. До д-р Константин Стоилов

За работата на делегатите по търговския договор и някои наизяснени лични въпроси; за тежкото материално положение на семейството въпреки обещаното възнаграждение, досега неизплатено, и за разговора с турския посланик Галиб бей.

Виена, 1895, 12 септември

Многоуважаемий господин Стоилов,[1]

Вчера представих нашите делегати по търговския договор на барона Пазети, управляющий Мин. на външните дела (в присъствие на графа Голуховски[2]) и днес имахме първо встъпително заседание под предсе-

дателството на самия барон Пазети и със съучастието освен нас четиримата и още 12 души членове (от не се чете и Унгария), тъй щото комисията се състои от 16 души засега. Казвам засега, защото след връщането на графа Голуховски барон Пазети ще замине да заеме новото си място: министър-посланик в Италия, а в комисията ще го замества бившият генерален консул в Букурещ г. Суцара, с когото мога да се похваля, че сме в много добри, даже приятелски отношения, и понеже той заема мястото на барона Гланца (който, както Ви е известно, става министър на търговията), то уверен съм, че работата ми в сношение с министерството ще бъде не само много по-улеснена в бъдеще, но, вярвам, и много по-плодотворна.

Жално ми е само, че моето назначение в комисията ме турга в много несгодно, за да не кажа неприятно положение. Вярвам, че Вие и сам ще се догадите за причините на това, та няма нужда да Ви ги пояснявам.

Освен пълномощното, което получих за назначението ми член на комисията, друго никакво писмо или предписание било от моето министерство, било от друго някое не съм получил, та съм в неизвестност, като как ще бъде моето положение в тая комисия, т. е. искам да кажа да не излезне и тука работата: (не се чете — на немски език написано).

Въобще, позволете ми да Ви се оплача, че въпреки Вашите благи думи, насърчения, надежди и пр., и пр., аз продължавам да се чувствувам като сираче, захвърлено или забравено от майка си, и от ден на ден да чувствувам повече и повече тежестта на нуждите и бедствията! Все в надежда, че ще получа обещаното възнаграждение, борчовете ми се увеличават от ден на ден повече, кредиторите ми ме преследват и ако се забави още, може наскоро един ден да бъда омаскарен от тях! Изказвам си горестта на сърцето, като вярвам, основан на Вашите обещания, че ще намеря отзив във Вас.

Днес се срещнах с нашия приятел Фришауер, който заминава тези дни за Париж в качеството си кореспондент на N. F. Presse, т. е. да заеме това място, което едно време заемаше Спагер. Той ме задължи да Ви поздравя.

Пò онзи ден бях при турския посланик Галиб бей, който ме задържа повече от $^3/_4$ час на конушмак. Между многото работи, за които приказвахме, за забелязване са:

1. Че той е уверен, какво летошните неприятности, направени у нас срещу терора, са плод на опозицията, а не на правителството.

2. Че в последно време се чувствува една благонаклонност в Цариград срещу нашето настоящо правителство, което би трябвало да се погрижи за поддържането и повдигането на тази благосклонност, от която най-много е въодушевен Н. И. В. султанът.

3. Че аудиенцията, която е била искана от Н. Блаженство екзархът, ако не е досега дадена от султана, щяла била наскоро да се даде.

4. Галиб бей казва: „Както аз, така и моето правителство в Цариград намира, че колкото по-скоро стане прекръстването на Н. Ц. В. престолонаследникът, толкова по-добре ще бъде както за интересите на династията на Н. Ц. В. княза и цялата страна, така също и за интересите на мира в Османската империя, па и в цяла Европа.

Относително разговора, който имах с Нунциус при посещението, което му направих, аз писах г-ну Тъпчилещову и вярвам, че той вече Ви е доложил за това.

Ползувам се от случая да поднеса както Вам, така също и на всички Ви в къщи вседомовно своите и тези на домашните ми усърдни поздравления.

С уважение и поклон, преданий Вам

М. Георгиев

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 10

[1] Д-р Константин Стоилов (1853—1901) — държавен и политически деец, английски възпитаник. Народен представител в Учредителното народно събрание в Търново (1879) и един от водачите на Консервативната партия. Първи началник на политическия кабинет на княз Батенберг, когото подкрепя в извършването на държавен преврат от 27 април 1881 г. По-късно става ръководител на Народняшката партия и създател на нейния печатен орган в. „Мир". Министър на външните работи (1881, 1883, 1886), министър на правосъдието (1883—1884, 1886—1888), министър-председател (1887, 1894—1899). Талантлив журналист.

[2] Граф Агенор Голуховски (1849—1921) — бележит австрийски дипломат, министър на външните работи на Австро-Унгария от 1895 до 1906 г. Води миролюбива политика и търси сближение с Русия.

15. До проф. Иван Шишманов

Във връзка с юбилея на Ив. Вазов изпраща поздравителна телеграма с молба Ив. Шишманов да я предаде в деня на тържеството. Подробно описва купените подаръци за поета.

Виена, 19 септември 1895 г.

Драги ми Иванчо,

Една просба имам към теб, изпълнението на която, вярвам, че няма да ми откажеш. Просбата ми се състои в следующето: приложеното тук писмо да го задържиш при тебе до деня на юбилея[1] и в самия ден на банкета, когато почнат да се четат и другите поздравителни телеграми и писма до юбилиерина, да му го предадеш от моя страна. Това е едно поздравление тоже, което си има обаче своята о р и г и н а л н о с т, по причина на което не ми беше възможно да го изпратя телеграфически, без да рискувам, че ще загуби от своята оригиналност. Когато го отвори юбилиерът, ще го видиш и ти, а преди това, моля те, да не споменаваш никому нищо.

Нали ще изпълниш в точност моята просба? Ама да не забравиш писмото в джоба си непредадено навреме.

Венецът с лирата поръчахме заедно с г-на С. Паница, като употребих при това не само старанието си, за да наблюдавам надписите, но същевременно употребих и всичкия си вкус, за да бъде приготвено всичко в изящност. Понеже по-хубав венец не можахме да намерим, а пък пари хартисваха много (венецът струва около 260 fl.), то с г-н Паница решихме да се купи още и една прекрасна писалищна гарнитура от червен мрамор и позлатен бронз в руски стил, като смятахме, че тя по своята наръчност ще припомнюва по-често на юбилиера паметта на почитателите му и ще го настроява, щото със своя труд и след юбилея си да гледа да ги спечели повече тези почитатели. Дали сме сбъркали или не — не зная, но ние и двамата с г-н Паница имахме само едното желание — да се направи всичко

за по-голямото насърчение на Вазова. Тази гарнитура ще струва около 90 fl.

Г-н Паница взе грижата да се изпратят още утре предметните неща с някой пътник, та да бъдат навреме в София. За да не бъда принуден да пиша официално до председателя на комисията, моля те да съобщиш на всички за изложеното по-горе и да им поблагодариш от моя страна за доверието, което са имали към мене, като са ме натоварили с тази приятна длъжност.

Поднеси, моля те, моя поклон на г-жа Шишманова и на всички познайници и приятели, които знаят, че живея още на тоя свят.

Поздравляющият те
преданий твой Михалаки

БАН, ф. 2, № на описа 3, арх. ед. 341

[1] Първи юбилей на Иван Вазов през 1895 г., по случай 25-годишната му писателска дейност. Идеята за отпразнуването дава редакторът на в. „Млада България" Димитър Ризов. Появяват се много статии с висока оценка на делото на поета, наречен „народен". Образува се комитет, в който влизат учени, обществени дейци, дейци на изкуството. Приветствена реч произнася К. Величков. Нарича юбилея велик празник на целия български народ. Официалната част на юбилея е отпразнувана в Народното събрание. Юбилейният комитет му поднася подарък — сребърна лира със златен венец, поръчан във Виена от М. Георгиев, който работи по това време там. Получени са писма, телеграми, подаръци от цялата страна и от чужбина. Поднесени са много поздравления. На този юбилей Ив. Вазов произнася знаменитата си реч на възхвала и признание делото на Петко Славейков. На юбилея за пръв път в България се образува литературен фонд „Ив. Вазов".

16. До д-р Константин Стоилов

Подробно уведомява какво е направил по частни поръчки за покупки за г-жа Стоилова. Благодари за новогодишна телеграма. Изказва опасения за измама от близки на министъра хора и пожелава по-малко доверчивост и повече аналитичен подход. Говори за своето тежко материално положение и се надява да бъде изпратен за дипломатически агент в проектираното ново представителство в Белград. Моли за извинение, ако е казал някоя излишна дума.

Виена, 1896, януари 7

Многоуважаемий господин Стоилов,

Сега току-що се прибрах от една генерална обиколка по виенските чаршии, обиколка, която се продължава още от вчера, след като получих писмото Ви, и сега бързам да Ви отговоря пункт по пункт.

I. Креп де шин намерих на стотина места, но въобразете си, че от този цвят, който Вие искате, не можах никъде, ама буквално никъде да намеря, макар че изходих всичките най-първи магазини. От едно място ми обещаха, че ще пратят да потърсят от един склад на една фабрика и ще ми отговорят едвам утре на 9 часа. Ако и там не успея, то реших да поръчам да боядисат нужното парче креп на същата боя от бяло или друго някое и само по тоя начин ще мога да услужа на госпожа Стоилова.

II. Платът от изпратената мостра е купен действително от магазин „Lyon", но за жалост от него нямат вече — бил изпродаден до парче.

Питах и при други големи магазини, където продават копринени платове, но — няма.

III. За мостри от копринени платове поръчах на няколко по-главни магазини да изпратят направо на името на госпожа Стоилова и аз вярвам, че преди още да получите настоящето ми, ще да са пристигнали вече и мострите. По мимо при другите поръчах за мостри и в магазията на „Dürr", където ми казаха, че действително имало разлика в сметката (вместо франкове да се смятат флорини), за което те Ви били писали преди два дни. Като поръчвах мострите, навсякъде казвах да означят широчината, цената и адреса на магазията, та да можете да направите поръчката направо там, където ще Ви се харесат мострите, като същевременно ми съобщите, разбира се, за да проверя и проконтролирам това, което ще се изпрати. Вярвам, че няма да се съмнявате, че ще положа всичките си усилия, щото роклята да бъде не само приготвена навреме, но и да бъде така хубава, както що прилича за тържеството и за лицето, което ще я носи.

С извънредна приятност съм обзет от изказаните ни уверения и благи надежди за бъдещето на нашето отечество и неговите добри сполуки, но като слушам песента на тукашните (песни), и като виждам много работи, които ме възмущават и за които не мога да Ви пиша, но които са в диаметрална противоположност с Вашите благи намерения, и като виждам и пр., и пр., и пр. . . аз съм цял изтръпнал пред евентуалността на една — не дай боже — несполука, в която всичките Ваши потриотически грижи, старания и благи намерения би станали жертва на една. . . нека не употребя истинската дума — на една измама, и то измама от тая страна, откъдето се най-малко надявате. Не мислете, че тези мои опасения произтичат от песимизъм; за да Ви ги напиша, аз имам много и твърде много за жалост основания. Едничкото, което желая, е дано да бъда аз излъган. Но това не пречи ни най-малко, за да бъдете по-малко доверчив и повече аналитик към всекиго и към всички, а най-много към тези, които, за да скрият своята двусмислена рол, се показват най-искрени към Вас и Ви претрупват със своите писма и излияния, препълнени с уверения, преданости, почести и пр., и пр. Не се чудете, че Ви пиша тези редове, защото аз не мога да не бъда пред Вас освен същия онзи Михалаки, когото си знаете още от дълги години и който както тогаз, когато Ви четеше своите записки във Вашия кабинет, така и сега има все еднакви и неизменни чувства към Вас.

Вашата телеграма с твърде скъпите за цялото ми семейство благопожелания за Новата година ни изненада извънредно приятно. Това изненадване беше толкова по-голямо, като зная с какви големи и многобройни грижи сте претрупани, па, право да Ви кажа, и като мислех, че бях забравен от Вас; поне до такова заключение бях дошел, като видях, че Петко ме лиши от своето благоволение и престана да отговаря на писмата ми. Както и да е, за това Ваше скъпо за нас внимание и за тези Ваши твърде лесни за нас възпоминания, изказвам от страна на цялото си домочадие едно голямо „спаси бог".

Като написах горните редове, спрях се, турнах перото в уста и мислех дълго време дали да спомена и в това писмо нещо за моето положение, което от ден на ден става по-несносимо и особено в п о с л е д н о в р е м е е станало отчаяно. Вие помните моята приказка за онзи шоп, който се молил на бога да му даде конче, за да го яха, а пък господ на подби-шега

му дал конче, което яхнало шопа. Горе-долу такова чувство усещам и аз, както е усещал и шопът с кончето на врата.

Дано нововизираният бюджет за откривания на нови агентства даде възможност да се открие в т о р и п ъ т б е л г р а д с к о т о място, та да мога да река и аз един ден, макар и късно: хвала богу. . . имало и за мене господ на тоя свят. Господин Симич ме пита сам защо не са ме пратили мене в Белград, където при познанствата с меродавните хора, на които се радвам, при познаването на страната, културата ѝ, нравите ѝ, езика ѝ и пр., и пр. щях да бъда не само по-полезен, но и твърде полезен за гонимото и от двете страни сближение на двата братски народа. Аз му отговорих, че за такова нещо намираха м у н а с ъ н не само хората от сегашното правителство, но и от бившето (Вие помните, когато ме тъкмяха затам още в Стамболово време), но че, види се, не съм имал късмет, като е могла да ми мине лисица път. Какво мислите, да се надявам ли или да попитам и аз, както онзи македонец, своята орисница: „Живи ли сте, гнили яйца?“ И така и така има х о р а, които н е желаят да бъда тука, не може ли тогаз да се удовлетвори и тяхното, па и моето желание?

Поне г-н Начович, когато премина през тука, ми обеща една такава комбинация. Впрочем той ми обеща непременно това, което и Вие ми обещахте още лани, че възнаграждението ми за през времето, докато замествах мястото на агентин, без да има титулярно лице, щяло да ми се отпусне „тези дни“, за което и било и внесено доклад в Мин. съвет, но. . . но и досега нищо!

В къщи наистина живорим, вегетираме, но слава богу, че сме поне здрави. Вашето кръщелниче е пораснало и е толкова весело, щото в милостите си към него задушаваме горчилата на живота си, а тези горчила съставляват борчовете, които от ден на ден се претрупват по-големи и по-големи. Ако тъй върви и доде един ден да потръгна да се местим, то правителството ще трябва да ме откупва като стока, просрочена в някоя митнишка магазия, на която магазинажът струва повече и от фракта, и от стоката. . . Човешки патила!

Аз вярвам, че Вие ще ми простите, ако намерите, че съм качардисал някоя лакърдия повече в последната част на това ми писмо; та нали знаете, че на прегатен кон и да накуцва махна не му броят. . . дълъг път, силно каране, хелбете ще стане в и р а н е!

От страна на всички, вседомовно, поднасям нашите най-искрени поздравления и благопожелания както на госпожа Стоилова и Вам, така също и на госпожа майка Ви, на която целувам ръката. Малките Ви юнаци, включая и малката госпожица Стоилова, целуваме крепко-крепко, а моите немирници, включая и Бориса, целуват на Борисовите кръстница и кръстник ръцете и им желаят здраве, щастие и п ъ л н а-п р е п ъ л н а сполука във всичките им желания и предприятия,

Аз пък лично оставам със същите чувства към Вас, с които винаги е бил всепредания

ваш М. Георгиев

P. S. Моля писмата да ми се адресират:
Stefanistrasse № ro 10. III. st. Jh 37

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 22

17. До д-р Константин Стоилов

Честити високите отличия за държавнически заслуги. Описва тържествен молебен, отслужен в руската черква, и соаре в дома им в чест на празника. Предлага да бъде награден с орден А. В. Николаевский, протойерей в руската черква.

Внена, 1896, февр. 6

Многоуважаемий господин Стоилов,

За безпримерните Ваши патриотически успехи, спечелени от Вас за страната, за черквата и за династията, успехи, които възхитиха Вашите приятели и учудиха даже и политическите Ви противници, за тях Ви поздравих телеграфически още на 2-и, а днес ида да Ви честитя високите отличия, с които сте възнаградени от Н. И. В. султана и от Н. Ц. В. господаря.

В онзиденшната си телеграма споменах, а днес искам да Ви уведомя по-подробно за начина, по който и ний отпразнувахме тук празника. Два дена по-рано аз се разпоредих да взема съгласието на графа Каолиери да разреши да се отслужи в посолската капела (известната Вам руска черква) благодарствен молебен в самия ден на тържеството. Графът бе много любезен с мене и не само че даде своето разрешение, но ми каза, че се радва, като вижда с каква радост сме обладани от тържествения акт и от събитията, които го придружават. Нека спомена още, че същия ден, когато бях при графа, той, а така също и целият персонал от посолството (военния аташе във военна униформа) дохождали в агенството и ми оставили своите карти, т. е. върнаха ми визитата, която бях направил два дни преди това. Нашият любезен батюшка протойерей Александър Васиелиевич Николаевский бе готов на първата моя покана да направи молебен. Всичките находящи се във Виена българи от колонията (включително и Ковачов), всичките военни (в пълна парадна униформа), всичките студенти, дами и други любопитни бяха изпълнили черквата, като се отзоваха на едно мое предварително уведомление за молебена, за което писах един ден по-рано на всичките. Молебенът се отслужи извънредно тържествено и когато се изпя от гръмогласния хор „Многая лета“, граф Каолиери доде при мене и ми изказа своите поздравления и честитявания, същото сториха и другите лица от легацията, които бяха заедно с графа на молебена. Българите всички, извънредно въодушевлени, ме обиколиха още в черквата — заедно с поздравленията си ме задължиха да направя от името на всички поздравителните депеши до господаря и до Вас, които Ви са известни.

Вечерта имаше у дома соаре за чест на празника, на което бяха поканени от страна на жена ми и от моя страна около 30 души мъже и дами, което излезе толкова весело и толкова задушевно, че трая до 3 часа през нощта. Батюшката и г-н Паница, както и другите бяха особено възхитени, когато след здравицата за господаря, за Н. Ц. В. престолонаследника и за Н. Ц. В. царя дигнах чашата за Вашето здраве. Това възхищение бе толкова голямо, щото всички едногласно се отзоваха на предложението на г-на Паница да Ви телеграфираме още същата минута и да Ви явят, че пият за Ваше здраве. Вкусните закуски, особено след като бяха поизгладнели гостите, шампанията и веселото и радостното настроение, което се четеше на лицата на всичките още от през деня — всичко

това направи, щото дори и батюшката да остане до след 2 часа след полунощ, нещо, което не му се е случвало, както обясни баба попадия.

Батюшката ми даде косвено да разбера, че ще очаква да бъде награден с орден от Н. Ц. В. и действително помимо това, че той е духовен пастир на всичките българи тук, но той е твърде, твърде много напомогнал със своите пояснения и обяснения пред тукашното посолство за нашите работи съгласно това, което аз съм му разправял, и ми е устройвал срещи с членовете на тукашното руско посолство, пред които на няколко пъти съм успявал да отстраня кривите понятия, които са имали за Н. Ц. В. господаря и за правителството. Всички тези неща са напомогнали за постигането на днешния успех и аз вярвам, че и Вие ще оцените какво батюшката заслужава да бъде награден, толкова повече, като се вземе пред вид, че чрез посредството на г-на Симича батюшката е бил награден още преди няколко години от сръбския крал с ордена „Св. Сава" II степен. Аз бих Ви молил най-убедително да ми съобщите Вашето мнение по това, тъй като уверен съм, че батюшката пак ще търси случай да ме запита, макар и косвено.

На госпожа Стоилова честитя от страна на Магдалина и Надя и от моя страна ордена „Шавкир" и я поздравляваме най-сърдечно.

На госпожа майка Ви целуваме всички ръка и й желаем дълъг живот и добро здраве, за да се радва на своя син, на когото се радва и целият български народ.

Вам и на дечицата Ви сърдечен поздрав от всички ни в къщи. Борис Ви целува ръка и вярва, че понеже на борисовците провървя късмета, то и неговият ще бъде добър.

На Петка особен поздрав, честитяваме и нему ордена и благопожелание да събере поне една-две дузини.

Приповтарям своята преданост и Ви поднасям своите дълбоки уважения, всепреданий Вам

М. Георгиев

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 20

18. До д-р Константин Стоилов

За изпълнението на поръчани покупки и изпращане на монтьор в София, за преимуществото да бъде назначен на работа в Белград, а не в Цетина, както му предлагат.

Виена, 1896, август 28

Многоуважаемий господин Стоилов,

Сега се върнах от кантората на Nadbera и бързам да Ви пиша и отговоря на всичките въпроси, поставени във Вашето многоуважаемо писмо.

Клозетите и двата са предвидени в изпратените Ви оферти, а фигурират така също и в пратката, така също от тая страна няма защо да се безпокоите. Пратката можа да се подготви едвам до днес, тъй като много неща трябваше да се приготвят изключително, понеже тези от тях, които

бяха готови на лагер, не отговаряха на взисканията, за да са първокачествени. Колетите, които прегледах сам, ще бъдат предадени тая вечер на Шенкер и Ф-и, като му се внуши, разбира се, да употреби всичкото свое изкуство, за да ги достави навреме, особено като има пред вид лицето, за което са намерени. Но при всичко това не ще бъде зле да предупредите и Вие от своя страна чрез някой свой човек представителя на Шенкера в София, за да разпореди чрез своя колега в Белград, щото да не би да се спрат и забавят колетите на сръбската граница, и да приспособи въобще нужното свое съдействие, щото пратката да стигне час по-скоро. Така също и един много добър монтьор е приготвен и щом се получи заповед, ще тръгне веднага, като вземе със себе си по мое настояване всевъзможни прибори и пособия, които би могли да потрябат в един евентуален случай, като кранове, бурми и пр. и пр.,и ако се окажат излишни, ще си ги донесе обратно. По тоя начин, надявам се, да се отстранят всички възможни препятствия за един пълен успех по ангажирането на всичките тези приспособления, което бих желал от сърце да се постигне и да Ви задоволи.

Приятно съм трогнат от известието Ви за благополучния резултат на отиването Ви в Рила и за изравнението въобще на кризата. Относително же въпроса за Цетина. . .не зная, но Вие знаете, че ми се много искаше Белград по много съображения, а най-главното е, че бих могъл да имам и децата си там в немското училище, после по-близо до София и др. и др. под. Па освен това аз не мога да вярвам, че един подобен пост в Цетина ще бъде ползотворен дотолкова, щото да оправдае своето създаване! Зер тоз, който щеше да има Сърбия, не би могъл същевременно да има и Черна гора, както що се предвижда един пост за Париж и Лондон. Впрочем аз нямам право да разсъждавам, а съм длъжен да Ви благодаря, че мислите за мене, и ако има каква и да е възможност, аз бих се молил за в Белград, но ако Вий мислите другояче, не ми остава, освен да се покоря на заповедите Ви. Положително не можах да си изтълкувам в коя смисъл споменавате в писмото си, че този пост в материално отношение стоял по-добре от Белградския; нима агентинът в Цетина ще получава поголямо възнаграждение от този в Белград?

Както и да е, пак повтарям, аз съм Ви много признателен, че се грижите за мене и затова, уверен съм, че каквото и да сторите в дадения случай, ще бъде добро, защото уверен съм, че Вие ми го желаете доброто.

За ризите ще отида утре и ще уредя въпроса.

Като поднасям Вам, на госпожа Стоилова, на госпожа майката сърдечен поздрав от всички ни и като целуваме дечицата Ви, желаем Ви от сърце здраве, щастие и благополучен успех във всичко. Борис и братчетата му целуват ръка на кръстника и кръстницата и изказват своите благопожелания на Вашите юнаци.

В надежда, че ще бъда зарадван по-скоро с едно по-обстоятелствено уведомление за въпроса, който се коснува до съдбата ми и който толкова много ме интересува, изказвам Ви повторно и предварително своите благодарности и Ви поднасям своите почитания

всепреданий Вам
М. Георгиев

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 21

19. До д-р Константин Стоилов

Относно изпращане монтьор в София, условие за заплащане и предложение за евентуално преместване в друга страна.

Виена, 1896, септември 19

Многоуважаемий господин Стоилов,

Имаше мнозина работници празни, когато получих Вашата телеграма, но най-добрият монтьор беше ангажиран при палата на граф Зачи в Унгария и аз предпочетох да го почакаме да свърши там и да се върне, че макар и да се забави работата с 3—4 дни, барем да бъде майсторът добър и да свърши работата, както трябва.

Приносителят на настоящето е майсторът, който се върна тая заран и тутакси заминава за София. Той носи със себе си всичките потребни инструменти и др. нужни принадлежности и мисли, дано му се не прави някакво препятствие на границата.

Хазяинът ми каза, че няма нужда да му давам аз пари в аванс, тъй като той ще го снабди с нужните средства и там ще се разчете с Вас съгласно условията, изложени в писмото на фабрикантина, което същият ще Ви донесе, т. е. по 81/2 fl. на ден и III кл. път на железницата там и обратно, плюс дните и нощите, прекарани в път, да се считат за работни дни вместо други разноски за пътни пари освен железницата.

Желая да смогне да направи всичко така, щото да бъдете подпълно доволни. Преди да свърша настоящето си, позволете ми да Ви напомня да ме не забравяте, а главно да не забравяте усложненото ми положение с моето тежко семейство при едно евентуално преместване, за което желанието ни на всички е да бъде Белград. Впрочем пак ще повторя, че аз съм убеден, че преди да направите какво и да е разпореждане за това, Вий сам ще оцените по-добре кое е доброто за мене, та затова аз се напълно (не се чете) на Вашето доброжелание за мене и семейството ми и занапред, както и досега. Не ми вменявайте в грях, ако си позволя да добавя, че в случай едно евентуално преместване стане, без да бъда назначен направо шеф на мисията, а само управляющий, то ще предпочета да остана като такъв и тук в случай, че замине г-н д-р Станчов за Петербург. Прося хиляди извинения, гдето Ви правя безпокойствие с тези свои дертове, но какво да правя, когато се касае до съдбата ми?!

С най-усърден поздрав от всички домашни Вам, на г-жа Стоилова, на г-жа майката и на дечицата оставам в пълна надежда на Вашето благоразположение към преданий Вам

М. Георгиев

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 4

20. До д-р Константин Стоилов,

Запитва дали да предплати квартирата, в която живее, затова трябва да знае решението на министерството, дали ще остане във Виена или ще бъде преместен. Интересува се как е свършил работата си изпратеният от него монтьор.

Виена, 1896, октомври 20

Многоуважаемий господин Стоилов,

Зная колко важни и жизнени държавни въпроси именно в тоя момент поглъщат цялото Ваше внимание, та затова доста се борих със себе си, преди да се реша да Ви безпокоя и аз със своите писма. Има обаче едно обстоятелство, което по силата на своята съвременност ме принуждава да Ви направя подобно едно безпокойствие. Въпросът е следующий: най-късно след 3—4 дни би трябвало да предупредя моя домохазяин, че след 3 месеца ще напусна апартамента, който заемам — в случай, че бих бил преместван от Виена. Не сторя ли това сега, квартирата ще остане на моя сметка чак до месец май 1897 год. Ако ли направя предупреждението сега, то съм задължен с наема само до края на месец февруари, но след изтичането на този срок ще трябва непременно да напусна квартирата. Аз съм в недоумение какво да сторя в данния случай, тъй като не знам, па и не смея вече да питам какво ще стане с мене. Да ми позволите да се надявам, че ще имате добрината да ме уведомите чрез г-на Бенева или чрез другиго някого, тъй като не смея Вас да ви затруднявам с това — как е решена моята съдба(?) и какво да сторя с квартирата, за да не рискувам с една доста крупна за мене сума за излишен наем в един евентуален случай?

Моля хиляди извинения за тези мои главоболия, но какво да правя, когато Вашето благоразположеност към мене ме подкрепя в стремлението ми: да искам винаги да черпя вода направо от главния източник!. . .

Nadhera ми каза на основание сведенията от завърналия се монтьор, че всичко е било натъкмено и наместено великолепно и че сте останал задоволен. Казах му, че вилката е била крива, но той ме уверява, че измежду девет други е избрал за най-добра тази, която Ви е изпратил. Стигнал ли е вече вторият казан и дали са успели да го наместят? Поне Nadhera ме уверява. Желал бих въобще да зная как сте доволен изобщо от цялата тази инсталация и дали удобностите отговарят на желанията Ваши и на г-жа Стоилова.

Сърдечен поздрав от всички ни в къщи Вам, на госпожа Стоилова, на госпожа майката и на дечицата. Борис, който е съвсем израснал и вече свободно тича — целува ръка на кръстника и на кръсницата си.

Като моля повторно извинение за безпокойството, което Ви правя с настоящето си, ползувам се от случая да Ви уверя и този ред в почитта и уважението, което питае всепреданий Вам

М. Георгиев

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 13

21. До д-р Константин Стоилов

Изказва благодарност за получена поздравителна телеграма по случай именния му ден.

Виена, 1896, ноември 9

Многоуважаемий господин Стоилов,

Приятно трогнат от Вашата поздравителна телеграма за моя имен ден, бързам да Ви изкажа своите най-сърдечни благодарности за това Ваше внимание към мене, което е толкова по-драгоценно за мене, че то се проявява даже и в такива дни, когато сте заети с толкова важни и преважни държавни дела, на които резултатът на Вашите трудове, дай боже, да бъде напълно благоприятен за Вас и за Вашите приятели и в такъв случай те ще бъдат непременно ползотворни и за отечеството.

Ползувам се от случая да поднеса вседомовно Вам, на г-жа Стоилова, на госпожа майката и на дечицата Ви нашите най-сърдечни поздравления и добри пожелания за успех на всичко, което желаете.

Уверен, че това Ваше скъпо за мене благоволение ще се отрази и в други мои желания и ожидания, изказвам Ви своята дълбока признателност, а същевременно и уверенията в безпределната ми към Вас преданост почитателят Ви

М. Георгиев

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 8

22. До д-р Константин Стоилов

Подробно разказва как е бил приет от краля, министрите, висшето общество на Белград и дипломатите, какви разговори е водил и общо какво впечатление е направил като представител на България.

Белград, 1897, януарий 14

Многоуважаемий господин Стоилов,

Счетох за нужно да Ви уведомя по-изблизко с моето положение на новия ми пост, поверен на мене благодаря на Вашето благоволение, което благоволение, надявам се, ще оправдая подпълно.

От моите официални рапорти Вам е вече известно, че в дворът бях приет по най-бляскав начин. Кралят беше предварително вече благосклонно предупреден за мене както от г-на Симича, с доверието и личното приятелство на когото се ползувам отдавна, така също и от своя секретар г-на Милитевича, както и от други приближени нему хора, които ме познаваха от по-рано. Извънредното внимание и голямата любезност, която ми оказа кралят както при тържествения прием, така също и сетне, прави извънредно приятно впечатление на всички тукашни и страни от дипл. корп. Същия ден, когато беше приемът, имаше бал вечерта във Военния клуб, където бяха само най-избраното тукашно общество и някои от дипломатическото тяло. На този бал не само че Н. Вел. кралят

обръщаше най-голямо внимание към мене и ме покани в бюфета и др. т., но и сам крал Милан[1], който беше там, пожела да му бъда представен, разговаря дълго време с мене и ми изказа той, както и краля своето задоволство, че изборът на Н. Ц. В. е паднал на мене, на когото те разчитат много за поддържане добрите отношения между двете страни.

На същия бал бях представен на първите дами, които са най-приближени до двореца и играят първи ранг в обществото тук, като м-м Константинович (братовчеда на краля и командир на гвардията), м-м Петрониевич и др., а така също на този бал се запознах с всичките висши военни лица и бивши и настоящи министри и високи сановници и др. На втория ден направих визита почти на всички и бях на чай у г-н Петрониевич, една от първите отворени къщи тук. В неделя доде да ме посети г-н Симич и ми съобщи, че съм направил извънредно приятно впечатление на Н. Вл. и че съм умеял тъй лесно да си пробия пътя, щото съм бил спечелил симпатиите на цялото висше общество. Така също успях да направя визити на всичките свои колеги и др. персонал от дипл. тяло, които почти всички ми върнаха визитите и първи от тях бяха руският, австрийският, турският, германският и румънският заедно с всичкия си персонал. Особено разположение успях да спечеля от страна на руския, турския, английския и белгийския, който снощи беше при мене почти цял час на гости и ми разказа всевъзможни подробности за тукашните обстоятелства. Само френският, комуто като на доайен направих първа визита, но не го сварих в къщи, не е успял още да ми върне визитата си по причина на неразположение, както узнах. Освен това ходих при митрополита и се видох с всички министри и всички ми изказаха извънредна симпатия. Днес по случай празника св. Сава имаше тържество в техния университет, на който присъствуваше кралят, министрите и пр. Аз намерих за добре да отида и добре сторих, тъй като кралят ме удостои с особено внимание пред цялото общество, като говори с мене доста интимно и ми даде място да седна близко до него отдясно, тутакси след митрополита. Тая вечер има бал от страна на университета, в който отивали всичките дипломати и др. от висшето общество. По особеното желание, изказано от м-м Константинович, патронката на бала, да присъствувам непременно на тоя бал, аз ѝ обещах, че ще отида довечера и след като се върна оттам, ще отида право на железницата, за да замина за Виена да доведа домашните си.

Както Ви бях предизвестил, в неделя имах аудиенция при краля Милана, която трая повече от половин час и в която той ме разпитва за всичко в България: и за икономич. състояние, и за училища общи и специални, и за литературата и мн. др. под., но *само не за политика*. Твърде много се интересува за Н. Ц. В. княза и ме задължи да го поздравя непременно, за което и аз, като Ви съобщавам това, много Ви моля да уведомите Н. Ц. В. за този особен поздрав на краля Милана.

Както дворът и правителството, така също и обществото и печатът ме посрещат и приветствуват с особена симпатия, което обстоятелство аз няма да пропусна да употребя всячески за в полза на моята мисия тук и, уверявам Ви, всичко това ми дава такава енергия, такъв полет, щото уверен съм, че както Н. Ц. В. князът, тъй също и Вий, па и цялото правителство ще бъдете напълно задоволени от мене тук като представител на България и няма да пожаля никакви жертви от моя страна, за да представлявам, както трябва, нашата страна тук.

Вечерята, която щеше да даде кралят в чест на моето назначение тук, се отложи по моя просба до завръщането ми от Виена.

Ползувам се от случая да Ви изкажа повторно своята безкрайна благодарност, която Ви дължа, и да поднеса както Вам, така също и на г-жа Стоилова, на двете майки и на дечичката Ви своите искрени благопожелания.

С усърден поздрав
всепреданий Вам
М. Георгиев

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 5

[1] Милан Обренович IV — сръбски крал, роден в Яш през 1854 г., починал във Виена през 1901 г. Абдикирва в полза на сина си Александър през 1889 г. Подтикван от Австрия, обявява война на България след Съединението — 2. XI. 1885 г. Войските му биват разбити при Сливница и Пирот и той е спасен благодарение на енергичната намеса на Австрия. Въпреки победата България не е получила никакво военно обезщетение. Мирът е подписан в Букурещ.

23. До проф. Иван Шишманов

Съобщава, че е предложил проф. Ив. Шишманов за награда със сръбски орден.

27 февруари 1897 г., Белград

Драги ми Ив. Шишманов,

Като излизам от принципа, един приятел трябва винаги да си спомнюва за приятелите, при всеки случай аз се възползувах без твое предварително разрешение при един разговор, който имах с г-н Симича, и те препоръчах като един от най-видните млади литературни сили у нас, за да бъдеш декориран със сръбски орден, за което г-н Симич ми обеща и аз се надявам да се изпълни в най-скоро време.

Нали не ми се сърдиш, че сторих това без предварителното твое съгласие?

Сърдечен поздрав на г-жа Шишманова и на тебе от твоя все същия

Михалаки

БАН, ф. 2, № на описа 3, арх. ед. 341

24. До проф. Иван Шишманов

Съобщава, че е изпълнил веднага исканата услуга. Обещава да напише нещо въпреки голямата си служебна заетост.

Белград, 21. III. 1897 г.

Драги ми Иванчо,

Тая заран получих писмото ти и днес ходих при маршала на двора, комуто казах нужното, на което той ми отговори: „В оная гюрултия,

както съм получил пакета, дадох да го пакетират и — съм го забравил (?!!), благодаря, че ми спомнихте, още днес ще поръчам да го разпакетират, ще го представя на краля, ще му доложа за всичко и ще отговоря на дружеството, а засега моля Ви да ме извините пред г-на председателя и членовете му“ — както виждаш, задължението изпълних бързо и ти отговарям кратко, но, чини ми се, доста ясно.

По-предишното ти писмо с приложенията му получих — mersi.

Ще се постарая непременно да напиша нещо, при всичко, че не можеш да си представиш с колко много и какви разнообразни работи ме натрупват всичките наши министерства да им събирам, съставлявам и изпращам — работа, просто уморителна даже и за мене, който съм навикнал и много, и бързо да работя.

Представи си, че всеки ден ми се пада едно на друго да напиша по 5—6 големи листа, да приемам 4—5 посещения, да сходя 4—5 учреждения, да направя 3—4 визити, а в сряда, когато имаме жур в къщи, и 30—40 души. Чини ми се, че това е доста и за един Михалаки, нали? Какво казваш?

Поздрави приятелите и предай както от моя страна, така също и от страна на г-жа Георгиева и Надя нашите сърдечни поздравления на госпожа Шишманова, и приеми ти същите от всинца ни, а най-много от

твоя Михалаки

БАН, ф. 2, № на описа 3, арх. ед. 341

25. До Иван Вазов

Съобщава за пристигането на руски учен в България, който се интересува от историята и етнографията на балканските страни. Моли да му се аташира за придружител подходящ български учен. Да се има пред вид, че същият е вече получил неправилна информация от сръбска страна по редица въпроси.

Белград, 5 октомври 1897 г.

Многоуважаемий господин Вазов,

Приносителят на настоящето ми Е. В. Петухов[1], ординарен професор при Императорския юревски университет, пътува по балканските страни с научна цел и след посещението, което направи в Цетина и Белград, сега отива и в София. Той се занимава с изучаването историята и етнографията на нашите страни, та затова намирам за потребно да Ви помоля с настоящето си да имате добрината и му турите на разположение някого от страна на професорите у нас, който ще може да го придружава и улесни при неговото запознаване с това, което ще го интересува. Тук, в Белград, му бяха турили на разположение няколко души от техните професори на Великата школа и аз се боя, че са успели да му дадат доста криви информации за някои въпроси, които ще трябва да се поправят от наша страна.

Поднасям Ви своя поклон

преданий Вам

М. Георгиев

БАН, ф. 2, № на описа 3, арх. ед. 341

[1] Е. В. Петухов — ординарен професор при Императорския юревски университет в Петербург. Пътува, за да изучи историята и етнографията на балканските страни. В България получава съдействие от страна на Министерството на народното просвещение и лично от Иван Вазов, който по това време е министър на народното просвещение.

26. До д-р Константин Стоилов

За изплащане на дълг, свързан със служебната работа, за слухове относно преместването му в Букурещ и необходимостта да остане в Белград, за сърдечното му заболяване.

Белград, 10 февруари 1898

Многоуважаемий господин Стоилов,

Миналата година ми бяхте отговорили на настояването да се плати известният Вам дълг, че кредитът за тая цел бил изчерпан и че непременно ще се изплати дългът от тазгодишния кредит. Когато бях в София напоследък, на моята молба, с която повторих горното искане, Вий бяхте ми казали, че ще дадете заповед да ми се внесе час по-скоро една сума. Аз вярвам, че сте издали тази заповед, но тези, които трябваше да я изпълнят, не са сторили това досега и аз се намирам в извънредно затруднено положение срещу известни лица, а като се притури при това и обстоятелството, че оттогаз са станали нови задължения, които трябваше да станат и за които ще Ви разправям лично, а пък моите извинения за отлагане захващат да стават съмнителни, толкова повече, че както Вий бяхте казали на мене, тъй също и аз от своя страна бях казал, че задълженията ще станат в първите числа на м. януарий, а сега е вече половина на м. февруарий, па като притурите при това и важността на въпроса, с който съм занят понастоящем и зарад който отложих дохождането си, и от успехът на който, уверен съм, ще останете извънредно задоволни, то вярвам, че ще имате добрината да заповядате да ми се изпратят час по-скоро поне 3000 лева засега, които ми са неминуемо потребни.

Четох в „народни права“ за моето местене в Букурещ, но не му дадох никакво значение, но сега ми пишат някои мои приятели, че действително има такъв един проект в министерството. За длъжност считам да Ви предупредя предварително, че моето преместване оттук в Букурещ не само че ще бъде една фатална съсипия за мене, но и моето отстранение засега от Белград би била една извънредно голяма грешка, за което ще Ви разправя всичко устно, а до моето дохождане аз Ви моля най-най-убедително да не правите нищо по моето преместване, освен, разбира се, ако сте решени да ме уволнявате, за което нито мога, нито имам право да Ви се меся. Аз съм уверен, че ако Ви изкажа съображенията си, по които би трябвало да не се местя засега оттук, то Вий сам ще одобрите горещата ми просба.

Аз съм на половин път да свърша благоприятно въпроса за моето положение в дипломатическия корп. при тържествени представления. Употребих всевъзможни мерки и сега вече не само че правителството тука скланя да бъда удовлетворен, но и нашият доайен барон Некер-Гофер,

германски м-р, работи с голямо усилие за моя полза и онзи ден ми каза, че се надява на успех. В случай, че това се постигне, то ще остана за Кралевския празник, 22 февруари, за да се ползувам от първия случай на представлението, а ако дотогаз не се успее още, ще дойда в София преди тази дата и ще имам да Ви разправям извънредно интересни работи, разбира се, ако ми позволи здравето да дойда. Аз не съм Ви още съобщил, че имах два доста силни удара на несвестица вследствие „порок сердца", за което ходих във Виена, съвещавах се с Нотгачела и с други още петима лекари, които всички намериха положението на сърцето ми доста сериозно и ми предписаха такава строга диета, щото съм надминал и атонските постници, което аз изпълнявам извънредно точно, защото Нотгачел ми каза, ако не съблюдавам точно предписанията, рискувам най-малкото един апоплектически удар!. . . Дошло ми до главата, па ще патя!. . .

Като поднасям Вам и на госпожа Стоилова нашите вседомови поздравления, целувам ръка на госпожа майка Ви и Ви поднасям своя поклон, всепреданият Вам

М. Георгиев

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 6

27. До Милко М. Георгиев[1]

Относно пътуването му през великденската ваканция при родителите му и трудностите, свързани с това.

Петък, 6 март 1898

Драгий ми Милко,

Майка ти е днес писала какви големи мъчнотии се срещат с вашето дохождане за празниците. Като се вземе пред вид обстоятелството, че отпускът ви се свършва 5 дни, преди да почне нашият Великден, което нещо аз не знаех, когато дадох съгласието си, защото мислех, че ще имате по-дълъг отпуск, а при това, като вземете във внимание и това, че тъкмо по това време аз вероятно няма да бъда в Белград, защото ще ме пратят по работа в друга държава, па и опасността, че може да те не пуснат сам от училището, то мисля, че най-добре ще бъде да прекараш празниците при Косто и Сашо. Но ако съвсем много настоявате, то тогаз ни съобщи точно и подробно как мислите да уредите работата с пътуването и ще ли да ти позволят да пътуваш сам, без особен човек, само с братята си и като ми съобщиш подробно всичко, тогава ще решим. Аз се кая, че съм дал съгласието си за дохождането си тук, преди да зная колко дни ще имате отпуск и какви мъчнотии ще има с вашето пътуване. Както и да е, аз подписах за всеки случай билета, но не го подпълних, защото не зная как да го подпълня. Ами какво пишете нещо за г-на Стоянович, дали и той ще пътува по това време?

Ако видиш, че има мъчнотии от страна на училището, по-добре избегни да пътуваш, отколкото да прегрешиш някой закон и да имаш неприятности. Чакам бързо писмо.

Целуваме те всички —

татко ти

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 12

[1] Милко М. Георгиев (1886—1944). Учи във Виенската класическа гимназия Терезианум — военна академия за благородници, основана от Мария Терезия през 1746 г. във Виена. От 1818 до 1938 г. реална гимназия, закрита след аншлуса. М. Георгиев, награден от австрийското правителство с ордена „Желязна корона", имал привилегията да настани в това училище един от своите синове. Милко Георгиев завършва Терезианума, а висше образование по право получава в Нанси и Виена. Започва дипломатическата си кариера като аташе в Солун през 1909 г. Работи в Букурещ, Берлин и Белград, съветник във Виена, управляващ легацията в Буйнос-Айрес — Аржентина. На път за България умира в Мадрид.

28. До д-р Константин Стоилов

Изказва съгласие с мнението на К. Стоилов и царя, че ще е добре да напусне Белград за два месеца. Но той не може да се отдалечи от Белград, ако не му се помогне парично.

Белград, 1898, октомврий 22

Многоуважаемий господин Стоилов,

Видох се с г-на д-р Станчова при неговото завръщане и той ми съобщи това, което сте казали и Вий, а и Негово Царско Височество господарят, че трябва да излезна[1] за някой и друг месец из Сърбия по причините, които са на Вас вече известни. При всичко, че аз успях донякъде да поправя моето положение, било би добро, даже неизбежно да се поотдалеча действително поне за два месеца от Белград, но това не мога да сторя за голяма моя жалост, защото. . . нямам с що. . . Вий знаете, господин Стоилов, че аз винаги избягвам да говоря за себе си и за своето положение. Но когато съм турен така натясно, нямам, освен да Ви се изповядам, че във финансово отношение съм по-лошо от зле. Удръжките, които ми се направиха около 1500 fr, за униформата, развалиха до такава степен моите сметки, щото сега имам един дълг, по-голям от 1000 лева, освен другите мои дългове. Сумата, която е решена от Министерския съвет да ми се изплати за командировките, е по-малка от сумата, която съм взел в аванс за тези командировки и които, разбира се, трябва да възвърна. Като се притури при това и екстрените разноски, които ме постигнаха с увеличение семейството ми с още един син, както и, от друга страна, лишението ми от кирията на къщата ми поне, то няма нужда, вярвам, да Ви обяснявам повече защо не мога да се поклатя от Белград! ! . ..

Ако има кабил да можете да ме улесните с нещо — ще сторите две добрини: ще се оправя от голямото уморване, а вследствие на това и ще подобря здравето си и ще успея с моето отсъствие оттука в разстояние на 1—2 месеца да загладя съвсем лошото им настроение тук. Повече не смея и не искам да Ви безпокоя с този въпрос!

Поднасям Вам и на почитаемото Ви семейство моите и на домашните ми най-сърдечни поздравления и благопожелания.

Вespреданий Вам:

(п) М. Георгиев

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 17

[1] Налага се М. Георгиев като дипломатически агент в Белград да напусне за известно време Сърбия по тактически причини. В противоположност на политиката, водена от правителството на Симич за българо-сръбско сближение, новият кабинет на Владан Джорджевич и крал Милан провеждат прогермански външна политика. М. Георгиев и след смяната на кабинета продължава да поддържа връзки със старото правителство, което внася известни усложнения в отношенията между двете братски страни.

29. До Коста М. Георгиев[1]

Относно уреждане на битови въпроси и по-подробно изразено недоволство от намаление на поведението му.

Белград, 3 декември 1898

Драгий ми Коста,

На кумеца Николаев[2] писах в същата смисъл, както ти пишеш в писмото. Аз бях поръчал действително на кумеца да търси друга квартира, но само пред вид на това, че майка ти мислеше, че ще бъде мъчно в къщи, където си сега, от стеснение. Няма съмнение, че ако би се решил да променяваш тази квартира, то би било само за в къщата на някой учител, където би имало нужния надзор. Тъй обаче е предпочтително да си останеш, където си.

Аз писах на Мулешкова, но после четох във вестниците, че бил заминал за Германия да се специализира, тъй щото не зная дали моето писмо е повлияло. В случай, че не, то иди при брат му или при този, който го замества, и настой да ти свършат поправките на дрехите. На чичо ти Вацов бях писал, щото ако имаш нужда, да си поръчаш един чифт нови обуща.

Чичо ти Вацов ми пише, че си му бил казвал, какво от своите пари си си купувал пощенски марки, когато аз поръчах на Христо и при първото, и при последното изпращане на парите да купи за разницата от ажиото на златото пощенски марки и да ти дава, когато имаш нужда. Следователно мене е необяснимо това, което си говорил на чичо си, и затова искам да ми разясниш работата.

За поведението си трябва да пазиш по-внимателно; ти не си вече дете да се смееш на разни глупости и да въоръжаваш против себе си учителите си. Аз не съм никак доволен от това намалено поведение и абсолютно не желая в бъдеще то да се повтаря. Аз не зная какво правиш и що вършиш, но всякъде, където стане някаква глупост от ученици, и ти ще бъдеш винаги там и винаги ще имаш все намалени бележки от поведение, а ти знаеш много хубаво къде води то и каква репутация ти спечелва в очите на учителите, които щом веднаж си съставят лошо понятие за някого — така си и остава. Зер не са ти доста опитите от Виена, та и в София започваш същото? Ти знаеш най-добре кое може да ни радва и кое — да ни сърди; зер е толкова мъчно да бъдеш добър, отколкото да ти намаляват бележката по поведението? Аз очаквам занапред от тебе да вземеш съвсем друго направление, ако слушам това, що ми пише чичо ти Вацов за тебе, като казва, че си давал надежди за поправление, на което обаче аз желая да виждам дела, а не се задоволявам само с думи и голи обещания и хвалби.

Днес кръстихме малкото ти братче и му дадохме име Николай, а щи му казваме Кольо.

Кръстник му беше г-н Л. Къреманович.

В къщи сме, слава богу, сега всички здрави, което желаем и на тебе. Поздравления имаш от всички ни в къщи

и от твоя
татко

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 197

[1] Константин М. Георгиев (1884—1953). Завършва класическа гимназия в София и право в Нанси, получава титлата доктор по правото. Дипломат, журналист, публицист. Автор на книгата „Народни сърцеведци".

[2] Николай Ив. Николаев (1852—1938) — роден в Болград. След завършване на Болградската гимназия става първоначален учител, а от 1873 г. е пръв учител по пеене в Болградската гимназия. Основава първия български черковен хор в Болградската катедрала. На празници и тържества изпълнява като светски хор революционни песни на Ботев, Каравелов, Чинтулов. Н. Николаев активно участвува в Болградския революционен комитет. През целия си живот най-дейно участвува в музикалния живот на страната, инициатор на редица музикални организации и учреждения, като „Български музикален съюз" (1903), частно музикално училище (1904), ядка на бъдещата Държавна консерватория, един от радетелите за създаване на Опера и пр.

Близък приятел на М. Георгиев още от първите години след Освобождението. Свързани с кумство — децата на М. Георгиев са кръстили децата на Н. Николаев. При написване на драмата „Тахир-беговица" Н. Николаев насочва М. Георгиев да се обърне към композитора Д. Хаджигеоргиев за написване на музиката.

30. До Магдалина М. Георгиева[1]

Съобщава как са пътували и как са посрещнати във Видин, къде са се настанили и за посещения по роднини, запитва за новини от къщи.

Видин, 27 август 1899

Драга мама,

Още завчера, сряда, пристигнахме благополучно с Милко във Видин, където ни посрещнаха роднините на парахода, и се установихме у Марица Петрова[2]. В Лом-Паланка бяхме в най-хубавата стая в хотела на г-н Георги Попчов, който не само че ме счита за свой гост и не взе пари за хотела, но ми даде и една вечеря и един обед с пълния комфорт, като почнеш от майонеза есетра, та до старото десетгодишно вино. С една дума както в Лом, така и тук сме дочакани и гостени така хубаво, щото Милко е във възхищение. Особено много е доволен Милко от целия път от Враца дотук, постоянно се възхищаваше и постоянно викаше: „Ах, това е прекрасно!" Откак е тръгнал от София, казва ми, има прекрасен апетит и чудесно спи. Тая заран станах по-рано да ти напиша писмото, защото ми казаха, че днес ще има поща, а Милко още спи. Щом стане, колата ни чакат за воденицата, където ще прекараме днес заедно с бае Петрови, с които постоянно заедно обядваме и вечеряме, откакто сме тук. Утре пък ще идем на островите да направим и там един джумбуш. В неделя и понеделник ще бъдем в града, а във вторник, по 4 часа сл. пл., Милко ще тръгне със здраве с парахода за Виена. От Видин до Виена костува I кл. 39 лева и ако успея

да взема половин билет, то ще бъде и по-евтино. Когато си замине Милко за Виена, тогава ще правя обиколката по селата заедно с Петра Мариция[3].

Аз вярвам, че и вий в къщи сте всички здрави. Особено ми е мъчно за Колето и Борето, които да целунеш за мене. От Сашко има ли вече хабер? Тук всички го споменават и всички се бъркат като нас, когато искат да споменят Милко, все казват Сашко.

Милко, както ти казах, е извънредно доволен и се чувствува прекрасно. Надя върна ли се вече и как прекарват времето си? Какво се чува в София за дохождането на Н. Ц. В. и за посещението на черногорския княз? Питай Стоян и ми съобщи какво има важно. Прегръщаме ви заедно с Милко всички ви в къщи и желаем да сте здрави и добре разположени.

Папа

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 16

[1] Магдалина М. Георгиева, по баща Царичинска (1858—1945) — родена в Ихтиман. Осемгодишна учи в женския метох в Самоков, а след 1 година (1867) заминава за Киев, настанена в Института за благородни девойки, който успешно завършва през 1874 г. Като отличник на випуска е предложена от ръководството на института да продължи образованието си в Петроград — висши педагогически курсове. М. Георгиева решава да се върне в България и да стане учителка. Българската екзархия в Цариград я назначава за учителка в Русе, където преподава история, педагогия, френски и руски език. В навечерието на Освобождението се озовава в Плоещ и присъствува на освещаването на Самарското знаме. След омъжването си за М. Георгиев престава да учителствува. Има седем деца, две от които умират малки. За своето време М. Георгиева е една от най-образованите жени. Тя владее руски, френски, немски и сръбски език. На преклонна възраст почва да учи италиански език, за да замине в Аржентина при сина си Милко, посланик там. По спомените на М. Георгиева нейната сватба в София е била първата европейска сватба и в България. Поради липса на каквито и да било венчални моди сватбената рокля и другите необходими вещи били изписани от Виена. Шаферки на сватбата са били Александра Колонтай и сестра ѝ, дъщери на генерал Домонтович.

[2] Марица П. Илиева — сестрина дъщеря на М. Георгиев.

[3] Петър Илиев — мъж на Марица, специалист-лозар.

31. До Магдалина М. Георгиева

Уведомява как прекарали близките дни със сина, запитва как са — жената, децата и пр., — моли да бъдат изпълнени някои семейни работи.

Видин, 29 август 1899

Драга мама,

Онзи ден ти писах, а днес ида пак да ти изпратя приключеното тук писмо на Милко, в което описва своите впечатления от пътуването ни дотук. Това негово писмо е толкова интересно, щото заслужава да го прочетат чичо му Вацов и тетка му Магдалина[1]. Аз се надявах, че днес ще имам писмо от тебе, но няма нищо. Днес бяхме с Милко в старата черква и стояхме на цялата литургия; на обед бяхме и днес, както и всеки ден, събрани на дълга софра у Петрови Еленкини и бае Петрови. Снощи вечеряхме пак така събрани у бае Петрови. Аз ще мога да предприема обиколката си по селата чак след като си тръгне Милко, а той тръгва във

вторник, след пладне, та вероятно къде четвъртъка — петък. Вчера бяхме на острова на бае Петра с Милко и на връщане ядохме в селото Видбил. Милко продължава да е във възхищение от пътя.

Ами вий какво правите? Какво правят Борис и Кольо? Сега вероятно ти си отпочиващ от гюрултията? Ами Надя върна ли се и кога? Коста записа ли се вече и почна ли да ходи в училище? Бориса записахте ли в забавачницата? Кои са дохождали у дома и търсил ли ме е някой? Да не забравиш, дето ти поръчах за Малера от Парис. Добре ще бъде да ми съобщиш какви са новините по положението на кабинета в София. Ти знаеш от кого ще узнаеш това. Ами от Сашко още ли няма известия? Вярвам, че сега ще те заваря по-оправена, като предполагам, че Коста няма да те сърди, а Борис и Кольо са и така по-мирни. Ами кравата пристигна ли и евреинът, дето му бях дал пари да донесе трици, донесе ли ги, ако не е, то да го потърси слугата при хамалите къде рибарите, името му е М а ч о А в р а м. Ами обади ли се говедаринът? Ако не, то поръчай да го потърсят. Недей забравя, каквото ти бях поръчал за Косто, да го държиш строго и да му не позволяваш за нищо да харчи. Това писмо пиша в неделя след пладне и тук сега вали дъжд, та ако вали и в София, то приготовлението за празника в градината, за който Надя искаше да се върне и да си бъде в София, вероятно ще се осуети.

Много здраве на всички наши ред поред.

Както аз, така и Милко сме много добре и надявам се, че и Вий от къщи всички ще ми се похвалите със същото. Много желая, щото, като се върна в София, да намеря тебе и Колюто поправени. Малкото дете на Маричка няма нито десет месеца и макар че няма нито един зъб, пак яде всичко: и фасул, и месо, и риба, и кукуруз, и всичко-всичко, но пак е здравичко като топка и сега вече почна на ходи; та затова много се чудя на нашите лекари, които със своите съвети правят децата да страдат от глад.

Целуваме ви заедно с Милко всички в къщи и ви желаем здраве.

Папа

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 7

[1] Магдалина — жена на Спас Вацов, хърватка, дъщеря на видно лекарско семейство в Загреб, където е следвал Вацов.

32. До проф. Иван Шишманов

София, 5. VII. 1905 г.

Многоуважаемий господин Иван Д. Шишманов,

Позволете ми да Ви помоля да имате добрината и ми съобщите: кога мога да Ви видя за няколко минути? Правих няколко опитвания, но не бях щастлив да Ви намеря в министерството, когато дохождах да Ви търся.

Като Ви благодаря предварително за отговор, който очаквам, подписвам Ви своя сърдечен поздрав.

Преданият Вам

М. Георгиев

БАН, ф. 2, № на описа 3, арх. ед. 341

-мъ Шишмановъ,

Азъ, когато, първоначално, започнахъ етнографски изследвания изъ врачанската околия.

До сега обходихъ 48 села, като собственно подробни и дълги свършихъ общо 45 села, освенъ още които съ извънъ границата на споменатата область.

Главна цѣль, въ моитѣ изследвания, бѣше да се запознаятъ по-подробно и по-пълно съ народната, личната и семейната, поезия. До която семейната носи съществено не се влиятъ, съ изключение на нѣкои незначителни новизми, по изказа — рѣдко, съ дълги и уловими обходи, се вѣрви. А, споредъ това, дали е дѣ бѣла или черна, или пъкъ „шѣшана" (черна и бѣла), бихме я групирали на трите главни вида.

Начало от писмо на М. Георгиев до Ив. Шишманов

33. До проф. Иван Шишманов

Съобщава резултати от етнографски изследвания във Врачанска околия

Враца, 1. VIII. 1906 г.

Г-н Шишманов,

Аз почти превърших моите етнографски издирвания из Врачанска околия.

Досега обходих 48 села, като събрах подробни и точни сведения още от 45 села, някои от които са извън границите на споменатата област.

Главна цел в моите издирвания беше да се запозная по-подробно и по-определено с народната мъжка и женска носия. Докато женската носия съществено не се мени с изключение на някои незначителни новизни, то мъжката — рязко, с почти неуловими преходи, се лъчи. И според това, дали е тя бяла или черна, или пък „мешана“ (черна и бяла), бихме я групирали на три главни дяла.

В подробности тия отлики биха се увеличили благодарение на обстоятелството, че в някои групи села е спазен старият облик на носията, докато в други — избива нов облик, и то под могъщето влияние на г р а д а.

Но освен това не пропуснах и случая да поразпитам и за миналия живот на нашите селяни; за тогавашното и днешното състояние на селата; за жизнените погледи на старите върху променилия се икономично. културно и политично наш живот. Не пропуснах да събера и някои сведения относно конструкцията на къщите и разположението на селищата в тая крайна.

А така също — да проверя и онова явление, за изчезване на лабилното *л* в някои думи, което беше възложено преди година на моя колега Хр. Лазаров[1] да разследи.

Наистина това явление съществува, но не в такива размери, както г. Лазаров ни уверява в своите бележки, печатани в „Българска сбирка“.

С тия няколко реда (без да искам да Ви дотягам), които подробно и ясно ще развия в доклада си (възпирам се тук и от силно желание да Ви занимая с моите лични впечатления), удава ми се ред да Ви благодаря най-искрено за благата поддръжка, с която ме удостоихте и ми дадохте приятната възможност да удовлетворя, мисля, моето най-сериозно любопитство в областта на нашата млада наука — етнографията.

С поздрав: (п) М. Георгиев

БАН, ф. 2, № на описа 3, арх. ед. 342

[1] Христо Лазаров — известен фолклорист, събирач на народни песни.

34. До Александър М. Георгиев[1]

Запитва дали е получил изпратени пари и препоръки до влиятелни лица в града. Иска в отговор да узнае как е бил приет от лицата, на които е бил препоръчан, и впечатленията му от тях.

София, 14 окт. 1907

Драгий ми Сашко,

Вярвам, че си получил вече парите, които ти изпратих още на 4-ий т. м. След това ти писах и ти пратих една препоръка от г-на Бербенко, което вярвам, че си получил и вероятно си се представил вече там, където те препоръчва.

Днес ти изпращам още три препоръчани писма от страна на г-на С. С. Бобчева все до важни лица, които му са много добри приятели, но които обичат много българите и особено генерал Рудановски[2], в къщата на когото има постоянно българи. Неговият адрес не е указан, понеже е личност, съвсем позната в П-г, и можеш да го намериш в Славянското общество или пък да узнаеш квартирата му и там да му предадеш писмото. Чрез тези препоръки ти ще имаш възможност да направиш голямо познанство. Помимо това сега е в П-г и доктор Евстати Мануилов, нашият добър приятел, който се бил оженил преди няколко дни, щом се научa за адреса му, ще му пиша да те намери и да те запознае със свои познати.

От писмото на г-на Стефановича узнах, че си здрав и си добре, което ме много радва. Вярвам, че и иначе си се свикнал вече с новото си положение.

Тука е още все чудесно хубаво време и ний живеем все още на вилата. Майка ти е значително по-добре, а тоже и всички сме здрави. Тоже и какини ти са добре и те поздравляват.

Пиши ни подробно къде как са те приели в тия места, където са те препоръчали, и как си бил доволен навсякъде.

Целуваме те всички —
татко ти

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 11

[1] Александър М. Георгиев (1888—1968). Учил в Кадетския корпус в Одеса. Юнкер е във Военноинженерното училище в Петербург. Следва технически науки в Германия. През 1923 г. заминава в САЩ, където завършва инженерство. Има повече от 23 патента в областта на акумулаторното и хладилното дело. Работи като конструктор и директор към „Дженерал мотърс". В САЩ има дъщеря и четирима внуци.

[2] Генерал Рудановски — активен член на Славянското дружество в Петроград. Известен с обичта си към българите.

35. За госпожа Магдалина М. Георгиева в Sofia (Bulharsko) Раковска улица 146

Уведомява как е пътувал, пристигнал и се настанил в хотела, какво е времето.

Прага, май 1911 г.

Едвам вчера, в сряда, се наместих в хотел, всичко заето. Във Виена се отбихме един ден да си отпочинем от уморителния път. Коста ни срещна в Пеща и бяхме заедно с всички другари. Тук от 3 дни вали дъжд. Дано

да се извали, та да може да се отбере от тържествата[1]. Толкова свят дохожда, че не знаят къде ще поберат всички. Много здраве на Надини, на Борис и тебе. Ако видите Милко, поздравете го. Как са децата — днес се видох с хората, от които зависи да се даде писмото. Като се уреди, ще пиша.

Много здраве.
Папа

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 198

[1] През май 1912 г. е свикан XI славянски конгрес на журналистите в Прага. М. Георгиев е поканен да участвува като представител на българските писатели и публицисти.

36. Господину Хр. Благоеву[1]
За г-жа М. Георгиева
София, ул. Владайска 60

Белград, юни 1911 г.[2]
Илюстрована картичка

Много здраве с кола. Всичко харно.

Татко. Коста.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 199

[1] Христо Благоев — баджанак на М. Георгиев, мъж на по-младата сестра на Магдалина Георгиева — Цанка. Участвува в Априлското въстание и като опълченец в шипченските боеве. Близък другар на Ст. Стамболов и Д. Петков. По Стамболово време е бил кмет на София. Последните години от живота си прекарва в бедност. Макар и на различни политически позиции, М. Георгиев и Хр. Благоев взаимно са се уважавали.

[2] През 1911 г. в Белград се открива X всеславянски конгрес на журналистите. М. Георгиев като председател на „Дружеството на българските писатели и публицисти" (предшественик на днешния Съюз на писателите) е ръководител на българската делегация.

ПИСМА ДО МИХАЛАКИ ГЕОРГИЕВ

1. От Спас Вацов

Относно уреждане сметка с книжар за дадени учебници. Интересува се от направената ревизия в училището и впечатленията от ревизора, кани го да дойде в София да се видят и за евентуално преместване на работа в София.

София, 18 март 1882 г.

Драгий Михалаки!

Когато ти предавах преди година и повече делата и сметките на ломската реалка, помниш, че ти оставих сума учебници, купени или по-добре оставени от видинския книжар Ив. Попов. Тогава ти и оставих списък от тия книги и сговорихме се ти да свършиш всичките разправии с тоя книжар. Днес получих от негова милост писмо, в което ми иска счет за тия неща. Мене ми е жално, че в къщи сега по причина на предстоящите празници е всичко разхвърлено, та не мога да видя от кореспонденцията ни как си уредил тая работа и макар че ми се ще да помня, че ти ми и писа, и устно ми каза, че си свършил тия сметки, моля те да ми обадиш как е натъкмена тая работа. Ама пиши ми така, та да разбера. Аз писах и на книжарина Ив. Попова да се отнесе до тебе.

Ако искаш да ти пиша за политика, мога да ти съобщя, че помирението, което беше захванало да се води между либералите и консерваторите, остана без никакви резултати. Къде ще излезе краят на нашите партизански неразбории, сам дяволът си знае. През дене-си чу се положително, че Г. Икономов щял да си даде оставката от предс. на Държавния съвет, па нищо не излезе.

Ами твоята любезна ботаника какво стана? Аз твърде много любопитствувам на кой карар се намира нейното напечатване. Чели още нищо не е напечатано?

Когато ще четеш писмото ми, моя любезен гл. секретар ще е свършил вече ревизията си в твоето училище. Не можеш да си представиш колко ме интересува да ми обадиш, ама обективно за всичките впечатления, които ти е направил или ви е направил със своето посещение, което, отсега предвиждам, трябва да е било твърде интересно.

Утре или вече днес тръгва за Лом нов просветител у вашето училище. Аз настоятелно изисквам от тебе да ми явиш във възможно близко време изложение на твоите впечатления и умозаключения и съждения върху тоя човек, когото аз ама хич не познавам, нито съм говорил даже с него. Дали ще бъде на мястото си, това остава ти да ми обадиш в интерес на училището.

Питай го какво е учил и яви ми какво ще ти отговори. Аз ме е страх да не излезе някаква бламажа.

Ами как ти хареса моето последно писмо? Прочете ли го на господиновците, както ти поръчах? Ами ако си го прочел, какво рекоха?

Ами слушай, бе Михалаки, не ти ли иде тебе на ума да подойдеш през празниците у София да видиш дали си е на мястото. Сега от директорството си спечелил някоя и друга пара, а пък разноските няма да бъдат бог зна колко големи. Я доди да се повидим подир толкоз време. Сега през Великден може би тука да си натъкмиш, да се разясниш за твоето бъдеще след изтичането на текущата учебна година. Аз неусетно ти резервирах място в тукашната гимназия, защото първокласен учител не се назначи. Разбира се, друга е работата, ако Лом ти е вече омилел и не искаш да се разделиш с него. Я дойди ти през празниците, макар и сам — толкоз пък икономия и това си не чини пари. Прежали стотина и пиндисе расфланчасти и — свършено. (Дядо Богоров[1] сега е тука, продава брошурите си.)

Аз, ако питаш, добре съм откъм здравето си, ами ти и вий как сте? Госпожа Магдалина, разбира се, оздравя съвсем. Да ѝ пратя ли писмото ти, с което толкова страшно ми явяваше за нейното разболяване?А Надя, а Гошо радват ли се на пролетта? Тя, Надя, трябва да е сега много интересна. Кое кака станала, кое, речи го де, захванала по-свободно да бръщолеви, сааде сефалък за баща ѝ, ако да не беше сиромахът претрупан с толкова много работа.

Ти виждаш, че аз го ударих на събиране и достигна до умножение. Написах ти невряло, некипяло, ама най-после трябва и да свърша.

Поздрави се и поздрави домашните от твоя

Спас

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 76

[1] Иван А. Богоров (1818—1892). Учи в Одеса (Ришельовския лицей) и в Лайпциг. Завършва медицина в Париж (1855—1858). Издава първия български вестник „Български орел“ (1848—1849), първата българска граматика, първия български пътепис. Полага началото на „Цариградски вестник“, редактира сп. „Български книжици“, сътрудничи на в. „България“, издава в Букурещ в. „Народност“. Той се бори за чистотата на българския език и да се пише така, както се говори. Предвижда ясно бъдещото капиталистическо развитие на България и пропагандира във вестниците си индустриализация на страната, развитие на търговията. Издава „Журнал за наука, занаяти и търговия“.

2. От Магдалина М. Георгиева

За отлагане изплащането на полица в банка и продажба на къщата им с мебелите и др. семейни работи.

София, 18 септември 1894

Драгий ми Михалаки,

Онзи ден получих писмото ти и веднага викнах Спаса и го задължих да стъкми записите, той ходил, както се види, в банката и вчера аз получих два такива листа за отлагане изплащането още за три месеца, но не

се видях с Вацова, за да му ги дам, защото цял ден посрещахме гости за Надиния имен ден, а Вацов не дохожда, затова аз сега, щом свърша писмцето си, веднага ще отида сама и ще му го отнеса сама. Между другите дохожда и г-ца Начович[1], аз се ползувах от случая и й разправих за твоята, като я замолих да обади това на г-н Начовича. Иван е още у дома, понеже си изходатайствува чрез мене от министра още двунеделен отпуск. Всички гости, които дохождаха вчера, питаха за тебе и Косто и ви поздравляват, всички бяха уверени, че те очаквам вече кой час, понеже аз бях казвала на всички приятели, че те очаквам през тази неделя. Страшно се ядосах, че още не си бил получил 50 кан., които ти изпратих по най-бърз начин. Аз бях уверена, че ще ги получиш още същия ден, та ще успееш да наредиш всичките работи и ще си дойдеш още през тази неделя. Не мога тоже да ти се начудя защо поръчваш мебели, а не купиш готови, които би били много по-евтини, когато мене ми казва Тота Манкова, че във Виена имало една къща ли, мааза ли, не знам, която продавала всичко на половин цена. За къщата ми каза чико Стефан, че я искали за някакво учреждение, но не давали повече от 4000 л., но не рачи да ми обади като за какво учреждение, понеже си щял да си дойдеш тия дни, та той щял с тебе да говори. Затова аз и по-преди ти бях писала по-скоро да си дойдеш, защото само сега има случай да се наемат къщи, ако ли закъснееш да си дойдеш, бъди уверен, без тебе нищо няма да се свърши и после ще се принудиш да молиш и да оставиш къщата си на най-долна цена. От просвещението наеха няколко къщи — Симовите, Касабовата, искаха уйчовата, а сега снощи ми каза Панталей[2], че и неговата искали и му предлагали 6000 л., още един път повтарям, остави къщата недотъкмена, че ела си виж интересите, които така са зле, къщата там и после ще наредиш. Ние сме всички здрави, поздравляваме както теб, тъй и Косто всички от дома и всички отвън роднини и приятели. Няколко души вече ме питат за колко ще дадеш само бюфета, но аз не знам каква цена да им искам. Надя се сърди на теб и на Косто, че не й честитихте.

Твоя Магдалина

Мисля, че ти писах вече, че г-н Самоковлиев идва у дома и донесе поздравленията и подаръците ви. Децата се радваха и още не могат да се нарадват. Надявам се, че след това писмо вече веднага ще си дойдеш.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 14

[1] Г-ца Начович — Тодора, дъщеря на Гр. Начович.
[2] Пантелей Ценов — племенник на М. Георгиев, син на сестра му Цветана. Роден през 1858 г., артилерийски офицер, по-късно генерал.

3. От Йовович[1]

Уведомява, че квартирата му във Виена е мобилирана. Очакват пристигането му.

Виена, 8 октомври 6 1/2 часа вечерта, 1894 г.

Многоуважаемий господин Георгиев,

Бързам да Ви съобщя, че получих писмото Ви и веднага изпълних всичко, за което ми писахте. Сега се завърнах от квартирата Ви, гдето

приех мобилите и разпоредих да се наредят по указанията Ви. В квартирата Ви е всичко готово и наредено и се очаква само пристигването Ви. За мобилите дадох само 200 флор., а остатъка задържах до пристигването Ви, тъй като диванът от коженатa имитация не е черен, но червеникав и когато дойдете, ако не Ви се хареса, може да го повърнете назад.

Тук приложеното писмо даде ми се от г-на Минчевича, който, като мислеше, че се отнася до някоя работа в агентството, отворил го е, обаче това се отнася до пропущането на Вашите мобили. В писмото, както ще видите, помежду другото се казва, че са дадени на тукашната централна митница нужните заповеди за пропущането без мито на вещите Ви и да Ви се направят позволени от закона улеснения. Препоръчва Ви са тоже да предадете вещите транзито, за да Ви се не правят препятствия при преминаването австр. граница. Коста слуша и са занимава с четене и писане, той захвана вече свободно да чете немски буквар. Моля, пишете ми дали да взема една кола за багажа Ви при пристигването Ви тук.

Аз Ви крайно благодаря за съобщението относително моята работа. Всинца сме добре и Ви поздравляваме искрено, както и госпожата и другите. Г-н Даскалов[2] тоже Ви поздравлява.

С отлично почитание Йовович

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 141

[1] Йовович — писар във Виенското агентство.
[2] Даскалов — служител във Виенското агентство.

4. От Г. Найденов

Съобщава нашумели новини от столицата, както и от обществено-политическия живот на страната с остроумни мнения и оценки.

София, 15 н/ври 1894 г.

Бай Михалаки,

Писмото Ви своевременно получих и много ни то зарадва, защото почти много малко знаехме за Вас, а това ни беше много неприятно, а особено на мене, който исках да зная що става с Американеца и обичното му домочадие.

Слава богу, че от писмото Ви разбрахме, че сте живо и здраво и се благополучно радвате на хубавата немска столица, а ние тук в шоплука господ да ни прости.

Ценов си мина в къщата, която без мястото го коства 29 000 лева.

Гърчето е добре, тез деня са го напекли да отиде до Русчук през Ловеч да оправя времето, защото натиска студ и сняг, та и чат-пат дохожда и землетресението, та като го оправи времето и кожата си до Русе, може после да Ви го пратим във Виена да подобри и Вашето време, което слушаме, че много се побъркало.

Народните работи според времето българско сутрин ваши, вечер наши, все се душим, но все гледаме болшинството да крепим. Ноеви ковчег май мъчно ще изпролетее, той щеше и печките си да не пали за зимас,

ами какво да ги правиш нашите цанковисти, като табията си не оставят да играят на въже и бъдат вечно в опозиция, та казвам, че тяхното поведение зазими ковчега.

Стоилов много меко я кара и всичките фракции го бомбардират и страх ме е да не отърве кормилото, едно само, че той е твърд във волята си, та това може да му помогне да продължи властта си.

Ние почти сега всяка вечер се срещаме с него в партизански клуб. Снощи в „Червен рак" един емигрантин нанесе смъртоносен удар по главата с бастун на бившия градоначалник Луканов, в тази борба е взел участие отчасти и Благоев. Лично отмъщение.

Арсениевчето го касираха, просто защото е млад, нищо няма с това партизанството. Вчера касираха и Таборнова по нередовност, с това Ноеви ковчег още повече се разглобва.

Ще търсим някой пътник да пратим на Кумчето кадаиф, ако това знаехме по-рано, щях по Синбера да му пратим.

Аз мога да дойда, но малко по-късно, защото сега се занимавам с предаването на конете.

Какво става въпроса за пастърмата, аз все чакам нещо да стане. При това щеше уж да пишеш у Саксония и Чехия за хора за чифлиците. Гледай да направим нещо да спечелим пари.

Жена ми очаква Сашо да дойде да ѝ прочете писмото си, та да може да му отговори. К е н д и я з а р к е н д и у к у р.

Днес-утре очакваме да имаме дуел между Ст. Михайловски[1] и Такев и двамата народни представители.

Хакамови все се интересуват за Вас и чат-пат ме питат.

Каквото лично беше пострадал от А. . . също и аз така пострадах, желая да ме уведомиш по кой начин да ти дам подробности. Г-н Стоилов иска да тури кандидатурата на г-н Сава Паница в допълнителните избори в Търновска околия. Поздрави го от наша страна.

Галиба мадам Моткурова[2] ще се жени за подполковник Бояров, казват, че без мъж я хич не бивало.

Всички домашни като целуваме децата, Магдалина, Вас поздравляваме и желаем всякога да бъдете здрави и весели.

Твой Г. Найденов

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 137

[1] Стоян Михайловски (1856—1927) — поет-сатирик. Роден в Елена. Завършва френски лицей в Цариград (1872) и право във Франция (Екс-ан прованс (1879). Публицист, съдия, учител, професор, виден общественик. Наречен е от Фердинанд „сърдитият поет".

[2] Мара Моткурова — жена на генерал Моткуров и сестра на Ст. Стамболов.

5. От Д. Х. Георгиев

Изказва благодарност за изпратения му подарък, за направена препоръка и за оказаното гостоприемство.

София, 1894, ноември 16

Драгий господин М. Георгиев,

Писмото Ви, както и подаръка приех. Аз не мога да Ви изкажа радостта си за това Ваше към мене внимание.

Вий нищо не ми дължите, препоръката, която сте ми направили, е най-голямата награда за моите ничтожни услуги, ако за таквиз могло би да бъде дума.

Искрения и сърдечен прием, който имах във Вашето симпатично семейство, беше за мене толкоз скъп — щото аз не зная как и с какво би могъл, макар от малко малко, да Ви се отплатя. Засега поне аз Ви изразявам, като Ви моля да предадете и на добрата госпожа Георгиева моята най-дълбока признателност. Поздравявам всички домашни.

Съм Ваш искренен Д. Х. Георгиев

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 207

6. От проф. Абрашев

Споделя свои огорчения от обществените порядки и морал. Смята, че да се живее далеч от „милото отечество" не е така тежко. Съобщава за подвеждане под углавна отговорност на висше служебно лице, известно със своята почтеност.

София, 21 ноември 1894 г.

Бай Михалаки,

Най-напред те моля да ме извиниш, гдето не те поздравих на именния ти ден. Него ден беше ми се случила една голяма неприятност, която ме накара цял ден да ходя като серсем. Аз те уверявам, че още не съм бил навикнал на нашите български интриги. Такава една пусната против мене интрига, която се касае до мене и до „едно лице от женски род", ме беше довела до бешенство. За да не се повтори пак същата история, твърдо съм решил да изуча българите и българския живот така, щото занапред да не могат да ме стряскат и най-големите подлости. По философията на българския живот ми е преподавател един известен на теб софиянец, иже ест нарицаем Димитър Михайлов Шилото. Под неговото ръководство аз се надея, че скоро ще разбирам всичките работи в България и че лесно ще мога да издържа изпит за българска политическа зрелост. Оставям настрана тия работи, бай Михалаки, и ти казвам, че у нас, в България, животът става из ден на ден по-неспокоен. Казвам ти хем, че нашата страна няма да види хаир. Ний с нашите доблестни сърца и характери ще опропастим бащинията си. Ти, който гледаш обикновено на работите през светла призма, ако беше тук, щеше да се отчаяш. Найденов ми казваше, че ти било скучно във Виена. Това е нищо: ти ще свик-

неш с тамошния живот, лесно ще придобиеш пропуски и добре ще прекараш. Аз много се чудих на тебе защо отиваш във Виена да служиш, когато и тук можаха да ти дадат съответствующа длъжност, но последно време престанах да се чудя и намирам, че ти много умно постъпи, гдето се поотдалечи „от милото отечество". Аз поддържам (поне засега), че колкото си по-далече от „милата родина", толкова трябва да си по-добре. Това, гдето го е казал Одисей: „Димът на отечеството е приятен", не се отнася до нас, защото от дима на нашето отечество човек лесно би се, ако не удушил, то поне упушил. И така, повтарям, седи си във Виена, ако искаш да ти е мирна главата.

Ти трябва да си научил за нещастието, което постигна Боева. Онзи ден в понеделник министра Гешов[1] го уволни и даде разрешение за отдаването му под съд. Цялата София няма да кажа, но приятелите на Боева останаха като гръмнати. Ако Боев е злоупотребител и крадец, то не остава освен човек да не вярва и на себе си. Добре е, че хората понавикнаха на повдигания подобни углавни преследвания. Когато се разчу новината за Боева, на всички доде на умът фамозния процес, повдигнат от Салабашев[2] против бившия директор на изложението, а пък остроумното „гърче" веднага я пусна: „Види се Боев има да стане един ден дипломатически агент." Твърде е възможно да стане Боев дипломатически агент един ден, но ела да видим, че днес за днес тоя човек е съвсем убит морално. На човека се хвърля едно петно, което не се лесно умива било с прекращение на делото, било даже с оправдателна присъда. Страшен яд кипи в душата ми. Двама хора, които аз познавам за честни и благородни, един след други пострадват по тоя начин. Ти вероятно ще се интересуваш да знаеш пунктовете на обвинението. Те били, както се изразил сегашният главен секретар на финанс. министерство Серафимов, 88, от които най-главните са тези: 1) подценяване на оферта на един търг по десятъка от 89 г. Събират доказателства, че Боев е подценил офертата, а пък се отчайват, че ще могат да намерят такива за облагата, която е имал той от това подценяване. 2) Обвинява се Боев, че бил купувал по 1 л. и 40 ст. 3 години наред шишета за мостри от зимните зърнени произведения, като спекулирал при покупката (? ? ?). Това оставям без коментарии. Останалите ще ти съобщи сам Боев. Твърдя само, че най-главните са много прозрачни и ако нямат други, то съжалявам обвинителите.

Моя привет на г-жа Магдалина, на г-ца Надя и на децата.

Твой Абрашев

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 140

[1] Иван Евст. Гешов (1849—1924) — политически деец, банкер, книжовник и публицист. Член и председател (1898—1924) на Българското книжовно дружество и БАН. Председател на Областното събрание и директор на финансите в Източна Румелия, министър на финансите (1886, 1894—1897), министър-председател и министър на външните работи (1911—1913). От 1901 възглавява Народната партия, а от 1920 — Обединената народно-прогресивна партия.

[2] Иван П. Салабашев (1853—1924) — виден общественик, стопански, просветен и политически деец след Освобождението. Бил е учител, директор на правосъдието в Източна Румелия, министър на финансите (1888—1890, 1892—1894, 1908—1910), пълномощен министър във Виена (1910—1914), народен представител, член на Демократичната и Народно-либералната партия, член на БАН, автор на спомени, издадени през 1940 г.

7. От Богдан Горанов[1]

Моли да му съобщи адреса на бижутерийни магазини в Будапеща.

26/11. 94, Белград

Драги господин М. Георгиев,

във Виена

Ако помните, като бях на последньо време във Виена, Вие ми казахте, че познавате в Пеща места, дето се продават хубави скъпоценности; сега Ви моля да ми явите адресите им и да ми кажите имат ли обичай да се пазарят или трябва човек да плаща, колкото искат.

Как сте с новата кариера? Задоволен ли сте с виенския си живот. Няма съмнение, че Вие работите пак нещо, както се казва, и за себе си, и тъй си намирате и по-интересно занятие. Тука е станало на последньо време много скучно.

Моите поклони на госпожа Георгиева и Вам сърдечни поздравления от стария Ви колега

Б. Горанов

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 111

[1] Богдан Ив. Горанов, брат на Мария Горанова — на нея Ботев посвещава „До моето първо либе". Роден в Карлово. Завършва висше философско образование. Учителствува в София, Пловдив, Търново от 1866 до 1872 г. По-късно отива в Белград. Един от редакторите на сп. „Читалище" (1876). След Освобождението е на административна служба и дипломат. Умира на 20 май 1907 г.

8. От Петър Дамянов[1]

Съобщава за уреждане на лични сметки и др.

Видин, 30. XI. 1894

Днес получих от Владимир 155 лева (сто петдесет и пет лева), дето ми казахте, че Ви дължуват, от Петър не съм получил още нищо, ще гледам да се свърши и ще Ви явим, приемете за св. Никола от виенската поща малко батак от Видин. Направете визита на г-н Сава Паница на 5 декември и поздравете го от всички.

Поздрави снаха, Надя, Коста, Милко и Сашо. Целуваме ви.

Ваш брат П. Дамянов

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 156

[1] Петър Дамянов (1835—1907) — доведен син на Георги Лозанов, баща на М. Георгиев, от втората му жена. П. Дамянов и М. Георгиев се обичали и уважавали като истински братя. Семействата им се имали като роднини.

9. От Христо Иванов

Съобщава за уреждане на лична сметка, като изпраща и разписка.

София, 2 дек. 1894

Любезний ми господин М. Георгиев,

Тоя час получих писмото Ви и според нареждането Ви заплатих на съд. пристав за Ваша сметка лева 61,45, както се вижда от притворената тук разписка.

Като ми пратите сметката, както и поръчките, ще имам грижа да ви внеса, колкото още Ви остана длъжен.

Благодаря Ви за труда по приготвената ракия, която ще очаквам, според както ми пишете, да получа с някой пътник.

Жена ми благодари тоже госпожа Георгиева, както и Вам и Ви поздравляваме.

Ваш приятел: (П) Хр. Иванов

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 133

10. От К. И. Секулов

Съобщава резултата от справки в банката и Министерството на вътрешните работи, направени по молба на М. Георгиев.

София, 3. XII. 94 г.

Уважаемий господин М. Георгиев,

Писмото Ви от 1 того получих днес на пладне и веднага отидох в банката и Министерството на вътрешн. работи да изуча въпросите, които Ви интересуват.

Г-н Тенев ми съобщи, че е получил Вашето писмо и че тъкмял днес да Ви отговори. Какво ще Ви пише, не ми каза.

Г-н Иванов е внесъл на съдебн. пристав 61 л. 45 с. и още вчера (2. XII) Ви е изпратил квитанцията. Той добави, че ще се надява, както скоро е свършил работата Ви, така също в скоро време да получи нещата, които Ви е поръчал да му купите.

Началникът на е.м.е.ратурната каса ми каза, че дадената пенсия щ е с е с п а д а от внесената сума за изслужено време; възвръщането на сумите ще стане, след като се изработи и утвърди правилникът за това, а кога именно ще стане туй и той сам не знае положително. Лихвите, които банката ще даде на внесените суми, ще бъдат разпределени между всичките участници на касата съразмерно с внесените от тех суми.

Аз зная, че най-много Ви интересуваше да знаете кога именно ще се възвърне внесената в касата сума, но крайно съжалявам, че по този въпрос не можах да науча и да Ви пиша нещо положително, защото, както казах и по-горе, и сам началникът на емерат. отделение не знае да каже кога именно ще може да се възвърнат влоговете.

Новините оттук Вие по-скоро ги научавате там, та затова няма какво да Ви пиша.

Не забравяйте, г-н Георгиев, че аз всякога съм готов да изпълня с голямо удоволствие всичко, което би ми поръчали, стига да е работа, която бих могъл да извърша.

Поднасям Ви, почитаемий г-н Георгиев, моите усърдни поздравления и искрени почитания.

Ваш К. И. Секулов

По новия бюджет длъжността ми се закрива. Казаха ми, че ще ми дадат длъжност II-класен подначалник. Ще напредвам, значи, р а ч е ш к и.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 153

11. От Михаил Тенев

Съобщава за предполагаем начин за ликвидиране на интересуваща го каса към банката. Въпросът ще бъде решен от министерството.

София, 3/XII. 1894

Любезний Михалаки,

Получих писмото ти от 1 того. В отговор спеша да ти съобщя, че по въпроса, който ми задаваш, не мога нищо да кажа; защото още не е решило м-вото по кой начин ще ликвидира емеритална та каса. Внесен е действително закон в Събранието, но в смисъл само, че касата се разтурва и събраните капитали с лихвите да се повърнат на вложителите. Как обаче ще се извърши повръщането, не знаем. Досега никой не ни е питал по тоя млепотат. Едно ще ти кажа само, че сумите на касата са внесени в банката за 5 години и тя не може се съгласи да ги повърне преди сроковете на срочните свидетелства. Ний сме готови да ликвидираме всички, които имат дългове в банката или които желаят да оставят сумите си на срочен влог. Във всеки случай обаче и за такива лица ликвидацията едва ли ще може се извърши преди 2—3 месеца, докогато касата не приготви сметката на всеки участник. Докато се разреши окончателно въпросът, ще трябва да продължиш полиците си за още три месеца.

Поднеси, моля те, нижайшите ми поклони на госпожа Магдалина. Същите поздравления от жена ми и мен на всички ви.

Твой
М. Тенев

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 132

12. От Христо Благоев

Съобщава за уреждането на конкретни делови въпроси. Моли за ходатайство пред министъра на правосъдието.

София, 12. XII. 94 г.

Михалаки!

Последното Ви писмо получих заедно с това от кака Магдалина и Нада до Ценка[1]. Много се радвам, че сте живо и здраво и че децата са почнали да привикнуват на тамошния живот.

Пишеш ми повторно да абонирам чистенето на нужниците, но Атанас бокчията не се съгласява да се натовари с подобно нещо, а други чистачи няма — той остава засега самичък с метене. В последния ми разговор с него той е съгласен за хатър да приеме абонамент с 200 л. год.,а не по-долу; при това ми повтори, че иска 56 л. от Вас, 20 л. стари и 36 л. от последното чистене и по този въпрос нищо ми не пишеш.

Г-н Стамболов ме натовари да Ви благодаря от негово име за съдействието и улеснението, което си оказал на болния му роднина във Виена.

Научих се от Григор Найденов, че С. Вацов Ви бил на гости, ако бях знаял за неговото доваждане, щях поне много здраве да Ви проводя, ако не щеше друго да приеме да Ви донесе, което едва ли щеше да му направи голям труд.

Говорих с няколко души месити да намерят кираджия за дукяна, но и още няма никой, защото се чувствува голям застой на търговията тук вследствие на съществуващата бъркотия у нас. Положението от ден в ден се влошава и хората са смаяни, като гледат улични нападения и побои. Повече от месец в кафене не съм влезнал, пазя се да ме не сполети случката на Луканова[2].

Сега доваждa за м-р на правосъдието Вашият Д. П. Минчевич, моля ти се, ако мислиш, че ще може да Ви премине думата, напиши му два-три реда и го помоли да назначи на служба нашия Атанас[3] по правосъдието. Вярвам, че той ще направи големи променения по своето министерство. Тази молба Ви правя, защото знаеш положението ми какво е, аз сам не мога да се изхраня, а и тия са легнали на ръцете ми трима души, тъй щото не зная как ще я изкараме.

Като Ви поздравявам, желая Ви доброто здраве, ние сме всички здрави и желаем това и на Вас всички.

Твой Христо

Ако пишеш до Минчевича, проводи една рекомандована картичка, с която Атанас да му се представи.

Същи

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 212

[1] Ценка — по-млада сестра на Магдалина Георгиева, жена на Хр. Благоев. Като девойка е живяла при сестра си, у дома на М. Георгиев.

[2] Луканов — градоначалник на София по време на Ст. Стамболов, негов верен служител. Бил нападнат в ресторант, където седял с приятели, и му бил нанесен почти смъртен удар в главата. Облян в кръв, Луканов паднал на земята и бил откаран в болница.

[3] Атанас — син на Хр. Благоев и Ценка.

13. От Стоян Петков[1]

Благодари за празничните поздравления; коментира политическото положение; съобщава новини за семейството си и за общи познати.

София, 1 януари 1895

Драгий ми Михалаки,

Сърдечно благодарим както аз, тъй и Стоянка на всички ви за поздравленията и благопожеланията за именния ми ден и за Новата година. Дай боже да се изпълнят благопожеланията и за Вас, и за нас. Честитим и Вам на всички Ви весела Нова година.

Станко, Гошо и Драго, като ме сурвакаха отзарана, питаха ме: „Тате бе, дали Косто, Милко и Сашо си имат и те там сурвакници, да бяхме се сетили по-рано да им пратим по една?“

След закриването на камарата нищо особено не е станало; течението си е почти същото, каквото беше и при камарата. Завръщането на дядо Цанкова[2] и освобождението на Каравелова[3] едва ли ще повлияят върху това течение; засега поне такова нещо не се усеща. Нашите вестници, както вярвам и ти четеш, много нещо дрънкотят; но това са партизански маниери, които само ние, българите, можем да извъртаме, за да напакостим на противника си, под булото уж за доброто на народа, на отечеството. Бошлаф. Предстои да станат допълнителни избори за депутати. Там ще се види дали ще стани някое променение в течението. По моему желателно е да спечели правителството, което засега държи среден път и което е най-възможното в днешните времена за нас.

След закриването на камарата избра се от болшинството един централен комитет, който ще се грижи за тия работи.

Тъй наречените цанковисти тука са решени да поддържат г. Стоилова, както го поддържат и в камарата. Има се следователно надежди за сполука.

Г-н С. Вацов ни дохожда на визита на Стефановден и ни разказа за Вас и поминъка ви във Виена. Много ни е драго, че сте добре.

Стоянка искаше да пише на Магдалина и на Надя, но не може тая вечер, защото се уморила от вчера, та си легна да спи. Тя сега е сама и господарка, и готвачка, та не ѝ остава време дене за писане.

Празниците посрещнахме и изпратихме у дома си добре. Нийде на увеселение не ходихме. Всички сме здрави, желаем и Вам същото.

Твой
Ст. Петков

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 114

[1] Стоян Петков (1843) — вуйчо на М. Георгиева. Завършва Киевската духовна академия. Преподавател по български език и българска история във Фундуклеевската гимназия в Киев. Отказва се от духовна кариера и заминава да учи индустриална химия в Дрезден, като се издържа от частни уроци. Там остава до 1874 г. По време на Освобождението служи като чиновник за особени поръчения при Свищовския, а после при софийския губернатор. Главен секретар на Министерството на вътрешните работи. Поддържа познанства с видни руски сановници. С тяхна помощ настанява племенницата си Магдалина Георгиева да учи в Института за благородни девойки в Киев.

[2] Др. Кириаков Цанков (1828—1911) — обществен и политически деец от просветителското течение в освободителното движение. Заедно с М. Балабанов обикаля европейските столици да търси защита за българския народ след Априлското въстание. Един от водачите на Либералната партия. Вицегубернатор на Търново през временното руско управление. Министър-председател (1880, 1883—1884), министър на вътрешните работи (1880, 1886). Активно се бори срещу режима на пълномощията на Ал. Батенберг, за което е преследван. След разцеплението на Либералната партия възглавява дясното й крило. След превратa на 9 август 1886 г. емигрира в Русия, откъдето се връща след падането на Стамболовия режим.

[3] Петко Ст. Каравелов (1843 или 1845—1903) — политически и държавен деец, брат на Л. Каравелов. Подпредседател на Учредителното събрание. Заедно с П. Р. Славейков и Др. Цанков организира и ръководи Либералната партия и по-специално нейното ляво крило. Министър на финансите (1880), министър-председател и министър на финансите (1880—1881, 1884—1886 и 1901), регент (1886). През време на Стамболовия режим води борба за възстановяване на буржоазнодемократическите свободи и за сближаване с Русия. Преименува Либералната партия на Демократическа партия (1895).

14. От Петър Дамянов

Новогодишни поздравления и други семейни новини.

1895, януари 1, Видин

Брате х. Михалаки,

Виена

Поздравлявам Ви с Новата година. Милостивий бог да Ви изпълни желанието и дано останете Вий за агент, като се назначи за министър Минчевич.

Владимир произведен майор вчера. Добре, че променихме записа Ви, защото дошло заповед да се взема занапред лихва предплатно, ако сте получили стария запис и двете други книжа, явете ми. Отдавна нямам писмо от Вас, не знам и работа дали сте получили.

Приемете братските ми към Вас добри почитания. Съм Ваш

П. Дамянов

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 127

15. От Михаил Тенев[1]

Съобщава, че е необходимо да се подновят полиците. С шеговит езоповски език говори за новини от София.

София, 10. II. 1895

Любезни Михалаки,

Получих писъмцето ти от 4 того. Ликвидирането на емериталната каса още не е свършено. Назначената комисия за приготовление сметките работи, но, както казваш, едва ли ще бъде готова преди идния месец. Това значи, че щеш не щеш, ще продължиш полиците си още за три месеца. Друго чаре няма.

Тук нямаме нищо ново, защото всички новини ни идат откъде вас и Иван Неделкович с 4 очи гледа кога ще се покаже Neve Frei, за да почерпи някоя сладка лакърдия и ни я съобщи с всичкото си красноречие. В последно време, като не се задоволява само с остроумието на пресата, захвана малко да придава и послъгва, но няма зарар; защото придаденото е все на празен тон. Според последните новидиши на Иванчо трябва от ден на ден да очакваме месия. Подаде ли се негде къде вас? Има ли надежда скоро да ни пристигне? Пак Иванчо ни съобщава, че твоята работа скоро ще порасне и ще се качиш на по-горна клечка, истина ли е? Желая ти от душа и сърце по-скоро да се сбъдне предсказанието на Иванча и да захванеш да виждаш по-ясно лицето на народа. Сещаш се какво искам да кажа, е? Да седнеш на Митевото столче. Ако си не додеш до лятос, ще се видим във Виена, освен ако не удариш на увардалък през лятото, та да идеш нейде далеч на сериплик.

Сърдечни поздравления от жена ми и мене на госпожата, децата и на твоя милост.

Твой: (п) М. Тенев

[1] Михаил Тенев — управител на Българската национална банка, приятел на М. Георгиев.

16. От Христо Благоев

Съобщава подробно как се е разпоредил със суми, взети от наем на имот на М. Георгиев. Коментира с остър език партизанските борби, от които сам е засегнат, икономическия застой в страната, дворцови въпроси, честването на Ив. Вазов и пр.

Драги ми Михалаки,

Писмото Ви от 25 того получих навреме, затова бързам да Ви отговоря. Веднага отидох при Танчева, от когото получих 9 наполеона и 10 л. и 40 ст. сребро, които стават 9 и $^1/_2$ наполеона, или 194 л. сребърни. Дадох разписка с дата 28 с/врн. В същия ден дадох на Абраним Иванов срещу чистенето на ямите Ви 175 л., което се следва досега, за което прилагам Ви тук разписка от същия. Той искаше 200 л. за до Нова година, но аз му казах, че тези работи не стават в предплата, тъй щото от тази сума Ви остават в мене 19 л. на разположение. Освен тях имаме прибрани в мен 20 л. за два месеца от дюкяна Ви кирия, които пазим. Николай взел за третия месец, които ще внесе сеги на Кемят или в началото на октомври. А за два месеца ги е взел бае Захария, които са в него. Дюкяна кираджията го напуска и дадохме обявление за други кираджия.

Пишеш ми, че Ви съм бил зарязал, претендирам; не Ви пиша, защото и аз не стоя в София, а в Своге, та затова нямам възможност да Ви пиша. Дойдох на 18 август, защото на 22 същий беше проведено делото за 18 май в Мировото съдилище за помирение; от „бунт против държавата" достигна едва до Мировото съдилище, а гаранцията ми още не освобождават. Надявам се утре да ми я освободят и ме избавят от плащане на лихви. На 5 септември ме съдиха с Луканова[1] по А. Герговото дело, но го отложиха, за което ще ни повикат наскоро. Има още няколко за-

ведени дела от партизански характер. Обвиняват ме, че в качеството ми на заместник-градоначалник съм подписал писмата за лицата, които се интернираха по Белчовото дело[2]. При всичко че има всичките данни в делото, от които се установява, че ми е било заповядано от Министерството на вътрешните работи, но тези данни не се признават, а правят мене отговорен. Това се върши всичко по желанието на мазна Гана Стоилова[3], който желае да ме види в Черната джамия, но аз не се боя от подобни работи, защото в нас са прекарани времената; ще дойде ден, когато и той ще стане потен смъртен, а не силен, както е днес, че и аз ще имам случая, да го тикна, откъдето е излязнал...

Относително твоето трудно положение, аз го зная, без да ми го пишеш, понеже аз ви пророкувах това нещо, преди да тръгнете за службата. Хората, с които имаш работа, са крайно подли и лукави — това не трябва да го отказвате. Особено сега с доваждането на Станчовчето бог да ти е на помощ.

Новости оттук какви да ти пиша. Не е едно, не е две, за кое пешин, чети в. „Свобода“ и другия печат и прави заключение. Хората в София не питат вече за новини, като се срещат помежду си, ами се питат какво ще стане с отечеството ни! Данъците са доста тежки и сега се почуствуваха от намалението; търговията съвършено спря, търговците не знаят що да правят! Да тръгнеш из чаршията и да потърсиш 100 л. назаем, нямат 1 л. пари. Нашата банка, а така също и Отоман банк спират операциите си, което ще предизвика голямо вълнение.

Всичко чака свикването на камарата и всичко чака голям обрат на работите, „Я деве, я деведушките“... Князът е във Варна, дезинфекцира Черно море...

Радослав направи компромис с Д. Цанкова по възстановлението на 38 чл. и ще действуват в камарата със съединени сили. Съединистите искат покръщаването на наследника по желанието на Русия, князът отказва всичко това, че да видим какво ще стане. Положение уже губернаторско. Турция даде нота за с... и трупа войски по границата.

Много ми е приятно, че сте здрави всички и че си оставил Нада в ръкоделното училище, от това ще има голяма нужда.

Рокличката приехме, благодарим Ви. Когато Ви пиша това, Катеринка стои при мен и ми казва да пиша на бачо й Коста и кака Нада да прати гердан. Тя е втори екземпляр на Сашко по всичко.

Като Ви поздравявам всички, желая Ви доброто здраве. Ние сме всички здрави.

Твой
Христо

.....

На 30-ти того ще си отида на село и ще остана цел октомври, ако ме не повикат дотогава в съда по делата ми.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 205

[1] Илия Луканов (Поплуканов) (1853—1893) — подпредседател на Ловешкия революционен комитет след обесването на В. Левски. Участвува в Априлското въстание. След Освобождението е главен секретар на Министерството на вътрешните работи и градоначалник на София.

[2] След убийството на Хр. Белчев през 1891 г., министър на финансите, доверен човек на Ст. Стамболов, убит по погрешка вместо Стамболов, започват масови арести. Арестувани са П. Каравелов, д-р Моллов, д-р Цачев, Касабов, стотици хора. Участъците са пълни, няма място къде да се поберат. Арестуват и интернират без улики, по анонимни донесения, подозрения, за приятелство към неприятни на управляващите и пр.

[3] Д-р Константин Стоилов, министър-председател.

17. Писмо под № 60 от 25. II. 1895 г. на Сухиндолското читалище „Трезвеност" — с. Сухиндол

Предложение да участвува с разказ из селския живот или друг материал в издаването на юбилеен сборник по случай 25 години от основаването на читалище „Трезвеност" в с. Сухиндол.

До господина
М. Георгиев
в г. София

Пред вид, че през настоящата година се навършват 25 години от основаването и 10 години от подновяването на читалището ни, читалищните членове в главното си годишно събрание, което стана на 15 м. м., по предложение от настоятелството взеха решение: „През настоящата година да се отпразнува 25-годишнината от основаването и 10 години от подновяването на читалището. За тази цел членовете избраха една десетчленна комисия, която заедно с настоятелството да определи деня, да нареди програмата по отпразнуването и въобще да си грижи за всичко по празника. Освен това на тази комисия се възложи грижата да вземе мерки, щото по случай този юбилей за спомен да се издаде една книга като „Юбилеен сборник" (по възможност илюстрован), която книга да съдържа: Описание на с. Сухиндол в географическо, етнографическо, историческо и икономическо отношение; Отчет за деятелността на читалището от основаването му до сега; биографии на основателите му и още — отбрани статии и разкази с общодостъпно, научно и нравствено съдържание.

За да стане този сборник, колкото е възможно, с по-разнообразно, достъпно и ползотворно съдържание за селската маса, за която повечето е предназначен, не е възможно това да стори сама комисията или читалищните членове. Затова комисията още в първото си заседание реши да помоли някои от по-видните наши български писатели и др. доброжелатели, ако обичат, да се притекат на помощ на комисията в трудната ѝ задача.

Това, което Ви явява читалищното настоятелство от страна на комисията и всичките г. г. членове на читалището, чест има да Ви помоли, уважаемий господине, ако обичате и имате възможност да помогнете на читалището ни, най-късно до 1 май н. г. потрудете се и изпратете на читалището някоя оригинална или преводна статия по вашата специалност, някой разказ из селския живот или др., каквото виждате, че има мястото в един подобен сборник, или пък му препоръчайте нещо от Вашите издадени досега съчинения или от др. автори.

По възможност пратеното или препоръчаното да е общодостъпно и кратко, като се смята да не обема повече от $^1/_2$ или най-много цяла печатна кола.

Претваря Ви се при това едно отворено писмо, с което да отговорите на читалището ще приемете ли да му спомогнете нещо, по какво и докога най-късно ще имате възможност.

Настоятелството, като се надява, че няма да откажете, а напълно ще удовлетворите молбата му, остава с приличното към Вас почитание

Председател: М. Вачков
Деловодител: Д. И. Бояджиев

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 187

18. От проф. Иван Шишманов

Благодари за препоръката пред К. Стоилов във връзка с командировка във Виена.

София, май 1895 г.

Многоуважаемий и драгий ми приятелю,

Вашето любезно писмо твърде приятно ме трогна. След толкова горчиви опити с мними приятели и колеги неописуема радост е изпълнила сърцето ми, като прочетох Вашето за мене толкова драгоценно писмо, пълно с доказателства на истинско приятелство, приятелство, свойствено само на такава благородна душа, каквато отличава Вас, драгий приятелю.

Не знам с какво да Ви благодаря за Вашето извънредно внимание, за Вашата добрина към мене, особено в настоящия случай, в който Вий, без даже да съм въобще знаял за въпросната работа, се застъпихте тъй искрено приятелски за мене. От все сърце Ви благодарим аз и моето скромно семейство.

О, колко бих желал и аз покрай приятния и безгрижен живот във Виена, макар и за кратко време, да имам случай да услужа на днешното ни доблестно правителство, което не само уважаваме, но и обичаме, а особено на нашия Паладин[1], г-н д-р Стоилов, откогото бях вече честит неведнъж да видя признаци на неговото към мене благоволение и не се съмнявам, че той и сега няма да ме забрави, особено когато и Вий бяхте тъй добри да му напомните и препоръчате моята ничтожност.

Аз послушах Вашия съвет и веднага вчера — четвъртък — говорих (разбира се, твърде доверително и без да издам въобще, че имам известие за тая работа от когото и да било) с г-на Петко Тъпчилещова, с когото съм доста добре, като го попитах ще има ли някоя работа за мене по случай перфекцията на търговския договор, и го помолих да ме има пред вид, сиреч не намира ли за уместно да се представя за тази цел г-ну д-р Стоилову? Г-н Петко Тъпчилещов с весело лице, което показа, че ще ми даде приятен отговор, каза: „Няма нужда за тая цел да помолите Стоилова, защото — без да искам да издавам държавни тайни и моля Ви да се не ползувате от моите думи — мога да Ви уверя, че ний сме вече говорили за тая работа и имаме б е з д р у г о В а с п р е д в и д. Но вижте да се осигурите и у г-на м и н и с т р а Г е ш о в а[2], защото и от него зависи въпросът за лицата, които ще се командироват.“ С други думи, и Г-н Тъпчилещов потвърждава онова, което Вий ми писахте.

Въпросът е сега за г-н Гешова, който сега обикаля Южна България, след което ще замине за Букурещ, а после може би ще иде и във Виена, но последното не е сигурно. Във всеки случай, ако би дошел той във Виена, уверен съм, че Вий и пред него ще пледирате за мене. Прочее аз требва да чакам, докато се завърне Гешов, защото не знам къде да му пиша. Г-н Гешов всякога ми е бил наклонен и ако не е дал вече обещание на други лица, мисля, не ще бъде против мене. Да бях знаел по-рано за тая работа, щях по-рано да направя постъпки, но Вий сте първият, от когото се научих за нея.

И така дай боже да стане тая работа, да се изпълни Вашето и моето желание. Ами кога приблизително ще станат въпросните трактации?

Щом узная нещо положително, ще Ви известя.

От г-н Киселова[2] се научихме, че вашето семейство пак се умножи. Да Ви е честит виенският гражданин. У нас всичко по старому, т. е. искам да кажа, че ний сме си още с едно дете, но то е весело за три.

Моля, предайте нашите сърдечни поздравления на госпожата Ви, също на госпожица Нада, а другите Ви деца и бебето целуваме. Коко Ви целува ръцете.

Като Ви благодаря още веднъж най-сърдечно за Вашата добрина, съм с искрено уважение преданият и признателен Вам

д-р Ив. Шишманов
ул. Алабинска 35

От жена ми имате нарочно много здраве.

Вашата градина е хубава, но все няма вече кой да я гледа така, както Вий и госпожата я гледахте. Тончови вече от 2 месеца отсъствуват в Букурещ.

Същий

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 116

[1] Паладин — благородник от свитата на Карл Велики. Странствуващ рицар, в преносен смисъл се употребява със значение „храбрец".
[2] Г. В. Киселов — бивш кмет на София.

19. От Петко Тъпчилещов[1]

Съобщава какво е направил пред К. Стоилов за подобряване материалното му положение във Виена; хвали две политически статии на М. Георгиев и иска дребни лични услуги.

София, 4 май 1895

Драгий ми бай Михалаке,

във Виена

Без всяко сумнение ти ще очакваш писмо от мене не толкова за да ти разкажа как сме преминали по пътя или пък колко бляскаво беше посрещането, което направиха на г-на Стоилова (а покрай него и придружающия го „чатал-сакаллия"), неща, които ще си прочел в някой от нашите

вестници, отколкото да ти кажа някоя „смешна лакърдия“, както и нещичко по това, което ми поръча да припомня на г-на Стоилова и което жизнено те интересува. Това последното аз изпълних; г-н Стоилов говори с г-на Начовича напространно относително невъзможността да живееш със семейство във Виена под тези условия, под които го караш сега (да плащаш наем, да поддържаш деца в училище, да пазиш прилично достолепие и пр., и пр., да получаваш толкова малка плата), и той са обеща да улучши (и то наскоро) положението ти било чрез възвишението на платата, било чрез разрешението да живееш в агентството или пък чрез назначаването ти за управляющий агентството. Ако доскоро не получиш известие в една от горните смисли, моля, пиши ми, за да се помоля пак да се настои, дето требова.

С особено удоволствие ти съобщавам (поръчано ми е даже и от г-на Стоилова да го сторя), че статиите ти по „Либералите“ и „Либерализма“ в България са произвели едно силно и добро впечатление тук. Желателно, полезно ще бъде при това да следвате да изпращате редовно статии и статийки и ако възможно, някак си по-честичко.

По г-на Грозева (столичний кмет), който вчера тръгна за Виена, аз ти изпратих 8 чифта ръкавици, които бях купил за сестра си, но които благодарение на това, че ги купих от дюкян, който се държи от две млади момичета (нали ме знаеш, щом момиче продава, аз не му гледам много било на стоката, било на цената), и още на това, че те умеха да ми разправят и да ме накарат да повярвам, че имало една разлика в мерилото на ръкавици между французките номера и австрийските, са оказаха много малки. Аз исках № 7, те ми препоръчиха да взема № 6 $^{3}/_{4}$ и аз го сторих, но ето сега, че съм принуден да ги връщам. Ще те помоля прочее да си дадеш труда и отидеш при тия момичета (ах! нали да бях и аз с тебе!) и поискай да ти дадат в замяна 8 чифта ръкавици № 7. Разбира се, че във в с и ч к о тези требова да приличат на тия, които им повръщаш, или поне приблизително. Единий чифт ръкавици от тези, които повръщам, именно от белите, е малко поовалян, но това не е моя вина; вината е у момичетата, които, като ги увиха (аз не развивах пакета, докато си дойдохме), турили черни ръкавици до бели, когато белите — според уверенията на експерти — требовало всякогиж да са обвиват отделно. Това те като продавачки на ръкавици (и на тиранти за мъжки гащи) требоваше да знаят. Не по-малко са криви още, задето единий чифт, черний, е опитван един път. Не требоваше да ме разубеждават от да взема № 7. Как и да е аз вярвам ти ще уредиш работата и по г-на Грозева, като се завръща, или по г-на Чоканова (който ще тръгне днес-утре за Пеща, а след 3—4 дена може да дойде и във Виена) изпрати ми ги.

Още една молба: приключвам ти копринено парченце и те моля да са отбиеш в магазина на Jgnaz Bittman (магазина в Kerthnerstrasse, от лява страна като отиваш за „Св. Стефана“) и поискай да ти дадат $^{1}/_{2}$ метър. Там аз направих една дреха („матине“ се именува, мисля — нали съм бекярин, не мога да зная наименованията на дрехите, които жените носят) и сега има се нужда от малко плат за продължение на ръкавите. В тая магазия има много момичета, но касиерката, около 30-годишна „булка“, привлече вниманието ми (взаимно — но за вятъра, ми се чини, беше работата) и, предполагам, ще ме помни. Колкото заплатиш, поискай парите от г-на Грозева или Чоканова, п о к о г о т о в е ч е и з п р а т и ш работите, и аз ще му заплатя, като си дойде.

Опрости ме, бай Михалаке, за п р и я т н и я труд, що ти давам (зер лошо ли е да си има човек във Виена работа и разправия — невинно даже с момичетата по дюкяните? Аз мисля, че е п р и я т н о, ти какво ще кажеш?), и предай почитанията ми на госпожата си наедно с поздравленията на сестра ми, която много ѝ благодари за хубавата китка, що ѝ изпрати по мен (опазих я много добре).

С много здраве и от г-на Стоилова, целуваме задружно децата ви и отделно Бориса.

Стиска ти ръката и те прегръща твоят

5-ко

Моля, поздрави всички приятели във Виена, ама всички, малки и големи, стари и млади, мъжки и женски — Чомусума чок селям.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 151

[1] Петко Хр. Тъпчилещов — роден 1854 г. в Калофер, учил в Българското училище в Цариград и в Роберт колеж (до 1871). Завършил в Лондон Търговско училище. През 1871 г. е председател на благодетелното д-во „Просвещение" в Цариград, а през 1877—1878 г. е един от двамата секретари в настоятелството на българското читалище в Цариград. След Освобождението той е секретар на Министерския съвет в кабинета на д-р Константин Стоилов. Не е уточнено кога е починал.

20. От Петко Тъпчилещов

Съобщава, че Гр. Начович се е съгласил да отпусне представителни пари при условие М. Георгиев да изпраща всяка седмица по една политическа статия за партийния орган „Мир". Пита доволен ли е от такова разрешение. Оплаква се от претрупаност в работата и пр.

София, 13 май 1895

Драги ми бай Михалаке,

Приложено ти изпращам писмо до графа Калноки, което съгласно заповедта на г-на Стоилова моля те да занесеш дома му и му го предадеш (не е необходимо да са явиш ти лично пред него за това).

Натоварен съм от г-на Стоилова да ти съобщя още и следующето.

При последното напомнювание, което г-н Стоилов е направил г-ну Начовичу относително въпроса, който те интересува жизнено и за който ти няколко пъти ме моли да напомнювам на г-на Стоилова, той, г-н Начович, се е повторно обещал да ти отпусне представителни пари, но под и з р и ч н о т о у с л о в и е, че ти ще се завземеш да изпращаш статии за в. „Мир", статии, тъй добри и интересни, каквито са били последните ти, за които ти писах преди няколко дни. Това е условието, поставено от г-на Начовича и което, разбира се, г-н Стоилов е обещал, че ще приемеш и че точно ще изпълниш, а именно че той, г-н Начович, ще получава редовно всяка седмица най-малко по една статия, а понякогаш (и това доста често) по две. Сторил ли е зле г-н Стоилов? Ще ли останеш доволен от тая уредба? Желаех да чуя мнението ти.

Мнозина от приятелите ти следват да ме запитват как си и как преминаваш във Виена. Те всичките почти без изключение те облажават за това,

че си бил живеял в един хубав и весел град, но като им дам да разберат, че не е май тъй лесно да са живее що-годе прилично, далеч же да бъде охално, с платата, която получаваш, въпросът общи е: „Ами защо не му отпуснат представителни?“

Искаш ли да ти се оплача? Слушай. Откак съм си дошъл, аз не мога да си отворя очите от просители за длъжности, когато всички знаят, че вакантни места няма. Като гаче ли са се хванали (дяволите) напук, за да ме разтревожват. Днес надвечер (часът по 7 — ние си излизаме от канцеларията по 9, а понякогаш и по-късно) аз бягах и си дойдох у дома, и знаеш ли какво направих? Щом влязох в двора, отидох и подложих главата си под чешмата, пуснах водата да тече на нея около 4—5 минути, само и само да ми поизстине главата, която беше се запалила и не знаех къде да се дяна. След 10-ина минути почивка аз се завърнах пак в канцеларията си, за да остана до 9 и четвърт. Това ще каже да бъдеш частен секретар на лице, което обичаш от душа и от дъното на сърцето си.

Пращам ти откъсък от един виенски вестник, който, вярвам, ще те амюзира, тъй като лицата, за които става дума в него, са същите две кокони (старата с младата), които запознах — ще си спомниш, вярвам — в „Ронахър“ и гощавах у Лайдингер. Дай откъсъка и на Киселова да го прочете.

С прилично почитание до буля Михалакица и с целувки за дечицата ти, също и за тебе.

Оставям твой:

(п) Петко

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 148

21. От Петко Тъпчилещов

По нареждане на К. Стоилов съобщава да намери Г. Ив. Купчанко и да получи от него сведения, които Купчанко желае да съобщи на доверено лице.

София, 15 май 1895

Уважаемий г-не М. Георгиев,

във Виена

Г-н Григорий Иванович Купчанко от Виена (III/2, Adamsgasse № 32) с едно писмо до г-на Стоилова, датирано на 12 того, моли да му се окаже способ, по който той би могъл да съобщи нещо от голяма важност, и то колкото е възможно по-рано и п р е д и да тръгне някоя депутация за Русия (за полагането на известний венец). Натоварен съм да Ви помоля да намерите казаний г-н и по поръчение на г-на Стоилова да поискате да Ви съобщи това, което желае да съобщи г-ну Стоилову и което веднага съобщи на мен. Горний приятел дохожда във (не се чете) и се представи пред г-на Стоилова.

Със сърдечен поздрав

Петко

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 149

237
Институт за литература
БИБЛИОТЕКА

22. От Петко Тъпчилещов

Относно наемането на подходящо помещение за агентство във Виена. Благодари за лична услуга и моли за друга услуга.

София, 31-ий май 1895

Драги ми бай Михалаке,

във Виена

Всичките твои писма, на брой 3 или 4, получих своевременно и ти благодаря. Не можах да ти ся отговоря просто по „калабалък“ на работа, при всичко че нито една вечер не съм си легнал (без да излазям от дома) преди 2 часа после полунощ. По въпроса на къщата, въпрос, който е жизнен за тебе, работата се беше уредила, както ще да си разбрал и от самите телеграми разменени, но на другий ден, след като се обясни в кой квартал на Виена се намерва тя, веднага ти се отправиха две депеши, едната от г-на Начовича, а другата от г-на Стоилова, с инструкции да я напуснеш и да дириш друга не в еврейска махала и недалече оттам, където се помещават другите посолства или дипломатически агентства. Смея да те уверя, че в тоя случай няма, според както ти си предполагаш, че ставало други път, никой да поинтригува с цел да ти напакости. Просто кварталът не се хареса; нищо нямаха против самото здание, че е малко или голямо или пък скъпо. Това за твое сведение и за управление ти при диренето на нова. Тук не ще да бъде зле, мисля, да ти обадя, че лошото и неприятно впечатление произведено беше, когато се получи последното ти съобщение до г-на Стоилова, с което ти се някак си стараеш да прокараш наемането на въпросната къща, като казваше, че било уж вече късно да се оттеглиш и пр., и пр. С тази си телеграма, да ти кажа право, ти май много рискува, особено като не ти се беше запретило да дириш къща такава, в която да можеш да се настаниш и ти да живееш.

По въпроса на Руснака, който според мене не е друго освен шарлатанин-експлоататор (изкусен барач за яйца), нямам какво особено да ти кажа, тъй като от разговора ти с него не можеше да се довери человек, че той ще може да се окаже полезен повече (боле безполезен, за да не кажа вредителен), отколкото други, които вече се знаят и имат на разположение. Няма нужда прочее да се срещате; засега поне. Кога ще тръгнат приятелите, не е още решено. Също не е решено дали ще вземат някого да им служи като секретар.

Благодаря ти за копринено парче плат, що ми изпрати по г-на Грозева; кажи ми, моля ти се, какво ти дължа за него. Също благодаря и за ръкавиците, които си разменил с немалко (приятна в дадения случай, би казал аз) кавгица.

Днес имам друга ангария за тебе. Пращам ти портрета на покойния дядо Муравенова[1], имай, моля, добрината да го дадеш някъде да го превадят на увеличен формат, именно на „кабинетен“ формат (от който да ми изпратиш шест екземпляра) и на други по-голям, на величина 50 на 37 сантиметра. От тази величина искаме само два екземпляра. Най-доброто място, дето можеш да поръчаш тия портрети, ако не се лъжа, е на кюшето на улицата, която води от Ф р а й ю н г за към улицата, перпендикулярна на вратата на двореца. Това колкото да ти кажа, че още не съм забравил Виена, а не за да ти укажа на фотографа, у когото трябва

непременно да се отправиш; аз знам, че ти ще намериш хем най-добрия, хем най-евтиния.

Със сърдечни поздравления до всички у дома ти (вън слугините, разбира се) и с много здраве до приятели.

Целува те твоят: (п) Петко

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 147

[1] Муравенов — един от основателите на сп. „Читалище" (1866—1877) в Цариград

23. От Петко Тъпчилещов

Уточнява размера на поръчани във Виена увеличени портрети. Уведомява за обещаното увеличение на възнаграждението.

София, 18-ий юни 1895

Драги ми бай Михалаке,

Писмото ти от 7/19-ий того получих и ти благодаря. Не успях да ти се отговоря по-рано по известните причини: по немане охолно време.

Портретите според предложението ти одобряваме да бъдат по системата на „Платинографията", също и да бъдат извадени д о п о д гърдите. Повръщам ти бележката на фотографа, на която е отбелязано с червен молив това, което ще трябва да поръчаш. Парите, 52 фиорина плюс това, което ми кажеш, че ще требова за порто на пощата, ще ти внеса с пощенски запис веднага след като получа известие от тебе.

По въпроса на твоето възнаграждение и аз не знам какво да ти кажа; всичко беше уредено (решено поне) и не знам какво може да е причината на закъсняването, според както забележвам от писмото ти, да се съобщи това на тебе по официален ред. Истина е, че въпросът на „къщата" немалко ти повреди, не вярвам обаче да отиде работата дотам, щото да бъдеш лишен от това, което по-напред ти се обеща. Аз не пропущам случая, щом той ми се представи, да спомена нещо за тебе било пред г-на Начовича, било пред г-на Стоилова, но не мога да отида по явни причини и при г-на Сърмаджиева, за да направя справка дали ти е писано или не. От г-на Димитрова, счетоводителя на министерството, който в понеделник ще тръгне за Виена специално по въпроса на „къщата", ще можеш да се научиш, вярвам, по-подробно дали са станали някои разпореждания и какви по въпроса, който тъй жизнено те интересува.

С искрени поздравления до вси твои домашни остаям твой:

(п) Петко

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 146

24. От Михаил Тенев

Съобщава, че уредил ипотеката съгласно с желанието му. Изпраща полица за подпис. Надява се да се видят скоро и лично да поприказват.

София, 13. 9. 95 г.

Любезний Михалаки,

Последното ти от 4 того получих навреме и съгласно желанието ти употребих полиците на Тончев и изпратените 800 л. чрез Wiener Bank за уреждане ипотеката ти според приложената бележка. Изпращам ти само векселя да го подпишеш и повърнеш.

От писмото ти виждам доколко положението ти е стеснително, но кога дойда във Виена, ще говорим по него. Аз мисля през октомври или в началото на ноември да дойда може би с жена си, ако не мине лисица път.

Нижайший поклон на госпожата и поздрави всички домашни и себе си от жена ми и твоя

М. Тенев

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 204

25. От Михаил Тенев

Представя много подробна сметка по новоподписания запис.

София, 19. 9. 1895 г.

Любезний Михалаки,

Получих писъмцето ти заедно с новия подписан запис. При писъмцето ти изпращам стария, а за сумата 864 лева ще ти явя и произлиза от следующите: 8% лихва на л. 864 за 70 дни от 25. IV до 5. VII, или л. 13,45 лихва на 373,60 за три месеца от 5. IV до 5. VII, или л. 747,20, 4% глоба на 373,60 за 20 дни от 5 до 25 април, или л. 80. За гербови марки на записа и пр. 20,35.

Привет засега, понеже много бързам.

Твой: (п) М. Тенев

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 204

26. От М. Хаджиев

Съобщава подробно хода на работата на Народното събрание. Коментира новини от царския двор и отражението им в политическия живот на страната.

София, 26 ноември 1895 г.

Уважаемий господине Докторе,

Едвам от тая неделя Народ. събрание започна да се занимава със законодателна работа. До днес Събранието е приело следующите законо-

проекти: 1) Закона за пощенската спестовна каса — окончателно. 2) Закона за кръчмарството и публичното пиянство по принцип. 3) Закона за чиновниците по принципи 4) Избирателния закон тоже по принцип. Този закон е внесен от народ. представител Ив. С. Гешов[1] и подписан от 76 души народ. представители. Както виждате, той е внесен по инициативата на представителите, а не на правителството, но г-н Стоилов е заявил, че няма нищо против неговото приемане. Също и опозицията (Каравелов и П. Пешев) се произнесе в полза на закона. Д. Юруков[2] (съединист) предложи спешност, за да може да се приеме законът окончателно още в тая сесия — събранието се съгласи.

Както върви работата в Събранието, не е мислимо да се свърши в тая сесия всичко, което е внесено досега. Остават още 20 дена до закриването, а пък едва е приет окончателно един закон. Законите наказателен и търговски, които имат по 900—1000 членове, не са започнали още разискването им член по член, а така и бюджетите, без да смятаме цяла една серия от по-малки законопроекти, които тоже чакат ред за разглеждане. Ако прибавим и разните интерпелации, на които трябва министрите да дадат отговор, излиза, че са потребни най-малко два месеца, ако не и повече, за да има възможност да се свърши всичката тази работа. Това ме кара да вярвам, че пръсканият от някои депутати-съединисти слух, какво камарата щяла да заседава до 18 януари 96-та година, за да присъствуват представителите на кръщението на престолонаследника, ще излезе верен или поне така им се иска на съединистите. Иначе не може да се обясни тази медленност в работата.

Относително митинга, когото Ви описах в последното си писмо, не стана никакво запитване в Събранието, както се предполагаше, и вярвам, че няма да има.

Кръщаването на княза Кирила по католишки обред направи много лошо впечатление между партизаните на правителството — русофили, — някои от които явно изказват недоволството си и критикуват твърде остро тази постъпка на господаря. Предполага се, че по-крайните от тях ще напуснат правителството. А пък опозицията много майсторски експлоатира тоя въпрос, като казва, че това показвало, какво господарят няма да изпълни обещанието си за покръстването на престолонаследника и се подиграл с Народ. събрание. Това, вижда се, е доста повлияло върху съединистите и те изглеждат много недоволни и намусени. Някои от тях искали да запитат Стоилова по тоя въпрос в Събранието, но тъй като това още не е станало, предполагам, че Стоилов ще ги е убедил да не правят това.

Вчера Цветко ми предаде Вашето поздравление и обещания „спомен". Благодаря най-сърдечно! Ще го нося и пазя като знак на неизменното Ви към мен благоволение.

С поздравление

Вашият М. Хаджиев

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 125

[1] Иван Ст. Гешов (1854—1931) — български буржоазен общественик и политически деец. Заемал поста председател на Постоянния комитет в Източна Румелия, член на Румелийската консервативна партия, създадена от К. Стоилов. От 1895 г. заема дипломатически постове в Париж, Виена, Цариград, Берлин и Берн.

[2] Данаил Юруков — народен представител в Областното събрание на Източна Румелия и на I, V и VI Обикновено народно събрание. Кмет на Пловдив.

27. От Спас Вацов

Подробно уведомява как се е разпоредил с изтеглените суми — платил наем, данък и пр.

София, 9/21 декември 1895

Любезний Михалаки!

На 7-й декември, на 9 часа сутринта, срещнах г. Тенев и ми съобщи, че историческите 50 хил. л. са отпуснати на Градския съвет; веднага се върнах, правих, струвах и изтеглих твоите 900 лева в сребро — наема на къщата ти за до Гергьовден. От тия пари веднага внесох в банката за тебе 400 лева златни, които заедно с аджиото и комисионната правят 425,40 лева в сребро. Като притуря при тях 10 ст. за марка и дължимите ми 5,15 лева, то остават у мене твои готови пари 469,35 л., които задържах, за да платя данъка ти, право за вода (ако трябва), дълга на г. Стефановича, да извадя акта за мястото и др. евентуални разноски. Тия разплащания не предприех да направя, защото ето днеска заминавам за Т. Пазарджик да открия там метеорол. станция, гдето ще се забавя докъде 14/26 дек. Като се завърна, ще гледам да си намеря време, за да пречистя твоите работи.

Казвам ти, че заминавам, та ще се задоволиш и тоя път с краткото ми писъмце.

Мама плака, като чу предложението ти за дохаждане във Виена; но за жалост сега това е неудобоизпълнимо, защото тя е принудена преимуществено да стои у Костадинка[1] (тя живее в къщата на г. Гаки Трифонов, срещу старата къща на Карамфиловия), която като учителка не може да остави детето си само на една слугиня. При това, ако е здраве, Драга[2] наскоро (след 2 — 3 месеца) очаква прилив в къщи, което е най-главното, за да не може да се отзове на чрезвичайно любезната покана.

А сега, като се коснах до най-съществено, позволи ми да завърша писмото си с хиляди поздравления от всички на всички.

Твой като брат: (п) Спас

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 115

[1] Костадинка — близка роднина на Спас Вацов, може би сестра.
[2] Драга Карагьозова — най-младата сестра на Спас Вацов.

28. От Петър Дамянов

Относно уреждане на задължение по полица. Предлага той да изплати сумата във Видин, а М. Георгиев да даде същата сума на братя Паница във Виена.

Видин, 1895, декември 11

Драги ми брате мой х. Михалаки,

във Виена

И двете Ви писма получих, като се завърнах от Русчук, отидох на 3-и и се завърнах на 10-и вечерта, снощи отидох и направих пак справка в касата, касиер е Ванко Гоцов, да Ви подпалам огъня, да стана да Ви се оплаквам, че не мога да Ви услужа, и то е да Ви убивам, реших да украдна отгде и да е да свърша, че това ми минава често през главата, като ми покажете колко ще можете да имате сега за лихвите и (не се чете) за бъдеще вземат напред и главниците трябва да се броят 1700 лева, а да останат само 2000 лева, Вий ми явете, а пари не трябва да провождате, защото аз съм длъжен на г-да бр. Е. Паница и там трябва да ги внесете, защото искал бих да му се отплатя, защо да тегля лихвите, тук Ви притварям полица да я подпишете и ми я върнете да свърша това пред Новата година, да я посрещам весело, па макар ни гонят хората, аз съм се научил да пъшкам, добър е милостив бог и сега белким ме избави.

Приемете поздравления от нас всички нарочно и от кака Катерина, и Таца, и Аврам.

Ваш брат П. Дамянов

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 168

29. От Петър Дамянов

Съобщава подробно сметката по отложения падеж на полица; за изплащане на дължими суми, за разговор с К. Стоилов и пр.

Видин, 1895, декември 19

Брате мой х. Михалаки,

във Виена

Честното Ви от 15 същи получих, съдържанието му проумях, писмото за Витски на Петър предадох и работата уж омекнева, обещал се, че мене няма да търси, само от Цветко ще гледа да събере парите, доколко е вярно, ще видим.

Пари събрани при мен има 142 лева (сто и четиридесет и два лева). Петър иска около 50 лева, той ще Ви пише.

На касата трябва да се броят 1700 лева злато, за да остане само 2000 лева наедно с лихвата предварително 180 лева и за изтеклото време на 3700 лева, а всичко дали брой на 3700 лихва 9% — 333

на 2000 занапред „ — 180

от главните „ — 1700

2213

Това е сметка без марки и ако промине срока някой ден, и то в злато. В Русе бях по моя частна работа, имах да вземам пари, та прибрах малко, с г-н Стоилов говорих за Вас. Той се обеща доста, както и Тъпчилещов, но казваха, че понеже е г-н Начович във Виена, ще уравните работата.

Ваш брат
П. Дамянов

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 165

30. От Петър Илиев[1]

Уведомява за усложнения по уреждане на наследството от Крайова, както и за оформяване заема към Земеделската банка.

г. Видин, 21 декември 1895

Добри ми вуйчо,

Получих последното Ви и поради многото работа с изваждането и наместването на пристигналата ми партида с вино не Ви отговорих тутакси.

За крайовската работа[2] засега ще тряба да почакаш, понеже с умирането на старата Анча[3] и изменяването друг настойник на малолетните Гроздови наследници ще требва да се извършат някои формалности и тогава ще може се явим всички наследници и свършим, ако се може нещо.

Относително пълномощното за къщата засега не намирам за нужно да Ви го изпратя поради това, че къщата е твърде арабат и зимно време в нея не може се стои, така щото, като се намери някой, за да я поиска, то тогава ще Ви изпратя пълномощното.

Вчера вуйчо Петър ми съобщи за Вашия заем в З.Е.М.Л. каса, дето касиерът Гоцов искал, няма съмнение, да се покаже, те му отказват промяната на цялата полица, като при това му цитират някой член от новия закон за касите. Аз се явих при него и направихме (разбира се, ако си съгласен) да се направят в две полици, т. е. едната за 2000 лева и другата за 1700 лева, така щото онази, която сте пратили, подписана до вуйча Петра, да бъде за 2000 л., а тази, която Ви приключвам тук, за 1700 л, и ако сте съгласени на това, то я подпишете и възвърнете на вуйчо Петър.

Получих от Пантелей писмо по повод Ваше едно до него за крайовската работа и на нему отговорих в същата смисъл.

Както Марица, така и децата ми са всички здрави, което нещо желаем на всички Ви в дома. Сърдечен поздрав от всинца ни на всички Ваши в дома и като Ви поздравлявам и аз остаям

Петър

Заб. Вярвам, че настоящето ми ще пристигне за празниците Рожд. Христово, то Ви желаем да ги прекарате здраво и весело.

Същи

Нар очен поздрав на Надя от Марица.

Същи

II заб. Вуйчо Петър, докато аз дода при него, той предал в неговото писмо друга полица за това, задето говоря по-горе, че Ви прилагам полица, то остава тази, която Ви праща той.

Същи

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 108

[1] Петър Илиев — племенник на М. Георгиев, мъж на сестрината му дъщеря Марица. Специалист-лозар.

[2] Крайовската работа — в Крайова починал вуйчо на М. Георгиев, заселил се там още преди Освобождението. Като наследник М. Георгиев получава наследство от него. С тези средства и ипотечен заем той е построил къща в София, на ъгъла на бул. „Патр. Евтимий" и ул. „Раковски", която по-късно (1901) продава на сръбското правителство за посолство в София.

[3] Анча — наследница заедно с М. Георгиев и др. на починалия вуйчо от Крайова.

31. От Петър Дамянов

Съобщава, че е успял да склони касиера на банката да продължи падежа за изплащане на полица за 3700 лв., като изплати само лихвата.

Видин, 1895, декември 21

Брате мой х. Михалаки,

във Виена

С настоящето ида да Ви успокоя, че едва склонихме с г-н Петър Илиев г-н касиера Ванко Гоцов, ако се не откаже пак, за да останат всичко 3700 лева още за една година, и то с два записа — единия 2000 и другия с 1700 лева, като им се плати лихвата, изтекла и за бъдеще, затова Ви провождам и друга полица, ако щете да я подпишете, пари няма да провождате никак, ако би трябвало, то остая да броите на г-да братя Е. Паница във Виена, бъдете спокойни и здрави. Недейте се грижи, относително за Витски[1] подали изпълнителния лист на пристава, не можах да узная дали и от мен ще искат или от Цветко само, ще видим.

Като Ви поздравлявам, моля, предайте и на снахата поздравленията. Целувайте децата за нас, желаем да прекарате здраво, весело празниците, поздрави и г-н Паница.

Ваш брат
П. Дамянов

Поздравлява Ви и Еленка[2].

Същи

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 166

[1] Витски — мъж на заварената дъщеря на П. Дамянов Марица.

[2] Еленка Георгиева — сестра на М. Георгиев, от втората жена на баща му. Към нея като по-голям брат проявявал особена нежност и загриженост, особено след смъртта на баща си, който я оставя сирак на 4—5 години. Омъжена за Д. Златарев, известен гражданин на Видин, преди Освобождението учител, а след това кмет на града и народен представител в Учредителното народно събрание в Търново.

32. От Д. Теодоров

Споделя политически новости и нерадостни размишления върху обществено-политическия живот в страната.

София, 30 дек. 95

Любезний ми бае Георгиев,

Писмото ти от 8-и того с добрите известия, които ни донесе поне по отношение здравето на всинца Ви в къщи, ни особено зарадва; по адреса, който ми даваш, видяхме с доста учудване, че при две къщи за агентства ти си бил принуден изново да наемаш помещение на своя собствена сметка. Или може би м-ра в своето преминаване през Виена да е успял да уничтожи контракта на новонаетото здание, което не може да сполучи специалний му делегат. Тоя въпрос, за помещенията в Букурещ и Виена, е бил повдигнат в последната сесия на Събранието от един Радославист — депутат, който, види се, не е имал обстоятелствени по него сведения — така щото на „инкяра" на м-ра той трябваше да премълчи. Не намираш ли следов. за възможно да ми явиш, ако има някакво изменение в положението му от времето на моето напущане на Виена; запитването би могло да се повтори, или по-добре поднови. Но всички тия са дребни закачки, които няма, разбира се, да разклатят било едного м-ра, още по-малко Пр-в о т о... Големий коз в играта на нашите партии ще блесне не след много, тъй като 1 8 я н. не е далеч. По мимо категорическите уверения на м-ри и приближените им — мнозина следват примера на ... Тома, в това число и г-ство ни. Вярното е, че князът, независимо от въпроса, кой ще бъде кръстник, се е убедил в необходимостта за династията да изповяда религията на народа, над когото претендира да господарува — но тъй желаното покръщение едва ли ще се извърши така скоро[1]; поне до това заключение идвам след разговора, който имах на Ст-ден с Н. Ц. В., който бе благоволил да ме приеме на ауденция от $^3/_4$ часа. Въобще от тая продължителна ауденция не изнесох ни най-малко утешителни чувствувания и надежди за подобрение работите на нещастната иначе тъй хубава наша земя. Князът е най-големий песимист в случая; той е разочарован и в предаността на българина към престола, и в солидността на религиозното му чувство, и в честността на характера и побужденията му; България, каза, е (не се чете) с 25 години назад. Едно обаче, което най-неочаквано ме сезира — то са големите му опасения и дълбоко втълпени страхове за един трагически край — каквато била изобщо съдбата на господарствующите на Изток. За княза съществуването и устройството на полицията едва ли не е „бошлаф", каквато ако не съществуваше, а режима — режим de vols et d'impamies! Кажется, наситил се е на новата епоха, която обаче като да не вижда с какво би могъл да замени. Ще видим.

Искаш да знаеш като какви са нашите тук обществени релации; те са твърде ограничени и понастоящем са обусловяват от чисто роднински или лично приятелски връзки. С големците те са редуират в по една семейна визита, и то при времена, когато се знае, че няма да се намерим... Всичко въобще ни прави да се намираме и държим някак си като флотантни върху софийското море, вълнувано, както добре го знаеш, казват, от клюки, интриги и партизански страсти. При тия условия разбираш, че нямам какво да ти съобщя (не се чете) до твоята „скромна“ личност; ще забележите само, че в радославистките кръгове на тебе гледат като на человек на Начовича и в това убеждение никакви от известните ми твои „démelé-та“ (разправии) като да не са в положение да ги поколебаят. A propos, неужели ти нема случая да го видиш и се обясниш по случай на неоднократното му тая есен преминаване през Виена? Ами как си с новий шеф? Види се, че по обичай той не закъснял да си покаже арогантността към чиновничеството от агентството, начиная от писаря Йовович, сестрата на когото Ви се твърде оплаква и тъкмеше да ходи у Стоилови, на които е бабувала. По съветите и указанията на Геро Георгиев ние вече викахме (не се чете) Станкова, която намира, че всичко, слава богу, е нормално и следва (не се чете). В къщата ти ходихме неведнъж, понеже най-често се виждаме с твоите лопатери; но не можем да кажем, че я познаваме, тъй като по известни съображения засега поне ние се виждаме принудени да се откажем от намерението си да ставаме притежатели в София. Това е в свръзка с обстоятелствата у нас, както те би се развили за в бъдеще. En attendant, от Новата година аз тъкмя да се запиша в числото на адвокатите и се турна по-сериозно на работа.

Като Ви я пожелаваме и Вам повседомовно по-честита и благополучна, моля да предадеш от страна на г-жа Теодорова и моя нашите най-сърдечни и почтителни поздрави на г-жа Георгиева и да вярваш във всегда искрените приятелски чувства на твоя предан

Теодоров

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 113

[1] Княз Фердинанд иска да спечели благоволението на новия руски цар Николай II, като кръсти в православието — 2. II. 1896 г. — първородния си син, престолонаследника Борис, въпреки противопоставянето на главата на католическата църква — папата.

33. От проф. Иван Шишманов

Моли да съобщи на капитан Весели кога пътува Ив. Гешов.

София, 10/22. I. 1896 г.

Многоуважаемий приятелю!

Забравих да Ви помоля в писмото си да имате добрината и евентуално телеграфически да известите г-на капитана Весели (Budapest. Alkotmany— utcza 16 Hanptmanu, Vessely) кога пропътува г-на министъра

Гешов. Срамота е да лъжем повече този отличен и способен офицерин. С почитания и поздравления

Ваш д-р Ив. Шишманов

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 159

34. От проф. Иван Шишманов

Съобщава новини по назначения в Министерството на външните работи и за своя неудовлетвореност в служебно отношение.

София, 11 януари 1896

Многоуважаемий и любезний приятелю г-н Михалаки Георгиев!

Е, както виждате, и обещанието, дадено на мене л и ч н о от г-на Стоилова (на 30 септември 1895), е било само просто обещание и късметлията Серафимов[1] (който е купил Гешовата къща на Раковска улица), след като сполучил да развали повишението на добрия Каракулаков и да влезе в касацията, още в същия ден, когато трябваше да встъпи в новата служба, биде бърже-бърже изпратен във Виена, види се, за да не подуша аз новото му изпращане. Нека му е просто на тоя ненаситим человек и на онези, които го пулсират.

Но ако действително делегатите трябва да чакат възвръщането на г-на д-р Станчева от Париж, тогава защо е било туй бързо изпращане? Ама трябва пък малко да погуляе галеното дете Серафимов, защото малко му бяха двата месеца есенес.

Ето Ви награда, г-н Михалаки. Аз и работя, и трудя се, при това и публицистически, колкото мога се излагам за днешното правителство, към главните корифеи на което аз винаги бях предан, и ето зарязват ме с празни обещания!

Или е мислил може би г-н Стоилов друга една командировка? Дай боже да е така, но аз виждам, че на такива хора като серафимовци, които едно време са били верни привърженици на Стамболова, пò им върви. Но какво да се прави? Някой човек е създаден само да се мъчи, но и не да се наслаждава от живота.

Вярно ли е, че и тоя път любезните ни делегати ще се бавят 2 месеца във Виена?

Моля, предайте моя поклон на уважаемата Ви съпруга и много здраве от жена ми, както и Вас любезно поздравява. Също и от Коко много здраве. Поздравяваме сърдечно г-ца Нада, Кольо и другите Ви деца, а Вий, драги приятелю, приемете уверение в отличното ми към Вас почитание, с което съм преданий Ваш приятел

д-р Ив. Шишманов

NB. Моля, предайте моя поклон и г-ну д-р Станчову и съобщете му, че и тоя път ме излъгаха. Той знае за въпросното обещание.

Горният

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 117

[1] Серафимов — секретар на Министерството на финансите, станал по-късно касационен съдия.

35. От Димитър Станчев

Делово писмо по служебни въпроси: иска информация за политическата криза в София. Препоръчва малките текущи дела в агентството да се решават на място самостоятелно и др.

14/26 I. 96

Драги ми бай Михалаки,

Благодаря Ви за писъмцето. Съдържанието е твърде интересно. По търговския договор аз съм получил из София изрична заповед да не правя нови предложения и да повърна нашите делегати — и дана-стоя на разрешението на ветеринарния въпрос. Последния отговор на австр. маджари съобщих в София. Сега с никого не мога да третирам във Виена, г-н Суцара е на отпуск — ще се завърне само за 15/27 т. Аз ще дойда на 13/25 т. сутрената. По въпроса за осветление на общественото мнение за кризата в София моля да ми изложите вашите взглядове заедно с наставленията, които Ви е дал господин Председателят, и да ми пратите утре с вечерната поща вашето съчинение във форма на кореспонденция на български, аз ще я прегледам и ще я предам на немски и после пак ще говорим — Вий бяхте доста дълго време в София и сте видели хората и работите отблизо. Also, bitte, чакам Вашето съчинение — für Wol des Vaterlandes!

Малките текущи дела изпълнявайте, моля — както знайте, — пригледайте с господин Славчевич проектите по бюджетопроекта. Вий знаете моето мнение по рапорта по търговско и пр. отношение, времето минава — и... в камарата пак ще казват, че агенствата н е работят!

Радвам се да Ви видя и да Ви чуя във вторник. Жена ми, баща ми и майка ми Ви поздравляват, както и госпожа Георгиева. Бих Ви поканил да дойдете да премините тук събота и неделя, но не смея (едно пътуване костува 20 ф. — pardon това entre nous).

Относително г-на Даскалова — кажете му (можете да му прочетете това, което Ви пиша): Съжалявам, но не ми е възможно да действувам против предписанието на министерството — покажете това предписание г-ну Даскалову. Поискайте тогава учтиво от г-на Даскалова да Ви предаде делата и всичките касови и други инвентарни книги — и касата, и ключовете. Уверен съм, че г-н Даскалов ще е намерил вече в сметките си оная грешка, която за съжаление го беше разтревожила оня ден при ревизията ни. За тоя факт до възвръщането ми няма да донасяте в м-ството — но г-н Даскалов трябва непременно да уреди работата, догдето се завърна. И Вий трябва да настоите за това; аз съм уверен в честността на г-н Даскалова — и вярвам даже да е вече уредена работата, но освен това — служба е служба — и ний трябва да изпълняваме.

Поздравлява Ви

Д. Станчев
(министър)

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 124

36. От Франц Пикач

Предлага на българското правителство да издаде или да откупи ръкописа му, дело на 12-годишен труд, в който разобличава сръбските шовинистични домогвания към българското население в Македония и Сърбия.

Виена, 28. III. 1896

Ваше Превъзходителство,

Безкрайният шовинизъм на сърбите от кралството, който с нарастваща неблагоразумност и с една граничеща на най-висша безогледност и игнорация на всеобщата собствена мизерна бедност се осмелява да засегне престижа и интересите на съседните държави по един много интригантски начин, ме принуди в манускрипта приложената брошура да съставя на немски и на сръбски.

Тази работа, която от меродавните литературни и политически личности е призната като много сполучлива и за употреба във всички онези области, към които сръбските домогвания се простират и към които сърбите се стремят да разпростират своята отрова на разложението, е намерена за много благоприятна и според най-дълбоките ми убеждения е от особено значение също и за България, и за онези български говорещи и български мислещи краища, към които сърбите протягат своите ръце.

За това би било за предпочитане и от политическа гледна точка разумно, ако както българският народ, така и неговите племенно родствени братя, които са част от кралство Сърбия и в по-голямата си част обитаващи и Македония, и стара Сърбия, да бъдат просветени за действителното фактическо и въз основа на едно 12-годишно обстойно проучване в тази работа и представени в най-ясни картини за състоянието на това разпасано съседно кралство.

Немското издание на тази брошура има за цел всички сили и нации на Европа да осведоми за общите печални условия в Сърбия, от една страна, от друга, за недобросъвестността, с която тази млада, но безподобно корумпирана държава се стреми да привлече към себе си другите намиращи се в своето развитие националности в мрежата на своята поквара.

Брошурата, която бе написана малко преди настъпването на новите политически събития и промени в България, трябва поради промяна на положението на места да претърпи известни промени. Тези промени съм готов по всяко време да извърша и евентуално, както в интерес на България... допълнения и желани информации да приложа.

Съдържанието на брошурата би заинтересувало както Ваше Превъзходителство, така и височайшето българско управление повече, отколкото аз си го поставих като задача да осветя всестранния положителен напредък на Княжеството, както и общо изразената корупция на Сръбското кралство с най-чиста съвест да осветля.

За съжаление ми липсват средства за издаване на тази полезна и сензационна книжка.

Като журналист и баща на 5 деца живея в скромни условия. Като хърватин в тази насока няма да намеря поддръжката както при настоящите сърбофилски хървати, още по-малко при унгарските, а най-малко при австрийското правителство. При тези условия аз и реших тази работа при условие на най-строг секрет, но и при пълното доверие

за почтеността и благоразположеността да поставя във Вашите ръце, Ваше Превъзходителство, и чрез това на българското правителство.

Ако съдържанието на тази моя работа „мутатис мутанзис“ допада на намеренията на върховното българско правителство, тогава моята искрена молба върховното управление да благоволи да ми даде средствата за отпечатването на тази книжка на сръбски и немски език или да вземе този манускрипт срещу съответно възнаграждение и под моето име да издаде на български език превода ѝ. Чрез един подобен акт на благоволение високото българско правителство не само да изпълни един патриотичен дълг спрямо българския народ, но и ще подаде ръка на един ревностен беден баща на многочленно семейство.

Благоволете, Ваше превъзходителство, да приемете израза на отлични почитания, с които си позволявам да се подписвам, Ваше Превъзходителство, и покорен слуга:

Франц Пикач
кралски чиновник в пенсия
IV участък.....№ 9, III етаж

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 398

Писмото е на немски език.

37. Ст Д. Теодоров

Извинява забавянето на отговора си с раждането на дъщеря. Съобщава как се чувствуват родилката и бебето, както и други сведения, свързани с това събитие. Споделя впечатления от обществено-политическия живот.

София, 4/6 априлий 96

Любезний ми г-н Георгиев,

Преди всичко прощавай, загдето тъй закъснявам с новините си, както и с отговора на тъй любезното ти, колкото и интересно от 17 миналий януарий; забавянето в случая не е ни най-малко забравяне; върху това намирам, че не е нужно особено настояване, за да бъда вярван. Достатъчно е, ако ти кажа, че още на 7 февруарий в $4^1/_2$ ч. щръкът кацна у нас на гости, като ни донесе честито и благополучно едно хубавичко и милото момиченце; оттогава насам то расте и крепне, като пълни с радост, шум и веселба иначе тихото ни домашно огнище. „Un foyer sans enfants — c'est comme une cloche sans battant“[1] е казала немалко сполучливо двойно коронованата Carmen Sylva[2]. Върху тая първа люлка са устремени засега всичките ни мисли и чувства; тя поглъща всичкото ни време и внимание — явление, на което родители, тъй чадолюбиви като Вас, не могат да погледнат освен с пълна симпатия и почерпят в това си чувство извинителний мотив за забавата, за която бе по-горе дума. За пълнотата на картината трябва да прибавя, че от тая дата у нас не липсват гости, едни проживающи дома, други проходящи, и едва сега, след като свършихме и с кръщенето на бебето, което получи в случая името Параскева (Пеша) — това на баба си от Пловдив, — нам ни

остая известна свобода да се поразговорим и с други приятели, които, ако и далеч по разстоянието, което ни дели, не са обаче по-малко близки до сърцата ни. Кръщението се извърши на велики понеделник — Благовещение — и за възприемник имахме младия уйка на малката, дошъл нарочно за това от Букурещ. Повтарям, че както наследницата ни, тъй и майката са в пълно и съвършено здраве и ако има нещо да желаеш, то е да видиш утихнала буйната сърдитина на Витоша, която става близо месец е повилняла натолкова, щото взехме да се съмняваме Георгьовден ли ще празнуваме или Коледа; благодарим на здравий и прословутия софийски климат. Знамение на времето — би казал някой върл опозиционер и би са впуснал в една нескончаема аналогия между хубавото слънце през първата половина на марта, отговарящо на дните на ферманите и пр., пр., с мразовитите ветрове, които задухаха напоследък от Ц/град и по-далеч в унисон с буйствата на Витоша... Едно нещо във всеки случай изглежда вярно — то е, че медовий месец не ще бъде дълготраен; въпросът за схизмата, въпросът за емигрантите, а може би и други, които още не смеят да повдигат, са от таково естество, щото биха счупили глави, много по-корави от тия на сегашните властвуващи. Ами за дипломацията въобще и дипломатите като твоя шеф какво да се каже? За тях, видно е, няма друг идеал от тоя да си виждат имената по фондовите вестници с всевъзможни хваления, като как прекарали Новата година, где ели и пили, и да гледат да събират, па било и с най-унизителната просия, всякакъв род меджидиета и тем подобни дрънкала. Блазе им, а още по-блазе за страната, която представляват!

Като Ви поздравляваме повседомовно от страна на г-жата и моя и Ви пожелаем здраве и всякакво добро, остаям

преданий Ви
Теодоров

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 215

[1] Едно огнище без деца, това е като една камбана без езиче.
[2] Кармен Силва — псевдоним на румънската кралица.

38. От Борис Боев

Съобщава, че във връзка със строежа на черквата „Ал. Невски" в София пристига проф. А. Н. Померанцев. Моли да му бъде оказано нужното внимание.

Москва, 26 август 1896 г.

Драгий ми Михалаке,

Сърдечно са радвам на случая да мога да ти напиша от Москва. Преди да ти явя как съм тука, позволи ми горещо да ти препоръчам моя роднина, шурята на брат ми д-ра Боева, Александра Никаноровича Померанцева, професор по архитектурата в Художествената академия в С.-Петербург, който отива в София да строи черквата „Св. Александър Невски". Трябва ли или не да му се визира пашпортът, това не е важно; аз исках просто да го запозная с тебе ради знакомства, защото вярвам, че

ще бъдеш добър да му уделиш един час — другой, както казват русите, за упътването му в някои работи, за които евентуално би му се явила нужда.

Аз съм тук при брат си от 12-ий того, тръгнах в същия ден, когато и ти по всяка вероятност си тръгнал за Виена. Живея сега на дача, макар и да стана вече доста студено. Утре мисля да ида до Нижни Новгород да видя изложението.

Ти защо се не накани при тая евтиния да дойдеш до Нижния? Мисля, че би могъл да си изработиш даже една командировка, А propos, много сме чудни ний, българѝята, нито един от търговията не е дошъл да види това руско изложение, като че не можем в нищо да се поучим от него, а между това говорим все за подигане индустрията! Аз имам намерение да поизуча, ако ми стигне времето, кустарията, домашната индустрия; защото за нас тя е по-интересна.

Политическият хоризонт със смъртта на Лобанова пак става, поне за време, гадателен. Вот счастье — то нам! Няма ли да бъдеш добър да ми напишеш и да ми поразкажеш нещо от високата политика? Разбира се, за нашата политика се интересувам аз преди всичко.

Поздрави г-жата нарочно, а също и Надя, Костя, Миша и Сашата. Приеми и ти моите сърдечни поздрави.

Твой Б. Боев

Адрес: Moskva. Борису Николаевичу Боеву, Малый Кисел... переулок, дом Фроловской, квартира д-р Боева.

Аз съм в Москва до къде 15 септември.

Брат ми, докторът, помни как си го гощавал в митницата с гювеч; той те поздравлява твърде сърдечно.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 142

39. От проф. Иван Шишманов

Съобщава, че вследствие на негово ходатайство братът на М. Георгиев — П. Дамянов — е спечелил делото си в касацията. Моли за ходатайство пред К. Стоилов за назначение на негов близък в Дипломатическото агентство във Виена.

София, 16 окт. 1896

Многоуважаемий и драгий ми приятелю г-н Мих. Георгиев,

Вашето приятелско писмо ми предаде брат Ви г-н Петър Дамянов. Ходатайството, което ми възложихте, изпълних с най-голямо удоволствие, като говорих с всичките съдии от II гражд. отделение, и ето правата кауза на г-на брата Ви тържествува — решението е к а с и р а н о в полза на г-на Петър Дамянова.

Сега пък позволете ми и аз да Ви помоля за нещо.

С радост се научавам, че Вий, драги приятелю, скоро ще бъдете повишен за белградски дипл. агент, респ. в Цетине. В такъв случай ще се о п р а з н и сегашното Ви място. За това място са досега заявили кандидатурите си добрият ни приятел д-р С т. Н и к и ф о р о в, сега

член в Пловдивския апел. съд (брат на полковник Никифоров, инспектор на пехотата) и Холерата (д-р Ат. Петров). Мисля, че Вий сте съгласни, че тази Холера не е за Виена и такъв човек може само да ни компрометира. Моля Ви прочее да имате и Вий добрината и да препоръчате г-ну д-р Стоилову и от Ваша страна д-р Ст. Никифорова като най-подходящо лице за въпросния пост след Вашето излизане. Той има солидно и нежно възпитание, благ и тих характер и говори и пише отлично френски и немски, а при това винаги е бил антилиберал и затова е бил преследван в Стамболово време.

Работата изисква бързост, защото Холерата умее да се увира и страх ме е да не вземе обещание от г-на министър-председателя.

Другите новини знаете. Ония маскари — водителите на либералните фракции — сега се опитват, дано князът да им помогне да заграбят властта. Настояща либерална маниера!

Моля, предайте моя поклон и сърдечни поздравления от жена ми на г-жа съпругата Ви, а също и Вий приемете нашите приятелски поздравления. Много здраве на г-ца Нада от децата ни [не се чете].

Вам искрено преданий
д-р Ив. Шишманов

Късметлията Серафимов пък замина за Виена уж за една неделя. Да не излезат пък месеци.

Кой, мислите, ще бъде дипл. агент във Виена? Г-н Начович или друг някой? (д-р Сърмаджиев)?

д-р Ив. Шишманов

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 118

40. От Н. Иванов

Подробно обяснява какви вещи иска да му поръча от Виена М. Георгиев. Съобщава новини по назначаването на М. Георгиев за дипломатически агент.

София, 24 октомврий 1896 год.

Любезни бае Михалаке,

Писмото Ви заедно с приложения прейскурант получих, както и каталога от Цвибаха. Благодаря. Откакто съм получил писмото Ви, всеки ден се каня да Ви пиша и все ту една, ту друга работа ми побърква. Според прейскуранта се вижда, че има едно недоразумение за юрганчетата. Там се говори за покривки за люлки, а аз искам юрганче, в което да се увива малко дете. Такова юрганче бива обикновено четвъртито в размери метър и 25 см страната и прошито. С него трябва да се увива детето за носене. Цветът на атлазеното, пълно с пух, да е голубое (ясносиньо). Само такова юрганче с два хубави чаршафа ще ни трябва, а за другото, за което Ви бях писал в първото си писмо, от плюш, него не трябва. Заедно с това ще Ви моля за едно одеяло егерско за 7—8-год.дете

за завивка. Тези неща, според както и по-рано писах, кажете в магазина, ако иска, да ги изпратят направо и щом се уведомя за това, ще им изпратя веднага парите или да ги изпратя предварително Вам, щом поръчате и щом зная колко ще струва всичко. Въобще, както намерите за добре. Това за юрганчето и одеялото.

Относително Цвибаха ще Ви помоля, бае Михалаке, да попитате колко би струвала една ротонда по образеца в каталога им под fig. № 580 под название L a n g a, направена от тъмнозелен шевиот и подплатена с кожи от лисица или друго, каквито се турят обикновено за подплата на ротондите.

Бае Михалаке, аз злоупотребявам в значителна степен с Вас, но, моля, извинете.

Относително Вашето назначение питах, но ми казаха, че е за Цетина и имало някои нови комбинации, но не ги казват какви са. Вашето засега и сигурно. Аз на него гледам като на повишение, та с време преместването ще може да стане по-лесно, важното по моему е да стане веднаж назначението за дипломатически агент, че с време това ще се поправи. Не знае човека от кого и в каква степен зависи тази работа. Министрите сега са така заети, че не се виждат. За мене колкото се касае, аз ще поговоря на нашия м-р, щом го видя, защото става вече няколко дена не мога да го видя.

Поздравете, моля, госпожа и госпожица Георгиеви, както и себе си от мене и жена ми, като не забравите да целунете най-малкия юнак.

Ваш предан:
(п) Н. Иванов

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 109

41. От Феодор Николаевич Минков[1]

Съобщава, че е готов да приеме в пансиона сина на М. Георгиев, но след навършване на 10-годишна възраст, както изисква утвърденият правилник.

29 окт. 1896 г.

Многоуважаемий господин Георгиев,

Я приехал домой 25 октября и застал Ваше письмо от 30 сентября. Ваше первое письмо где нибудь наверно застряло, так как я кроме вышеупоменутого другого никакого не получал. Что касается другого Вашего сына, которому теперь 8 лет, то я его, если только буду жив и здоров, непременно постараюсь преустроить, но теперь же должен Вас предупредить, что раньше пока ему не будеть 10 лет, я его принят не могу. Положим я могу сделать исключение на несколько месяцев, так что он будет принять в 1898 году. По Высочайше утвержденному уставу в кадетские корпуса могут поступать только от 10 до 12 лет и этого уже никто изменит не можеть.

Вашей сопруге прошу передать мой поклон и попросить от меня, чтобы она иногда занималась русским языком с своим сыном.

Еще раз повтаряю что будьте спокойны на счет своего сына. Дасть Бог здоровье и я его непременно пристрою ибо я всегда готов услужить таким хорошим моим соотечественникам, как Вы.

Искренно уважающий Вас:
(п) Минков

N. Karpenko
Warschaú
Korolewskaja ulitza № 27
За г-на Т. Минков

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 75

[1] Феодор Николаевич Минков (Тодор Минков) (1833—1906). Роден в Русе в богато търговско семейство. Учи в Германия технически науки, но скоро напуска и заминава с руски доброволци да усмирява полски вълнения. За награда руското правителство му подарява земя в Крим, където той се заселва. През 1863—1864 г. е надзирател в Николаевската гимназия, където учат и български и сръбски момчета. Т. Минков открива пансион за тях, който нарича Южнославянски. Свързва се с влиятелни славянофилски среди и особено спечелва благоволението на началника на Азиатския департамент при външното министерство И. Стремоухов и чрез тях успява да издействува ежегодна субсидия за пансиона, който се разраства много. Придобил голям авторитет (разговаря лично с руския цар, обръща внимание на брат му), Т. Минков настанява български момчета в университети, академии, учителски семинарии и др. без необходимия за влизане ценз. Южнославянският пансион дава на България 700—800 души образовани хора — учители, лекари, съдии, офицери, инженери, професори, министри.

След Освобождението Т. Минков идва в България да види плодовете на своето благородно дело, освен това той е изпаднал в нужда и иска да му отпуснат пенсия. Отказват му като на чужд поданик. Иска еднократна помощ—също му отказват. Огорчен и разочарован, той се връща в Русия, награден само с високо отличие.

По-късно жена му като бежанка живее в София и получава малка народна пенсия.

В София има прогимназия, наречена на името на Т. Минков.

През 1898 г. М. Георгиев се обръща писмено към Т. Минков с молба да устрои сина му Александър в руски пансион.

42. От Пантелей Ценов

Пише за предстоящото преместване на М. Георгиев в Белград; за исканията заем от банката и изказва благодарост за оказаното гостоприемство във Виена.

София, 30 октомври 1896 г.

Драгий ми вуйчо!

Вероятно притежаваш вече писмото на Спаса и моята теле [г] рама ло твоята работа, към това, което вече знаеш, имам да ти добавя още и следующето: в неделя Бенев каза, че твоето назначение за Белград е окончателно разрешено, но само сега се чака съгласието на австрийското правителство да приеме Сърмаджиева за агент във Виена, за да се отвори за тебе ваканция в Белград, и указа и за двамата Ви щял да излезне едновременно; от всичко това аз дохождам до заключение, че ако не приемат Сърмаджиева във Виена, то ти ще си останеш там като упра[в]ляющи след заминаването на Станчева за Русия, това е всичко и най-положително.

Два пъти ходих в банката да моля Тенева за заема; първия път не го намерих, а втория го намерих, но ми каза, че без заявление не може

да се дадат пари, та затова тук ти изпращам едно да го подпишеш и да ми го повърнеш, за да направя заема, пиши поръчители мене и Спаса, той е съгласен.

Сега, макар и малко късно, позволи ми да ти изкажа моята и оная на Мария[1] искрена благодарност за хубавото ти гостоприемство, което ни оказахте, докато бяхме във Виена, особена благодарност изказваме на уйна и на Надя, които не си жалеха труда да ни угодят.

Мария е във възторг и Ви изпраща на всички Ви своята особена благодарност. С нетърпение чекаме времето, когато да можем поне малко да Ви се отблагодарим.

Мария е днес коджа болна, не знам още болестта, защото чакам доктора да дойде да е види и да се произнесе.

Тука намерих много работи, които чакали мен да ги разреша, тъй щото от понеделник насам положително нямам свободно време.

Ако искаш още някое разяснение по твоята работа, напиши и веднага ще получиш отговор.

Поздравление от всички ни на уйна, на Надя и на децата.

Поклон и на тебе от любящия те племенник

Пант. Ценов

$18\frac{30}{X}$ 96, София

Р. С. Агамено замина за Плевен, той, чини ми се, че нищо не направи по повод на твоето писмо. Ще се науча по-положително и ще ти напиша. Имаш поздрав от Рачо Петров[2], в. министър.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 112

[1] Мария — съпруга на Пантелей Ценов.

[2] Рачо Петров (1861—1942) — военен и политически деец, генерал, завършил Военната академия в Русия. Един от първите български офицери след Освобождението. През 1885—1894 г. е бил началник на Щаба на армията. През следващите години е министър на войната, на два пъти министър-председател, министър на вътрешните работи. Организира съдебната разправа над въстаниците в Силистра и Русе срещу регентството и Радославовото правителство (1887). Доверено лице на Фердинанд.

43. От проф. Иван Шишманов

Поздравява М. Георгиев с предстоящото му назначаване в Белград, съобщава му възможни промени по линия на външното министерство и др. под.

София, 6 ноември 1896 г.

Многоуважаемий и драгий приятелю, г-н Мих. Георгиев!

Преди да пристъпя към отговора на приятелското Ви писмо от 2. того, което получих вчера, считам за приятен приятелски дълг да Ви поздравя с именния Ви ден. Живейте много години заедно с Вашето мило семейство за слава и чест на отечеството!

Твърде скоро ще Ви поздравим и с новия сан — дипломатически агент в Белград, — защото, както се уверих днес от думите

на г-на Хр. Павлова[1], Вашето повишение е предстоящe. Той е имал разговор по тоя въпрос миналата неделя, т. е. на 3. того с г-на Бенева, който му казал, че е вече окончателно решено в Министерския съвет Вий да заместите Хар. Сърмаджиева, щом за последния се получи разрешението от Виена, което се очаква тия дни, ако и не е вече предадено от барона Каза по случай завчерашната му ауденция у княза.

Както Ви е известно, за Хараламбито отначало се получи отказ, който има да благодари на византийщината на зетя си Ив. Ев. Гешов, но сега, види се, недоразумението се изглади.

Крайно Ви благодаря, че и Вий се застъпихте тъй горещо за Стоенчо Никифоров. Също и тука се научих, че неговото назначение е сигурно. Това сам Бенев ми каза на 2. того, когато едновременно ми каза, че Вий, драгий приятелю, се назначавате за Белград. И така Вий скоро ще напуснете хубавата Виена!

A'propos! Ще се свърши ли веднъж този нещастен търговски договор, та да се завърне туй Гешовото чапкънче Серафимов?

Сега се научавам още, че е възможно Рача Петрова да назначат за агент във Виена, а Хараламбито в Париж. Това ще бъде за последния и по-угодно.

Моля, предайте моя поклон на госпожата Ви и много здраве на г-ца Нада. Коко и Меланка Ви целуват ръцете. Вас пък, скъпий приятелю, любезно поздравява предания Вам

д-р Ив. Шишманов

От жената сърдечен поздрав за Вас и госпожата.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 119

[1] Христо Павлов — председател на Касационния съд.

44. От д-р Ст. Никифоров

Поздравява М. Георгиев със служебното му повишение и го моли да каже няколко обри думи във връзка с назначението му на работа във Виена.

Пловдив, 6-ий ноември 1896 год.

Уважаемий г-не М. Георгиев!

С настоящето чест имам да Ви поднеса най-искрените и почтителните си поздравления по случай именний Ви ден. Желая Ви при този случай всяко щастие и всичко онова, което и Вий сам си желаете.

При това нека ми бъде позволено да Ви поздравя и с новото назначение и повишение, което, както се научавам, било вече станало или щяло днес-утре да стане.

На мене е обещано от г-на Станкова да бъда назначен на Вашето досегашно място, но до тази минута аз нямам още никакво официално известие и затова аз все се съмнявам да не би да се яви някое препятст-

вие. Ето защо Ви моля в името на нашето познанство и приятелство да бъдете тъй добри и да кажете и Вий няколко добри думи в моя полза.

Не се съмнявам, че ще ми направите тази услуга, и Ви благадаря още отсега за извършеното.

Предайте, моля, моите поздравления на г-жата, както и на г-цата.

С най-отлично почитание:

д-р Никифоров

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 208

45. От Васил Д. Стоянов[1]

Сърдечно благодари за писмото с хубави вести. Радва се на ордена, даден му от сръбския крал, защото за Сърбия се е бил с оръжие в ръка срещу турците през 1862 г. Говори за скромните си заслуги за основаването на Българското книжовно дружество. Споделя огорчението си от съзнателно поддържаната версия, че Книжовното дружество е основано от киевския професор Марин Дринов. Споделя радостта си от признанието, засвидетелствувано му с назначение за член на Императорския руски археологически институт. Съобщава новини от София.

Средец, 20/3. 1897 г.

Драгий ми Михалаке!

Твоето драгоценно писмо от 27 м. м. получих во време, но едвам днес намирам за по-удобно да ти отговоря.

Най-напред да приемеш най-сърдечна благодарност от мене лично, а тъй също и от булката ми от цялото ни домочадие за отличното ти братско внимание и примерна любезност, що показваш към мене и всинца ни от душа и сърце. Бог да те наградява тисящекратно и да дава здраве и всякакво благополучие на цялото Ви семейство. Само ти заедно с просветената си благородна стопаница можете да оцените безкрайната ни радост у дома, която ни сторихте с гореспоменатото си писмо, и то тъкмо тогава, когато най-много усещахме тежината на непонятното игнориране, съвършено незаслужено, откъм оная страна, от която не би могло нито да се помисли, още по-малко да се извършва такава неприязненост, с нищо неоправдаема спрямо нас. Не е нужно да влизам в подробности — ти ме разбираш много добре. Аз обаче вярвам, вярвал съм, а сега още повече, че с такива приятели като тебе и с търпение и залегание господ ще помогне и на мене да ми посветне на очите, доколкото е нужно, за да мога още приживе да видя съвършено обезпечено бъдещето на Българското книжовно дружество и най-сетне да мога да понаредя колко-годе и чадата си, дордето съм жив, па тогава с пълно спокойствие ще мога да река: „нине отпущаеши раба твоего...“.

Уверен съм, че и ти като мене не даваш никакво значение на каквито и да било ордени, а дълбоко уважаваш почетта, която се прави чрез ордени или чрез други отличия високонравствени. И аз сега имам пълно основание да се гордея, че ми се прави почет чрез тебе от държавний глава на оная наша братска Сърбия, за която бях честит да послужа колко-годе в юношеските се години дори и с пушка в ръка през г. 1862 на Стамбол-капия при бомбардирането на Белград от турците. За България

частно не съм бил честит да извърша нещо особено, нещо значително, освен дето положих труд и залегание, та основах преди 27 години Българско книжовно дружество и същото досега криво-ляво можа да продължи съществуването с изключително мое настояване и грижа, като излязоха под моя редакция в Браила и тука 66 книжки от „Пер. списание". Основанието и поддържването на това скромно българско учреждение още от турско време и досега не е нещо бозна какво, но по своите, макар и малки и скромни, ала все доста ценни издания това дружество все не е лишено от какво-годе значение както за България, така донякъде и за другия славянски свят въобще. Но защото от самото начало дори и досега се разпространява сведение по един систематичен, усилен и постоянен начин от известна страна, че това дружество е основано от харковския професор г. М. Дринов[2], за това до тоз час отникъде — нито от Белград, нито от Загреб, нито от Прага, нито от Виена, нито от Москва и пр. — никой от академиците или от други списатели и учени мъже не се е обадил косвено или направо до мене с някоя насърчителна дума относително поменатото дружество. Разбира се от само себе си, че аз никога няма да се допусна да кудкудяча, че съм снесъл едно мънинко яйчице, макар че си го усвоява харковският г. професор. Както и да е, но по този същи повод най-сетне намериха се хора сведущи и благородни като тебе, та се потрудили в Цариград да ме зарадват, макар че никак не заслужавам такава висока чест, като ме назначават за член в Императорския руски археологически институт. Вярвам, че и за тази новина ще се радваш не по-малко от мене.

Тук нашата домашна (отечествена) политика особено в последно време, доколкото усещам аз, не върви май добре. Всичката надежда е на княза и на първия му съветник г. Стоилов.

Тук времето е вече доста хубаво, но болестите все не престават, особено върлува дифтеритът, който вчера е покосил живота и на най-голямото г. Миларово момченце — Бориса. Бог да пази всинца ни от всички злочестини.

Ний до тоз час, слава богу, всички сме дома живо и здраво; също е добре и Катя[3] в Дрезден, отдето получаваме доста постни вести за нейните успехи по музиката.

Аз, жена ми и чадата ни сърдечно поздравляваме тебе, госпожата Ви и всичките Ви чада и желаем Ви пълно здраве и всяко благополучие.

Добро видение

Вес твой

В. Д. Стоянов

Когато ми пристигне белегът на почетта от Негово Величество сръбския крал, тогава пак ще бъда честит да ти пиша.

Същий

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 30

[1] Васил Д. Стоянов (1840—1910). Роден в Жеравна. Завършва филология и право в Прага. Обнародва в чешки вестници и списания статии за българската литература, също статия за Раковски.

По негова инициатива през 1869 г. е основано в Браила Българското книжовно дружество. В. Стоянов става редактор на „Периодическо списание". Той работи главно в областта на българската филология, етнография и история. След Освобождението стои на консервативни позиции. Заема важни административни длъжности.

[2] Марин Ст. Дринов (1838—1906). Роден в Панагюрище. Следва Историко-филологическия факултет на Московския университет (1861—1865). Пътува и живее в Австро-Унгария, Франция, Италия и Швейцария, където изучава исторически архиви и събира материали за българската история. Взема участие в основаването на Българското книжовно дружество (1869) в Браила и е избран за негов председател. През 1872 г. защищава в Москва магистърска дисертация, а през 1876 г. докторска и става професор. По време на Освобождението и след него заема отговорни държавни длъжности. До края на живота си е професор в Харковския университет. Умира в Харков.

[3] Катя Стоянова — дъщеря на В. Стоянов. Учи музика в Дрезден.

46. От Милко М. Георгиев

Изпраща семестриално свидетелство и обяснява как е получил оценка задоволително по география и история.

Виена, 11, II/30. I. 1898, събота

Най-обични родители!

Тук ви изпращам пак едно свидетелство, и то едно семестриално, то е също така добро, както коледното.

По география и история от Коледа насам само веднъж съм изпитван, знаех всичко, отговорих много добре и получих несправедливо само едно похвално. Само с едно похвално можах да пооправя задоволителното.

Въпреки това проф. съветник Шварц беше крайно несправедлив и подъл, че сега ми писа в свидетелството задоволително, тъй като моите последни бележки са били отлично, похвално и той на Хартлиб (един питомец, отлично, както на мен), който също като мен получи веднаж недостатъчно, сега в свидетелството му даде отлично.

Сега не искам да говоря за това, но ако проф. Шварц не би бил първият и най-възрастен професор в Терезиума, щях да го доложа на лекторския шеф.

Засега оставам, като Ви целувам ръцете.

Ваш най-благодарен син
Милко

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 60

47. От Милко М. Георгиев

Съобщава подробно как е прекарал коледните празници. Уговаря по какъв начин да получи от дома си коледния подарък.

Виена

За новогодишната вечер получихме пунш, тестени сладкиши и пр., и пр. (извън обичайната вечеря).

Хубава Нова година от тържествената вечеря.

Сестрата сигурно е получила касетката.

Радвайки се на петъка (нашата Коледа) и на неделята 8, оставам, като целувам ръцете (тебе и мама). Вашият най-благодарен син

Милко

Много целувки на сестрата, Калин, Борис и Сашо и пр., и пр...

III.

На 24 беше Бъдни вечер. Закуската в 5 часа доле в трапезарията се състоя от шоколад и съответствуващи тестени изделия и пр. В 5 и $^1/_5$ часа зазвъня една камбанка от малката трапезария, вратите бидоха отворени и ние (около 15 на брой) влязохме вътре. Едно коледно дърво достигаше до тавана, прекрасно блестеше насреща ни, много красиво (украсено с много светила и т. н.). Вътре беше лекционният шеф, г-жа баронеса Пигал (неговата майка), г-н държ. съв. Кайзерлингер, няколко професора и перфектът. Около коледното дърво, опряна до стената, имаше една маса с коледни подаръци, определени за всякого поотделно. На моето място имаше една много красива забавна игра „пътуване през Средиземното море", една много красива папка за чина, книга за писма, една магическа кутия, домино, една книга и др... една кутия с бонбони. Тук лежеше една картичка с моето име, всичко това беше за мен определено.

След това играхме на томбола (печалбите, определени за томболата, бяха много красиви, напр. календар с часовник и термометър, часовник и др... Аз много често печелех, но дреболии.

По време на цялата игра са били там или г-н лекцион. С. ф., г-н Г. Директ. Ф., мис Аустер. Неделя, понеделник и вторник при г-н Паница не бях на ядене.

IV.

Приближава и нашата Коледа и аз се надявам, че няма да остана от дома си без коледен подарък (който ще бъде паричен). Касае се обаче как този навреме да ми бъде изпратен. Аз бих желал да ги имам така, както получих 10-те флорина. Но при това има нещо. Г-н префектът именно ме попита още по-рано дали подаръците от дома ще получа за католическите или гръцките празници, аз естествено му отговорих — последните.

П. П. Както вече ви писах, ме посети г-н Пранчев, без да ме намери (ф. б. Г. Паница).

Значи, ако ми изпратите парите в препоръчано писмо, без това да знае префектът, то той ще се чуди къде е подаръкът. Затова аз мисля следното. Ако сумата е голяма, то изпратете я, както винаги (чрез пощата), ако обаче по терезиански начин ще я наречем малка, пратете ми я препоръчано чрез пощата. Ако г-н префектът би знаел (изпратено чрез пощата), мога със същата да си купя каквото желая. Естествено ще Ви пиша какво съм купил.

Инст. за лит.

Написано на три отделни листа за писма на немски език. Няма дата и инвентарен №.

48. От С. Добрович[1]

Съобщава служебни въпроси — уреждане среща с Н. В. царя и др.

София, 13 март 1898 г.

Драгий ми г-н Георгиев,

Тия дни ще Ви изпратя [не се чете] на [не се чете] Йелкич и Милан Стоянович. От господаря нямам никакъв отговор по въпроса, за който ми бяхте говорили, но твърдо съм убеден, че Негово Царско Височество ще Ви приеме и изслуша. Аз привлякох вниманието му върху важността на съобщението, което имате да му направите.

За идването на господаря нямам още никакво известие, но предполагам, че до вторник ще си дойде, така щото Вие добре ще сторите да не се отдалечавате тия дни от сърбската столица.

С приятелски поздрав

Ваш С. Добрович

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 80

[1] С. Добрович — началник на тайната канцелария на княз Фердинанд.

49. От Милко М. Георгиев

Подробно разказва на какво се дължи недостатъчно добрата му бележка по география и история. Обиден е, че баща му пише само за незадоволителния успех по тези два предмета, а не го хвали за общо много добрия успех. Похвалата от къщи за него е най-ценна.

Виена, 2. I. 1899 г.
21 декември 1898 г.

Мили татко,

Вчера получих твоето писмо. Уважаемата г-жа графиня ме посети още в събота и ми донесе бонбони. Тя ме покани за неделя на 8. Аз не мога да ти дам обяснение за моето удовлетворително (което между проче не е толкоз лошо — на български добро) по география и история. Но следното мога да ти кажа. Ти имаш пълно право, като твърдиш, че тези предмети не са тежки, макар че има много нещо за запомняне. Ние само разполагаме с времето, което ни остава от латински. Но и това не е причината.

Г-н професорът, учил. съветник Шварц (много стар, вече 32 г. в Терезианума, едно от елитните училища във Виена, основан от М. Терезия), един извънредно добър човек, но има и своите лоши страни (и на тях аз трябва да благодаря), напр. ако в часа не стоят мирно (за което най-често само един екстер е виновен), тъй като питомците винаги първо няколко минути преди почването слизат, изпитва цял час (най-често добрите ученици) и дава много двойки (недостатъчни).

Така напр. веднъж (беше в III ч. по география, ние имаме седмично 2 пъти география и 2 пъти история) имаше голям шум, той влиза, из-

питва всички добри ученици от материята на миналата година и дава само незадоволително. Но тъй като това бе възможно само при материала от миналата година да дава незадоволителни, то той изпитваше винаги една част от материала на тази година, на който можеше да се отговори с отлично, но той пишеше бележката недостатъчно, която бе и първата ми бележка. Още една лоша привичка има г. професорът. Той се ръководи винаги от предната бележка. Така той ме изпитва и втори път, аз му отговарям на всеки въпрос съвсем точно и описвам сбито и свързано от това, което той ме пита, и той ми дава бележката похвално. Как можа той трети път да ми даде достатъчно (средно) не само на мен, но на всички — непонятно. Той ме изпитва история, географията на Гърция, след това боговете и пр., и пр. на гърците. Последното го казах съвсем точно и разправих всичките легенди за боговете във връзка едни с други, без да запирам, с най-малките подробности. Първото знаех също отлично, само изпуснах една планина в Тесалия и върху това ми даде, като казах достатъчно, причини за това може да бъде само следното: проф. Шварц има един навик, който между другото имат много други професори, именно когато той изпитва един и трябва с другите да се ядосва, той изсипва яда си върху изпитвания, като му дава лоши бележки, така аз имах нещастието така да бъда изпитан, така получих третата бележка. Четвърти път той беше принуден да ми пише отлично, защото така добре рядко са му отговаряли. Така моите бележки са следните:

1. недостатъчно
2. похвално
3. достатъчно
4. отлично.

Това дава много правилно задоволително. Че именно това е една случайност, може да се докаже с това, че м. година по география нямах друга бележка освен отлично. Учудва ме, че ти освен по този въпрос за нищо друго по отношение на моето свидетелство не ме запитваш. Макар че трябва да признаеш, че този семестър, общо взето, не е протекъл много лошо.

Не искам да бъда много нескромен, но моите мисли смятам, че мога да ти изкажа. Ти сам знаеш, че най-голямата награда за положен труд и едно добро свидетелство (особено най-доброто) е една похвала и съчувствие (тази тука аз имам многобройно и най-приятната похвала е тази, която аз получавам от къщи). Аз казвам, че тука от всички страни ме похваляват, така напр. имам удоволствието, че г-н гимназиалният директор, държ. съветник Цинза ме познава лично и където ме срещне, навсякъде много любезно разговаря. В твоето писмо, напротив, няма ни думица за похвала. Напротив, това, което пишеш за моето свидетелство, може да се счита за упрек. Но едно по-добро свидетелство, от най-доброто не мога да ти изпратя.

Радвам се, че в къщи, както и аз, сме здрави. Днеска е последният ден на ваканцията, за празниците ви пиша в следния раздел.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 63

Написано на лист за писма на немски език.

50. От Спас Вацов

Уточнява някои подробности, свързани с гостуването на Надя М. Георгиева.

София, 8/I. 1899

Драгий Михалаки,

На 5/I, когато ти писах, че Надя ще ни бъде добре дошла гостенка, обещах да ти пратя списък на предполагаеми забавления. Вчера, на Ивановден, нарочно отидох при г. Сарафова да му искам сведения за забавленията в Славянската беседа, но за жалост не го намерих и днеска не бе ми възможно да намеря време и да устоя на думата си, та с настоящето прося твоето извинение.

Сега, около 2 часа сл. пладне, се срещнах с х. Панто и той отстъпи да бъде Надя[1] у нас, като обещава да я развожда по всички забавления, където нам не би уйдисало. Аз му казах, че тебе те давам на него, защото ще престоиш тука само няколко дни.

И тъй ще те моля още утре да ми пишеш, ако е възможно, точно и определено на коя именно дата тъкмите да тръгвате. До днеска, докогато предполагах, че Х-та може да изяви претенции, ние не пристъпихме още към подготвуване стаята (горната стая над приемната), но утре след пладне или в неделя смятам да взема Косто и да отидем във вашата къща, та да видим като какво би уйдисвало да земем оттам за нареждане на стаята ѝ. Ние с Магдалина смятаме да остане Надя у нас до края поне на местниците, та така и тя да си сметне, като тръгва от „милия“ Белград.

С кола много здраве на всички от всички и от твоя

Спас

Инст. за лит., ф. I, инв. № 85

[1] Надежда М. Георгиева, по мъж д-р Иван Тюлева (1880—1918). Завършва във Виена католически пансион Нотр Дам. Майка на една дъщеря и двама сина, единият от които умира млад.

51. От Димо Хранов

Благодари за поздравителна телеграма и съобщава как минало честуването на 25-годишнината на българския земеделски периодичен печат.

ст. София, 9 януари 1899 г.

Уважаемий г-не М. Георгиев,

Получих любезната ти телеграма, с която благоволи да ме поздравиш по случай 25-годишнината на българския земеделчески периодически печат, и сърдечно благодаря за поздравленията и лестните думи, които ми отправяш по тоя случай. Телеграмата ти се прочете в салона на Славянска беседа, гдето стана тържеството. И други направиха предложение телеграфически да се образува фонд, от лихвите на който да се дават награди за най-популярните съчинения по земеделието. На

другарската вечер г-н Ив. Ев. Гешев благоволи да подари 1000 лева за награда на оня, който напише съчинение как може да се подобри положението на българския земледелец. По-нататък какво ще направи настоятелството на Българското земледелческо дружество, не зная. Това е негова работа.

Моля, предайте моя нижайши поклон на г-жа Георгиева.

Приеми и ти сърдечния ми поздрав.

Твой
(п) Д. Хранов

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 72

52. От Милко М. Георгиев

Относно училищните му работи, какви суми да му изпратят и пр.

Виена, 17—29. I. 1899 г., неделя

Любими родители (най-мили),

Днеска получих татковото писмо.

Тъй като в четвъртък не е... ден и аз въпреки това... отивам (излизам) именно до уважаемата г-жа графиня, сменявам аз с днес и оставам днеска тук. Аз си поставям въпроса, защо притежавам само втората карта от Витен. Подробно не мога да ви обясня защо аз веднаж получих удовлетворително, защото веднаж завърших със закъснение. И другия път, както и сега заради няколко малки дреболии.

Аз ви моля да прегледате в квитанцията, в която аз ви бях пратил (ако сте я загубили, няма значение), или въобще да си припомните колко пари или за колко семестра вие нищо не сте дали, за пианото и джобни пари аз мисля само 45 флорини за един семестър.

Тъй като на 11 февруари католически първи семестър завършва, ви моля, тъй като вие ми дадохте само 45 флорини, още 45 да ми изпратите. Това има време (трябва да стане най-късно до 12—13 февруари).

Ако това не ви е ясно, то, моля, пишете ми, но твърде скоро. Тези 45 флорини да ми се изпратят чрез пощата, но не в писмо.

Моля ви за мене отделно в препоръчано писмо да ми изпратите джобни пари.

Като поздравлявам всички и целувам, оставам, като ви целувам и ръцете, оставам вашият признателен син Милко.

N. B. Моля да ми се изпрати адресът на сестрата. Тогава аз ще изпратя на Рачо... картичка с изгледи. Няколко от тях, като напр. Лаутон, да ги запази за мен.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 61

Написано на немски език на лист за писма.

53. От Петко Тъпчилещов

Съобщава, че ще му гостува с жена си.
Предлага меню и програма.

Виена, 28/I. 1899

Драгий ми бай Михалаке,

Тази сутрин се завърнах от Monte Carlo. Придружавам се, твърде естествено, с младата си булка, която държа да запознаеш колкото ти, тъй и госпожа Георгиева.

Решавам прочие (това вярвам ще Ви причини удоволствие) да остана твой гостенин 24 часа — ще си спя в хотела, разбира се. Ето плана ми:

В събота сутринта смятам да тръгна оттук. Вечерта по 10 ч. или около 10 ч. ще пристигна в Белград и ще нощувам в хотела, в който твоят гавазин ще ме заведе от гарата. В неделя по 10 $^1/_2$ —11 ч. ще дойда у дома ти, за да се видим и ако обичаш, ще хапнем супица, добра риба (чига) и малко месо печено плюс винцето. Следобед може да отидем всички наедно на разход (за да види жена ми Белград и до Топчидере), след което една студена закуска с чай или друго и по 10 ч. пак на гарата, за да замина за София.

Вярвам, че одобряваш тоя ми план, за изпълнението на който ще ти телеграфирам в събота при тръгването ми или от Пеща следующето само!

En route Petko
Целувам те набързо.
Твой П. Тъпчилещов

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 81

54. От Найден Бенев

Благодари за изпратени цигари. Вярва, че и друг път ще му направи такава услуга.

г. София, 1-ий февруари 1899 г.

Драгий ми М. Георгиев,

Белград

Цигарите навреме получих и сърдечно ти благодаря. Харесват ми качеството и цената им, тъй щото след няколко месеца възможно е втори път да те безпокоя с подобно главоболие, ако ще имам за това твоето позволение. Приключавам ти тук един чек от Българска народна банка под № 381 за стойност 8775/00 лева златни за издължение стойността на цигарите.

Като ти благодаря повторно за услугата, ползувам се от случая да поднеса моите почитания на г-жа Георгиева и да те уверя в моята към теб преданост.

Н. Бенев

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 71

55. От Петър Дамянов до Спас Вацов
От Спас Вацов до Михалаки Георгиев

Запитва как стои въпросът около уволнението на М. Георгиев, за което писали във в. „Трибуна". Съветва М. Георгиев да се върне в България през отпуската си. Смята, че няма никаква възможност да се отмени уволнението.

Видин, 19 март 1899 г.

Брате Спас Вацов в София,

На писмото, което писах на Михалаки чрез Вас, не получих никакъв отговор, понеже видяхме в „Трибуна" уволнението на Михалаки. Моля Ви, пишете ни как стои работата, в София ли е той и в какво се състои уволнението му, има ли се пред вид за друго назначение или е пенсиониран и с колко, очаквам с нетърпение, явете ми обширно.

Ваш брат П. Дамянов

София, 22 март 1899 г.

Драги Михалаки,

Пращам ти това писмо, като ти съобщавам, че днеска отговорих на бае Петра, че имаш двумесечен отпуск, но не щеш да дойдеш да го прекараш тука, защото още те блазни мисълта, че може пак да останеш в Белград, което аз заедно с Ценова и Григора по никой начин не вярвам. Казах му, че друг дипломатически пост, ако не останеш в Белград, няма да ти се даде, но ти е дадена от г. Грекова всичката надежда за друга служба. Казах и това, че като пенсионер би могъл да получаваш около 4000 лева.

Това писах на бае Петра, а сега на теб трябва да повторя, че още повече изгубих надеждата, че ще можеш да останеш в Белград, освен ако до изтичане на отпуска би се случило, което не вярвам, пак да се възстанови кабинетът на г. Стоилова. Така е убеден и Григор, и Ценов и аз в тяхно име пак ти препоръчвам една минута по-скоро да си доведеш домашните, вместо да се скиториш по Виена или другаде, па ако теб ти не понася да си прекараш отпуска в София, то иди напр. на Рилския манастир и ако за чудо голямо би измолил чудотворeца да те оставят пак в Белград, то ще се изплатят разноските, като ги прибереш в есен. Но защо да предполагаме за оставане в Белград, когато това нещо е невъзможно и пак ти казвам невъзможно — бае Ризов, бае Марков знаеш, че вече са тука. Госп. Сърмаджиев заминава командирован в Цариград да вземе участие в една комисия.

Вчера Магдалина писа на Надя и вярвам, че е получила писмото. В къщи сме добре всички и поздравляваме всинца Ви.

София, 22 март 1899 (писмото си ще предам утре на пощата, защото пропуснах днес).

Твой Спас

И бае Караджов напълно споделя моите мисли. Поздравлява те.

Същият

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 86

56. От председателя на Видинското читалище

Запитва приема ли М. Георгиев да представлява Видинското читалище на годишното заседание на Българското книжовно дружество.

Телеграма № 678, Видин, 1889 г., юли 28

София, Михаилу Георгиеву

Видинското читалище Ви упълномощава да го представяте в годишното заседание на Българското книжовно дружество. Благодарете дружеството за вниманието му към читалището. Приемате ли? № 86

Председател: Мишев

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 27

ПИСМА, ОТНАСЯЩИ СЕ ДО МИХАЛАКИ ГЕОРГИЕВ

1. От Цани Гинчев[1] до проф. Иван Шишманов

12. I. 1892 г., Търново

Любезни Иване,

. . . . . .

Колкото за „Труд", аз мисля, че ти споменах, че вече се захвана IV-та година и I-та книга се печата, но за нея все трябваше да пратиш нещичко; прати, ще има време да се помести. И гледай да организуваш отреди, за които споменуваш, иначе ще бъде трудно. Помоли Михалаки Георгиев да изпрати и нам нещичко от своите жално-весели повести, той е роден и прероден за хуморист и аз не зная защо крие още в себе си тая рядка засега у нас дарба — аз го познавам... той може да бъде наш Гогол — кажи му това...

БАН, ф. 2, № на описа 3, арх. ед. 376

[1] Цани Ш. Гинчев (1832—1894). Роден в Лясковец. Гимназия завършва в Бел град. През 1858—1859 г. е в Одеса при Г. Раковски и му помага в книжовната работа През 1860—1862 г. е слушател в Киевския университет, а след продължително учител ствуване по време на въстанието е арестуван. След Освобождението е административен и просветен служител. Участвува в издаването на търновско литературно научно спи- ание „Труд" (1887—1892).

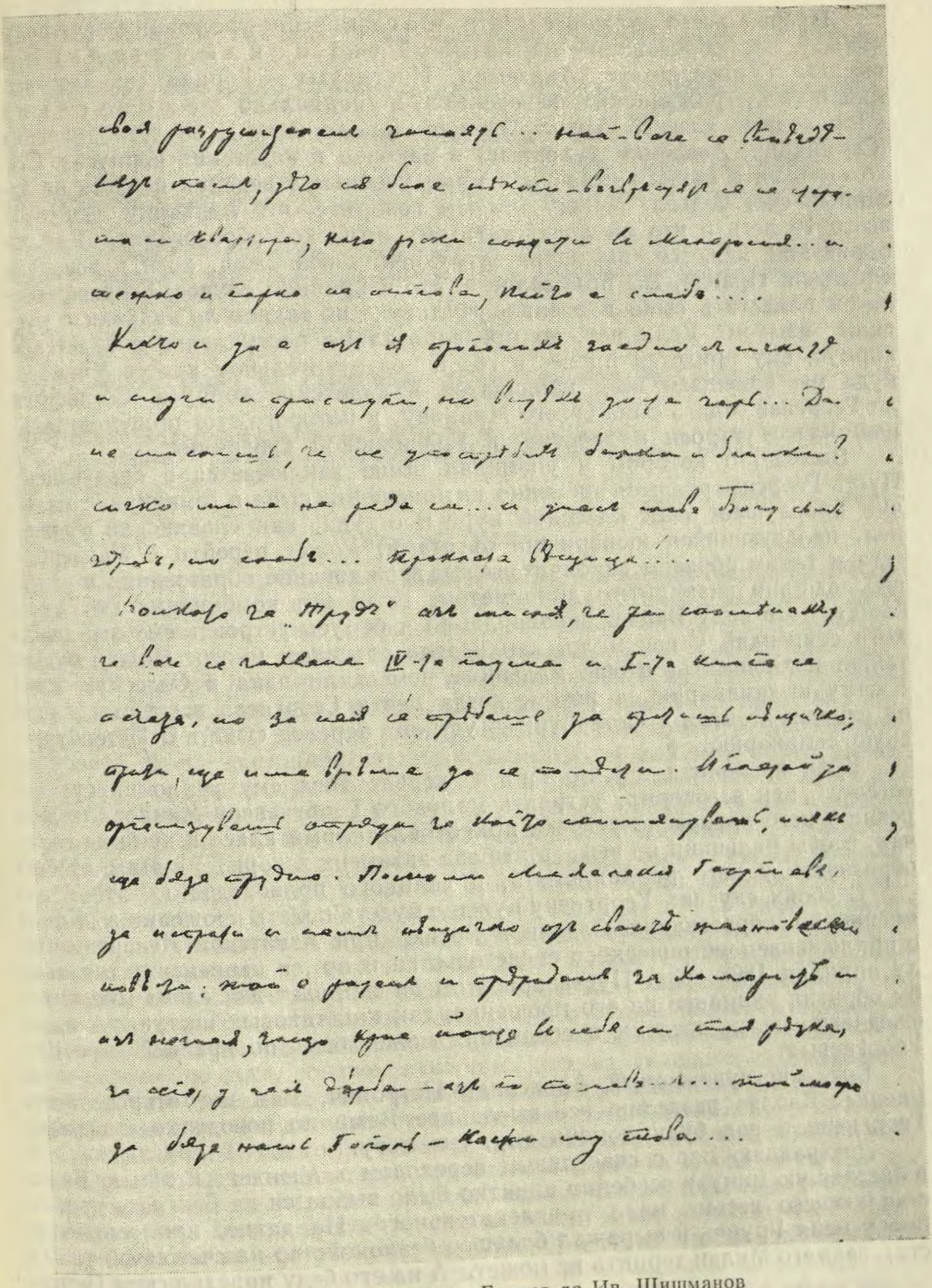
2. От отговорен служител в Министерството на външните работи, Азиатски департамент по образованието на славяните в Русия (името неизвестно)

До Александър Петров, служител в дипломатическото агентство в Белград. Уведомява най-обстойно какви възможности има синът на М. Георгиев да постъпи да се учи в Русия като славянин с държавна стипендия. При съгласие на роди- телите обещава да уреди въпроса.

С.-Петербург, 2 декабря 1897 г.

Искренноуважаемый
Александр Петрович,

Вчера получил я Ваше письмо по поводу ходатайства Георгиева и спешу дать Вам все необходимые разяснения, направил строки свои в Мюнхен, согласно Вашему указанию.

Част от писмо на Цани Гинчев до Ив. Шишманов

Прежде всего должен сказать, что славянские уроженци могут получить у нас образование на казенный счет исключительно в высших (Университете, Академии, Институты — Горний технологический и т. д., гражданских заведениях, в специально технических (Мореходные классы, Артил. Технич. школа и пр.), во всех духовних (Семинарии, Академии духовныя) и наконец в кадетских корпусах. Стало быть ни в какие гимназии и иные учебные заведения попасть на казенный счет нельзя. Между тем Вы говорите, что мальчику Георгиева всего 10 леть и что он хочет дать ему штатское образование. Как же быть? Мне кажется, выход из затруднения возможен, хотя и довольно сложный. Правда, Вы прибавляете, что в крайнем случае, Георгиев согласен поместить сына в военное училище;[1] но знаком ли мальчик с русским языком? Если нет, то предварительно поступление в кадетский корпус, ему придется провести год в подготвительном классе Минкова, куда мы помещаем всех кандидатов в кадетские корпуса. Согласится ли Георгиев отдать сына своего Минкову, у которого этот приготовительный класс устроен в деревне, в Градненской губернии?

Выходе, о котором я упоминал выше заключается в следующем: Пусть Георгиев решится временно на помещении сына в семинарию; мальчик прослушает 7-ий классной курс и оттуда, как славянский уроженец, пользующийся кюперными льготами, может перейти в Университета и таким образом закончит высшее гражданское образование и стать впоследствии знаменитим дипломатом. Если эта комбинация ему улибается, то в виду Вашей рекомандации я берусь устроить ему это дело, хотя стипендий у нас мало, кандидатов слышком много. Можно будет также похлопотать, чтобы мальчика поместили пака в Одесскую или Киевскую семинарию, а потом, когда мечта Георгиева осуществится и он пападет агентом в Петербург — устроит перевод сына в С. Петербургскую семинарию.

Если временная духовная перспектива ему не по вкусу, то остаетса, как я говорил, устроить молодого Георгиева у Минкова (в деревне у него прекрасно устроен приготовлителный класс и не было случая, чтобы мальчики не выдать любова экзамена в корпус) с этим, чтобы образовать у него не дипломата, а великого полководца.

В обоих случаях Георгиеву нуждно будеть подать прошение в „Коммисию по образованию Славян в Росию“ при Азиатском Департамент с приложением метрического свидетельства и пр., и непременно к началу априлия 1898 года. Пусть при этом он напишет два слова мне, чтобы обратил внимание на его прошение, так как таковых поступит к нам ежедневно целые десятки и среди них может быть по крайней мере 10 Георгиевых.

Вот, многоуважаемый Александр Петрович, Вам мое откровенное мнение. Вполне разделяю все высланное Вами по поводу ходатайства Георгиева и рад буду помочь ему, чем могу.

Поздравляю Вас с счастливым переходом в Мюнхен, я думаю Вам в настоящую минуту особенно приятно было выбрατся из Белграда представляющего весьма мало привлекательного. Не далне, как сегодня, был у меня Груичь и выражал большое безпокойство на счет своей участи; ведь его Милан терпить не может. А на его беду приехал сюда Петр

Карагеоргиевич и, кажется, этим приходом произвел большой переполох в Белград.

Пожелав Вам всего лучшего, прошу верить глубокому уважению.

Искренно преданный Вам:
(п) Ник. (не се чете)

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 64

[1] От четиримата сина на М. Георгиев третият, Александър, през 1901 г. е изпратен да учи в Кадетския корпус, Одеса, а през 1906 г. е юнкер във Военно-инженерното училище в Петербург.

3. От Надя М. Георгиева до Магдалина М. Георгиева

Надя М. Георгиева уведомява майка си по семейни въпроси и преди всичко относно предстоящото преместване на баща й М. Георгиев от работа в Белград.

София, 1899 г., 26/II

Мила ми мамко,

Съвсем не така трябваше да разбереш за годежа на Марийка. Работата беше, че никой от нашите не беше канен, а не беше и възможно да е канен някой, защото даже и роднините на Цачеви не са били всички, понеже къщата са си дали с кирия, а те живеят в една много по-тясна. Косто беше вчера при мен, когато получих писмото ти, та му прочетох това, което пишеш за него, но той ти беше вече писал. Аз само това ще ти кажа, че напразно мислиш така за Косто, той е просто разсеян и нищо повече. Вчера постоянно за тебе говорихме, че кой знае колко ще се ядосваш, след като получиш вчерашното ми писмо, но аз ще ти кажа от моя страна само това, което и всички роднини, както и татко намират за неуместно да се кахъриш, понеже работата не е така зле, както си ти предполагаш. Ние, че ще се местим от Белград, то е сигурно, понеже сам Добрович казал вчера на татко (когато той ходил да пита кога ще има аудиенция), че Н. Ц. В. бил казал, че няма да остави татко така и ще гледа да му даде или подходяща длъжност тук, или пък в Цетине, но аз мисля, че не ще да бъде износно за нас на последното място. Освен това татко смята, че и да бъде в пенсия няма да е зле, понеже има сега много частни работи, където се плаща много добре, затова пак те моля, мамко, да се не ядосваш никак, и да си не правиш зло сърце. Кога ще се върнем, не знам, понеже татко чака днес да му обадят дали ще има аудиенция днес или след като се върне князът от Пловдив, закъдето заминавал бил довечера да присъствува на една панахида и щял да се върне в понеделник. Писмото на Сашо се много хареса на всички. Мен ми е мъчно за тебе, че се ядосваш за преместването ни, та искам да си дойда по-скоро, но инак да ти кажа правото, мамко, ще ми бъде много мъчно, като се върна в Белград, особено ако не знам, че ще се преместим скоро в София, защото аз сега разбрах, че животът в странство за едно момиче като мен на възраст е просто изгубен и че аз няма нищо да разбера от моминството си, ако не живея в София, т. е. между нашето общество.

И наистина съвсем другояче се чувствувам тук, и разходката ми е приятна, и хората, с които се срещам, ме интересуват и пр., и пр... Затова като ми желаеш доброто, няма, освен да се радваш, че ще се върнеме тук.

Всички познати ме задължават да те поздравя от тях, също и родните поздравляват всички в къщи. С кола много здраве от всички, най-много от татко и Косто на всички ви, а аз като ти целувам ръка, а децата прегръщам, оставам твоя:

Надя

4. От Иван Вазов до проф. Иван Шишманов

29. II. 1900 г.

Съобщава: „приятелите г. г. В. Велчев и М. Георгиев желаят да се съберем и поприказваме за „литераторската среща".

Моля, съобщете ми кой час сте свободни утре, та да се съберем у дома за тая цел."

5. От Иван Вазов до проф. Иван Шишманов

София, 29. VI. 1901 г.

Кани го да участвува в излет до Мусала за три дни. Между участвуващите щял да бъде „може би" и М. Георгиев.

6. От Григор Д. Начович

Изказва съболезнование от свое име и от името на дъщеря си на съпругата на М. Георгиев по случай смъртта на писателя.

София, 3 февруари 1916 г.

Многоуважаема госпожо,

Както дъщеря ми, тъй и аз със скръб узнахме за смъртта на любезния Ваш съпруг, когото искрено уважавахме за неговата доброта и неговия списателски талант. Близо четиридесет години има, откак се запознах с него, и дълги години работихме заедно, без да се случи нито най-слаба сянка да накърни чувствата ми на приятелство и уважение към него. В последно време не го спохождах от жалост по причина на болестта му и от страх да не го отегчавам в тежкото положение, в което болестта го поставяше. Аз все очаквах някое подобрение, за да отида да му честитя и да му изкажа радостта си. По злощастие иначе било писано.

Не можах да взема сбогом и от неговите тленни останки, понеже здравето ми не ми позволи и още не ми позволява да излизам от стаята.

Като Ви поднасям изражението на най-горещото съболезнование, мое и на дъщеря ми, моля Ви да приемете уверението на отличното ни почитание.

Г. Д. Начович

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 25

7. От Стилиян Х. Чилингиров[1]

Изказва съболезнования на семейството на М. Георгиев по случай смъртта на писателя.

София, 3. II. 1916 г.

Дълбоконатъжена госпожо,

Вестта за смъртта на Вашия многообичан съпруг и мой добър приятел Михалаки Георгиев ме покърти. Тя дойде за излишен път да подчертае пред непрогледналите още очи на българското общество, че на родната ни литература е орисано да изгубва без време тъкмо тия от своите деятели, които ѝ са служили най-вдъхновено. А Вашият съпруг, усмял със „с тебешир и с въглен" грозната българска действителност, е именно от тях.

Но нека се тешим, че това, което той завеща на поколенията, няма да умре никога и че то винаги ще им напомня за своя автор.

Поклон пред великия му дух.

Вам и на домашните Ви моите най-сърдечни съболезнования.

(п) С. Чилингиров

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 23

[1] Стилиян Х. Чилингиров (1881—1962), писател, културен деятел и общественик. Роден в Шумен. Един от основателите на Съюза на българските писатели. От 1941 до 1944 г. председател на съюза.

8. От д-р Стоян Белинов[1]

Изказано съболезнование по случай смъртта на М. Георгиев.

София, 4. II. 16

Уважаема госпожо,

Приемете моите съболезнования по случай загубата на покойния Ви съпруг. Нека съчувствието, което предизвика в цяла нова и стара България тази неоценима загуба, Ви служи за утеха.

(п) д-р Белинов

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 23

[1] Стоян Ив. Белинов, д-р, професор, роден в Котел през 1872 г., починал на 10. I. 1944 г. в голямата бомбардировка. Завършва медицина в Петроград (1897). Директор на Клиниката по ушни, носни и гърлени болести (1923). Има научни трудове по специалността си и университетски учебници.

9. Иван Вазов за Михалаки Георгиев

От Иван Вазов до д-р Кръстьо Кръстев
София, юли 1892 г.

. . . Михалаковите чудеса не четох, но мисля, че не могат да се отличават от онния, що е вече печатал: минюциозна наблюдателност и вярно схващане на езика на говорещите и отсъствие на капка творчество. За да ги намери интересни човек, изисква се голяма доза добра воля. Всякога неговите неща ми са наумявали стиха на Волтера.

Иван Вазов до Стефан С. Бобчев
София, януари 1901 г.

. . . Хюсеин паша четох с много интерес — пусти Михалаки!

Иван Вазов до Спас Вацов
Берковица, 20. XI. 1880 г.

Праща поздрави и на М. Георгиев.

Иван Вазов до проф. Иван Шишманов
20. XI. 1889 г.

Съобщава му, че М. Георгиев ще го чака след вечеря у дома си непременно да дойде. Съобщено е и на Илиева, Кръстева, Вацова.

Иван Вазов до Атанас Илиев
Сопот, 10 юли 1890 г.

Обезпокоен за сп. „Денница“ — няма материали освен г. Георгиевите разкази (към две печатни коли).

СЛУЖЕБНИ МАТЕРИАЛИ НА МИХАЛАКИ ГЕОРГИЕВ ДО МИНИСТЕРСТВОТО НА ВЪНШНИТЕ РАБОТИ

1. До д-р Константин Стоилов

Дава подробна информация за работата на Скупщината. Въпреки упражненото насилие с помощта на полицията правителството не е успяло да прокара закони, насочени против народните интереси. М. Георгиев се спира на няколко отделни случая, които красноречиво говорят за беззаконията в Сърбия и надигащото се широко недоволство против кралския двор и правителството.

Поверително, № 769
Белград, 17 август 1898 г.

Господине Министре,

Минува се вече неделя, откак е закрита Скупщината в Ниш, и едвам сега дохождат в отрезновение ония лица, които са играли най-важната рол в тази Скупщина. Не само министрите и други висши чиновници, но и мнозина от депутатите даже и из далечната провинция се върнаха в Белград. От срещата с мнозина от тези лични свидетели на тази разиграна комедия в Ниш трябва човек да дойде до убеждение, че големите успехи, за които настоящият кабинет разтръби по цял свят, че имал в настоящата Скупщина тези успехи, приличат на една от онези победи, за които един генерал се изразил: „че още една такава победа и поражението би било окончателно".

Честите променения на парламентарните заседания в така наречените конференции (тайни, неофициални съвещания) са били предизвикани от упоритостта и непослушанието на тези депутати, които властта събираше с помощта на полицията из цялата страна като най-послушни и най-сгодни екземпляри, за да съставят едно породие от Скупщина, каквато трябваше на г-на д-ра Вл. Джорджевича, за да лъже с нея цял свят, па и — себе си. И тази така събрана за подсмив на парламентарния принцип Скупщина пак не е смеяла да отиде толкова далеч, както се е стремило нахалството на настоящия кабинет да ги води за съсипията на страната. Да, и тази всепокорна рая, която беше със силата на щиковете негнетена в оградите на Скупщината, и тя изчерпа своето търпение, възмути се и захвана не само напоследък да прави мъчнотии на настоящия кабинет, но направо отказа повинението да вотира за някои неща, които се изискаха от правителството. Това е причината, че не можиха да се прокарат:

М. Георгиев като дипломат

а) Увеличение прекия данък с облагане ракията и брашното;
б) Увеличение апанажа на краля Милана и
в) Неприемане предложението за признаване генералский чин и на военните лекари, с което се е попречило на д-ра Вл. Джорджевича да тури генералските еполети и други такива.

Доколко е било мъчно да удържи настоящий кабинет своето влияние в Скупщината, може да се охарактеризира с куп произшествия напоследък, от които аз ще цитирам само следующите епизоди, които са публичен секрет в цяла Сърбия:

I. Освен голямото съпротивление да се основе либерален клуб между депутатите в Ниш правителството се е старало чрез своите шпиони да преследва всяко едно събрание на повече от 10 души депутати заедно. Преди закриването на Скупщината няколко десетки либерални депутати са се сговорили да устроят помежду си една вечер една приятелска задружна вечеря. Вечерята била почти готова проектирана, когато правителството узнало за това и безсилно само да попречи в дадения случай, отнесло се по чисто доноснически систем към краля, комуто представили опасността от тая задружна вечеря почти във форма на едно револтиране от страна на депутатите. Кралят, който със своето поведение при настоящия кабинет е достигнал да играе една твърде печална рол да бъде кукла в ръцете на баща си в полза на настоящия кабинет, повикал повидните членове от устроителите на тая задружна софра и ги уговорял да не вечерят заедно. Когато обаче депутатите отговорили, че у тях е почти всичко готово за трапеза и че не могат вече нищо да отлагат, тогава кралят казал, че тяхната трапеза трябва да се отложи, защото сам той ще даде тая вечер една трапеза за повече от 100 души депутати. Така и станало, другарската вечеря се осуетила, но затова кралът бил принуден да даде ненадейно една вечеря, през времето на която счел за нужно да увещава присъствуващите депутати да бъдат лоялни с настоящия кабинет, който от всички други бил най-патриотичният и най-ползотворният за отечеството.

II. Когато е ставало препирня в Скупщината за приемането на закона по пресата, един депутатин, привърженик на краля Милана, се е изразил, че сръбският народ не бил дозрял още за една подпълно свободна преса. На това възразил един други депутат, че действително сръбският народ трябва да е още недозрял, когато не е могъл да намери по-способни хора, а е изпратил настоящите скупщинари, които са готови да вотират подобни ретроградни закони. За тази волност в думите на този депутатин Скупщината се възмутила и поискала да си оттегли думите надире. Понеже той не направил това, то Скупщината го изключила от 30 заседания. Това наказание се видяло обаче недостатъчно на краля или поправо на неговите съветници и затова по тяхно наущение кралят повикал този вироглав представител и не се стеснил от висотата на своя престол да му каже следущето: „Ти си днеска състоятелен човек и затова не се боиш да нападаш моето правителство, което аз покровителствувам, знай обаче, макар и богат днес, аз мога утре да те доведа до слепешката тояга, ако се не вразумиш в своето обнасяние.“ Учуден от тези думи, изказани от неговия крал, депутатът е имал присъствието на духа да му възрази: „Благодаря, Ваше Величество, за предупрежденията, които ми дават възможност да взема своевременно мерки, щото, когато моят

крал ще почне да ме преследва като негов поданик по такъв начин, то това преследване да ме намери с руски или френски паспорт в ръцете."

III. За да повлияе повече върху скупщинарите да вотират увеличението на данъка, Негово Величество сръбският крал, разбира се, по чуждо внушение, не се стеснил да проводи някой от своите креатюри при повече от 100 души депутати поотделно да пришепнат всекиму, че от който окръг или околия надлежният депутат не гласува за предложеното увеличение, то този окръг или околия ще бъдат турнати във военно положение и подложени не само на екзекуцията на войската, но и на съсипията на отделни шайки, които за тая цел ще им бъдат изпратени. Мнозина депутати са останали поразени от подобни закани на своя крал и в отчаение за бъдещето на своето отечество, на което господарят на страната може да говори от висотата на своя престол подобни заплашвания към своя народ...

Мнозина тукашни държавници мислят, че ако настоящият кабинет в Сърбия дочака втората сесия на настоящата Скупщина, то трябва непременно да очаква едно по-силно опонирване от страна на тая Скупщина. Затварянето на тая Скупщина, преди да вотира много важни предложения за правителството, се знае положително, че е предизвикано от едно всеобщо негодувание от страна на Скупщината, което е грозило да се преобърне във формално съпротивление.

Вследствие на това обстоятелство, както и на обстоятелството, че от страна на руския представител предстоят големи мъчнотии на настоящия кабинет, а при това, като се взима във внимание и безизходното отчаяно финансово положение в Сърбия, мнозина видни държавни мъже тук предвиждат едно променение на правителството след възвръщането на краля от странство. За подкрепление на това в известни ограничени кръгове шепнешком показват на тайните поръчки, които кралят Александър направил по мимо настоящото правителство и баща си, а именно: една заповед, дадена на г-на Новаковича в Цариград, да се намери в Белград преди възвръщането на краля от Карлсбад и друга една заповед, дадена на г-на М. Георгиевич, сръбски представител в Букурещ, който понастоящем се намира на отпуск тук, да не напуща Белград до завръщането на Негово Величество краля от Карлсбад.

В заключение на настоящия си рапорт нека да Ви съобщя и следующото немаловажно според мене сведение, което узнах секретно от Министерството на външните дела тук относително положението, в което се туря настоящият кралски сръбски дипломатически агент в София, г-н Павлович. Досега той е получавал една плата, както и неговите предшественици, около 19 000 лева; сега се увеличава тази негова плата на 25 000 лева, върху които му се отпущат още една сума от 6000 лева за особени представителни и освен това друга една сума, едновременно дадена, от 27 000 лева. Това е предизвикало едно голямо недоумение между чиновниците в Министерството на външните дела, а вярвам, че не ще бъде безинтересно да го имаме и ние за сведение.

Благоволете, господине Министре, да приемете уверение в отличното ми към Вас почитание.

(п) М. Георгиев

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1034, л. 42, 43, 44 и 45

2. До д-р Константин Стоилов

Във временното затишие след снемането на Симич и идването на поста министър-председател на Вл. Джорджевич М. Георгиев вижда тревожно начало на големи обществени бури. Той сочи основни недъзи в управлението, икономиката и политиката на Сърбия: 1) изкуствено раздухване на македонския въпрос, за да се отвлече общественото мнение; 2) отнемане свободата на печата, уволнения и назначения по партизански принципи, груби огорчения на заслужили на родината мъже; 3) всеобща морална разруха — подкупничество, кражби, убийства, — което се отразява пагубно върху икономиката на страната. Причината за всичко това М. Георгиев вижда в свободното развихряне на партизанските страсти.

Специално място в доклада е отделено на Радикалната партия, на нейните вътрешни борби и прегрупиране с оглед да поведе борба против кралския дворец и правителството.

Поверително, № 1063, Белград, 7. XI. 1897 г.

Господине Министре,

Политическото настроение в кралевство Сърбия след чудноватата промяна, която стана в кабинета, изглежда поне по външкашност да се намира в едно затишие. В същност обаче това затишие не е друго нищо освен една пауза, която предшествува винаги големи бури.

Макар да е още далеч времето, за да може да се предвиди отсега дали тази буря ще се докосне и до стъпките на трона, за да го разклати и да промени седящия на него, според както би могло да се предвиди. Ясно е едно засега, че в цялата маса на народа изобщо е настъпил вече онзи психологически момент, в който се проявява не вече роптание и незадоволство, а едно озлобено, огорчено мълчание — едно подземно роптание, което тежи върху всички и предизвиква между всичките чувства, подобни на ония ощущения, които се усещат при голямото сгъстяване на електричеството във въздуха преди почването на вихрите и бурите.

Понеже считам, че не са толкова важни за Вас моите лични оценки върху това положение на работите в Сърбия, колкото би били важни самите факти и от които би могли Вий сами по-добре да си направите нужните заключения и оценения, аз ще се ограничa в настоящето си само в излагането на тези факти:

1. Бързото отпътуване тутакси след съставянето на кабинета на Техни Величества кралете баща и син се тълкува между меродавните политически кръгове като избягване от мястото, където има много причини да съставлява „укор совести". Според мене обаче това отиване има и втора цел, а тя е ескамотажът, който иска да изиграе крал Милан и да замаже очите на своя син и на неговите поданици. Този ескамотаж се състои в това, че Августейшият кралев бъща намира за нужно пребиваването им в Ниш, за да могло по-внушително и по-отблизо да се действува върху сръбските интереси в Македония. В Ниш стават всевъзможни съвещания, оттам се пращат в Македония всевъзможни авантюристи, големи и малки с разни подземни и надземни мисии, които се връщат и дават рапорти, земат наставления и пак преминават македонската граница. Тези фокуси крал Милан употребява като гръмоотвод да отдвои политическите интереси на сина си и на поданиците му от центъра на държавата и да ги залъже с нови измислици — политически бълнувания за разширението границите и увеличението славата и величието на Сър-

бия. Това е обаче само един фасон на Милановите действия, но този фасон не пречи, щото подкладката му да бъде по-практична и по-ползотворна за него, а особено за неговия джеб; например: да изтегли из оставените от бивший кабинет суми от 600 000 лева, приготвени за въоръжението на страната, едната третя да купува къщи за своите любовници, да мобилира тези къщи (два големи вагона с мебели са пристигнали и оценени на около 30 000 лева, са преминали без мито и са закарани не в двореца, но в една от тези къщи, купена за тази цел), да вика финансовия министър при себе си в Ниш да му дава инструкции: как, къде и по какъв начин би могло да се намери някакъв заем за въоръжение и за Тимочката железница при какви и да е условия, само да може да остане някаква облага от него; да пъди, съсипва и унищожава чрез министрите всички, които не му се харесват и ония чиновници, за които мисли, че не му са достатъчно предани.

Това, което крал Милан върши в Ниш и маскира своите същински цели, това същото върши едновременно и кралевският пръв министър тук. От Министерството на външните дела като от трибуната на един капелмайстор се дава тонът на една и съща песен, която пеят всичките вестници в Сърбия — подкупените за това, че са подкупени, а самостоятелните за това, за да не се покажат по-малки патриоти — тая песен е „великата" политика на Сърбия в Македония. С това се обяснява ревът и воплите, слети в един глас, който зарева от три недели насам целият сръбски печат по македонските работи, и злобата, хулите и нападенията, които срещаме в тоя печат против България и против всичко, що е българско. Планът на краля Милана и на г-на д-ра Влад. Джорджановича, колкото и да се вижда умотан в патриотически и велики сръбски идеи, пак не е толкова скрит да не може да се усети и от едно посредствено политическо око. Тоя план се състои в следующото: докато, от една страна, се залъгват сръбските патриоти с подобна една шарена дъга на сръбски идеи, която би ги накарала да забравят злобата на деня в своя дом, от друга страна, да сипе малко масло в огъня, който не беше изгаснал, но беше потушен между нас и Сърбия, да предизвика огорчение и озлобление в българите и да каже на сръбский народ и на света: ето, ний искахме братски живот с българите, но те са, които отказват това. Постигне ли един път в това нещо, крал Милан има тройна печалба: а) изпълва задълженията си към своите покровители във Виена, б) отнема от ръцете на своите политически неприятели в страната оръжието за борбата, като им хвърля сухата кост — сръбско-българский спор в Македония — да я гризят и си чупят зъбите и в) докато всички тези са залисани със сватбата, той да допипа брадвата и да осигури поне за известно време своите продънени джобове.

Този тройствен план на краля Милана се усеща от неговите политически неприятели тук. Аз имах случая да приказвам с някои от първенците на Радикалната партия, които не скриха от мене, че цялата тази врява, вдигната напоследък от сръбските вестници върху нашата взаимна борба в Македония, е изкуствено подготвена отгоре с цел да се хвърли още едно парче лед между България и Сърбия. Тези приятели не само че съзнават това, но са уверени, че по този път нашето раздвояване ще бъде гибелно за тях и при всичко това на моята забележка защо не ратуват против целия този ескамотаж, който подрива за далечно бъдеще нашите отношения, те отговарят, че положението на македонския въ-

прос в Сърбия е такава една язва, щото, който би посмеял да се опита да му даде едно естествено разяснение, би бил прогласен за предател, па макар това разяснение да иде от самаго бога Саваота и неговите 12 апостоли, които би били сърби. При всичката своя популярност и големия размер, който заема Радикалната партия, тя не би посмяла да се докосне ни до една точка на подобно едно разяснение, защото не само би се компрометирала и би станала непопулярна в страната, но тя би се затрила, тя би изчезнала като парче захар във вода. Ето докъде отива шовинизмът на сърбите, който шовинизъм е проникнал по всичките слоеве и е обладал и глупаво и умно, и свестно и несвестно, и велико и мало.

2. При всичкото обещание на краля в своето писмо до неговия пръв министър, както и на този последния, че ще се грижи за умиротворение в страната, за потушване на страстите, за въдворение реда и порядъка, за осигурение правосъдието и положението на чиновниците в страната, бързите произшествия, които настъпиха, доказват съвсем противното, като че пред всичко обещано да е имало написано отрицателната частица „не". Отчисленията на чиновници и заместяването им с отчаяни авантюристи, готови на всичко да слушат и изпълняват: преследване на пресата, конфискуване на вестници, затваряния на отговорни редактори, уволнения и зачисления на висши и низши административни чиновници, както и чиновници по Финансовото министерство, наводнение с шпиони, всичко това, извършено тъй скоро, след дохождането на власт на г-на д-ра Влад. Джорджевича, иде да представи най-нагледно начина, по който настоящото правителство мисли да въвежда ред и спокойствие в сръбската държава и да потушава партизанските страсти. В отговор на тези лъжливи обещания и истински действия от страна на настоящия кабинет доде по-скоро, отколкото можеше да се очаква, опълчването на всички съществующи партии в страната против режима на г-на м-ра Влад. Джорджевича, което и Вий ще сте забележили, господине Министре, както в главните органи на всичките тукашни партии, така и във второстепенните. Само като един пример ще си позволя да цитирам тук начина, по който стана една горчива обида на бившия военен министър, генерал Мишкович. По мимо това, че генерал Мишкович е най-добрият висши офицерин, когото има сръбската армия както по характер, така също и по способност и трудолюбие, който в един къс период е направил за сръбската армия повече, отколкото всичките военни министри от десетина години насам, но той е бил дълго време и възпитател на младия крал, следователно едно от най-приближените лица към двореца. След падането кабинета на г-на Симича на г-на генерал Мишковича бе предложено вторий ден още да заеме длъжността началник на Генералний щаб с цел да го оскърбят, като го турят под командата на един полковник. Г-н генерал Мишкович отблъсна това предложение и каза, че ще се ползува от правата, които му дава законът, да остане и той, както и неговите колеги, в разстояние на една година министър на разположение. Тези права не само се отказаха на г-на генерала Мишковича, но в една нощ излезе указ, с който той се хвърля в резервата и му се предписва да снеме мундира от гърба си. Като човек чувствителен и справедлив, той не е очаквал такава неблагодарност за дългогодишните услуги, които е принесъл, и затова този удар е толкова чувствително повлиял на него, щото вторий ден, като се видел облечен в цивилни дрехи, след като е

носил мундира 40 години на себе си, нему му припада и в тоя припадък получава апоплексия в цялата лява половина. Благодарение на бързите помощи на най-вещите тукашни лекари вторият апоплексически удар, който се очакваше, биде предварен и животът на генерала спасен, но този инцидент възбуди такова голямо негодувание във всичкото тукашно общество, щото изсипа не една още капка злъч в чашата на озлоблението. Това негодувание се е почувствувало чак в Ниш, където са и двамата крале, откъдето последваха немедленни заповеди по телефона до маршалството тук, щото кралевският адютант полковник Христич от името на младия крал и полковник Боривой Нешич, от името на крал Милана да се облекат в пълна парадна униформа и всеки един с по една кралевска парадна кола да отидат да направят визита на болний генерал и да разпитат за неговото здраве. Тази постъпка, вместо да налее вода, подсипа масло в огъня. Негодуванието в обществото се удвои. Аз ходих онзи ден да посетя генерала, стоях при него повече от половин час, изказах му поздравления и съчувствие от Ваша страна, понеже първия път, след падането на кабинета, не го намерих, а бях си оставил само картата. Трогнат както от моето посещение, а така и от съчувствените думи, които му изказах, той ме задължи да Ви предам неговите сърдечни благодарности и дълбоки чувства на симпатия към Вас. Аз намерих генерала доста поправен, можеше да ходи по стаята, но лекарите му забраняват още да излиза. Нека по тоя случай да Ви съобщя, че всичките министри от бивший кабинет след падането си дойдоха да ми направят визита, да ми изкажат своята благодарност за моето приятелство и извънредно тактична и лоялна обноска към тях през времето, догдето те бяха на власт, и да ме замолят да засвидетелствувам пред Вас тяхното дълбоко уважение и високо оценение на възпоменанията им към Вас.

3. Разлагането, което съществува в Сърбия от Зайчерската революция насам и което бе усилено както от Сръбско-българската война, тъй също и от злокобното за Сърбия често меняване на правителствата, беше се спряло един момент — през времето на последния кабинет на г-на Симича. Това разлагане сега почна наново и с една усилена бързина.

Аз ще оставя да говорят фактите:

а) Развратът между чиновниците е достигнал най-големия връх. Няма нито едно учреждение, държавно или обществено, в което един обикновен смъртен би могъл да свърши своята работа без бакшиш. Подкупът е станал такова обикновено явление, което не само че никого не учудва, но всички го считат като „в порядке вещей". Даже когато се случи — рядко явление — да се забележи честност в някой служител, пишат го в своите вестници като епохално явление. Подкупът е проникнал между всичките слоеве на служащото общество от най-горний до последния пограничен войник, който, ако не друго нещо ще вземе поне един лев на някой смирен пътник, който прекарва било своя добитък, било само една кола, натоварена с дърва.

б) Злодеянията и престъпленията се изсипват в страната като пороен дъжд. Подпалване, кражби, убийства, всичко това са станали такива хронически явления, щото нито един, малко-много заможен търговец не смее да се отстрани на един час разстояние от града във вътрешността. На другата заран, след като се прочете присъдата на чудноватия процес в Ч а ч а к, с която се осъдиха 80 души престъпници,

между които освен горските разбойници и техните укриватели имаше мнозина държавни и обществени служители, народни представители, избираеми и назначавани от самата корона, полицейски служители, па даже жени и моми — за който процес се плаща обезщетение на пострадалите 800 000 лева и съдебни разноски и денгуби на свидетели, съдебни следователи и пр. 2 000 000 лева. След този чудовищен процес, казвам, на утрето в същия окръг, където стана съденето, се извърши едно разбойническо нападение от 8 души „горски царе“, както самички се величаят разбойниците, и в това разбойничество освен обири и обикновени убийства имало е и горене на хора с нажежени вериги. Това престъпление идва като поругателен отговор на Чачакския процес, който трая цяла година, и на присъдата, която издаде поротский съд.

Завчера вестниците донесоха друго едно, още по-възмутително злодеяние, в което се описваше как по-малкият брат от едно семейство, след като яли и пили с брата си и снаха си на софрата на техния баща и поголемия му брат, който имал случайно при себе си пари, тръгва да си отиде с жена си на своето село, малкият брат заедно със зетя си и двама други свои другари изпреварва брата си чрез преки пътечки, заседва в шумака с пушка в ръката и като наближил брат му със снаха му, той ги напада със своите другари, насочва пушката си срещу гърдите на брата си и вика „пари“...

в) Обикновени кражби по чаршиите, по улиците, по селата; измами, грабежи, брутални убийства, тровения и други подобни са катадневни явления, на които жителите на Сърбия са навикнали, както що се изразил един философ, че „човек навиква и на бесилките“.

Всичко това, разбира се, се е отразило твърде чувствително върху целия икономически бит в страната; търговиите са спрени, данъците не могат да постъпват, и то или защото отказва населението да плаща, или защото няма с какво да плаща, ако и да иска. Тази мизерия е предизвикала други пък мизерни проявления: поголовно продаване не само покъщнините на цели села, но и керемидите от къщите им. Понеже злото е общо, то никой не смее да купува на такива лицитации, даже и да би имал и също, защото се бои от преследването на своите съселяни. При това положение на работите не е чудно явлението, което се случило в едно село в Сърбия, а именно продаването един вол за данък за 2 лева и 50 ст. и пак не се намира за него мющерия или купувач.

Всичкото това окаяно положение, в което е загазила Сърбия и в което потънва от ден на ден все повече и повече като в куп от жив пясък, се отдава, от една страна, на нетрайността на правителствата, а, от друга страна, като резултат от партизанските гонения и страсти, произходящи от несвоевременното и непомерното управление на страната с конституционни и парламентарни режими. Това е реакцията, която настъпва след всяко едно подобно ненормално блъскане в партизански страсти, което преживя досега Сърбия. Чудното е, казват сами някои от умните сръбски патриоти, че подобна реакция настъпи и в Сърбия по своя естествен ток, както що това видяхме и в Полша, и в Испания, и в Италия, и в Гърция, и пак ний самите нямаме куража да извикаме: „пòврага с такава свобода, която е по-несносна и от най-голямата тирания“. Чини ми се, че за сръбските патриоти тази философия е дошла късно, но не ще бъде много рано и за нас, ако успеем своевременно да се възползу-

ваме от нейните уроци. Не един и не двама бивши министри, държавни съветници и други видни личности са ми казвали, че ако селянинът от Кралество Сърбия, а също и търговецът и индустриалецът завиждат на своя събрат в Босна, то затова има да се благодари само на сръбския парламентаризъм и на сръбската „велика свобода".

4. Вместо да се потушат партизанските страсти, се развиват от ден на ден повече. Това се усеща не само от органите на всичките партии, но и от незадоволството, което се чете в лицата на всичките слоеве на обществото и което се проявлява при срещането на двама-трима с думите „лошо-лошо".

Онзи ден членовете от комитета на Радикалната партия са имали заседание, в което са решили, че Радикалната партия ще се тури в лоялна, но остра борба срещу настоящото правителство и за установение на бъдещата подробна програма на тази тяхна борба ще бъде свикан общ събор на радикалите на 14 декември т. г. Това е резултатът от заседанието на радикалите, на който се даде вече явност, но понеже това бяха за мене недостатъчни информации, то за да узная по-подробно това, което ми трябваше, аз се срещнах тази неделя с г. г. Пашич, Таушанович, Джая и други още видни фактори от Радикалната партия и като резултат от тия мои срещи мога да Ви съобщя, че узнах:

а) Че раздражението между радикалите срещу двора е повече сега от всеки друг път;

б) Че са направени жестоки укори на Пашича, загдето не е бил далновиден и се предавал на примамванията на двореца, та се оставил да бъде изигран. Вследствие на това Пашич е поднел своята оставка като шеф на Радикалната партия, която оставка по принцип е одобрена, но се е решило да се чака общият събор, в който ще бъде решено дали би могъл Пашич и занапред да остане такъв шеф.

в) Огорчението в членовете на Радикалната партия е било талкова голямо следствие измамата, която им се направи от двореца, щото всички почти са били против това да се пише в известието, че ще водят л о я л н а борба, като са оправдавали това свое настояване с обстоятелството, че срещу нелоялни действия лоялната борба е недостатъчна. Голяма борба са имали тези членове от Радикалната партия, които се броят за 18 г., докато да успеят да вмъкнат в своето известие думата л о я л н а борба.

г) Левицата от Радикалната партия (Таушанович, Джая и други) са уверени, че пред общия събор, където ще констатират, че те са своевременно предвидили това, което стана, ще успеят да дадат такова направление на бъдещата Радикална партия, за каквато те са се отдавна борили. Ако не успеят в това, те ще се отделят със своите съмишленици, които съставляват мнозинството на Радикалната партия, и ще възобновят една нова чистокръвна Радикална партия, която ще замести настоящата и ще играе, както те предполагат, една важна и решителна рол в бъдеще...

Благоволете, господин Министре, да приемете уверението в отличното ми към Вас почитание.

(п) М. Георгиев

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1034, л. 11—20

3. До д-р Константин Стоилов

Докладва как политическите партии и обществеността коментират речта на крал Александър, в която изразил задоволството си от кабинета на Владан Джорджевич и нападнал опозицията.

Особен интерес представлява последната част от доклада на М. Георгиев, в която писателят-демократ е проявил такова разбиране и любов към сръбския народ, каквито има към своя, български народ.

Белград, № 934 от 3 октомврий 1898 г.

1. В икономическо отношение настоящата година беше действително доста изобилна, но това изобилие едвам ще достигне да уравновеси оскъдността, която оставиха предшествующите две години. Вследствие на това финансовото подобрение, което очакваше настоящето правителство, че ще настъпи в страната и ще улесни събирането на даждията и недоборите, остава една неизпълнима илюзия. Не само че населението не се е улеснило, но, напротив, претоварените данъци, от една страна, и, от друга страна, угрозителният застой в търговията, предизвикан от лошото политическо положение в Сърбия, са докарали до такова отчаяно положение сръбския данъкоплатец, щото от два месеца насам двулистната притурка на официалните „Српске новине“ са буквално изпълнени с обявления за екзекутивна продажба имотите на хората за неизплащание на данък.

Бездушната енергия, която проявява кабинетът на г-на д-ра Вл. Джорджевича, за да събере как-как и последната пара, която дължи сръбският данъкоплатец на хазната на своето отечество, е предизвикала такова роптание, такова негодувание, такива писъци и вопли поголовно между цялото население, които са в състояние да стреснат и най-закоравелия екзекутор, но само не и краля Милана, който екзекутира вече тридесет години наред цяла Сърбия! Този единствен факт е достатъчен, за да може да се съди за настроението на населението към сегашното правителство и династията, което настроение е достигнало дотам, щото вече и не се стесняват да казват: „Австрия ли ще бъде, Турция ли ще бъде, който дявол ще, нека бъде — само от това непоносимо зло да се избавим!... И действително данъците са толкова тежки, а особено за едно население като сръбското, което не е нито толкова работно, нито толкова пестеливо, щото са станали буквално несносни. По мимо твърде увеличените косвени даждия, обрити, трошарили и др. подобни и прямите даждия са стигнали дотам, щото на 100 лева данък се набират 250 — 300 лева връхлини (държавни, окръжни, училищни, военни и др.).

Понеже настоящето правителство намира препятствие да сключи в странство един заем, то е натиснало своя собствен народ да му извади и душата, па после „подир нас, казват, ако ще и потоп“...

2. Новият закон е турил пресата в едно положение „горе от ума“. За една статия, в която се укоряваше д-р Владановата политика за неуспеха с кумановската черква, спряха в. „Н. Одјек“ и в 4 — 5 дни и трите съдебни инстанции оправдаха това неоправдаемо спиране, осъдиха неговия редактор и конфискуваха залога на вестника. От 9 месеца насам Одјек е изпратил 15 души редактори в затвора на по 3 — 4-годишни арести!... Това същото е и с другите опозиционни вестници.

3. Това зло третиране населението, от една страна, и, от друга страна, запушването по един най-вулгарен начин устата на пресата народ-

ното възмущение намери отдишка в друго едно по-опасно за управниците средство, разпространение на безименни брошури, писани с един извънредно отровен език. Такава една брошура, която носи заглавието „Демон Србије“ (крал Милан), от която аз изпратих един екземпляр преди няколко дни на г-на началника отдела за пресата в нашето м-во, се чете не само от цялото население, но и от солдатите, юнкерите, учениците и др. Досега претърсвали 3—4 казарми, за да ги открият между солдатите, но не са я намерили, защото самите солдати съчувствуват на брошурата и не се изказват. В Градище са уловили около 40 души, които имат тази брошура, оковали ги във вериги като най-опасни престъпници и напълнили с тях затвора.

4. Съдилищата, включително и касацията в Сърбия, са застъпени от такива креатури, които знаят само тези два девизи: а) да се осъди всеки, който е против властта — право или криво, все равно и в) да не се пропусне нито един процес, без да бъдат оскубани спорещите страни. Хора сведущи уверяват, че от 100 процеса едва ли 98 ще минат без подкупи. Всеки съдия знае, че този режим е временен, и гледа да се осигури.

5. Същият разврат, в още по-горен степен, е проникнал и в другите учреждения и особено в администрацията. От окръжния управител до последния пандурин — всяко едно е гракнало: пари — пари! Тази грозна картина е най-нагледният пример, че Сърбия се действително разлага, тлее, гине! И това, което е най-смешно в това плачевно явление, е, че не само настоящите управници, но всеки виден сърбин вижда и разбира това окаяно положение на своето отечество, но не иска никой да го признае, а всеки един увива тези горчиви пилюли с подсладения шовинизъм: и в девиза: „Србија мора бити велика и славна“, лъже всеки един себе си! Политически слепци!

6. От вотираните в последната скупщина закони досега е намерил своето применение само един единствен, а той е законът за пресата. Законите по М-во на просвещението по своята несъстоятелност претърпяха най-голямото фиаско, а пък онези по М-во на земледелието и търговията са непременими по причина, че отсъствуват нужните средства за тяхното применение.

Колкото и да се правят глухи и слепи крал Александър и крал Милан към всичките тези злини, които подяждат страната и скъсяват пътя между нея и пропастта, все пак намират за потребно да направят нещо, за да замажат очите на своите окаяни поданици. По този начин се измислят разни празненства за юбилей на гвардията, за откриване паметник на Милош, освещаване на параходи, маневри, а в последно време правят се разпореждания, щото след свършването на маневрите да предприеме кралят едно пътешествие по страната, придружен, казват, освен от м-р председателя и м-ра на вътрешните дела, но и от своя баща! Че това пътуване ще бъде пак в тежест на населението, за това няма и съмнение, но за това пък в Сърбия като никъде другаде има двама крале, а следователно и повече ум.

Благоволете, господин Министре, да приемете уверение в отличното ми към Вас почитание.

(п) М. Георгиев

Написано от писателя на 7 листа ситно и четливо със син молив на тънка бледосиня прозирна хартия. МВР, ЦДИА, ф. 176, опис № 1, арх. ед. 1034, л. 57—63.

ОПИС НА РАЗЛИЧНИ МАТЕРИАЛИ, НЕПОМЕСТЕНИ В ЛИТЕРАТУРЕН АРХИВ. Т. VIII. МИХАЛАКИ ГЕОРГИЕВ

ЛИТЕРАТУРНИ МАТЕРИАЛИ

В архива на Михалаки Георгиев, № 275, който се намира в Народната библиотека „Кирил и Методий“ има и следните обнародвани ръкописи:

Проза — арх. ед. 2

1. Мола Мутиш бег, л. 94—117
2. Имане, л. 151—162
3. Платил, та знае, Разказ по чужд мотив, л. 133—150
4. Чисто чело. Разказ от селския живот, л. 118—124
5. Свекървин пръст. Разказ из селския живот по нашенско, л. 222—228
6. Фейзула ходжа ефенди, л. 101—220
7. У кръвта е. Разказ из народния живот, л. 229—238
8. Какво дума дядо Лало от Кърши вир, л. 163—169
9. Али Рашид хан. Бъди благословен аллах, л. 239—246
10. Един срещу трима, л. 183—192
11. Разумната храброст е най-високата добродетел, л. 193—199
12. Злата орисница, л. 171—182
13. Какво са си гракали враните, л. 125—132
14. От зло на по-зло, л. 67—93
15. С тебешир и с въглен, л. 1—66

Поезия — арх. ед. 3

С нас е бог, разумейте язици..., л. 1—4

Драматургия — арх. ед. 4

Тахир-беговица — драматична опера, л. 2—51

Публицистика — арх. ед. 5

Упадъкът на олтара и нашата религия и на неговите служители, л. 1—3

Към литературните материали в архива на М. Георгиев, които се намират в Института за литература при БАН, има и два ръкописа на разказите „Кочо Кюскията“ и „Моят приятел Пенчо Чатматов“. Сверени с обнародваните под същото заглавие в т. I и II от Съчиненията на М. Георгиев в два тома не се оказаха различия в текста.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 39 и 95

Вестник, навярно притурка, с размер $^1/_2$ вестникарска страница под название „На припек и на слънце“. Напечатан е фейлетонът на М. Георгиев „Какво дума дядо Лало от село Кърши вир“.

Инст. за лит., ф. 1

Книга „Тахир-беговица“, драматична опера в 3 действия. Текст от М. Георгиев. Музика Д. х. Георгиев. С., 1910.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 102

Театрална програма. Българска оперна дружба в София. Тахир-беговица, драматична оперета в 3 действия из живота в България през време на робството. Текст от М. Георгиев. Музика от Д. х. Георгиев. Дирижира г-н Т. Хаджиев, хормайстор г-н К. Рамаданов. Поставил Д. Казаков.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 103

Карикатурен албум „Кървава седмица“. Безплатна премия на в. „Балканска трибуна“. 1907.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 96

АВТОБИОГРАФИЧНИ И БИОГРАФИЧНИ МАТЕРИАЛИ

1. Грамота, дадена на дописния член г. М. Георгиев, началник в Министерството на финансите, от Сръбско Полъпривредно друштво, Белград, 12. I. 1885 г.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 100

2. Грамота за даване на бронзов медал на М. Георгиев, началник отдел в Министерството на финансите, в памет на войната против Сърбия, 1885 г., по заповед на Н. В. Александър първи, княз на Северна и Южна България и главнокомандуващ войските.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 99

3. Грамота за награждаване на М. Георгиев, началник на отделение в Министерството на финансите, от княз Александър с орден „Св. Александър“, V степен, София, 13. IV. 1886 г.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 97

4. Грамота за награждаване на началника на отделение в Министерството на финансите М. Георгиев с „Народен орден за гражданска заслуга“, IV степен, от Фердинанд I, София, 14. II. 1892 г.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 98

5. Печатен формуляр за покана за събрание в Българското книжовно дружество, Средец, 2. VII. 1884 г., подписана от председателя В. Д. Стоянов.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 28

6. Покана от БАН, клон природо-математичен, София, 27. I. 1912 г., М. Георгиев да присъствува на редовно заседание с посочен дневен ред.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 170

7. Две покани за М. Георгиев да присъствува на тържествени честувания, Белград.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 191

8. Четири покани до М. Георгиев да присъствува на венчални обреди.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 374

9. Списък на стоки на лист с бланка „Кяшиф Ефенди и Ахмет бей" „на г-н х. Михалаке", Видин, 8. VIII. 1882 г.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 55

10. Документ-товарителница, малка бързина за Белград на М. Георгиев, дипломатически агент, 31. XII. 1898 г.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 518

11. Две разписки за препоръчани писма от М. Георгиев до София и Белград.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 518

12. Формуляр на Българската земеделска банка, софийски клон, за сметките на М. Георгиев, в. „Балканска трибуна", 1907 г. Да дава — 1 281 731; да взема — 2 281 731 лв.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 176

13. Квитанция № 1326 за изплатена сума — 60 лв. — от М. Георгиев на Г. Христов.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 310

14. Литографски портрет на М. Георгиев.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 95

15. Визитни картички на М. Георгиев, Магдалина М. Георгиева, д-р Н. Станчев, сръбски държавници и др.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 52

16. Пенсионна книжка на М. Георгиев за изслужено време с годишна пенсия 3 553 лв.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 51

ПИСМА И ТЕЛЕГРАМИ ОТ МИХАЛАКИ ГЕОРГИЕВ

1. До министъра на външните работи и изповеданията (без дата, вероятно от Виена, 1894—1896 г.). Дипломатическото агентство във Виена, Д. Минчович, изпълнявайки молбата на секретаря при агентството М. Георгиев, моли министъра да ходатайствува пред княз Фердинанд за разрешение М. Георгиев да приеме и носи знаковете на ордена Меджидие, II степен, с който султанът е благоволил да го награди.

2. До министъра на външните работи и изповеданията (без дата, вероятно от декември 1896 г.). Дипломатическият агент на Княжество

България във Виена д-р Станчов, като изпълнява молбата на М. Георгиев, досегашен секретар при агентството, предава голямата благодарност на М. Георгиев за оказаната висока чест с назначаването му за княжески дипломатически агент в Белград.

3. До д-р К. Стоилов, конфиденциално, № 66, Белград, 15. I. 1897 г. Докладва как е бил приет от сръбския крал при връчване на акредитивните си писма. Прилага препис на произнесената реч в превод от френски език.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1120, л. 18—19

4. До д-р Стоилов, конфиденциално, № 129, Белград, 4 . II. 1897 г. Съобщава за посещението на първия адютант на НВ краля, полковник Соларович, който уведомил дипломатическия агент, че бил натоварен от краля да поздрави княгиня Клементина на Белградската гара, но не могъл да стори това поради неуведомеността си за транзитното преминаване на княгинята. М. Георгиев обръща внимание своевременно да бъде уведомяван при подобни случаи.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1033, л. 2

5. До д-р К. Стоилов, конфиденциално, № 139, Белград, 7. II. 1897 г. Съобщава програмата на посещението на сръбския крал в България и имената на вероятните придружители.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1140, л. 2

6. До д-р К. Стоилов, конфиденциално, № 145, Белград, 8. II. 1897 г. Съобщава, че след аудиенция при сръбския крал и разговора по предстоящото гостуване в София се потвърждават дадените вече сведения.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1140, л. 4

7. До д-р К. Стоилов, конфиденциално, № 147, Белград, 10. II. 1897 г. Съобщава, че сръбският крал ще пътува със собствен влак, както и за положителното отношение към това посещение на кралския двор, висшите държавни кръгове и дипломатическото тяло в Белград.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1140, л. 5

8. До д-р К. Стоилов, конфиденциално, № 153, Белград, 11. II. 1897г. Съобщава, че е изпълнил нареждането да предаде сумата 40 лв. на Свóбода Михайлов от София.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1033, л. 3

9. До д-р К. Стоилов, конфиденциално, № 160, Белград, 12. II. 1897 г. Съобщава името на втория министър, който ще придружава сръбския крал в София.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1140, л. 8

10. До д-р К. Стоилов, Белград, 14. II. 1897 г. Допълнително съобщава за направените посещения в агентствата на дипломатическите представители на Турция, Русия, Румъния, Австрия и отговорни сръбски държавници и за изказаните поздравления и благопожелания по случай

рождения ден на княз Фердинанд, а също така и подробности за тържествения прием и отражението му в печата.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1153, л. 1 и 2

11. До д-р К. Стоилов, поверително, № 224, Белград, 28. II. 1897 г. Обръща внимание, че във връзка с посещението на сръбския крал в София княз Фердинанд е декорирал почти всички сръбски министри с изключение на Клерича, министър на търговията и земеделието, и Милованович, министър на правосъдието, което според него не е справедливо, особено спрямо Милованович, „който от няколко години насам и словом, и делом работи за сближението на двата братски народа и най-добро доказателство за това може да служи брошурата му „Наша спаљна политика", гдето доказва, че в интереса както на Сърбия, така и на България е да вървят ръка за ръка в отношение на външната им политика". Моли министъра Стоилов да ходатайствува пред княз Фердинанд да бъдат декорирани горните сръбски министри.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1140, л. 16 и 17

12. До д-р К. Стоилов, № 258, Белград, 7. III. 1897 г. Съобщава, че в агентството е получена изпратената сума от 40 лв.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1033, л. 6

13. До д-р К. Стоилов, № 292, Белград, 19. III. 1897 г. Докладва свои впечатления от политическия живот на страната след падането на кабинета на Новакович, спира се на евентуалните нови претенденти за ръководители на правителството — Либералната и Радикалната партия, — коментира положителните и отрицателните прояви на тези партии, като ги свързва с конкретната обстановка в Сърбия. Дава подробни сведения за кабинета на новия министър-председател Симич.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1033, л. 7—10

14. До д-р К. Стоилов, № 1106, 17. IV. 1897 г. Съобщава причините за забавянето на Вл. Джорджевич в Цариград. Предава разговора си с руския представител Изволски — сръбското правителство се оплакало от постъпката на хилендарските монаси, които изпъдили сръбския владика Сава и прогласили себе си за българи и манастира за български. Съобщава също за „безобразната демонстрация, която бе направена тук срещу България с погребението на известния Вам авантюрист Пейчиновски, който до последната своя минута не е знаел ни една сръбска дума да каже, а е говорил само български, а сърбите го правят светец и мъченик за сръбското име и за сръбската народност!".

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1040, л. 179—181

15. До Г. Симич, министър-председател и министър на външните дела, № 454, Белград, 13. V. 1897 г. Аргументирано поставя въпроса за необходимостта да се уреди внасянето в Сърбия на сливова и комова ракия на равни начала. С това поставя въпроса да се измени съответната алинея и член на търговския договор между двете страни.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1032, л. 62 и 63

16. До д-р К. Стоилов, № 457, Белград, 14. V. 1897 г. Съобщава резултата от направените постъпки пред кралския министър на финансите българските вносители на вино да плащат намалено мито.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1032, л. 11

17. До д-р К. Стоилов, № 458, Белград, 14. V. 1897 г. Съобщава резултата от застъпничеството си пред министъра на финансите по въпроса, как да се пакетират различните видове вина, внасяни като проба — мостри за намиране на пазар в Сърбия.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1032, л. 12

18. До д-р К. Стоилов, поверително, № 540, Белград, 9. VI. 1897 г. Докладва за крайно тежкото финансово положение на Сърбия, за чието поправяне кралското правителство прави отчаяни усилия. Големите наводнения са допринесли за бедственото положение на селското стопанство.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1034, л. 1 и 2

19. До д-р К. Стоилов, поверително, № 542, Белград, 9. VI. 1897 г. Докладва разговора си със Симич, в който били засегнати важни политически въпроси: по убийството на българския учител в Солун Христо Ганов, което станало причина за остри обиди и вълнения между българи и сърби и др. Симич настоял М. Георгиев да донесе на българското правителство неговото желание България и Сърбия да се споразумеят без външен фактор.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1086, л. 14 и 15

20. До д-р К. Стоилов, конфиденциално, № 604, 21. VI. 1897 г. Обръща внимание върху трудностите, които среща в Париж министърът на финансите Вуич по получаването на пари от сключен 70-милионен заем.

М. Георгиев предава разговора си със Симич по въпроса за кървавата случка в Солун, в който разговор характеризира сърбоманина Пейчиновски като „един вулгарен престъпник и злоупотребител, който може много пакости да направи за сръбско-българските отношения".

Съобщава един типичен за сръбската пропаганда случай с 13 български момчета от Серес, които, подмамени от Пейчиновски, били настанени в пансиона на д-во „Св. Сава" в Белград. Но те „не разбирали сръбски език и не искали да ги наричат сърби", затова дошли в българското дипломатическо агентство да искат материална помощ, за да се върнат в Македония.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1034, л. 3—7

21. До Т. Теодоров, министър на правосъдието и управляващ Министерството на външните работи и на изповеданията, № 666, Белград, 12. VII. 1897 г. Докладва как протекло заседанието на Скупщината, на което Симич отговорил на интерпелациите по външната политика. „В своя отговор г. Симич описа подробно историята на домогванията на кралството върху църковното и училищното дело в Македония, обърна особено внимание на въпроса за скопския митрополит, изложи спънките, които е правила Патриаршията, и оказа явно на помощта и съдействието, които сръбското

правителство е имало в тия си домогвания от страна на руския посланик и черногорския представител в Цариград."

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1040, л. 53—55

22. До д-р К. Стоилов, № 833, Белград, 5. IX. 1897 г. Съобщава резултата от направените постъпки пред съответните сръбски власти по уреждане на въпроса за ветеринарното освидетелствуване на товарните животни, които преминават през митническия пункт при с. Брегово.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1032, л. 39 и 40

23. До д-р К. Стоилов, № 852, Белград, 12. IX. 1897 г. Уведомява за очаквани политически промени в Сърбия. Боледуването на министър-председателя Симич се коментира като нестабилно политическо положение. Съобщава още за отношението на Белград по нападението на Пейчиновски в Солун, за скандален процес, в който е замесен видният радикал Ранко Таисич, и др.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1033, л. 12—14

24. До д-р К. Стоилов, поверително, № 877, Белград, 22. IX. 1897 г. Поверително писмо-отговор, в което съобщава как е изпълнил нареждането да говори в кралското министерство на външните дела относно съставянето на тайни сръбски комитети в Белград и в разните градове на Македония, имащи за цел да организират терор над българското население чрез убийства.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1040, л. 94

25. До д-р К. Стоилов, Белград, 28. IX. 1897 г. Отговаря на писмо-запитване лично до него. Обяснява подробно, че в. „Свобода" умишлено го е злепоставил, като е поместил на страниците си невярното съобщение, че М. Георгиев не е заплатил сметката си на хотелиер в Русе, където е нощувал със семейството си.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1033, л. 16

26. До д-р К. Стоилов, поверително, № 1053, Белград, 4. X. 1897 г. Съобщава слухове — за женитбата на крал Александър с дъщерята на подполковник Константинович, братовчед на баща му крал Милан. Създал се и неголям разрив между двамата крале баща и син — по финансови въпроси. Със спекулативна цел крал Милан настоявал Александър да се ожени за дъщерята на Константинович.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1036, л. 2

27. До д-р К. Стоилов, конфиденциално, № 970, Белград, 18. X. 1897 г. Съобщава, че изпълнил нареждането да се застъпи пред министъра на външните работи Вл. Джорджевич за правата на българските търговци, които срещали спънки от страна на сръбските власти.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1040, л. 129

28. До д-р К. Стоилов, конфиденциално, № 991, Белград, 23. X. 1897 г. Съобщава, че напоследък сръбският печат без разлика на партийност всекидневно се занимава с работите в Македония. Най-сериозните бел-

градски вестници поместват уводни статии по македонския въпрос с цел да не се създаде в Европа мнение, че в Македония сръбско население няма или е съвсем незначително. Белградският пропаганден комитет с център около редакцията на в. „Ускок“ на извънредно заседание е решил да се пристъпи към терористически действия, включително убийства на образовани, видни и влиятелни българи в Македония, които се борят и разобличават сръбската пропаганда.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1040, л. 132

29. До д-р К. Стоилов, поверително, № 1026, Белград, 29. X. 1897 г. Изпраща едно писмо, адресирано до полковник Паприков, което представлява интерес със сведенията за някои действия на кралското дипломатическо агентство в София, и др.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1033, л. 21

30. До д-р К. Стоилов, поверително, № 1058, Белград, 5. XI. 1897 г. Моли да му се съобщи кога ще се завърне в София княз Фердинанд, за да може да уведоми за това интересуващия се руски дипломатически представител в Белград Изволски.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1033, л. 22

31. До д-р К. Стоилов, поверително, № 1122, Белград, 24. XI. 1897 г. Изпраща цитат от поместеното антрефиле в белградския вестник „Търговски гласник“ под заглавие „Мене лично ще увредите. . .“, което било препечатано и в други белградски вестници. В него с непристоен език и умишлено изопачаване на фактите се предават постъпките на монасите от Хилендарския манастир в Света гора, които изгонили сръбския владика Сава и обявили себе си за българи и манастира за български. М. Георгиев съобщава, че по страничен път узнал, че злоумишленото антрефиле било напечатано по внушение на крал Милан.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1038, л. 1—3

32. До д-р К. Стоилов, поверително, № 1128, Белград, 26. XI. 1897 г. С оглед интереса на работата моли да му бъдат изпращани преписи и от по-важните рапорти на дипломатическите агентства в Цариград, Петербург и Цетине.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1263, л. 24

33. До д-р К. Стоилов, поверително, № 1223, Белград, 29. XII. 1897 г. Уведомява за големи политически промени, които ще окажат въздействие върху вътрешната и външната политика на Сърбия; говори се за засилване на едноличната власт на краля. Най-важната от тях е назначаването на крал Милан за шеф на върховната команда на активната сръбска войска. Новото правителство среща непреодолими трудности предимно по финансовите въпроси. Съобщава за криза сред водителите на Радикалната партия.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1034, л. 23—26

34. До д-р К. Стоилов, поверително-бързо, № 101, Белград, 3. II. 1898 г. Съобщава, че Вл. Джорджевич смята, че съгласно с етикета не е

удобно да се приеме за военно аташе на Княжество България в Белград ротмистър при положение, че сръбският военен аташе в София е майор, а руският военен аташе в Белград е полковник. Въпреки обясненията на М. Георгиев, че българската войска е млада и военните чинове са ниски, Джорджевич настоявал, че трябва да се изпълни желанието на краля. Моли за ново нареждане.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1121, л. 7

35. До д-р К. Стоилов, поверително, № 120, Белград, 6. II. 1898 г. Изпраща сведение за новите жп. линии в Сърбия и превод на сключената на 6. I. 1898 г. железничарска конвенция между кралства Румъния и Сърбия. Прилага вестниците „Сръбски новини" и „Търговски глас", в които съобщават за злоупотребления при преговорите, и пр.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1192, л. 6—8

36. До д-р К. Стоилов, поверително, № 137, Белград, 12. II. 1898 г. Докладва, че и в печата, и сред меродавните политически кръгове се забелязва отбой от явната атака, насочена против България и всичко българско. Тази промяна има своята външнополитическа зависимост — голямо разочарование от Виена и постъпки за примирие с Русия.

Уведомява за мисията, с която е бил натоварен покойният митрополит Михаил да замине в Петербург, за да действува за примирение. Говори за отчаяното финансово положение на Сърбия, което правителството всячески се мъчи да оправи чрез външни заеми, но все безуспешно. Сочи и вътрешните причини — неурожай, въздържане от финансови операции поради несигурното политическо положение.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1038, л. 41—43

37. До д-р К. Стоилов, № 142, Белград, 15. II. 1898 г. Съобщава, че за нов митрополит е избран досегашният нишки владика високопреосвещений Инокентий.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1034, л. 27

38. До Т. Теодоров, министър на финансите и управляващ Министерството на външните работи, поверително, № 143, Белград, 15. II. 1898 г. Съобщава подробно как е бил отпразнуван в агентството рожденият ден на княз Фердинанд.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1301, л. 13 и 14

39. До д-р К. Стоилов, поверително, № 229, Белград, 11. III. 1898 г. Като се основава на „безизходното положение" на сегашното правителство, ръководено от Вл. Джорджевич, анализира политическото положение на страната, опитите на крал Милан да привлича чрез ласкателства старите политици с амбицията пак да се върнат на власт, като либерала Йован Ристич и неговите приближени.

М. Георгиев смята, че правителството на Джорджевич и кралете Александър и Милан много добре разбират крайно нестабилното си положение на властвуващи, но правят всичко възможно да го прикрият чрез различни инициативи.

Докладва за разговора си с Джорджевич, в който ясно било изразено голямо благоразположение към миролюбивата политика на България.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1034, л. 29—32

40. До д-р К. Стоилов, поверително, № 241, Белград, 16. III. 1898 г. Като прилага в. „Српске новине", обръща внимание на обнародвания кралски указ за разпущане на Народната скупщина преди срока, което още веднъж говори за нестабилността на правителството. Предава различни възможности на политически комбинации все с оглед да се излезе от тежкото финансово положение на страната.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1034, л. 33 и 34

41. До д-р К. Стоилов, поверително, № 269, Белград, 22. III. 1898 г. Съобщава две важни новини: 1) на свое заседание Радикалната партия взела решение да предприеме всякакви мерки, но да спечели предстоящите избори, против което решение се обявила крайната левица на партията; 2) за връщането от странство на бившия министър на финансите В. Петрович, неуспял да получи заем. Правителството излязло от това положение, като направило заем от националната банка.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1034, л. 37

42. До Т. Теодоров, министър на финансите, управляващ Министерството на външните работи, поверително, № 28, Белград, 25. III. 1898 г. Съобщава за направена грешка от страна на министерството. Като връща писмо № 180, моли да му се изпрати писмото, адресирано до него, под № 113.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1206, л. 2

43. До Т. Теодоров, министър на финансите и управляващ Министерството на външните работи, поверително, № 281, Белград, 25. III. 1898 г. Съобщава отговора на кралското правителство на изпратената му нота във връзка с приемането на българско военно аташе в Белград. От сръбска страна са съгласни военното аташе да е с чин капитан, но в никакъв случай да не се изпраща капитан Морфов. М. Георгиев е на мнение, че сръбското правителство умишлено протака този въпрос и добре би било българското правителство да се възползува от случая и да върне сръбското военно аташе от София майор Васич, който е станал твърде неприятен със своето събиране на сведения за нашата армия и с широките си връзки.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1121, л. 13 и 14

44. До д-р К. Стоилов, поверително, № 298, Белград, 30. III. 1898 г. Съобщава, че от два дни в Белград са дошли и скоро ще се връщат в София Хр. Иванов и Риболовски под предлог, че ще внасят каменни въглища от България. Тъй като Хр. Иванов бил с тъмно минало и заподозрян като шпионин, обръща внимание да се има пред вид това от българските власти, когато се върне в София.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1206, л. 5

45. До д-р К. Стоилов, поверително, № 319, Белград, 7. IV. 1898 г. Докладва, че по сведения на свои добри приятели, които искрено желаят

споразумение между Сърбия и България, кралското правителство прави сериозни приготовления за война по всяка вероятност срещу България, която ще започне през пролетта. В 11 пункта изброява приготовленията от военен характер, които подкрепят горното твърдение. М. Георгиев прави лична преценка върху взаимоотношенията между Сърбия и България и накрая с облекчение докладва, че от преди 15 дни откритата враждебна политика спрямо България е променена благодарение на вмешателството на Русия. По заповед от Петербург руският представител Неклюдов ходил при Вл. Джорджевич и поискал да му се каже какви са намеренията на кралското правителство това лято и защо се правят военни приготовления. Джорджевич отговорил, че „те нямат никакви войнствени замисли против никого от съседите си". Това лично потвърдил и кралят.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1038, л. 56—60

46. До д-р К. Стоилов, поверително, № 342, Белград, 11. IV. 1898 г. Информира, че поради интриги, произхождащи от приближените на крал Милан и лично от него, подложени са на преследвания френският дипломатически представител Патримонио, руският военен аташе барон Таубе и българският М. Георгиев. Причината за това отношение е по думите на крал Милан, защото „познават по-добре работите в Сърбия, отколкото един чужденец би трябвало да ги познава".

Предава свой разговор с барон Таубе, в който било засегнато отношението на Русия към България. Баронът подчертал, че Русия не е добре осведомена за истинското положение в Македония, тъй като информациите ѝ са предимно от сръбски източници.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1038, л. 61—64

47. До д-р К. Стоилов, поверително, № 371, Белград, 20. IV. 1898 г. Докладва, че във връзка с откраднатия пакет от куфара на секретаря на Скопското търговско агентство е подал официална нота, на която няма отговор.

Съобщава, че при него идвали дипломатическите представители на Германия, Франция, Русия и Турция с желание да узнаят подробности, след което осъдили това като престъпление. Като има пред вид поведението на сръбското правителство, очаква, че ще последват нови провокации срещу България.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1263, л. 24

48. До д-р К. Стоилов, поверително, № 372, Белград, 20. IV. 1898 г. Съобщава, че е запознал Вл. Джорджевич със съдържанието на поверителното писмо. Изказва мнение, че не само по въпроса за военното аташе, а в цялостното отношение на сръбското правителство се забелязва подчертано желание да се усложнят и натегнат отношенията между двете съседни страни. Предлага да се вземе курс, отговарящ на сръбското поведение.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1121, л. 21 и 22

49. До д-р К. Стоилов, № 387, 23. IV. 1898 г. В изпълнение на дадено му нареждане съобщава следното: 1) Назначена е военна комисия със задача да обходи границата, да изучи стратегическите условия, да подобри старите укрепления и където трябва, да се направят нови. 2) Хората от

комисията, водена от крал Милан със същите задачи, носели със себе си цивилни дрехи, които ще обличат, когато минават по българската граница, за да не ги познаят. 3) Майор Васич, сръбското военно аташе в София, докладвал на крал Милан, че в случай на война българската войска пак ще победи, защото превъзхожда сръбската. Това мнение вбесило крал Милан. 4) На събрание на офицери крал Милан като командир на армията казал, че е сигурен в нахлуването на български войски в Македония през лятото. Затова дълг на сърбите било да накажат „немирната съседка". Заплашване към България направил и Вл. Джорджевич.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1038, л. 66—68

50. До д-р К. Стоилов, Белград, 23. IV. 1898 г. Съобщава, че се забелязва особено сближение на Сърбия с Румъния. Говори се, че Сърбия иска да сключи съюз с Румъния, която от своя страна прави предварително проучване за вътрешното положение на Сърбия.

Съобщава, че от разговор с турския министър в Белград узнал, че Сърбия искала да сключи съюз и с Турция, но Турция отклонила това поради тежкото финансово положение на Сърбия.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1175, л. 1 и 2

51. До д-р К. Стоилов, № 404, Белград, 27. IV. 1898 г. Приложено, изпраща препис от нота, изпратена до кралския министър на външните работи по повод на задържането от сръбските митнически власти в Ристовац на един официален пакет, адресиран до министър-председателя д-р К. Стоилов.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1263, л. 28 и 29

52. До д-р К. Стоилов, бързо-поверително, № 405, Белград, 27. IV. 1898 г. Моли да му се разреши да прекара дадения му неограничен отпуск в чужбина; да му се разреши да отиде до София за устен доклад, след което да се върне в Белград, за да направи официалните си визити преди заминаването в отпуск.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1263, л. 30

53. До д-р К. Стоилов, поверително, № 435, Белград, 4. V. 1898 г. Съобщава, че узнал от приближени на правителството кръгове за обрат в отношението на правителството към България и лично към него. Този обрат към него ще се изрази в едно признание на М. Георгиев като тактичен и коректен дипломат при важни за Сърбия обстоятелства. Освен Русия има дял в това подобрение и турско-сръбският съюз, насочен срещу България, но се оказал нездрав.

М. Георгиев още веднъж подчертава голямото уважение, с което се ползува сред сръбската интелигенция — журналисти, писатели и др.

Съобщава за отношението на Сърбия — правителствените кръгове — към предстоящото посещение на княз Фердинанд на черногорския княз Никола, а така също за посещението на дипломатически представители при него, за да узнаят нещо за загубения пакет.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1038, л. 71—74

54. До д-р К. Стоилов, поверително, № 434, Белград, 4. V. 1898 г. Сигнализира за погрешната практика от страна на сръбското правителство да праща ноти до българското правителство не чрез княжесткото дипломатическо агентство в Белград, както е правилно, а чрез своя дипломатически агент в София Павлович. Този начин на действие не само че излага дипломатическото агентство в Белград, но води и до известна дезинформация, изгодна за Сърбия и в ущърб на българските интереси. Настоява да се прекрати тази порочна практика.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1038, л. 70

55. До д-р К. Стоилов, поверително, № 439, Белград, 6. V. 1898 г. Съобщава, че обнародването на циркуляра относно аферата с пакета в издаваната във Виена „Политическа кореспонденция" е предизвикало много голямо огорчение в тукашното Министерство на външните работи и в двореца. Съобщава подробности относно работата на комисията за разкриване кражбата на колета. Запитва да даде ли повторна нота, тъй като отговорът се забавя.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1263, л. 40 и 41

56. До д-р К. Стоилов, поверително, № 454, Белград, 8. V. 1898 г. Съобщава за изпратена телеграма от княз Н. Черногорски до сръбския крал с уверение в „непоколебимо приятелство", която била възприета с недоумение.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1291, л. 5

57. До д-р К. Стоилов, № 478, Белград, 16. V. 1898 г. Съобщава за положителен отговор на подадена нота за следното: сръбските гранични митници да съобщават своевременно на българските гранични митници при случаи, когато се появяват заразни болести по добитъка в гранични с България области.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1032, л. 58

58. До министъра Т. Теодоров, № 551, Белград, 5. VI. 1898 г. Отговаря, че не е верен слухът, че главнокомандуващият крал Милан произнесъл войнствена реч — часът за реванш спрямо България ударил. Крал Милан е произнесъл реч в Крагуевац в миролюбив тон. Забелязва се подобрение на отношенията.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1038, л. 75

59. До министъра Т. Теодоров, поверително, №554, Белград, 6.VI.1898 г. Докладва за влошаване отношенията между Турция и Сърбия с цел Турция да докаже на България своите предпочитания. Това, от една страна, и, от друга, редица други трудности от вътрешен и външен характер: нестабилно вътрешно положение в Сърбия, изразено в крайно охлаждане между короната и народа; пренебрегване от страна на Русия; предстояща среща на княз Фердинанд с черногорския княз Никола и накрая български военни маневри на сръбската граница и явно изразеното недоволство от Сърбия в българския печат — довеждат сръбското правителство до решителни постъпки за ново сближение с България.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1038, л. 76—79

60. До министъра Т. Теодоров, управляващ Министерството на външните работи и на вероизповеданията, поверително, № 653, Белград, 9.VII. 1989 г. Докладва за новото влошаване на отношенията между Сърбия и България поради маневрите на българските войски около Сливница. Тия маневри буквално вбесили крал Милан и той наредил да станат сръбски маневри на нашата граница през септември, които по своите мащаби и срокове приличат повече на подготовка за война, отколкото на маневри.

За влошаване на отношенията са допринесли и последните убийства на сръбските пропагандисти в Македония, както и антисръбски демонстрации от страна на българското население в Македония. Новоназначеният руски консул в Скопие като своя предшественик водил просръбска политика, за което трябва да се вземат мерки от българска страна.

М. Георгиев съобщава за добрите си отношения с руския дипломатически представител Жадовски, както и подробности по обтегнатите отношения между Жадовски, сръбското правителство и лично крал Милан. Накрая М. Георгиев изброява някои новости.

ЦДИА, ф. 176, опи 1, арх. ед. 1038, л. 83—86

61. До Т. Теодоров, министър на финансите, управляващ Министерството на външните работи, № 638, Белград, юли 1898 г. Донася, че напоследък отношението на сръбския двор и сръбското правителство към България се е влошило много поради получени сведения, че в България бил съставен таен комитет, за да убие крал Милан. В България изпратили специален човек, Д. Бимбич, бивш български емигрант, със задача да разузнае подробности по тоя таен комитет. Бимбич бил в София около 20—24 юни, изпълнил задачата и се върнал. Крал Милан го наградил с орден и му дал голяма сума. Като дава своето мнение по случая, М. Георгиев моли да се направи необходимото и своевременно да му се съобщи, за да успокои крал Милан.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1202, л. 1—3

62. До Т. Теодоров, министър на финансите, управляващ Министерството на външните работи, бързо, № 660, Белград, 11. VIII. 1898 г. Запитва дали поверителното му писмо под № 653 от 9 т. м. е получено и пликовете в изправност ли са.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1206, л. 14

63. До д-р К. Стоилов, № 768, 15. VIII. 1898 г. Съобщава за военни маневри на две-три дивизии под командата на крал Милан. По размерите на приготовленията прилича повече на подготовка за война, отколкото за маневри. Като предава, че сред Радикалната партия усилено се говори, че крал Милан е купен от Англия, за да провокира Русия на Балканнския полуостров, препоръчва на границата да бъдем бдителни.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1038, л. 91—93

64. До д-р К. Стоилов, № 749, Белград, август 1898 г. Предава какви новини е научил от руския дипломатически представител Жадовски — във връзка с лошите отношения на Жадовски със сръбското правителство. На въпроса на М. Георгиев какво отношение има към това руският император, узнал, че има не само положително, но и го насърчил да продъл-

жава същата тактика, докато крал Милан напусне Сърбия. Жадовски осуетил проектирана среща на сръбския крал и руския император чрез ходатайството на барон Вите.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1352, л. 6 и 6а

65. До д-р К. Стоилов, № 841, 1. IX. 1898 г. Съобщава различни мнения по предстоящите военни маневри. Предава и своя разговор с военния министър, който подчертано любезно и настойчиво декларирал липсата на каквито и да било лоши намерения на сръбското правителство към България. Дава и личните си впечатления от стопанския живот на страната, търговски сделки, финансови операции, които не говорят за военна психоза. Въпреки тия наблюдения М. Георгиев смята, че българското правителство трябва да е бдително.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1038, л. 99—101

66. До д-р К. Стоилов, № 842, 11. IX. 1898 г. Съобщава слухове и разговори за евентуални промени в кабинета — д-р Вл. Джорджевич се оплаквал, че е уморен, и с радост би заел посланически пост в странство; на гарата станал крайно неприятен скандал между руския дипломатически представител Жадовски и Вл. Джорджевич, който скандал бил изтълкуван от присъствуващите като сериозен повод за оставката от заеманият пост от единия или другия.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1034, л. 46

67. До д-р К. Стоилов, поверително, № 878, Белград, 12. IX. 1898 г. Запитва как е узнал сръбският дипломатически представител в София Павлович, че крал Александър е изпратил от Баден-Баден телеграма до сръбския дипломатически представител в Цариград чрез Румъния и България, като заобиколил Сърбия.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1034, л. 50

68. До д-р К. Стоилов, поверително, № 864, 18. IX. 1898 г. Изпълнява нареждането да даде сведения за г-н Голдберг, агент на Белгийското дружество за експлоатация на железници.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1034, л. 48 и 49

69. До д-р К. Стоилов, поверително, № 892, Белград, 24. IX. 1898 г. Изпраща за сведение прошението на двама млади сръбски офицери, като съобщава, че им е отговорил своевременно.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1206, л. 17

70. До д-р К. Стоилов, № 896, 25. IX. 1898 г. Във връзка с упоритите слухове за промяна на кабинета разказва отделни случаи, които засягат кралския двор, висшите кръгове на сръбското правителство и неговата външна политика, като: „недоразуменията между бащата и сина вече избиха наяве, което е турило правителството в недоумение какво да върши"; лошите отношения между руския дипломатически представител Жадовски и Вл. Джорджевич продължават да са до такава степен скандални, че Джорджевич поискал чрез сръбския дипломатически представител в Петроград Груич Жадовски незабавно да бъде отзован;

за обърканите финанси на крал Милан и неговите непочтени машинации да ги управи; за взаимна размяна на двама офицери, които да присъствуват на военните маневри на сръбската и българската армия, и накрая, както ставало напоследък, при най-сериозни затруднения се поставял въпросът за женитбата на крал Александър.

Особено място в доклада заема случката с полковник Николич, която характеризира както вътрешното положение на страната, така и крал Милан.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1034, л. 51—54

71. До д-р К. Стоилов, поверително, № 897, Белград, 25. IX. 1898 г. Изпраща сведения по инцидента между сръбското правителство и папския пратеник монсьор Вуйчич. Вл. Джорджевич изгонил папския пратеник по политически причини.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1034, л. 55 и 56

72. До д-р К. Стоилов, поверително, № 894, Белград, 27. IX. 1898 г. Запитва защо агентството не е уведомено официално за изпращането на български военни делегати да присъствуват на сръбските военни маневри, а е научил това от печата.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1341, л. 20

73. До д-р К. Стоилов, № 907, Белград, 28. IX. 1898 г. Съобщава резултата от постъпките си пред кралското правителство да премахне разликата при внасянето на сливовата и комовата ракия, което по същество изменя някои точки от търговския договор между България и Сърбия, на което сърбите не се съгласили. Моли за по-нататъшни нареждания.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1032, л. 60 и 61

74. До д-р К. Стоилов, поверително, № 925, 30. IX. 1898 г. Отговаря на писмо от 29 с. м., че не може да изпълни нареждането да говори с Джорджевич, тъй като той е заминал заедно с краля на военни маневри. Счита за нецелесъобразно да говори със заместника на Джорджевич Джоя.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1314, л. 20

75. До д-р К. Стоилов, поверително, № 923, Белград, 30. IX. 1898 г. Съобщава, че в издавания в Нови Сад вестник „Застава", в рубриката „Вести", е обнародвано писмо от София, от „главен черногорски комитет до г-на барона Иван Живкович", с което му се съобщава, че е осъден на смърт. Вината на Живкович била, че не одобрявал поведението на известни черногорски емигранти. Моли Министерството на вътрешните работи да провери гореизнесеното.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1202, л. 4

76. До д-р К. Стоилов, поверително, № 959, Белград, 9. X. 1898 г. Съобщава допълнителни сведения за умишлени маневри на управлението на източните железници, за да постигне желани от него резултати в преговори с българското правителство.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1034, л. 64 и 65

77. До д-р К. Стоилов, поверително, № 960, Белград, 9. X. 1898 г. Съобщава сведения за военните доставки на Сърбия от Франция.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1034, л. 66

78. До д-р К. Стоилов, поверително, № 961, Белград, 9. X. 1898 г. Моли да се направи справка „кои лица и с каква цел са пътували къде гр. Крушевац". Тя е необходима, защото в някои белградски и чуждестранни вестници е поместено съобщение, че двама българи, заподозрени в „шпионство", били арестувани. Те пътували в същия влак, в който пътувал министър-председателят Вл. Джорджевич и няколко генерали, и с поведението си предизвикали силно подозрение.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1314, л. 25

79. До д-р К. Стоилов, поверително, № 972, Белград, 12. X. 1898 г. Изпраща в. „Дневни лист", който е препечатал статия от българския вестник „Свобода". Статията по съдържание е до такава степен злостна и клеветническа спрямо българската войска и народ, че с основание може да се счита, че е дело на сръбското дипломатическо агентство в София. Съобщава, че не само добри приятели на българо-сръбското сближение, но и чуждестранни дипломати изразяват учудването си как се допуска такова предателство от нашия опозиционен печат.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1314, л. 25

80. До д-р К. Стоилов, поверително, № 989, Белград, 14. X. 1898 г. Съобщава сведения за сръбската армия, получени от личното впечатление на австрийското военно аташе в Белград, майор Хърдличка, който е присъствувал на неотдавнашните военни маневри, а наше военно лице не е могло да присъствува. Английското, френското и италианското военно аташе останали със същото високо мнение за сръбската армия.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1314, л. 28—31

81. До д-р К. Стоилов, поверително, № 995, Белград, 14. X. 1898 г. Съобщава за инцидента с крал Александър на железопътната гара преди заминаването му за Ниш. Като цитира обидите, които крал Александър е отправил към радикалите, наричайки ги „антидинастици", и към либералите, наречени „вагабонти", М. Георгиев поставя въпроса: „интересно е сега да се знае кои сръбски граждани ще съставляват в очите на краля неговия предан народ".

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1034, л. 68—71

82. До д-р К. Стоилов, поверително, № 1004, Белград, 16. X. 1898 г. Съобщава, че изпълнил нареждането да изпрати нота до министъра на външните дела по въпроса за мнимите български шпиони, но не получил отговор. Препоръчва чрез сръбския дипломатически представител в София да се обърне внимание за възможни нежелателни последствия от наша страна. Прилага препис от изпратената нота до Джорджевич.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1314, л. 32—34

83. До д-р К. Стоилов, поверително, № 1137, Белград, 18. X. 1898 г. Съобщава, че кралското правителство приема майор Хесапчиев

телни за сръбското правителство и сръбския народ, поместени в официозния вестник „Време“. Смята, че е целесъобразно да се спре публикуването на нападките против Сърбия, за да не се дава повод за съответни действия от страна на Сърбия.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1038, л. 110 и 111

89. До д-р К. Стоилов, поверително, № 1088, 5. XI. 1898 г. В доклада важно място заема описанието на атмосферата в Белград след убийството на Тошев във Велешко. Подробно запознава правителството и с посещението си при сръбския патриарх в Карловац. „Патриархът ме прие по най-сърдечен начин... Нека спомена в парапес, че негово светейшество каза пред всичките на обеда, че е от българско потекло от Солун и че той се гордее със своето българско потекло.“ Съобщава политически новости.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1034, л. 75—78

90. До д-р К. Стоилов, № 1153, Белград, 23. XI. 1898 г. Съобщава, че срещнал в Белград бившия офицер от комвоя Рачо Славейков в компания с г. Кочетов, кореспондент на „Руски странник“.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1206, л. 19

91. До д-р К. Стоилов, поверително, № 1156, Белград, 23. XI. 1898 г. Уведомява, че поведението на Ристич е двулично и либералите се оказали в Скупщината послушни оръдия на правителството. Вл. Джорджевич може да прокара всичко, каквото поиска. Приет е закон, с който се затварят всички партийни клубове и други сдружавания, а съставянето на нови ще става при строги условия. Съобщава, че е имало два опита за покушение срещу живота на крал Александър. Напоследък Джорджевич проявявал „особена вежливост“ към българското правителство и лично към М. Георгиев.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1034, л. 79 и 80

92. До д-р К. Стоилов, поверително, № 1174, Белград, 27. XI. 1898 г. Съобщава за частична криза в кабинета на Вл. Джорджевич и за оставката на министъра на финансите Ст. Попович и заменянето му с известния финансист и доверен човек на крал Милан В. Петрович. Правителството е срещнало трудности при отказа на Скупщината да вотира закона за увеличение на данъка.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1034, л. 81 и 82

93. До д-р К. Стоилов, № 1131, Белград, ноември 1898 г. Съобщава, че подал нота до Министерството на външните дела с искане да се разпореди за предаването на углавен съд на в. „Мале новине“ за поместената оскърбителна уводна статия. В отговора на министъра Вл. Джорджевич му съобщили, че по сръбските закони дело трябва да се заведе на общо основание. Чака ново разпореждане.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1248, л. 11 и 12

94. До д-р К. Стоилов, поверително, № 1189, Белград, 1. XII. 1898 г. Съобщава за встъпителната реч на новия министър на финансите

телни за сръбското правителство и сръбския народ, поместени в официозния вестник „Време“. Смята, че е целесъобразно да се спре публикуването на нападките против Сърбия, за да не се дава повод за съответни действия от страна на Сърбия.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1038, л. 110 и 111

89. До д-р К. Стоилов, поверително, № 1088, 5. XI. 1898 г. В доклада важно място заема описанието на атмосферата в Белград след убийството на Тошев във Велешко. Подробно запознава правителството и с посещението си при сръбския патриарх в Карловац. „Патриархът ме прие по най-сърдечен начин... Нека спомена в парапес, че негово светейшество каза пред всичките на обеда, че е от българско потекло от Солун и че той се гордее със своето българско потекло.“ Съобщава политически новости.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1034, л. 75—78

90. До д-р К. Стоилов, № 1153, Белград, 23. XI. 1898 г. Съобщава, че срещнал в Белград бившия офицер от комвоя Рачо Славейков в компания с г. Кочетов, кореспондент на „Руски странник“.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1206, л. 19

91. До д-р К. Стоилов, поверително, № 1156, Белград, 23. XI. 1898 г. Уведомява, че поведението на Ристич е двулично и либералите се оказали в Скупщината послушни оръдия на правителството. Вл. Джорджевич може да прокара всичко, каквото поиска. Приет е закон, с който се затварят всички партийни клубове и други сдружавания, а съставянето на нови ще става при строги условия. Съобщава, че е имало два опита за покушение срещу живота на крал Александър. Напоследък Джорджевич проявявал „особена вежливост“ към българското правителство и лично към М. Георгиев.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1034, л. 79 и 80

92. До д-р К. Стоилов, поверително, № 1174, Белград, 27. XI. 1898 г. Съобщава за частична криза в кабинета на Вл. Джорджевич и за оставката на министъра на финансите Ст. Попович и заменянето му с известния финансист и доверен човек на крал Милан В. Петрович. Правителството е срещнало трудности при отказа на Скупщината да вотира закона за увеличение на данъка.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1034, л. 81 и 82

93. До д-р К. Стоилов, № 1131, Белград, ноември 1898 г. Съобщава, че подал нота до Министерството на външните дела с искане да се разпореди за предаването на углавен съд на в. „Мале новине“ за поместената оскърбителна уводна статия. В отговора на министъра Вл. Джорджевич му съобщили, че по сръбските закони дело трябва да се заведе на общо основание. Чака ново разпореждане.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1248, л. 11 и 12

94. До д-р К. Стоилов, поверително, № 1189, Белград, 1. XII. 1898 г. Съобщава за встъпителната реч на новия министър на финансите

В. Петрович, в която обещава да уреди държавните финанси без нови заеми, без увеличаване на данъка.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1034, л. 83 и 84

95. До д-р К. Стоилов, № 1217, Белград, 8. XII. 1898 г. Съобщава, че препоръчано изпращаните от него сръбски вестници в княжеското търговско агентство в Скопие напоследък се връщат от турските пощенски станции. Иска разрешение да изпраща сръбските вестници в Скопие чрез София, Министерството на външните работи.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1206, л. 22

96. До д-р К. Стоилов, поверително, № 1258, Белград, 22. XII. 1898 г. Уведомява, че финансовата маневра, която е възнамерявал да извърши В. Петрович, не се осъществила. Предава личния си разговор с Петрович, отнасящ се до финансовото положение на Сърбия, и мерките, които се вземат за излизане от затрудненото положение. Изказва се предположение, че в най-близко време кабинетът на Вл. Джорджевич ще се замени с един смесен кабинет от напредняци-славянофили, либерали и придворни радикали.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1034, л. 88—90

97. До д-р К. Стоилов, поверително, № 1259, Белград, 23. XII. 1898 г. Предава молбата на Кочетов, директор на Руското дунавско параходно дружество, в миналото сътрудник на няколко вестника, в които писал остри статии против княза и България по време на антируската политика в България. При новата политическа обстановка той е напълно лоялен и приятелски настроен към княза и България, така както и цяла Русия. Във връзка с отиването на Кочетов в България като агент и представител на императорския руски министър на финансите той иска да се представи на княза и се бои от отказ, затова моли ходатайството на К. Стоилов. М. Георгиев моли да му бъде съобщено какво да отговори на Кочетов.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1206, л. 24 и 25

98. До д-р К. Стоилов, поверително, № 16, Белград, 8. I. 1899 г. Като изпраща в. „Търговски гласник“, бр. 3 от 7. I, за сведение и вземане съответни мерки, обръща внимание върху публикувания тенденциозен адрес до руския император Николай II по случай Новата година от „уж сръбските македонски дейци“.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1042, л. 10

99. До д-р К. Стоилов, поверително, № 24, Белград, 12. I. 1899 г. Докладва за приетия закон от Народната скупщина за нов заем от 3 млн. динара. Посочва разпределението на заема, условията за отпускането му и отношението на различните политически партии към заема.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1359, л. 1 и 2

100. До д-р К. Стоилов, твърде поверително, № 25, Белград, 12. I. 1899 г .Съобщава, че се говори за недоволството на краля и правителството от работата на сръбския дипломатически представител в София

Павлович; посочва евентуалния заместник Генчич, доверено лице на крал Милан. Моли да му се разреши да замине за София и лично да докладва някои положения.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1438, л. 1

101. До д-р К. Стоилов, поверително, № 30, Белград, 15. I. 1899 г. Съобщава как бил приет от кралския министър-председател Вл. Джорджевич представеният от него новоназначен български военен аташе майор Хесапчиев. Присъствувал на бала на студентите и разговарял с двамата крале много любезно и продължително. Те се интересували от майор Хесапчиев и въобще за българската армия. Съобщава също за речта на ректора на Университета Гершич, бивш министър, радикал, върху разоръжаването, в който изходен момент бил известният манифест на руския император. Това не се харесало на дворцовите и правителствените среди и те извикали Гершич и съкратили текста за руския манифест.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1359, л. 3 и 4

102. До Д. Греков, министър-председател и министър на външните работи и изповеданията, поверително, № 71, Белград, 25. I. 1899 г. Донася за разговора си с Вл. Джорджевич, който изказал опасенията си във връзка с последните сбивания между сръбски и български ученици. Всичко това може да даде повод на крайните елементи в София да направят демонстрация против крал Милан, който тия дни ще бъде гост на княз Фердинанд. М. Георгиев успокоил Вл. Джорджевич, но счита, че опасенията са основателни и трябва да се вземат мерки да се предотвратят евентуални демонстрации. Още повече, че напоследък се забелязвало решително подобряване на отношенията от страна на Сърбия.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1042, л. 19 и 20

103. До д-р К. Стоилов, поверително, № 104, Белград, 4. II. 1899 г. Съобщава за министерски промени в кабинета на Вл. Джорджевич, които говорят за тенденция към подобряване на отношенията с Русия. Предава как се тълкуват в Белград промените в кабинета в България. Те очакват България да се присъедини към Сърбия и Румъния в борбата им против Русия за по-голяма възможност за самостоятелно развитие. Очакват, че новата политика на България ще доведе до изравняване на сръбските и българските стремления и успехи в Македония.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1359, л. 5—8

104. До д-р К. Стоилов, поверително, № 118, Белград, 10. II. 1899 г. Съобщава, че е изразходвал сумата от 780 лв. по издирването и преследването на бившия чиновник в двореца Фаненщил. Моли да му бъде върната сумата.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1270, л. 6

105. До д-р К. Стоилов, поверително, № 290, 17. II. 1899 г. Докладва за успеха си относно признаване правото на българското дипломатическо представителство да присъствува заедно с дипломатическото тяло в Белград при тържествените поздравления на краля.

ЦДИА, ф. 176, опис 1 (без арх. ед. и лист)

106. До д-р К. Стоилов, поверително, № 151, Белград, 18. II. 1899 г. Докладва служебни взаимоотношения с кралския дворец. Във връзка с придобитото право българският дипломатически агент да присъствува в групата на дипломатическото тяло на официалните кралски празници моли незабавно да се върне в Белград военното аташе, майор Хесапчиев, за да присъствува на церемонията в кралския дворец.

ЦДИА, ф. 176, опис 1 (без арх. ед. и лист)

107. До Д. Греков, министър-председател и министър на външните работи и изповеданията, № 229, Белград, 12. III. 1899 г. Напомня да му се изплати сумата, за която е писал в поверителното писмо № 118, 10. II. 1899 г.

ЦДИА, ф. 176, опис 1 арх. ед. 1270, л. 7

108. До Агента на Княжеското българско дипломатическо агентство във Виена, II. IX. 1894 г. Моли да му бъде разрешен едномесечен отпуск, за да доведе семейството си от София.

ЦДИА, ф. 176, опис 1 (без арх. ед. и лист)

109. До Министерството на външните дела, шифрована телеграма № 51, Виена, 9. II. 1895. Съобщава, че изпълнил нареждането да предаде на граф Калноки съболезнование от името на княз Фердинанд.

ЦДИА, 1. 176, опис 1, арх. ед. 732, л. 13

110. До министъра Начович, шифрована телеграма № 99, Виена, 13. III. 1895 г. Съобщава за възникналия спор между унгарското правителство и Сърбия относно вноса на добитък.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 732, л. 15

111. До министъра Начович, телеграма № 225, Виена, май 1895 г. Запитва коя от двете телеграми да изпълни. Моли да наеме предложената от него къща за помещение на агентството.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 732, л. 26

112. До министъра Начович, шифрована телеграма № 136, Виена, 4/16. V. 1895 г. Съобщава за станали промени в кабинета.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 732, л. 20

113. До министъра Начович, шифрована телеграма № 138, Виена, 5. V. 1895 г. Съобщава за частични промени в кабинета.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 732, л. 21

114. До министъра Начович, шифрована телеграма № 187, Виена, 8. V. 1895 г. Съобщава състава на предполагаемия нов кабинет.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 732, л. 27

115. До агента Сърмаджиев, отворена телеграма № 775, Белград, 28. XII. 1896 г. Съобщава, че тръгва от Виена за Белград, за да приеме новия пост в понеделник.

ЦДИА, ф. 176, опис 1 (без арх. ед. и лист)

116. До д-р К. Стоилов, телеграма, Виена, 29. XII. 1896 г. Съобщава, че тръгва в понеделник, да приеме агентството в Белград, а във вторник пристига в София.

ЦДИА, ф. 176, опис 1 (без арх. ед. и лист)

117. До министъра Начович, бърза телеграма № 901, Виена (датата неясна). Съобщава за очаквано падане на кабинета и предполагаемите промени.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 732, л. 19

118. До д-р К. Стоилов, телеграма, Белград, 9. I. 1897 г. Съобщава кога ще предаде акредитивните си писма на сръбския крал, за срещата си с министър-председателя Симич и за общото добро отношение към него.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1120, л. 1

119. До д-р К. Стоилов, шифрована телеграма, Белград, 11. II. 1897 г. Съобщава, че изпраща подробен доклад за тържественото му приемане в двореца по случай предаване на акредитивните писма.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1120, л. 3 и 4

120. До д-р К. Стоилов, шифрована телеграма № 116, Белград, 3. II. 1897 г. Съобщава, че вечерта ще има дине в двореца в чест на българския дипломатически агент. Чака отговор на писмо № 116 по въпроса за военния аташе.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1121, л. 2

121. До д-р К. Стоилов, шифрована телеграма № 134, Белград, 6. II. 1897 г. Съобщава, че сръбското правителство е приело назначението на българския военен аташе. Подробности по визитата си при крал Александър ще даде допълнително.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1121, л. 1

122. До д-р К. Стоилов, телеграма № 1883, Белград, 11. II. 1897 г. Съобщава, че изпраща исканите портрети на сръбския крал.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1140, л. 11

123. До д-р К. Стоилов, телеграма, Белград, 17. II. 1897 г. Съобщава се, че сръбският крал заминал за София, придружен от свитата си и М. Георгиев.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1140, л. 12

124. До д-р К. Стоилов, шифрована телеграма № 121, Белград, 4/16. II. 1897 г. Съобщава, че сръбският крал определя време на посещението си в София — или 15—18 февруари, или 6—7 март. Иска да знае предпочитаното време за княза.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1140, л. 1

125. До княз Фердинанд, копие д-р К. Стоилов, телеграма, Белград, 21. II. 1897 г. Изпълнява поръчението на сръбския крал да предаде благодарностите му за бляскавия прием в София.

ЦДИА, ф.176, опис 1, арх. ед. 1140, л. 15

126. До д-р. К. Стоилов, шифрована телеграма № 340, Белград, 5/17. IV. 1897 г. Съобщава, че сръбският крал желае да се види с княз Фердинанд, и моли да му се съобщи точният час на пристигането на влака на Белградската гара. По възможност да бъде по-рано вечерта.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1138, л. 3

127. До д-р К. Стоилов, шифрована телеграма, Белград, 9. X. 1897 г. Съобщава предполагаемия състав на новото правителство.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1033, л. 20

128. До д-р К. Стоилов, шифрована телеграма № 923, Белград, 7/19. X. 1897 г. Съобщава за падането на кабинета с председател Симич. По думите на Симич това е станало по искане на крал Милан и че това значи „промяна на направлението на външната политика: отстранение на Русия, сближение с Австрия, главно против балканската политика, на неприятелско настроение срещу България".

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1033, л. 18

129. До д-р К. Стоилов, шифрована телеграма № 1217, Белград, 25. XII. 1897 г. Съобщава, че с указ крал Милан е назначен за комендант на активната войска. С друг указ се свиква редовната Скупщина на 30 с. м. и същевременно се отлага за 6 месеца, до края на юни следващата година.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1034, л. 22

130. До д-р К. Стоилов, шифрована телеграма № 92, Белград, 2. II. 1897 г. Съобщава, че поради неотложна работа отлага заминаването си за София.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1264, л. 2

131. До д-р К. Стоилов, шифрована телеграма № 930, Белград, 2. II. 1898 г. Съобщава, че Вл. Джорджевич се интересува дали ротмистър Морфов е този български офицер, който е свършил в Белгия военно училище — по генералния щаб.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1121, л. 5

132. До министъра Т. Теодоров, шифрована телеграма № 296, Белград, 30. III. 1898 г. Съобщава, че заминава за Будапеща по служба.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1206, л. 4

133. До д-р К. Стоилов, шифрована телеграма № 328, Белград, 8. IV. 1898 г. Съобщава, че няма резултати от търсенето на Фаненщил, но то продължава.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1185, л. 8

134. До Министерството на външните дела и на вероизповеданията, шифрована телеграма, Белград, 14. IV. 1898 г. Съобщава поведението на Министерството на външните работи в Белград във връзка с откраднатия пакет — изненадани от случката, съжаляват, разпоредили да си намери.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1263, л. 15

135. До д-р К. Стоилов, шифрована телеграма № 420, Белград, 30. IV. 1898 г. Запитва действително ли се подават всекидневно телеграфически тревожни новини от Цариброд до белградските вестници — че в София се очаква революция или война със Сърбия. Или това е една маневра на сръбското правителство за предстоящите избори.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1206, л. 8

136. До д-р К. Стоилов, шифрована телеграма № 451, Белград, 8. V. 1898 г. Съобщава, че е изпратил по пощата писма № 435 и 439. Моли да го уведомят за получаването им.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1206, л. 10

137. До Министерството на външните работи, шифрована телеграма № 536, Белград, 2. VI. 1898 г. Моли да му изпратят от министерството заместник на секретаря в агентството. Сочи имената на трима подходящи кандидати.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1206, л. 12

138. До министъра Т. Теодоров, шифрована телеграма № 539, Белград, 3. VI. 1898 г. Съобщава, че отпуската му зависи от политически обстоятелства, предполага след 4—5 недели.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1206, л. 13

139. До министъра Т. Теодоров, шифрована телеграма № 674, Белград, 18. VII. 1898 г. Съобщава, че срочно трябва да замине за Виена, където ще се срещне с княз Фердинанд. Моли веднага да му изпратят заместник и 1000 лв. аванс.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1206, л. 15

140. До министъра Д. Греков, телеграма № 344, Белград, 17. II.1899 г. Съобщава, че тръгва за София, 17 с. м.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1419, л. 4

141. До министъра Д. Греков, шифрована телеграма, Белград, 18. II. 1899 г. Иска разрешение да тръгне за София след 22. II, тъй като отсъствието му от празника би се изтълкувало от сръбското правителство демонстративно неблагоприятно.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1419, л. 2

142. До министъра Д. Греков, шифрована телеграма № 166, Белград, 22. II. 1899 г. Съобщава как преминал тържественият прием в двореца. Сръбският крал бил извънредно любезен с М. Георгиев и го задължил да поздрави княз Фердинанд от него.

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1419, л. 5

ПИСМА И ТЕЛЕГРАМИ ДО МИХАЛАКИ ГЕОРГИЕВ
(намиращи се в ЦДИА, ф. 176, опис 1)

1. От д-р К. Стоилов, № 1613, София, 10. II. 1897 г. Нарежда да му бъде изпратен в най-къс срок портрет с маслени бои размер 85 на 65 см на сръбския крал Александър.

Арх. ед. 1140, л. 3

2. От д-р К. Стоилов, № 2477, София, 6. III. 1897 г. Изпраща чек на сума 40 лв. от Българската народна банка срещу сръбска банка в Белград.

Арх. ед. 1033, л. 5

3. От д-р К. Стоилов, поверително, № 218, София, 28. IV. 1897 г. Съобщава на М. Георгиев: „напълно одобрявам езика, който сте държали на г-на Симича по повод печалната случка в Солун и отстранението на Пейчиновски от средата на сръбските пропагандисти в Македония".

Арх. ед. 1086, л. 44 и 45

4. От д-р К. Стоилов, № 248, 20. VIII. 1897. Съобщава за съществуването на таен сръбски комитет, който има задачата да тероризира българския елемент в Македония, като не спира и пред убийства, какъвто е случаят с убийството на българския учител от Солунската гимназия Хр. Ганов. За да се отстрани опасността, която заплашва живота на видни български личности в Македония, нарежда да се направят необходимите постъпки в Белград.

Арх. ед. 1040, л. 80 и 81

5. От д-р К. Стоилов, № 285, 20. VIII. 1897 г. Изпраща препис от конфиденциалния рапорт на княжеския търговски агент в Солун относно „сръбската пропаганда в Македония против българския елемент".

Арх. ед. 1040, л. 82

6. От д-р К. Стоилов, лично поверително, № 344, София, 14. IX. 1897 г. Запитва и иска обяснение как стои въпросът с публикуваната статия във в. „Свобода" относно незаплащане сметката на хотелиера в Русе.

Арх. ед. 1033, л. 17

7. От д-р К. Стоилов, конфиденциално, № 448, София, 4. X. 1897 г. Съобщава, че одобрява предпазливостта и съображенията на М. Георгиев по въпроса, засегнат в писмо № 970.

Арх. ед. 1040, л. 106

8. От д-р К. Стоилов, № 11457, 13. X. 1897 г. Изпраща препис от писмото на княжеския търговски агент в Солун с факти за работата на сръбската пропаганда в Македония спрямо българското население с молба, ако „се представи случай, да поговори по това, с когото трябва".

Арх. ед. 1040, л. 123

9. От д-р К. Стоилов, № 425, София, 22. X. 1897 г. Изпраща за сведение препис от доклада на солунския търговски агент, който се отнася до сръбския агитатор Пейчиновски.

Арх. ед. 1086, л. 96

10. От д-р К. Стоилов, № 597, София, 17. I. 1898 г. По молба на министъра на обществените сгради, пътища и съобщения нарежда да му се изпратят сведения за „станало напоследък между Румъния и Сърбия съглашение за свързване на железниците им чрез Дунава посредством един железен мост“ и др.

Арх. ед. 1192, л. 1

11. От д-р К. Стоилов, поверително, № 48, София, 13. I. 1898 г. Нарежда на М. Георгиев да замине за Скопие, Битоля и Солун по ревизия на тамошните княжески търговски агентства, ако работата му в Белград позволява да се откъсне за известно време от поста си.

Арх. ед. 1264, л. 1

12. От д-р К. Стоилов, поверително, № 1420, София, 31. I. 1898 г. Съобщава, че за български военен аташе в Белград княжеското правителство е решило да бъде изпратен причисленият към генералния щаб ротмистър Морфов. Моли за това решение да бъде съобщено на кралското правителство и да се иска неговото съгласие.

Арх. ед. 1121, л. 4

13. От министъра Т. Теодоров, поверително, № 176, София, 10. III. 1898 г. Съобщава мнението на министъра на войната по отказа на сръбското правителство да приеме за българско военно аташе в Белград оберофицерски чин. Като доказва несъстоятелността на становището на сръбското правителство българският военен министър заявява, че не може да изпрати един щаб-офицер и при това положение се отказва въобще да изпраща в Сърбия военно аташе. Накрая нарежда на М. Георгиев да настоява най-енергично пред кралското правителство да приеме за военен аташе един капитан.

Арх. ед. 1121, л. 11 и 12

14. От д-р К. Стоилов, № 241, София, 4. IV. 1898 г. Нарежда как М. Георгиев да иска съдействието на сръбските власти за арестуването на Фаненщил.

Арх. ед. 1185, л. 5

15. От д-р К. Стоилов, шифрована телеграма, София, 13. IV. 1898 г. Съобщава, че от куфара на секретаря на Скопското търговско агентство, който пътувал за София, е откраднат един пакет, адресиран до Министерството на външните работи и съдържащ конфиденциални книжа. Нарежда на М. Георгиев да узнае дали откраднатият пакет е стигнал в Белград, да чака нареждания за по-нататъшни действия.

Арх. ед. 1263, л. 2

16. От д-р К. Стоилов, поверително, № 256, София, 15. IV. 1898 г. Изпраща подробно изложение на секретаря на Скопското търговско агентство и нарежда М. Георгиев да се застъпи енергично пред кралското правителство за връщане на откраднатия пакет. Прилага препис от съставения акт в Царибродската станция.

Арх. ед. 1263, л. 2

17. От д-р К. Стоилов, № 262, София, 18. IV. 1898 г. Съобщава отговора на министъра на войната по въпроса с българското военно аташе в Белград, който отговор да бъде дословно предаден на Вл. Джорджевич. Изказва мнение, че кралското правителство има оскърбително отношение по този въпрос. В заключение казва, че ако сръбското правителство продължава да прави такива възражения, българското правителство ще се откаже въобще от размяна на военни аташета.

Арх. ед. 1263, л. 19 и 20

18. От д-р К. Стоилов, София, 10/20. IV. 1898 г. Съобщава кога и как ще пътува княз Фердинанд през Белград и желанието му да няма официални сръбски лица на гарата.

Арх. ед. 1282, л. 1

19. От д-р К. Стоилов, поверително, № 305, София, 20. IV. 1898 г. Съобщава, че одобрява предложението за задграничната отпуска, като настоява М. Георгиев да отложи отпътуването си от Белград заради разпространение на слухове сред меродавни среди в България и странство, че предстояло скъсване на дипломатическите отношения между Сърбия и България.

Арх. ед. 1263, л. 31

20. От д-р К. Стоилов, № 295, София, 25. IV. 1898 г. Съобщава решението на Министерския съвет да даде неопределен отпуск на дипломатическия агент в Белград като отговор на станалото със Скопското търговско агентство. Нарежда как да изпълни решението.

Арх. ед. 1263, л. 27

21. От д-р К. Стоилов, № 473, София, 14. VII. 1898 г. Съобщава, че е получил писмо № 653 в пълна изправност.

Арх. ед. 1206, л. 14

22. От д-р К. Стоилов, поверително, № 673 от 29. IX. 1898 г. Изяснява въпроса, повдигнат от министър-председателя на Сърбия Вл. Джорджевич, относно присъствието на български офицери на предстоящи военни маневри в Сърбия и на сръбски офицери на военни обучения в България.

Арх. ед. 1314, л. 17 и 18

23. От д-р К. Стоилов, шифрована телеграма № 714, 10. X. 1898 г. Нарежда да се иска от сръбското правителство да даде имената, паспортите и отличителните черти на българите, уличени в шпионска дейност.

Арх. ед. 1314, л. 24

24. От д-р К. Стоилов, № 755, София, 28. X. 1898 г. Разрешава да бъде даден под съд в. „Мале новине“ за обнародваната оскърбителна статия против княжеското правителство по повод на убийството на сърбомонина Петър Тошевич във Велес.

Арх. ед. 1248, л. 6

25. От д-р К. Стоилов, № 14 410, София, 20. XI. 1898 г. Съобщава, че е уредена размяната на военни аташета между Сърбия и България, като назовава и имената на назначените.

Арх. ед. 1121, л. 46

26. От д-р К. Стоилов, № 14 572, София, 25. XI. 1898 г. Съобщава какво е мястото на военното аташе в системата на дипломатическото агенство и независимото му положение поради характера на работата.

Арх. ед. 1121, л. 50 и 51

27. От д-р К. Стоилов, София, XI. 1898 г. Във връзка с отказа на сръбското правителство да даде удовлетворение, смята, че не трябва да се дава под съд в. „Мале новине“.

Арх. ед. 1248, л. 14

28. От д-р К. Стоилов, № 839, София, II. XII. 1898 г. Изпраща за сведение препис от поверителното писмо на княжеския дипломатически агент в Цетине от 28. X. с. г.

Арх. ед. 1034, л. 85

29. От д-р К. Стоилов, № 846, София, 14. XII. 1898 г. В отговор на писмо № 1217 от 8 т. м. съобщава, че са съгласни изпращането на сръбски вестници в княжеското търговско агентство в Скопие да става чрез София, Министерство на външните работи.

Арх. ед. 1206, л. 23

30. От Министерството на външните работи, поверително, № 278, София, 20. XII. 1898 г. Изпраща за сведение препис от поверителното писмо на княжеския търговски агент в Цетине.

Арх. ед. 1034, л. 91

31. От д-р К. Стоилов, № 13 384, София. Съобщава, че командироват ветеринарния лекар Ст. Денев в Пирот, за да проучи как е уреден кадастърът на добитъка на пограничното население в България. Нарежда на М. Георгиев да окаже съдействие.

Арх. ед. 1032, л. 53

32. От д-р К. Стоилов, шифрована телеграма № 1615, София, 11. II. 1897 г. Нарежда бързо да му се отговори — присъствуваха ли секретарите на чуждестранните мисии в Белград на обеда, даден в двореца в чест на княз Фердинанд при посещението му в сръбската столица.

Арх. ед. 1140, л. 7

33. От д-р К. Стоилов, по шифъра, София, 21. II. 1897 г. Съобщава как ще пътува и къде ще прави официални посещения княз Фердинанд. Съобщава подробности по своето пътуване.

Арх. ед. 1138, л. 32

34. От д-р К. Стоилов, шифрована телеграма, № 36, София, 13/25. II. 1897 г. Съобщава нареждането М. Георгиев да придружава сръбския крал при посещението му в София.

Арх. ед. 1140, л. 9

35. От д-р К. Стоилов, шифрована телеграма № 89, София, 5. IV. 1897 г. Съобщава за преминаването на княз Фердинанд през Белград инкогнито и нежеланието му на гарата да има каквито и да било почести. Запитва дали сръбският крал няма да иска да се срещне с българския княз.

Арх. ед. 1138, л. 1

36. От д-р К. Стоилов, шифрована телеграма № 131, София, 30. IV. 1897 г. Съобщава точния час на пристигането на княз Фердинанд на Белградската гара — между 9 и 10 часа.

Арх. ед. 1138, л. 5

37. От д-р К. Стоилов, шифрована телеграма № 153, София, 15. V. 1897 г. Нарежда на М. Георгиев да узнае от княза при пристигането му на Софийската гара ще има ли посрещане и ще бъдат ли поканени на посрещането и дипломатическите агенти.

Арх. ед. 1138, л. 10

38. От д-р К. Стоилов, телеграма № 509, София, 25. XI. 1897 г. Съобщава, че се разрешава на М. Георгиев да дойде в София по служебни въпроси. Препоръчва преди тръгването да говори с Вл. Джорджевич.

Арх. ед. 1263, л. 23

39. От д-р К. Стоилов, по шифъра, София (без дата). Съобщава, че князът с жена си, майка си и двамата си сина князете Борис и Кирил, пътуват за Англия със специален влак. Нарежда М. Георгиев да уведоми за това сръбското правителство, за да вземе необходимите мерки за сигурност.

Арх. ед. 1138, л. 13

40. От д-р К. Стоилов, шифрована телеграма № 19, 10. I. 1898 г. Съобщава, че се носят твърде обезпокоителни слухове за военни намерения и приготовления на Сърбия срещу България. Нарежда да се направят бързи проучвания и веднага да се отговори.

Арх. ед. 1038, л. 34

41. От д-р К. Стоилов, шифрована телеграма № 84, София, 3. II, 1898 г. Отговаря, че ротмистър Морфов е завършил в Белгия — генералния щаб.

Арх. ед. 1121, л. 6

42. От д-р К. Стоилов, телеграми № 240, 257 и 242, София, 4/16. IV. 6/18. IV и 15. IV. 1897 г. във връзка със сведения за пребиваването на Фаненщил в Белград, търсенето му за подвеждане под съдебна отговорност.

Арх. ед. 1185, л. 4, 6 и 7

43. От д-р К. Стоилов, шифрована телеграма № 313, София, 30. IV. 1898 г. Отговаря на писмо № 420, че въпросните телеграми не се подават от Царибród. Обнародваните новини в сръбските вестници за България са злонамерени измислици, които М. Георгиев трябва да опровергае.

Арх. ед. 1206, л. 6

44. От д-р К. Стоилов, шифрована депеша, 13. IV. 1898 г. Съобщава, че на митницата в Ниш от куфара на Скопското агентство е откраднат пакет с кондифенциални книжа. Следват нареждания.

Арх. ед. 1263, л. 4

45. От д-р К. Стоилов, шифрована телеграма № 343, София, 12. V. 1898 г. Съветва М. Георгиев да не дава на кралското правителство писмена декларация по случая с циркулярното писмо, тъй като такава декларация и опровержения са направени чрез българските официозни вестници и българската телеграфна агенция по собствена инициатива на княжеското правителство. След успокояване по въпроса с циркулярното писмо М. Георгиев може да се готви за заминаване в отпуск.

Арх. ед. 1206, л. 46 и 47

46. От д-р К. Стоилов, шифрована телеграма, София, 14/29. VI. 1898 г. Съобщава, че заминава в отпуск за Виена. Нарежда М. Георгиев да го придружи до Виена и да пази в тайна заминаването му.

Арх. ед. 1206, л. 11

47. От министъра Т. Теодоров, шифрована телеграма № 484, София, 18. VII. 1898 г. Съобщава, че Иван Шишманов тръгва за заместник в агентството. Изпраща 1000 лв. аванс.

Арх. ед. 1206, л. 16

48. От д-р К. Стоилов, шифрована телеграма № 630, София, 16. IX. 1898 г. Нарежда да узнае целта и съдържанието на преговорите, които води със сръбското правителство г-н Голдберг, секретар на Дружеството за експлоатация на източните железници.

Арх. ед. 1034, л. 47

49. От д-р К. Стоилов, шифрована телеграма № 742, София, 20. X. 1898 г. Иска да му се изпратят сведения за майор Лешанин, предложен от сръбското правителство за военен аташе в София.

Арх. ед. 1121, л. 24

50. От министъра Д. Греков, телеграма, София, 17. II. 1899 г. Отговаря на поверително писмо № 144 от 16. II. с. г. относно присъединя-

ването на княжеския дипломатически агент в Белград към групата на общото дипломатическо тяло в сръбската столица.

Арх. ед. 1419, л. 2

51. От министъра Д. Греков, шифрована телеграма № 89, София, 18. II. 1899 г. Нарежда на М. Георгиев да тръгне веднага за София.

Арх. ед. 1419, л. 1

52. От министъра Д. Греков, телеграма, София, 19. II. 1899 г. Разрешава на М. Георгиев да тръгне за София след официалния празник на Сърбия.

Арх. ед. 1419, л. 3

53. Следващите писма до М. Георгиев се намират в Института за литература, ф. 1. Повечето от тях са с молба за оказване на лични услуги — най-често за съдействие за назначение на длъжност, за настаняване в учебно заведение, за ходатайство по различни поводи, за прехвърляне на пенсия, за дребни справки, за покупки, с благодарност за оказана помощ, отговор на писма и пр.:

От Н. Наумов, Скопие, 18. I. 1889 г., инв. № 74; от Гр. Найденов, София, 23. XII. 1894 г., инв. № 174; от П. Тъпчилещов, София, 6. V. 1895 г., инв. № 150; от И. Цанов, София, 15. IV. 1895 г., инв. № 138; от Ст. Д. Кесяков, Виена, 2. I. 1895 г., инв.№ 173; от Д. Черешаров, София, 7. I. 1895 г., инв. № 206; от Ц. Кавалов, Петербург, 9. II. 1895 г., инв. № 214; от Н. И. Странски, София, 6. IX. 1896 г., инв. № 126; от Д. Минчович, Букурещ, 16. XI. 1896 г., инв. № 123; от д-р К. Каракулаков, Пловдив, 27. VIII. 1896 г., инв.№ 126; от Ел. Ушева, Париж, 17. IX. 1896 г., инв. № 161; от П. Дамянов, Видин, 17. IX. 1896 г., инв.№ 164; от Н. Иванов, София, 14/26. X. 1896 г., инв. № 107; от х. Иван х. Вълчев, Видин, 13. IV. 1896 г., инв. № 130; от П. Дамянов, Видин, 30. IV. 1896 г., инв. № 167; от проф. Б. Бахметиев, София, 25. IV. 1896 г., инв. № 145; от П. Константинов, Прага, 10. VII. 1896 г., инв. № 203; от Н. Бенев, София, II/23. VIII. 1896 г., инв. № 213; от П. С. Гешев (извън България), 15/27. VIII. 1896 г., инв. № 121; от В. Ушева, Париж, 20. VIII. 1896 г., инв. № 162; х. Иван х. Вълчев, Видин, 20. VIII. 1896 г., инв. № 129; от Д. Марков, Цариград, 20. III. 1897 г., инв. № 196.

54. Писма, свързани с уреждане на парични въпроси лично на М. Георгиев — задължения по запис към банката, даване на имот под наем, продаване на имот, резултат от водене на съдебно дело, и пр.:

От С. Иванчев и Г. Калинков, адвокати, София, 6. V. 1895 г., инв. № 152; от Ст. Петков, София, 25. III. 1895 г., инв. № 78; от Ю. х. Иванов, София, 27. IX. 1896 г., инв. № 128; от С. Иванчев и Г. Калинков, адвокати, София, 18/30. IV. 1896 г., инв. № 158; от П. Илиев, Видин, 7. IV. 1896 г., инв. № 160; от служител в Българското дипломатическо агентство в Турция, Константинопол, 1897 г., инв. №195; от П. Дамянов, Видин, 21. XII. 1897 г., инв. № 202; от С. Паница, Виена, 21. X. 1897 г., инв. № 131; от М. М. Георгиев, Виена, 13/25. VI. 1899 г., инв. № 62.

55. Протоколни писма — приятелски обаждания, покани за гости, почитателски поздрави, отговори на запитвания и др.

От Ст. Караджов, София, 7/19. XII. 1894 г., инв. № 139; от Ст. Никифоров, Пловдив, 27. VIII. 1896 г., инв. № 120; от Р. Малер, Париж, 2. I. 1899 г., инв. № 69; от Ката..., Враца, 3. I. 1899 г., инв. № 82, от... (авторът не се чете), Царско немско посолство, Белград, 8. II. 1899 г., инв. № 87; илюстрована картичка без подпис и дата, инв. № 53; от Ружа..., София, 4. III (б. г.), инв. № 53; от... Стоянович, Т. Северин, Румъния, 4. V. 1902 г., инв. № 171; от Ив. п. Рашев, Одеса, 1910 г., инв. № 172.

Следващите три писма се намират в НБКМ, ф. 275, арх. ед. 7, л. 1—52:

56. От Лаутер Жерар, 12. IX. 1892 г. От името на Британското дипломатическо агентство благодари за получена брошура със сведения за произведени в България продукти.

57. От Драга Машин (на френски език), Белград, 14/26... 1897 г. Определя дата и час за аудиенцията на М. Георгиев и съпругата му с кралица Наталия.

58. От Д. Станчов (на руски език), Виена, 1897 г. Очаква писмо, интересува се как М. Георгиев възнамерява да прекара с Валери Вс. Жадовски и пр.

ПИСМА И ТЕЛЕГРАМИ, ОТНАСЯЩИ СЕ ДО МИХАЛАКИ ГЕОРГИЕВ

От Иван Шишманов, управляващ дипломатическото агентство в Белград, до министъра на външните работи Д. Греков:

Шифровани телеграми № 384, Белград, 14/26. V. 1899 г., и № 411, Белград, 25. V. 1899 г. Писмо № 429, Белград, 30. V. 1899 г. Поверително писмо № 432, Белград, 31. V. 1899 г. Поверително писмо № 439, Белград, I. VI. 1899 г.

Поверително, № 446, Белград, 3. VI. 1899 г. Съобщава подробно как протекъл прощалният обед, даден от крал Александър в чест на бившия княжески дипломатически агент М. Георгиев; за получения знак на кралското благоволение, награден с великия кордон на таковския орден. На обеда крал Александър благодарил на М. Георгиев за труда му по време на акредитирането му при кралския двор за развитие на добрите и приятелски отношения между двете съседни страни. Като изтъкнал добрата работа на М. Георгиев, крал Александър казал, че винаги ще му е приятно да се срещне с М. Георгиев.

Всички горни писма и телеграми са свързани с отзоваването на М. Георгиев от дипломатическия пост в Белград. Намират се в ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1419, л. 10, 13, 18, 19, 1 и 2.

От новоназначения дипломатически агент в Белград Бракалов, твърде поверително, № 1039, Белград, 25. XII. 1899 г. Съобщава как е минал официалният прием при връчване на акредитивните му писма. Между другото съобщава какво е казал крал Александър за М. Геор-

гиев: „Бях неблагодарен от предшественика Ви, който нямаше никак такт и дипломатически познания и явно веднага след назначението на сегашното ми правителство захвана да прави явна агитация против него, което значи, почна да се меси във вътрешните ми работи."

ЦДИА, ф. 176, опис 1, арх. ед. 1314, л. 29—30

До Магдалина М. Георгиева, София, февруари 1916 г, съболезнователни писма, телеграми и визитни картички по случай смъртта на М. Георгиев.

Писма: от Г. В. Киселков и от Г. Милков.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 207

Телеграми: от Ангел Мишев, генерал Жостов, д-р Генадиев, Стайков, Ризов, Н. Славов, К. Дерменджиев, Бонка Йосиф Фаденхехт, Тодорови х. Лала, Моневи-Досеви, Сребърникови, Табакови, Нешови, Константинови, майор Стамболиеви, капитан Рогозаров, Хазманови, Т. Митев, поручик Арабов, капелмайстор Георгиев.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 43

Визитни картички: от Никола Радев, адвокат; Юрдан Михайлов, софийски окръжен управител, П. Маков, генерал-лейтенант, г-жа Ек. д-р Странска, Мария Н. Топалова, Мария и Димитър Г. Тошкови, член на Върховния касационен съд, Мария и Георги Г. Вазов, генерал-лейтенант, военен инженер, бивш военен министър, семейство д-р Станчев, Константин Калчов, Станимир Станимиров, секретар на Св. синод, Юлия Вайнгартен.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 23

СЛУЖЕБНИ МАТЕРИАЛИ

I. Материали, свързани с преподавателската дейност на М. Георгиев и др.

1. Разписка от Б. Горанов за получена сума 146 лв. и пр. от учителя М. Георгиев, събрана от Дружеството за подпомагане на бедни ученици. 6. III. 1881 г.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 29

2. Мнение на Сп. Вацов и Ив. Гошев с предложение за одобряване на представения от М. Георгиев учебник по ботаника за печат. В изпълнение на нареждане на Министерството на народното просвещение. София, 27. III. 1881 г.

3. Брошура „Слънцето и подчинените нему тела" от М. Георгиев, преподавател по природните науки, и пр. Средец, Държавна печатница, 1883, 39 стр.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 101

4. Брошура „Билките в народната ни медицина“ от М. Георгиев, преподавател по природните науки и пр. София, Държавна печатница, 1883, 33 стр.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 104

5. Нареждане на Министерството на обществените сгради, земледелието и търговията до М. Георгиев, началник на земеделческия отдел, да участвува в комисията при провеждане на изпитите в учебната занаятчийница в с. Княжево с приложена програма. София, 10. VII. 1884 г.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 45

6. Учебна програма на френски език за учебната 1895—1896 г., изпратена на М. Георгиев от Виена.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 31

7. Учебник по пчеларство от В. Сребърни, преподавател и градинар при Българското държавно практическо училище в Садово при Пловдив, 1886—1887 учебна година.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 190

8. Ръкопис „Животът и обичаите на пчелите“. Предговор от С. Люцканов. Лион, 1889, 50 стр.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 50

9. Известие за предстоящо издаване в превод на учебника „Електрически релеграф“ по уроци от Е. Меркадие, научен директор на политехническо училище в Париж. София, I. IX. 1889 г.

Инст. за лит., ф. 1

10. Ръкопис на „Възпитанието“ от Едуард Ганх в превод на български език, общо 65 стр.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 188

11. Бележки по ботаника — от 1 до 10 стр. вкл. и от стр. 33 до стр. 96 вкл. Дадени са вероятно в превод систематични белези на семейства макови, кръстоцветни, теменугови, бобови, ленови и др., както и някои биологични и екологични данни. Запазена е част (4 стр.) от систематиката на животните с номерирани страници — 179—182.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 54

12. На 5 листа са изброени химическите знаци на елементите и формули на химически съединения.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 186

13. Тетрадка по планиметрия и тригонометрия. Съдържа бележки, формули, чертежи, задачи, общо 64 листа.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 54

14. Учебник по овощарство, I ч. Съдържа 19 коли, или 76 стр. Към ръкописа има илюстрации — изрязани печатни рисунки, залепени към

текста, номерирани (и II ч. съдържа $27^1/_2$ коли, или от 77 до 186 стр. Към ръкописа има илюстрации, както в първата част).

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 187

15. Тефтерче-азбучник, на което са записани научните и българските названия на растенията по азбучен ред.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 106

16. Тефтерче от 44 стр. със „статистически бележки", например гроздоберът във Франция през 1899 г.; произведена захар от цвекло в Европа през 1899 г.; засято пространство в България през 1897—1898 г. и пр.

Инст. за лит., ф 1, инв. № 105

17. В малка папка със заглавие „Отделни бележки на М. Георгиев" се намират 36 малки и по-големи листове с отделни бележки, формули, развити въпроси и пр.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 357

18. Преписка между М. Георгиев и др. във връзка с писмени изложения на чуждестранни и български участници в Пловдивското изложение, неудовлетворени от получените оценки и награди.

Към горната преписка се намират и 9 изрезки от английски, немски, руски и финландски вестници със статии за изложението.

Нар. библ. „Кирил и Методий" — БИА, инв. № 275, арх. ед. 6, л. 1—28

19. Лична преписка, съдържаща 18 документа, между М. Георгиев, дипломатически агент в Белград, и други лица по търсенето на мошеника Пфаненцил, бивш служител в княжеския дворец, в Сърбия, Австрия и България, за да бъде арестуван.

Нар. библ. „Кирил и Методий" — БИА, инв. № 275, арх. ед. 7, л. 1—52

20. 12 документа на немски и сръбски език — преписи на тайни документи, писма и телеграми, изпратени от „Василис" до М. Георгиев, Белград, 1898 г. Изясняват македонския въпрос и отношението на Турция, Сърбия и великите сили към него.

Нар. библ. „Кирил и Методий" — БИА, инв. № 275, арх. ед. 7, л. 1—52

II. Материали, свързани с работата на М. Георгиев като ревизор при Централното митническо управление под ведомството на Министерството на финансите, като редактор на земеделското списание „Домакин"

21. Входящи писма — общо 78 листа оплаквания, сведения, служебни актове и др. от служебни и частни лица против беззакония и злоупотребления в митницата във Варна. Всичките писма са адресирани до М. Георгиев.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 177

22. Изходящи писма — общо 158 листа. Почти всички материали са от М. Георгиев.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 178

С. Д. Тухалка, видински губернатор, член на първото българско правителство след Освобождението, с приятели

23. Дело № 1 за разни ревизии, извършени от М. Георгиев. Материалите са общо 85 листа.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 169

24. Недовършен протокол № 3, 4 и 5 от 13, 14 и 15. IX. 1880 г. на комисия, която разглежда финансовото положение на сиротинските и земеделчески каси към министерствата на правосъдието и на земеделието; налозите беглик и серчим; митарствени въпроси и пр. — общо 6 листа.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 200

25. До министъра на финансите, София, 30. XI. 1887 г. В изпълнение на заповед на министъра докладва за състоянието на винарството в България, като прави сравнение с други страни, а така също за появилата се филоксерна зараза в Европа и средствата за борба против нея.

Нар. библ. „Кирил и Методий" — БИА, ф. 275, арх. ед. 6, л. 19

26. Молба до министъра на финансите, София, 27. III. 1889 г., с искане да отмени направена му служебна бележка във връзка с преписка по опрощаване процент от арендата на свищовското блато. Подробно изяснява случая.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 47

27. Писмени възражения, групирани в три пункта, на М. Георгиев като делегат в международна комисия за намаляване на тарифите по превозване на стоки по ЦСБ, от страна на Министерството на финансите. София, 8. II. 1890 г.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 184

28. До министъра на финансите, София, 1890 г. След посещение на земеделското изложение във Виена прави конкретни предложения за административното устройство и вътрешното уреждане на предстоящото българско земеделско изложение.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 46

29. Букурещ, 23/4. VII. 1884 г. Покана от Дипломатическото агентство на Княжество България в Румъния за записване на абонати за „земледелческия вестник под названието „Домакин" под редакторството на М. Георгиев, „человек с висше специално образование".

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 182

30. София, 10. VIII. 1884 г. Окръжно от Министерството на вътрешните дела до окръжните управители да се погрижат за разпространението на в. „Домакин", за „земледелието, индустрията и търговията... като единствено в Княжеството за повдигане на земледелието и изобщо домакинството на нашето земледелческо население".

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 181

31. Окръжно на Министерството на народното просвещение, № 112, София, 22. I. 1885 г.,до окръжните училищни инспектори да агитират селското население да се абонира за сп. „Домакин", като привлекат местните учители да събират селяните и им четат и разясняват статиите от списанието.

Инст. за лит., ф. 1, инв. № 183

ТУРСКИ ИЗРАЗИ

аджаиб лакърдия — неприлична дума (странна дума)
аладжак-вереджек — вземане-даване
алай-се вери — обичащ шегата (шегобиец)
алах-северес — ако обичаме господ
алах-шюкюр, пак берекет — благодарение на бога, пак плодовитост
аферим, кузум — браво, агнето ми (обикновено се казва на момиче или жена)
бадем-бичимлии — във формата на бадем
берекет версин — да даде плод (успех)
бир гьоруштен ашик — влюбих се изведнъж
валаах-биляаах — бога ми
валаах, биллаах шейтан — боже, боже, дявол
вер-селям — дай поздрав (поздрави)
гел-гелелим — ето, уви, обаче, едно и също
Гелиболду хаджи Мандал — хаджията Мандал от Гелиболу
гел, кефим, гел — ела, мое настроение, ела
даа бетер — по-лошо от. . .
джанъм, аджедишете ме — моли, втората дума неизвестна
джанъм янди, аман янди — душата ми изгоря, ах изгоря
диби-дус шейтан — пълен дявол
диптен-диптен сюч — от трудно по-трудно (от силно по-силно)
еваалах, олум, еваалах — браво, сине, браво
ес-сефиписету меа сандал — (арабска фраза)
зорланишеш на теслим — принуден да се предаде
икбаллия мюлк — право на успех (на щастие), (на бъдеще)
истафорла, ефендим — няма защо, господине (употребява се за благодарност след извършена услуга)
кенди баш-кенди траш — за всяка брада и бръснач
кенди язар, кенди укур — сам си пише и сам си чете
керемеплен, сен гел бери! — великодушие, поне ти ела
кюмур гьозлерени гьордум — видя ли черните (като въглища) му (й) очи
кюмур-гьозлу севдим — заобичах черноокия
машаалах, олум — браво, сине
нещо гюч, нещо бет — трудно; нещо бледо (за лице)
ни сатан билар, ни алан билар — нито продавачът, нито купувачът разбират
от гелибил хаджи мандал — ханджията мандал от гелиболу
от фаиз на фаиз — от процент на процент (от успех на успех)
по-яланджии, по-долантарджии — по-голям лъжец, по-голям обирач
сун бардакта — геми дуварда — водата в чаша — гемията на стената
усул-кетаби — правилник
хел-хелбете — напълно естествено
хош гелдин, дели-канли — добре дошъл, младежо
хощ гелдин, хощ балдун — добре дошъл, добре заварил
чатал сакалия — брада, разклонена на две (чатал-вилица)
Чомусума чок селям — много поздрави на Чомусума

ИМЕНЕН ПОКАЗАЛЕЦ

Абрашев, П., проф. 13, 222
Агамено 257
Алабин, княз 174
Александър, крал 14, 204, 280, 287, 288, 295, 297, 303—305, 307, 311, 314 и 321
Александър Батенберг, княз 229, 290
Ангелов 183
Андрейчин, Ив. Ст. 184
Арабов, поручик 322
Арсениев 221
Аустер 262
Ахтаров, Б. 176

Балабанов, М. 229
Балев, Д. 181
Бахметиев, П., проф. 173, 320
Бекетов, А. Н. 178
Белинов, С., д-р 275
Белови 191
Белчев, Христо 9, 232
Бенев, Найден 201, 256, 258, 267, 320
Бербенко 215
Бимбич, Д. 302
Благоев, Атанас 227
Благоев, Христо 216, 221, 224, 227, 230
Благоева, Ценка 227
Бобевски 165
Бобчев, Стефан С. 183, 184, 215, 276
Богоров, Иван 218
Боев, д-р 252
Боев, Б. 223, 252
Божилов, Добри 170
Борис, княз 247, 318
Ботев, Христо 210
Бояджиев, Д. И. 233
Бояров, подполковник 221
Бракалов, Иван 321
Бъчварова, Мария 8

Вазов, Георги и Мария, генерал-лейтенант 322
Вазов, Иван 9, 10, 169, 174, 184, 193, 194, 205, 274, 276
Вайнгартен, Юлия 322
Василев, Григор 173
Васич, майор 298, 300
Вацов, Спас 9, 13, 162, 177, 178, 209, 211, 217—219, 227, 228, 242, 265, 268, 276, 322
Вацова, Магдалина 211
Вачков, М. 233
Величков, Константин 194
Велчев, Велчо 9, 274
Весели, капитан 274
Вите, барон 303
Витски 243, 246
Влайков, Тодор 171
Волтер 276
Вуич, министър 294
Вуйчич, монсиньор 304
Велчев, Величко 10
Вълчев, Иван, х. 320
Върбанов, В. 169

Галиб, бей 191, 192
Галуховски, граф 191
Ганов, Христо, учител 294, 311
Генадиев, д-р 322
Генчич 309
Георгиев, капелмайстор 322
Георгиев, Александър 5, 13, 172, 207, 211, 212, 215, 221, 224, 273
Георгиев, Борис 5, 6, 7, 10, 170, 172, 196, 198, 199, 201, 211, 212, 216
Георгиев, Геро 247
Георгиев, Константин 5, 10, 13, 172, 173, 207, 209, 212, 215, 219, 224
Георгиев, Милко 5, 13, 172, 207, 210—212, 216, 224, 261, 263, 266, 320
Георгиев, Михаил, инженер 6, 8
Георгиев, Михалаки 270, 272—277, 280, 281, 289, 290, 291, 295—300, 302, 305, 307—309, 311, 313, 314, 323
Георгиев, Николай 210—212
Георгиева, Еленка 246
Георгиева, Магдалина А. 9
Георгиева, Магдалина М. 5, 8, 10, 12, 13, 168, 172, 173, 198, 205, 210, 211, 215, 218, 221—228, 247, 249, 266, 267, 273
Георгиева, Надя 5, 8, 172, 198, 205, 211, 212, 216, 218, 223, 224, 227, 265, 273, 291, 322
Георгиевич, М. 280
Гешев, П. С. 320
Гешов, Иван Евст., министър 223, 233, 247, 258
Гешов, Иван С. 177, 241
Гинчев, Цани 13, 270
Гланца 191

Гогол, Николай 270
Голдберг 303, 319
Голуховски, Агенор, граф 193
Горанов, Б. 224, 322
Горанова, Мария 224
Гоцов, Иван Д. 162, 243—245
Гошев, Иван 322
Греков, Димитър, м-р 7, 268, 309, 310, 313, 319, 320
Григорьев 177
Грозев 235
Грозева 184
Груич 272, 303

Дамянов, Петър 224, 229, 243, 253, 268, 320
Даскалов 220, 249
Денев, Ст. 317
Дерменджиев, К. 322
Джая 286, 304
Джорджевич, Владан, д-р 14, 209, 277, 279, 281, 282, 287, 293, 295—300, 303—309, 312, 316, 318
Димитров 238
Димитров, Юрдан Х. 166
Дичев, П. 163, 169
Добрович, С. 273
Домонтович, генерал 211
Доспевски, Н. С. 181
Дринов, Марин 259, 261

Едуард, Ганх 323

Жадовски, Валери Вс. 302, 303, 321
Жентил 190
Жерар, Лаутер 321
Живкович, Иван 304
Жостов, генерал 322
Жулн Верн 9

Зачи, граф 200
Змай, Йован Йованович 8

Иван Екзарх 185
Иванов, Абраним 230
Иванов, Н. 254, 320
Иванов, Христо 225, 298
Иванов, Юрдан, х. 320
Иванчев, А. Сава 320
Изволски 293, 296
Икономов, Г. 217
Икономова, Елена 161
Илиев, Атанас 9, 276
Илиев, Петър 211, 212, 244, 245, 320
Илиева, Марица 211
Илков, Ст.
Инокентий, митрополит 297
Иречек, Константин, д-р 5, 10, 174, 178—180

Йелкич 263
Йовович 219, 247

Кавалов, П. 320
Каза, барон 258
Казаков, Д. 290
Кайзерлинген 262
Калинков 320
Калноки, граф 236, 310
Калчев, Константин 322
Каолиери, граф 197
Каравелов, Любен 210, 229
Каравелов, Петко 228, 229, 232, 241
Карагьозова, Драга 242
Караджов, Ст. 268, 321
Каракулаков, К., д-р 248, 320
Кармен Силва 252
Касабов 232
Кесяков, Ст. Л. 320
Кирил, княз 241, 318
Киселков, Г. В. 184, 189, 234, 322
Клементина, княгиня 292
Клерич 293
Клика, Йозеф 177
Колонтай, Александра 211
Константинов, Алеко 184
Константинов, П. 320
Константинов, Хр. П. 182, 183
Константинови 322
Константинович, мадам 203
Константинович, полковник 295
Костов, Ст. Л. 10
Кочетов, 307, 308
Кръстев, Кръстьо, д-р 9, 276
Кръчмаров 182
Купчанко, Григорий Ив. 237
Кръеманович, Л. 210

Лазаров, Христо 214
Левски, Васил 231
Лешанин, Люба, майор 306, 319
Лобанов, м-р
Лозанов, Георги 161
Луканов, Илия 221, 227, 230, 231
Люцканов, С. 323

Маджаров 183
Малер, Рудолф 321
Мануилов, Евстати 215
Марков, Г. 268
Марков, Д. 320
Марков, П., генерал-лейтенант 322
Мачо Аврам 212
Машин, Драга 321
Меркадие, Е. 323
Миладинова-Алексиева, Ц. 169
Милан Обренович, IV, крал 14, 203, 209, 272, 279, 281, 282, 284, 287, 288, 295—297, 299—304, 306, 309, 312
Милитевич 202
Милков, Георги 322
Милованович 293
Милош, крал 288
Миневи-Досеви 322
Минков, Федор Н. 255, 272, 273
Минчович, Д. П. 167
Митев, Т. 322
Михаил, митрополит 297
Михайлов, Димитър 222
Михайлов, Йордан 322

Михайловски, Стоян 221
Михалчев, Димитър, проф. 173
Мишев, Ангел 269, 322
Мишкович, генерал 283
Моллов, д-р 232
Моравенов 191, 238
Морфов, ротмистър 298, 312, 315, 318
Моткурова, М. 221
Мулешков 209

Найденов, Григор 220, 222, 227, 320
Наталия, кралица 321
Наумов, Н. 320
Начович, Григор 13, 182, 184, 186—188, 196, 219, 235, 236, 238, 239, 244, 247, 254, 274, 310
Начович, Тодора 219
Неделкович, Иван 230
Некер-Гофер, барон 206
Неклюдов 299
Нешич, Боровой 284
Нешови 322
Никифоров, полковник 253
Никифоров, Стоян, д-р 253, 258, 321
Никола, княз Черногорски 300, 301
Николаев, Б. Н. 171
Николаев, Иван Н. 9, 171, 173, 209
Николаев, Н. 9, 12, 172
Николаевски, Александър В. 197
Николай II 247, 308
Николич, полковник 304
Новакович 280, 293
Нотгачел, лекар 207
Нунциус, папски посланик 191
Нушич, Бранислав 7, 10

Павлов, Христо 248
Павлович 280, 301, 303, 309
Пазети, барон 191
Паладин 233
Паница, С. 143, 145, 189, 193, 197, 221, 224, 262, 320
Паприков, полковник 296
Патримонио 299
Патрониевич, мадам 203
Патрониевич, м-р 203
Пашич 286
Пеев 183
Пейчиновски 293—295, 314, 315
Петков, Д. 216
Петков, С. 228, 320
Петров, Александър 270
Петров, Атанас 254
Петров, Рачо, м-р 257, 258
Петрова, Марица 210
Петрович, Вукашин 298, 307, 308
Петухов, Е. В. 205, 206
Пешев, П. 241
Пигал, баронеса 262
Пиетрнер, Карл 188
Пикач, Франц 250
Покорнехо, д-р 177, 178
Померанцев, А. Н., проф. 252
Попов, Иван 217
Попович, Стефан 307
Попчов, Георги 210
Пранчев 262

Рабинович 177
Радев, Никола 322
Раковски, Г. С. 260, 270
Рамаданов, К. 290
Рачински, С. А., проф. 178
Рашев, Иван П. 321
Риболовски 298
Ризов, Димитър 194, 268, 322
Ристич, Йован 297, 306, 307
Рогозаров, капитан 322
Рудановски, генерал 215
Рудолф, Л. 178

Сава, алвдика 293, 296
Салабашев, Иван, П. 223
Самоковлиев 220
Сарафов 265
Сватоплук, П. У. 177
Секулов, К. И. 225, 226
Селаковски, Тадислав, д-р 177
Серафимов 248, 254
Симич, Джордже 14, 196, 198, 202—204, 209, 281, 283, 284, 293—295, 311, 312, 314
Симо Кокошарина 171
Синбер 221
Славейков, Пенчо П. 184
Славейков, Петко 194, 229
Славейков, Рачо 307
Славов, Иван 14
Славов, Н. 322
Славчевич, К. 168, 249
Соларович, полковник 292
Спагер 192
Спасов 256
Сребърни, В. 323
Сребърникови 322
Стайков 322
Стамболиев, майор 322
Стамбулов, Стефан II 216, 227, 232, 248
Станимиров, Станимир 322
Станков 258
Станкова 247
Станчев, Димитър 249, 321
Станчов, М., д-р 13, 185, 190, 200, 208, 248, 256, 292, 322
Стефанович 215, 242
Стоилов, Константин, д-р 7, 12, 186—188, 190, 191, 193, 194, 197, 198, 200—202, 206, 208, 220, 221, 228, 232, 239, 241, 244, 247, 248, 253, 254, 268, 277, 281, 287, 292—319
Стоилова, г-жа 194, 196, 198—202, 204, 207
Стоилова, г-ца 196
Стоянов, Васил Д. 159, 260, 290
Стоянова, Катя 261
Стоянович, Милан 207, 263, 321
Странска, Е. 322
Странски, Н. И. 320
Страшимиров, Антон 171
Страшимирова, Стефка 171

Стремоухов, И. 256
Суцара 191, 249
Сърмаджиев, Д. 168, 254, 256
Сърмаджиев, Харалампи Г. 238, 258, 268, 310

Табакови 322
Таборнов 221
Таисич, Ранко 295
Такев 221
Танчев 230, 240
Таубе, барон 299
Таушанович 286
Тенев, Михаил 225, 226, 229, 240, 242, 256
Теодоров, Д. 246, 251
Теодоров, Т. 294, 297, 298, 301, 302, 312, 313, 315, 319
Теодорова, 247
Тимирязев, К. 178
Тодоров, Ангел 9, 12, 170
Тодоров, х. Лола 322
Тодоров, Петко Ю. 184
Толстой, Л. Н. 171
Топалова, Мария 322
Торизонтов, А. 177
Тошев 307
Тошевич, Петър 317
Тошкови, Д. и Мария 322
Трифонов, Гани 242
Тухалка, С. Д. 162
Тюлев, Михаил, д-р 6, 8, 10, 173
Тюлева, Мария 8, 173
Тюлева, Надя 6, 173
Тъпчилещов, Петко 12, 13, 184, 187, 188, 192, 233, 234, 236—239, 244, 267, 320

Унгер, проф. 177
Ушева, Елена 320

Фаденхехт, Йосиф, Бонка 322
Фаненщил 309, 312, 315, 319
Фердинанд, княз 14, 159, 171, 257, 290, 291, 293, 296, 297, 300, 301, 309—313, 316—318
Фришауер 192, 247

Хадбера 198, 201
Хаджигеоргиев, Д. 172, 174, 210, 290
Хаджиев, М. 240
Хаджиев, Тодор 290
Хазманови 322
Хакамови 221
Хартлиб 261
Хелковски, Ф. 159
Хесапчиев, майор 305, 306, 309, 310
Хранов, Димо 265, 266
Христич, полковник 284
Христов, Георги 291
Хърдличка, майор 305

Цанков, Драган 228, 229, 231
Цанов, И. 320
Цанов, Найчо 171
Цачев, д-р 232, 273
Цвибах 255
Ценов, Панталей 219, 220, 256, 268
Цинза 264

Чернев, Петър 163
Чилингиров, Стилиян 13, 275
Чинтулов, Д. 210
Черешаров, Д. Х. 320
Чоканов 235
Чукалов 184, 190

Шварц 263, 261
Шенкер 199
Шиховски, проф. 177
Шишманов, Иван, проф. 9, 10, 12, 13, 171, 174, 181, 182, 193, 204, 205, 212, 233, 247, 248, 253, 257, 270, 274, 276, 319, 321
Шишманова, Лидия 194, 204, 205
Шлайден, проф. 178

Юруков, Д. 241

Яворов, П. К. 184

СЪДЪРЖАНИЕ

Архивът на Михалаки Георгиев 5
Литературни материали 16
Пчелата и съдбата 16
Първан Калинки думаше 17
Опити за любовни стихове 17
Каламбури 19
Де се е чуло и видяло 19
Миразъм 22
Планове, сюжети и идеи за разкази, нахвърляни отделни мисли 23
Материал за разказа „Свекърва“ 28
Бело[градчишки] въстаници (сечени в крепостта) 29
Де[финиция] физ[ическите] пр[ичини] 30
На 16 окт. т. г. след лутането ми цял ден 34
[Разгънат план за пиеса с отделни действия, сцени и действуващи лица] . 39
Неразбория 45
Съвременна картина из народния живот 52
Мола Мутиш бег, колаковският господар 61
С тебешир и с въглен 84
От зло на по зло 129

Автобиографични, биографични и други материали, спомени 155
Спомени за Михалаки Георгиев от Ангел Тодоров 170
Бегли спомени за Михалаки Георгиев от Борис Н. Николаев 171
Спомени за Михалаки Георгиев от д-р Михаил Ив. Тюлев 173

Писма от Михалаки Георгиев 176
1. До министъра на народното просвещение 176
2. До Спас Вацов и Иван Д. Гошев 177
3. До д-р Константин Иречек 178
4. До д-р Константин Иречек 179
5. До проф. Иван Шишманов 181
6. До проф. Иван Шишманов 181
7. До проф. Иван Шишманов 182
8. До проф. Иван Шишманов 182
9. До Маджаров 183
10. До Петко Тъпчилещов 184
11. До Петко Тъпчилещов 187
12. До Петко Тъпчилещов 188
13. До Петко Тъпчилещов 190
14 До д-р Константин Стоилов 191
15. До проф. Иван Шишманов 193
16. До д-р Константин Стоилов 194
17. До д-р Константин Стоилов 197
18. До д-р Константин Стоилов 198
19. До д-р Константин Стоилов 200
20. До д-р Константин Стоилов 201
21. До д-р Константин Стоилов 202
22. До д-р Константин Стоилов 202
23. До проф. Иван Шишманов 204

24. До проф. Иван Шишманов . . . 204
25. До Иван Вазов . . . 205
26. До д-р Константин Стоилов . . . 206
27. До Милко М. Георгиев . . . 207
28. До д-р Константин Стоилов . . . 208
29. До Коста М. Георгиев . . . 209
30. До Магдалина М. Георгиева . . . 210
31. До Магдалина М. Георгиева . . . 211
32. До проф. Иван Шишманов . . . 212
33. До проф. Иван Шишманов . . . 214
34. До Александър М. Георгиев . . . 215
35. До Магдалина М. Георгиева . . . 215
36. До Христо Благоев и Магдалина М. Георгиева . . . 216

Писма до Михалаки Георгиев . . . 217
1. От Спас Вацов . . . 217
2. От Магдалина М. Георгиева . . . 218
3. От Йовович . . . 219
4. От Г. Найденов . . . 220
5. От Д. Х. Георгиев . . . 222
6. От проф. Абрашев . . . 222
7. От Богдан Горанов . . . 224
8. От Петър Дамянов . . . 224
9. От Христо Иванов . . . 225
10. От К. И. Секулов . . . 225
11. От Михаил Тенев . . . 226
12. От Христо Благоев . . . 227
13. От Стоян Петков . . . 228
14. От Петър Дамянов . . . 229
15. От Михаил Тенев . . . 229
16. От Христо Благоев . . . 230
17. От Сухиндолското читалище „Трезвеност“ . . . 232
18. От проф. Иван Шишманов . . . 233
19. От Петко Тъпчилещов . . . 234
20. От Петко Тъпчилещов . . . 236
21. От Петко Тъпчилещов . . . 237
22. От Петко Тъпчилещов . . . 238
23. От Петко Тъпчилещов . . . 239
24. От Михаил Тенев . . . 240
25. От Михаил Тенев . . . 240
26. От М. Хаджиев . . . 240
27. От Спас Вацов . . . 242
28. От Петър Дамянов . . . 243
29. От Петър Дамянов . . . 243
30. От Петър Илиев . . . 244
31. От Петър Дамянов . . . 245
32. От Д. Теодоров . . . 246
33. От проф. Иван Шишманов . . . 247
34. От проф. Иван Шишманов . . . 248
35. От Димитър Станчев . . . 249
36. От Франц Пикач . . . 250
37. От Д. Теодоров . . . 251
38. От Борис Боев . . . 252
39. От проф. Иван Шишманов . . . 253
40. От Н. Иванов . . . 254
41. От Феодор Николаевич Минков . . . 255
42. От Пантелей Ценов . . . 256
43. От проф. Иван Шишманов . . . 257
44. От д-р Ст. Никифоров . . . 258
45. От Васил Д. Стоянов . . . 259
46. От Милко М. Георгиев . . . 261
47. От Милко М. Георгиев . . . 261
48. От С. Добрович . . . 263

49. От Милко М. Георгиев 263
50. От Спас Вацов 265
51. От Димо Хранов 265
52. От Милко М. Георгиев 266
53. От Петко Тъпчилещов 267
54. От Найден Бенев 267
55. От Спас Вацов 268
56. От председателя на Видинското читалище 269

Писма, отнасящи се до Михалаки Георгиев 270
1. От Цани Гинчев до проф. Иван Шишманов 270
2. От отговорен служител в Министерството на външните работи до Александър Петров 270
3. От Надя М. Георгиева до Магдалина М. Георгиева 273
4. От Иван Вазов до проф. Иван Шишманов 274
5. От Иван Вазов до проф. Иван Шишманов 274
6. От Григор Д. Начович до Магдалина М. Георгиева 274
7. От Стилиян Х. Чилингиров до Магдалина М. Георгиева 275
8. От д-р Стоян Белинов до Магдалина М. Георгиева 275
9. Иван Вазов за Михалаки Георгиев 276

Служебни материали на Михалаки Георгиев до Министерството на външните работи 277

Опис на различни материали, непоместени в Литературния архив. Т. VIII. Михалаки Георгиев 289

Турски изрази 327

Именен показалец 328

539